

HUNGARIAN POLIS STUDIES

About the Book:

G.N. Hatzidakis (12.11.1848 – 26.6.1941), one of the greatest scholars and linguists of Modern Greece, honoured by a large number of domestic and foreign institutions, has been given three distinctions by Hungary. In 1900 he was elected External Fellow of the Academy of Sciences and Honorary Member of the Budapest Philological Society. In 1935 he was awarded an Honorary Doctorate by Budapest University. This book, based on philological investigation, interviews, as well as archival researches, is a contribution to understanding the respect and the interest Hatzidakis and his country enjoyed in pre-war Hungary. Several facts, documents, and letters are published here for the first time.

About the Author:

Andreas Katonis (Katona), born in Szeged, Hungary, studied Latin and Greek Philology, Theoretical, Historical and Indo-European Linguistics at Budapest University, and graduated there in Classical Philology.

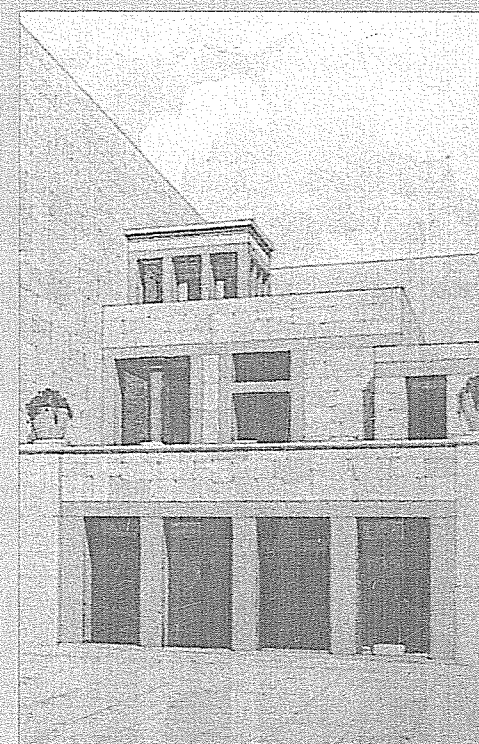
Since 1989 he lives in Athens, Greece, where he specialized in Greek Linguistics in the University of Athens receiving a respective PhD. He also attended courses of Indo-European Linguistics at the Freie Universität (Berlin-Dahlem, Germany).

Attached to several domestic and foreign institutions he is now assigned to the University of Thessaloniki where he teaches Speech Science, Latin Philology, Historical, and Indo-European Linguistics. He is the Linguistics Series Editor of Herodotos Publications (Athens), and is also a Member of the Editorial Staff of the Indika Online, Publications of ELINEPA (Indo-Hellenic Society for Culture & Development, Athens) the Rivista di Italianistica ed Iberistica, periodical of the Italian Department of Thessaloniki University, and of Yavanika, the periodical of the Indian Society of Greek and Roman Studies (ISGARS, Jawaharlal Nehru University, New Delhi, India). He regularly contributes book reviews to the periodical of history Klió (published by the University of Debrecen, Hungary).

HUNGARIAN POLIS STUDIES Nr. 17

Α. Α. Κατόνης

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ: Η ΟΥΓΓΑΡΙΑ ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ:
Η ΟΥΓΓΑΡΙΑ ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

Α. Λ. Κατώνης

HUNGARIAN POLIS STUDIES (HPS)

University of Debrecen

Dept. of Ancient History

H-4010 Debrecen, Egyetem tér 1.

Fax : + 36 52 512 900 / 22130

E-mail : *kritias@freemail.hu; pforisek2@yahoo.com*

Nr. 17

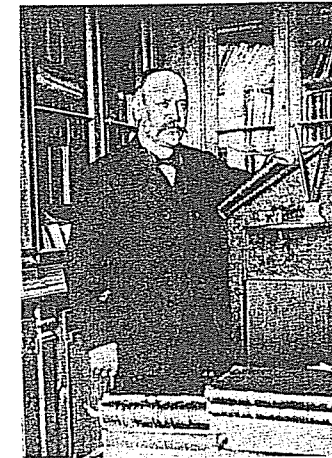
Ed. by

GYÖRGY NÉMETH

HU ISSN 1417-1708

Budapest – Debrecen

**ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ:
Η ΟΥΓΓΑΡΙΑ ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ**

2009

Redactor manager

Ádám Szabó

Εξώφυλλο: Illustration of the title page:

Η δυτική πλευρά του Ανακτόρου του Μίνωα, Κνωσός, Κρήτη
(λεπτομέρεια βασισμένη στον πίνακα του Piet de Jong, προ του 1952)

The west side of the Palace of King Minos and the Central Court Yard,
Knossos, Crete (detail based on the painting by Piet de Jong, terminus ante quem: 1952)

*Correction to the Back Cover text : «The Author is Reader (Consultant Member) of
the periodical of the Italian Department in the University of Thessaloniki. The Author
is also a Founding Member of the International Society of Greek Linguistics. »*

© Author

© Editor of HPS

ISBN 978-963-473-283-9

Printed by VERANO, Budapest

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
BOOK SUMMARY: Three Honors Given to Hatzidakis by pre-war Hungary	8
ΣΗΜΕΙΩΜΑ	20
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	23
Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ	32
Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ	40
ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	49
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	76
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	78

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.	80
Ιωάννης TÉLFY	80
Αιμίλιος THEWREWK DE PONOR	84
Γουλιέλμος PECZ	94
Ροδόλφος VÁRI	103
Ιούλιος MORAVCSIK	107
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.	114
Η ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΣΤΗΝ ΟΥΓΓΑΡΙΑ	114
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ	119
ΕΙΚΟΝΕΣ – ILLUSTRATIONS 1-76	153

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οφείλω στον Καθηγητή Γλωσσολογίας Γ. Μπαμπινιώτη (Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΕΚΠΑ) την επισήμανση του περιεχομένου της παρούσας μελέτης. Επέστησε την προσοχή μου σε τρεις τιμητικές διακρίσεις του Χατζιδάκι - αντικείμενα του προβληματισμού που θα διεξέλθω παρακάτω - εκ μέρους τριών φορέων της προπολεμικής Ουγγαρίας, το 1900 και το 1935 αντιστοίχως, θέτοντας το ερώτημα, γιατί ενδιαφέρθηκαν οι τιμήσαντες ερευνητές για τον Χατζιδάκι και για τα ελληνικά, αρχαία, βυζαντινά και νέα, ποιοι ήταν οι λόγοι και ποιες οι συνθήκες που παρακίνησαν την χώρα αυτή να χορηγήσει τρεις μάλιστα διακρίσεις. Τον ευχαριστώ για τα κίνητρα που μου έδωσε.

Είμαι υποχρεωμένος στην κ. Δέσποινα Χειλά-Μαρκοπούλου και στον κ. Γ. Μαγουλά, διδάσκοντες του Τομέα Γλωσσολογίας του Παν/ου Αθηνών οι οποίοι διάβασαν την πρώτη γραφή της μελέτης μου, και μου παρέσχον πολύτιμη βοήθεια για την λύση διαφόρων υφολογικών αποριών αλλά και προβλημάτων ορολογίας που ανέκυψαν κατά τη συγγραφή.

Η "πλοήγηση" μεταξύ τριών ειδών νοοτροπίας - "ανατολικής", "νότιας" και "δυτικής" - δεν είναι πάντα εύκολη. Μια αγγλική περίληψη διευκολύνει την χρήση του ελληνικού κειμένου για μη Έλληνες αναγνώστες. Ευχαριστίες οφείλω για την χρήσιμη συνδρομή στη σύνταξη της Περίληψης στην κ. J. Binder (ASCSA) και στον κ. Ed Joycey (ΑΠΘ, Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας).

Τέλος, εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου στον Καθηγητή G. Németh, Διευθυντή της Έδρας Αρχαίας Ιστορίας (Πανεπιστήμιο Βουδαπέστης, ELTE) για το ενδιαφέρον που έδειξε να συμπεριλάβει την κάτωθι έρευνα στη σειρά μελετών Hungarian Polis Studies (HPS), την οποία διευθύνει ο ίδιος.

Περιττό να τονίσω ότι τυχόν ανακρίβειες ή λάθη βαρύνουν αποκλειστικά και μόνο τον γράφοντα.

Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τομέας Γλωσσολογίας - Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Δεκέμβριος 2009

Ανδρέας Λ. Κατώνης (Katona)

Three Honors Given to Hatzidakis by pre-war
Hungary
(Book Summary)

This book focuses on a scholarly response that due to its integrity should act as an example to all of us. It is about the honouring of Greece's greatest linguist, G.N. Hatzidakis, by several foreign and local institutions, among which were three academic institutions in pre-war Hungary: the Academy of Sciences, the Budapest Philological Society and Budapest University. The present analysis aims to find the reasons for this unusual series of gestures. World-wide respect for everything classical and for what is Greek plays a paramount role. The contribution of the differences between pre- and post-war Hungarian classical studies has also been noted.

The sources for this overview are drawn from published texts, research in archives in Thessaloniki, Athens, Heraklion (Crete), and Budapest, and in a limited number of cases, information gathered by communicating with people who are still alive. A theoretical context is supplied in order to explain why classicists and hellenists were moved to honor a linguist. Hungary has a long tradition of conceiving Greek language and culture as a *continuity*. One may even cite a strong interest in Latin culture and language. This tradition, called *classical philology* or sometimes simply *philology*, is concerned both with classical texts, and whatever from history to linguistics helps with the interpretation of a given text. The framework is completed by the concept of Classical Studies, or to use a more precise term that enjoys a similarly prominent position, *Alttertumskunde*.

Without supplying an explanation of what is meant by 'classics', 'classical philology' or 'classical studies', the pre-war motives cannot be properly understood today. While working on the topic of this book, I consulted scholars in other fields who often expressed reservations, ranging from doubts to rejection with regard to both the importance of the classics and the value of linking linguistics to them. Only in the new millennium do there seem to be some slight changes: regret for the lack of an education that rests on recognized values resulted in a belated awareness. To follow Wiseman (2002: XV), perhaps the "pendulum" has swung and Latin is popular again. Hopefully, this swing will give a boost to the whole field.

The interactive realms in the country are roughly that Latin and Greek Studies, referring to standards that can be drawn from the ancient Greek and Roman world, are united by Classical

Philology. Greek, on the other hand, with its long history, may be considered either partially as Classical or Byzantine Greek Studies or united, with Modern Greek added, as Greek Studies. In this connection, the careers of five important scholars, all of them classicists and Members of the Academy, have been analyzed. Three among them were active in honoring Hatzidakis.

United Greek Studies, with a minor interest in Latin, concerned Wilhelm (Vilmos) Pecz, a committed follower of Hatzidakis, and the person whose work and views may be considered a key in the present issue. It was he who proposed that Hatzidakis be elected External Fellow of the Academy. Rudolf (Rezső) Vári, beginning his career as a classicist, evolved into an expert of the so-called Byzantine Tacticians. Despite his retiring nature, he was twice instrumental in proposing a distinction for the Greek linguist. The third proponent, Julius (Gyula) Moravcsik, not to be confused with his homonymous son, Professor of Philosophy at Stanford University, was not only the greatest representative of Byzantine Studies in his country but also a well-known, esteemed expert in the field world-wide. He, too, was concerned with understanding Greek language, culture and history as a continuous whole. In addition, the activity of John (Iván) Télfy, the "father" of Greek, especially Modern Greek, studies, and of Aemilius (Emil) Thewrewk de Ponor, initiator of philology and linguistics in his country have been investigated.

The Academy (*Academia Scientiarum Hungariae* in Latin, frequently abbreviated as MTA), its organization, its aims and its members are surveyed first. The Statutes of the year 1900 set the requirements for election as External Fellow those with a first language other than Hungarian, whose scientific achievements deserved attention either in scholarship in general, or through important results concerning any cultural aspect of Hungary, or concerning the Academy itself. Hatzidakis was elected External Fellow in the First Division (Arts and Language Sciences) and was appointed after his nomination on the 4th May, 1900. The text of the Pecz proposal is published both in the original and in Greek translation. The nomination and the election occurred together with those of the orientalist Barbier de Meynard (29 in favour, 8 against), the major Indo-Europeanist linguist Karl Brugmann (30 in favour, 5 against), and Karl Krumbacher, an outstanding byzantinist (27 in favor, 7 against). Hatzidakis was elected with 30 in favour, 5 against. It is remarkable that the elections of Brugmann and Hatzidakis received the same share of votes. With these elections, the number of External Fellows of the Academy reached seventy-seven at that time. The Year Book of the Academy in which I searched, regularly records every change in the status of the members. According to the entry I found for the year 1941,

Hatzidakis died on July 19th, 1941.

The next important area is that of the Budapest Philological Society (*Budapesti Philologiai Társaság*). Founded in 1875, it began its activity a year later. Its co-founder, president, and perhaps, most important figure, Aemilius Thewrewk de Ponor (Ponori *Thewrewk* Emil) is presented in two sections; first in the chapter dealing with the Society, and secondly in a separate, more informative, biographical note. The society understood itself as a mediator between secondary and academic education, and the promotion of the "strict philological method" ("szigorú philologiai módszer") was considered as its main task. This objective, proposed by its president, followed the 19th c. German model and way of thinking which we know had a considerable impact on Eastern European scholarship. Thewrewk himself, a linguist and a philologist, had studied in Berlin, the capital where historical and Indo-European linguistics were initiated, and where awareness of the mutual benefits to be derived from linking philology and linguistics was intense. He then devoted himself to introducing classics and philology into his country where they had not existed in the proper sense before. His realism was remarkable: after failing to found a society of classical studies, he proposed that everything of lasting merit in philology and, to a lesser extent, in linguistics was to be deemed "classical". Thus, the activity of the society as well as its periodical, the *Organum Philologicum* (*Hungaricum*, EPhK), taking an interest not only in Latin and Greek scholarship but also in Latin- and Greek-centered philological studies both in his country and at every great nation, had a considerable success during the last third of the 19th century, survived through the first half of the 20th, and it was only the low-level leftist turn in Eastern Europe after the war that made the existence of both the society and its organ of information impossible. According to the Statutes, foreigners could be elected as honorary members by the votes of two thirds in the General Assembly. For the nomination, an "outstanding activity in the field of the philological sciences" was required. When elected, the new member belonged to the Committee, had the right to elect and to be elected for any function, to propose further candidates, to read papers, and to receive the periodical of the Society. The President was fully aware of the exceptional achievements in the field of the past hundred years when he declared in an 1899 report that linguistics was "one the most marvellous intellectual achievements of the century". It was not difficult to persuade the members to vote for a linguist. In the year 1900 the 25th Anniversary of the Society was celebrated and, in a sense, it was the last happy moment of the European *belle époque* before everything was changed by the outbreak the First World War. At that time the

Hungarian state was an equal member of the Austro-Hungarian dual monarchy, and in spite of minor frictions between the two monarchies, this was a golden age for Hungary, far superior to what followed. It pays to emphasize these details in order to understand both the optimism of the epoch and the pessimism of many decades to come. The spirit of the time was mirrored in the the aristocratic attitude of Society President Thewrewk, a descendant of a Transsylvanian minor gentry family, and enhanced the glamour of a jubilee election like that of Hatzidakis' and others in 1900. It was an equally happy fact that the foundation of the Society practically coincided with a turn which came in the so called *annus mirabilis*. The unusual year of 1876 brought the new and much more correct doctrine of the Neogrammarians in linguistics, so that members did not have to concern themselves unnecessarily with remnants of "Old" views. Hatzidakis himself was a Neogrammarian as was his pupil and friend Pecz, as far as linguistic interests were concerned. No need to say that Thewrewk had long been involved in Greek philology and linguistics, even though Modern Greek fell outside his main interests. Yet, he was at pains to introduce Modern Greek studies in an official way and his efforts were crowned with success. The story, not without Télfy's active participation, ended with the appointment of Rhousos Rhousopoulos, author of a good Modern Greek - German dictionary first published in 1900, as head of the newly established Chair of Modern Greek at the Budapest Commercial Academy. Both Télfy and Thewrewk had free access to the much-loved, philhellene, pro-Hungarian queen Elisabeth, wife of Franz Joseph II, who played a significant role in the background. As for Hatzidakis, he was elected an Honorary Member of the Society together with the Latinist J. Vahlen, a scholar of considerable weight.

Through research in the archives, I found that the nomination took place on 15th December, 1899. Here, Thewrewk nominated Vahlen, and Vári proposed Hatzidakis. The General Assembly on 13th January, 1900 approved of both nominations by acclamation. The procedure needed the authorization of the Ministry of Education which came before 10th October, 1900. Next, the Committee gave order to issue the two certificates and to mail them together with a letter to the new Members. Pecz would have written the letter to Hatzidakis in Greek, and G. Kassai to Vahlen in Latin. At this point archival material, both in Budapest and in Athens or elsewhere in Greece, could not provide further details. The 1900 periodical of the society informs its readers that the number of foreign honorary members was five in that year. Hatzidakis' death was announced in the General Assembly of the Society and the written announcement appeared in 1942.

The third, and most important distinction came from Budapest University (*Universitas Scientiarum Budapestinensis de Petro Pázmány Nominata* in Latin) in 1935. This was part of the Tercentenary Anniversary Festivities. Fate was not always favorable to my archival researches. During the fights throughout the Hungarian capital in 1956 a whole annex of the State Archives was destroyed. Some irretrievable documents concerning Hatzidakis may have been lost forever since the university material happened to be stored there. Data collected from other sources produced the picture that a letter of invitation dated February 1st, 1935, written in Latin, was sent "to all universities and academies" of the world announcing the celebration and requesting notification of acceptance. The "sollemnitates jubilares" were planned for October of that year. The letter in Latin, signed by University Director B. Kenyeres, has been published in the two Commemorative Volumes (Hungarian and French), both edited by J. Kornis, Professor of Philosophy and Psychology at Budapest University. Its text is reproduced here on the evidence of the Kornis publications since any archival research after the original remained unsuccessful. A Greek translation and commentary follow. As Kornis expresses himself, "most Universities and Academies" answered. There was a diplomatic memorandum sent by the Greek authorities and a congratulatory letter by Athens University. I publish the registered copy of the latter found in the Historical Archives of Athens University. However, neither Hatzidakis, age 87, nor any representative from a Greek university was able to attend the Budapest celebrations. With regard to the University of Athens, I have found the reason to be that representatives were supposed to travel and attend on their own. I add the documentary evidence. There is some uncertainty about the exact number of the doctors *honoris causa*. The Commemorative Volumes mention eleven. The respective protocol has been lost but an Abstract exists which puts the number at thirty.

Indirect data show that University authorities must have sent some official notification to Hatzidakis. By courtesy of Maria Anagnostopoulou (Athens) who looked after Hatzidakis until his dying day, I was able to find a personal letter from J. Moravcsik informing Hatzidakis with regard to both his election and to the official letter that was said to come from the university. The Moravcsik letter, dated from 17th May, 1935, an important piece of evidence in the matter, has been reproduced here in full. There are indications that Hatzidakis answered and supplied a reason for not being able to attend. A letter sent by Moravcsik, now in a mutilated condition in the Heraklion Archives, requests a photograph from Hatzidakis for the "Album" to be published. It

could not really have been sent at any time other than the end of 1935 as it contains wishes for the coming new year, and the Commemorative Volumes must have been meant. The rest of the University material rescued from the Budapest fire catastrophe and now stored separately contains a few documents concerning the 1935 doctoral election. I found a presentation setting forth why Hatzidakis should be elected as an honorary doctor, in two versions. The one I publish was signed by R. Vári and J. Moravcsik on June 2nd, 1934. This was the last active year in Vári's professorship, and Moravcsik's rank was "Honorary Associate and Deputy Professor". The text expresses a high appreciation not only for Hatzidakis but also for the excellent scholarship of his country. A translation has been added. The second version (see Illustrations) is a Faculty Resolution dating from 26th December, 1934. There exists a letter from 19th June, 1935 sent to the President of the University with the information that Hatzidakis accepts the distinction but is unable to be present. The message in the form of a letter or a telegram must have been lost. An application, written by Hatzidakis on 23rd June, 1935 to the President of the Academy of Athens, stored in the "Hatzidakis" Folder at the Academy in Athens, mentions health problems and contains a request for a longer sick-leave. Obviously, this is the reason why Hatzidakis could not attend and receive the diploma in person. Possibly on 23rd June, 1935, he had not yet received Moravcsik's letter of May 17th.

The award ceremony at the university was carried out in Latin accompanied by a show of hands, adding the words "doctorem Te saluto". Those unable to attend received the documents through the mail. The Diploma for Hatzidakis in Latin is now on exhibition in the central building of the Academy of Athens. The text, established by personal inspection, is published here. A translation, a commentary and a photograph are added.

The courtesy of Maria Anagnostopoulou meant I was able to see the material which accompanied the diploma. The box, now in Heraklion, had among others the *Fasti Universitatis* containing the names of university people of excellence, such as of Tély and others familiar with the Hatzidakis matter. The names of others honored by the university, like those of the linguist M. Müller, the philosopher H. Spencer, the psychologist-linguist W. Wundt, and so on, are also to be found. The main body of my book ends by mentioning two similar ceremonies of the University of Athens to which Hungarian scholars responded readily. It has also been remarked that in 1912, Pecz was elected Honorary Doctor on the 75-Year Jubilee among such names as Bezenberger, Brugmann, Buck, Delbrück, Dörpfeld, Kretschmer, Perrot and Wilamowitz-Moellendorff. In 1987, on the occasion the 150-Year Jubilee, Hungarians still used the Latin language in a greeting. I publish

the text signed by "Josephus Fülöp Rector". I also add the last letter of Hatzidakis dated 30th November, 1938 I found in the Academy in Budapest written to Moravcsik. It may be supposed that it was dictated since only the signature is in Hatzidakis' handwriting.

Five biographical notes and a survey of Latin as a cultural factor have been appended as follows:

J. Télfy (1818-1898) was the first important person in his country to realize that Latin and Greek Studies were related and should be studied together; he also understood that the same holds true for the different periods of Greek language and literature. This yielded a vigorous interest in classical studies, a passionate connection of Ancient and Modern Greek Studies and an especially ardent love for anything that was Modern Greek. He was not only a classicist and a Hellenist. After an initial training in theology he transferred to the Bar earning his living for many years by this and by journalism. Then he became Associate Professor of Italian, and later Ordinary Professor of Classical Philology, and soon also an MA. His linguistic contributions are numerous but, to cite E. Schwyzer, he was a *dilettierender Philhellene*. Before Hatzidakis, he was called the "Nestor" of the philologists of his country. He was elected honorary member of several Greek associations and also received the Gold Cross of the Redemptor's Order. Keen on uniting Ancient and Modern Greek Studies, obviously *before* and independently of Hatzidakis as I found no evidence that they knew each other, he devoted his life to this and to another goal, that of building as many relations between Greeks and Hungarians as possible. His esteem is expressed e.g. in the dedication of his *Corpus Iuris Attici. Graece et Latine* as "ΤΩ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩ. - UNIVERSIS GRAECIS". This collection, according to the Vári Encyclopedia (1906), was widely used for many years. He published an Encyclopedia of Classical Philology long before that of Vári, though there is a considerable Modern Greek material there which cannot be called classical.

Another unusual achievement was his Greek Grammar, published in 1848, comprising both Ancient and Modern Greek. His fervor is apparent in his foreword where he wrote *expressis verbis* that Greek is "a beautiful language". The book's linguistic tenor induced a fellow philologist to learn Sanskrit! While working as a translator and writer, a significant part of his activities was devoted to academic teaching. Thewrewk and Pecz came out of his school. He annoyed many of his students by stubbornly insisting on Modern Greek pronunciation of *all* Greek texts. He did this, influenced by contemporary Greek experience, for practical reasons, as he argued, but he was marching against accepted academic practice which he could not change.

A. Thewrewk de Ponor (1838-1917), much criticized after his

death, was looked upon differently during his life-time, though it is undeniable that towards the end of his life his students often derided him, a fact he did not realize. His epoch was exceptional, accepting and perhaps also more tolerant towards vanity, a drawback from which young Hatzidakis was not free of either. In the years to come after Thewrewk, Hungary declined into insignificance with small minds putting forth petty opinions, a time when even the great intellectuals did not always express themselves in accord with their greatness. Thewrewk's dynamic energy, range of interests and influence were remarkable. In addition to being a philologist and linguist, he was also a translator, an eloquent speaker, a poet, writing even in Ancient Greek, not unusual in those days, a sensitive patriot, an important organizer of research and an academic who by the age of thirty-four had become MA, an admirer of the ancient world, yet a child of his time, and surprisingly, not only initiator of philology and of comparative linguistics in his country but also a champion of comparative musicology.

He dared to challenge Franz Liszt, to whose circle he belonged. Later he was a member of Kodály's examining committee when the composer defended his doctoral dissertation. His biographer, Zs. Ritoók refers to him as a "polyhistor". His philological contribution was evaluated by Lindsay in the *Festus*-edition, and we meet his name in the *Graux-Festschrift* in 1884 to which the linguist Saussure and the historian Sp. Lambros also contributed. As a linguist, he was engaged first of all in problems of his native language, but as a theoretician, in the wake of Schleicher and the Neogrammarians, he published some papers on "language as a natural science". His contribution is, in short, that he introduced classics and linguistics, he founded and led the Philological Society and its Organ, he encouraged the humanities and scholarship in general, he had an important academic organizational activity, he frequently helped young scholars (Vári was among them), and as to be expected, he produced a considerable number of papers and other writings. For about three decades he managed to keep pace with international scholarship in classical philology and linguistics, then gradually his vigour faded. His death coincided with the ending of an exceptional period and a relatively happy awareness of life both in his country and in Europe.

W. Pecz (1854-1923), Honorary Doctor of the University of Athens, was the "nimble servant of the Greek Muses" as Hatzidakis described him when he died. A Greek Philologist, *par excellence* and yet more, a classicist, with a certain interest in linguistic issues, influenced by the Neogrammarians, he too, established a School. In 1883, he published a Greek Syntax which was based on

the newest achievements in linguistics of his time. A Grammar of Modern Greek followed in 1894 which was considered a major contribution in his time. He published not only in his native language and in German which was then normal, but also in Greek, both in the *Organum Philologicum* and in Greek journals, like *Athena*. As a pupil and friend of Hatzidakis, he accepted the *Katharevousa* and always used this idiom when writing in Greek, and on solemn occasions, as was the Jubilee of the Philological Society, even in speeches among his colleagues as the Proceedings testify, published in the *Organum Philologicum*! In 1913, he published a book written in Modern Greek and issued by the Hungarian Academy. Its subject-matter was the investigation of the Greek tropes, one of the main issues that occupied him throughout his life. Influenced by German language issues and having in mind Luther's *Kanzleisprache* used in the Bible translation, he saw it evident that the Greek linguistic development was to become similar to that of Modern High German. We may add today, that he, and before him Hatzidakis, was, to a certain extent, right: standard Greek of our days, certainly not *Katharevousa*, is very different from and much richer than the "malliari glossa" (the "shaggy" idiom), a vernacular Hatzidakis' opponents advocated. Over the last five decades or so, like Thewrewk, Pecz received much criticism and less recognition, but unlike the former, he was criticized during his life-time by his colleagues, so by Vári. The reason was his "maximalism", to which after his death, a critique against his katharevousianism was added. Accordingly, he was actively engaged in the Greek "language question", not only by using the idiom but also on a theoretical plane. It must be added that he was always in favor of a moderate *Katharevousa*. His "maximalistic program" was the idea of a "united Latin-Greek Philology" for which, ideally, as carrier language, the *Katharevousa* was suggested. The idea of continuity required that Greek be understood as a whole, from Homer down to his time. But he went further than his teacher Télyfy; he suggested the same for Latin, comprising even Latin usage in modern times. Italian was vaguely thought to belong to the complex. Vári repeatedly maintained that one person is incapable of mastering such an immense body of material.

After a correspondence with Krumbacher, an opponent of Hatzidakis in language questions, Pecz became a bit less ambitious and spoke only about united Greek-Latin philology. It is a fact that in his teaching practice Greek language and literature received an integrated approach. His contribution created the basis for Byzantine Studies, which became very important for his country. As to Latin, the idea of cultivating it together with Greek, was not mere talk. Together with Thewrewk, he edited a series of Greek and

Latin classics as part of an educational program. His school was continued by Vári and Moravcsik. Bibliographical references give a selection of his impressive work.

R. Vári (1867-1940) was a scholar of a very considerable erudition. His modest nature makes it difficult to find details about his life, whereas his contributions to Classical and Byzantine Studies are self-evident. He was active in the Philological Society, in academic teaching and in the Academy itself of which he became a corresponding member at the age of thirty-nine. With regard to Greek, his views were similar to those of Pecz, though he was more moderate. His Encyclopedia of Classical Philology (1906) was still highly valued as late as 2000 by P. Hummel who also paid attention to the work of Thewrewk and Pecz. In 1915, Vári undertook a critical edition of a *Sylloge Tacticorum Graecorum*, which owing to several unfavorable factors, he never finished. After some volumes had been published and after critiques varying from very positive to negative, it was the French scholar Dain who took the upper hand. The failure caused Vári to temporarily return to Classical Philology as his 1926 treatise shows, pleading not only in favor of classical studies but also emphatically warning against restricting Greek studies because this would have a negative impact on national education! He made at least two field trips to Greece and also attended congresses of Byzantine Studies. His work is immense and most important, as select bibliography and examples show. In 1926 he became an Ordinary MA. While not engaged in linguistics, his Latin and Greek were excellent. In 1900, on the occasion of the Jubilee of the Philological Society he offered the President as a surprise gift a poem written in eight distichons in Ancient Greek, praising him both as a philologist and as a translator and encouraging him not to abandon his translations of Homer. This silent man proposed two distinctions for Hatzidakis, one in 1900, and one in 1935. I have not found any hard evidence to show that they knew each other personally.

J. Moravcsik (1892-1972) is the last person surveyed in my book, and perhaps also the last really universal Hellenist in his country. He was a member of several local and foreign institutions, elected, for example, as External Fellow of the Academy of Athens in 1966 together with G. Rohlfs and L. Robert. He continued in the Pecz and Vári tradition, but he was not involved with Latin. With regard to Greek, he expressed himself very vigorously in favor of *continuity*. Beginning with the year 1933, for more than three decades he kept suggesting the term "hellenology" which would mean united Ancient, Medieval and Modern Greek studies. The idea is best expressed in Moravcsik 1965. He was, without any doubt the greatest Byzantinist of his country, and was also quite renowned internationally. His *Einführung* (1976) is thought to be the best

introductory work in the field of Byzantine studies, and his *Byzantinoturcica* was published in 1983 for the third time. In 1935 he initiated the successful series of the *Hungaro-Hellenic Studies* which, just like Thewrewk's *Organum* fell victim to the destructive trend in the second half of the 20th century. J. Sykoutris' *Philologie et vie* was published in this series in 1938. His 1955 treatises make sad reading, demonstrating to what extent politics could affect scholarly attitude. Yet he survived as a scholar and this was not easy in those years. Beginning with his very first academic years he cultivated relations with Greek scholars. The greatest part of his correspondence has been deposited in the Academy of Sciences. The letter in which Moravcsik informs Hatzidakis about the death of his teacher Pecz, is preserved in the Heraklion Archives. I publish both this letter and Hatzidakis' answer which I found at the Academy in Budapest. In 1934 Moravcsik was the co-proposer sponsoring an Honorary Doctorate for Hatzidakis at the 1935 Jubilee Festivities of Budapest University. The letter sent by the University seems to have been lost; I publish only the Moravcsik letter I found in Athens. One of the last letters written by the Greek linguist (1938) is part of the Moravcsik literary remains. I found this also at the Academy and I publish it. Beside several foreign relations, cultivated as far as such a thing was possible in the post-war years, he had also Greek friends. One of them, N.B. Tomadakis invited him to Athens in the turbulent years of the 60s to read a paper. Tomadakis commemorated his colleague's death with these words:

"A great and revered figure in Hellenic studies, Moravcsik, has left the stage making no longer possible for others to continue in his wake. The winds of change bring with them irreplaceable loss as we enter the last third of the century."

The last part of the Appendix gives a survey of the role Latin played through centuries in Hungarian scholarship and daily life. In this connection, firstly, the relations between Latin and Greek are highlighted. Secondly, Latin as a special case with its effects comparable to essentials of the Greek "language question", is analyzed. About 1200 years ago the Hungarians, invaders from the region of the Urals, speaking a non-Indo-European language, penetrated Europe. Thus the process of Europeanization, beginning at a such late date, was difficult and there were other drawbacks with regard to linguistic commerce and education. Latin was then not only a *lingua franca* in Western Europe to which they continuously endeavoured to belong, but also an important cultural instrument.

Byzantine decline in the 12th c. and a great disaster brought by Bhatu Khan a century later, further encouraged the Western orientation. Latin became the administrative and educational

medium for about eight centuries. It was not until the 40s of the 19th century that it ceased to be the official state language, and only in the 1960s that the Catholic Church adopted the national tongue in its religious services. Still, between the two World Wars, Latin was taught for eight hours a week in several secondary schools. It is easy to imagine the enriching effect on the national language and education. The first remnants of written Hungarian are contained in Latin texts. It is not an exaggeration to maintain that this language was part of national issues as one writer remarked.

Another reason for preferring Latin was to counter-balance the similarly immense German linguistic influence. Towards the end of the 18th c. there were serious fears that the national idiom might disappear which brought, as did Greek Enlightenment, neologist movements culminating in the first two decades of the next century. My survey ends with the example of the short-lived humanistic society *Parthenon* (established in the late 20s of the last century) and the classical ideal. To its circle belonged the mythologist K. Kerényi, the historian A. Alföldi, J. Moravcsik, the Latinist I. Borzsák, A. Horváth, the ardent follower of Tély, Secretary of the Society, and many more. Most of them outlived the society but the greatest, like Kerényi and Alföldi emigrated. The former died in Switzerland, the latter in the US. Moravcsik, unlike his son who chose freedom, remained in his'country. There are classical studies in this country even today but they are confined to a closed circle.

An Illustration part containing 76 pictures completes my Hatzidakis research.

Σημείωμα

Η έρευνα που ακολουθεί δεν φιλοδοξεί να παράσχει μονογραφική παρουσίαση του έργου ή τμήματος του έργου του Χατζιδάκι - προσπάθεια που θα ξεπερνούσε κατά πολύ τα πλαίσια αλλά και τις τυπογραφικές δυνατότητες που προσφέρονται στον γράφοντα. Υποτίθεται ανάλογα, ότι ο αναγνώστης γνωρίζει κάποια στοιχεία της προσφοράς του Χατζιδάκι και της εποχής στην οποία ζούσε ο ίδιος. Μια καλή γενική επισκόπηση παρέχεται από τον Mackridge (2009) και, παλαιότερα, από τον Βαγιακάκο (1977). Πολύ καλά κατατοπίζουν επίσης οι σχετικές συμβολές του Μπαμπινιώτη σε διάφορα επιστημονικά δημοσιεύματα και στον ημερήσιο τύπο (λ.χ. 1999[2]). Είδος *Εισαγωγής* αποτελεί ακόμη η αγγλική περίληψη που προτάχθηκε της παρούσας μονογραφίας. Για περισσότερα, ο αναγνώστης καλείται να συμβουλευθεί τις Βιβλιογραφικές Παραπομπές του ανά χείρας βιβλίου.

Η έρευνα επίσης δεν φιλοδοξεί να ανατρέξει μια σημαντική, αν και ίσως όχι επίκαιρη πια όψη των προσπαθειών του Χατζιδάκι, δηλ. την μελέτη της συμβολής του στο "γλωσσικό ζήτημα". Ευκαιριακά γίνεται αναφορά σ' αυτό το πρόβλημα όπως με την μνεία του Pecz ή του Τριανταφυλλίδη (1921, 1935). Επειδή ο Χατζιδάκις κατηγορήθηκε συχνά, και κατηγορείται ακόμη, για την προσήλωσή του στην Καθαρεύουσα αξίζει να σημειώσουμε ότι ο ίδιος δεν έγραψε μόνο μια άριστη εισαγωγή στην νεοελληνική γραμματική (1892) και δεν συνέταξε μόνο μια μεγάλη νεοελληνική γραμματική (η οποία δεν δημοσιεύθηκε) αλλά και *δίδαξε* την νεοελληνική γραμματική (βλ. Χατζιδάκι 1907[1]: 74[3]). Ο Τριανταφυλλίδης παρέχει επίσης περαιτέρω βιβλιογραφία. Το πρόβλημα ευτυχώς, μπορεί ίσως να θεωρηθεί σήμερα ξεπερασμένο και παρουσιάζει μάλλον ιστορικό μόνο ενδιαφέρον. Το ύφος και οι τοποθετήσεις μιας τόσο σημαντικής μορφής όπως είναι ο Τριανταφυλλίδης, ο οποίος στις 38 σελίδες της ανάλυσής του μία μόνο φορά (!, 1935: 23) ανακαλύπτει κάτι "σημαντικό" μέσα στο χατζιδάκι έργο¹, μας βοηθούν να αντιληφθούμε την δυσκολία της εκτίμησης αλλά και έκτασης των προσπαθειών καθώς επίσης του βάρους και του εύρους της προσφοράς του Χατζιδάκι στην γλωσσολογία και την επιστήμη γενικότερα. Ο ενδιαφερόμενος παραπληρώνεται στην ομολογία

του ίδιου (Χατζιδάκις 1926 = Ιδ. 1977[1]: 358-370) αναφορικά με την Δημοτική. Στη σ. 364 μάλλον διατυπώνεται η πιο σημαντική και επίκαιρη τότε άποψη για το ζήτημα. Γραπτή και ομιλούμενη γλώσσα, κατά την άποψή του, θα συγκλίνουν και θα δημιουργήσουν "την Ελληνική του μέλλοντος".² Πιθανώς δεν είναι ευρύτερα γνωστή η σύντομη επιστολή του Χατζιδάκι (1920) που έχει τον ίδιο προβληματισμό: "άγωνίζομαι, ίνα μη άποτόμως μεταβώμεν εις την τώρα κατασκευαζομένην νέαν γλώσσαν και άποκοπή ή συνέχεια της παραδόσεως, αλλά κατά μικρόν, ώστε να δύνανται οί νέοι να συνεχίσωσι τόν πολιτισμόν, τὰ ιδανικά ήμῶν τῶν παλαιωτέρων."³ Δεν είναι ανάγκη να τονισθεί ότι, σε βαθμό αρκετά καλό, η άποψη αποδείχθηκε σωστή. Πβ. σχετικά την πρόσφατη μελέτη του Mackridge (2004). Κάπως επιεικής είναι ο Ανδριώτης. Αν και δεν αφιέρωσε μελέτη στο έργο του Χατζιδάκι (αντίθετα με την περίπτωση του Ψυχάρη, του Τριανταφυλλίδη και άλλων), παραδέχεται πως ο Ψυχάρης "είχε σύμμαχο" τον Χατζιδάκι που έγραψε ότι η "θεωρία περί τῆς εύγενείας τῶν ἀρχαίων και τῆς εὐτελείας τῶν νέων εἶναι ἀξιολύπητος πλάνη" (1976: 358). Από την άλλη πλευρά είναι χαρακτηριστικό ότι η *αφορμή* για τον Mackridge να μελετήσει το φαινόμενο που λέγεται "Χατζιδάκις", ακόμη και στην νέα χιλιετία, υπήρξε το γλωσσικό ζήτημα! Ο Βρετανός ερευνητής έβαλε στόχο - ως σπάνια εξαίρεση - είδος κατανόησης υπέρ του Χατζιδάκι (πβ. σ. 69). Όμως, κατά την γνώμη του γράφοντος, ούτε και αυτός ο επιστήμονας κατάφερε να ξεπεράσει τις παγίδες της υποκειμενικότητας (βλ. π.χ. σ. 79, σημ. 27, ή σ. 85), για να μην παρατηρήσουμε πόσες φορές διαπιστώνει "contradictions" στο χατζιδάκι έργο (σσ. 76.77.78 κτλ.). Αποτελεί ευχάριστο γεγονός ότι ο Mackridge 2009 είναι επιεικής. Αν και ανευρίσκει "αντιφάσεις" (σ. 213) και πάλι, στις σσ. 275-277 είναι αντικειμενικός και σωστός. Αναφέρει πόσο σημαντική ήταν για τον Χατζιδάκι η *ιστορία* (σ. 276), πράγμα που δεν μπορεί κανείς παρά να χαιρετίζει.⁴ Ο Τριανταφυλλίδης, με τη σειρά του, τονίζει πολύ τον ρόλο της ιστορικής αλήθειας (βλ. τον ίδιο ήδη από το 1921: 77). Ας

² Αξιοσημειώτῃ είναι η χρονολογία της ομολογίας (1926): ο Χ. υπήρξε ο πρώτος διορισθείς πρύτανης του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κατά το 1926, για μόλις ένα εξάμηνο. Τον διαδέχθηκε, επίσης για ένα εξάμηνο, ο Χρ. Τσοούντας. Διαβάζουμε σχετικά, ότι ο Χ. παραιτήθηκε από μέλος του Πρυτανικού Συμβουλίου ενώ ο Τ. προτίμησε "τὸν συνήθη αὐτῷ ἥσυχον καὶ ἀπράγμονα βίον" (Χαριτωνίδης 1932: 7). Για τις δυσκολίες του Χ. και άλλων πβ. Αναστασιάδη (2003: 123). Ειδικά για το γλωσσικό, βλ. αυτ. σ. 90.

³ «Χριστιανικὸν Φῶς» Περ. (:) Β', Τεύχ. 75 (:) Αρ. (:) 13, 4, 1920, σελ. 108. Το απόκομμα που χρησιμοποιήσαμε ευρίσκεται στο Αρχείο Μ. Τριανταφυλλίδη, ΑΠΘ, Φακ. Ε - 4iv, Αρ. 73 ("Χατζιδάκις - Γενικά").

⁴ Με κάποια έκπληξη παρακολούθησε ο γράφων την ίδια πάντα προσέγγιση, για τελευταία φορά, στο 9ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας στο Σικάγο κατά την ανακοίνωση "Linguists and the γλωσσικό ζήτημα" του C.G. Brown (Ohio State University) στις 30.11.2009. Αποκομίζει κανείς την εντύπωση ότι όπως όλο το "γλωσσικό ζήτημα", και οι προσεγγίσεις, ακόμη και σε περίπτωση που φιλοδοξούν να είναι αντικειμενικές, αποβαίνουν αντιφατικές - ένα φαινόμενο που επικρίνεται συχνά στο χατζιδάκι έργο! - και τρέφονται εν πολλοίς από φραστικά κλισέ. Στην ανακοίνωση, ο Β. μίλησε αφενός για "kind of break with the Katharevousa ideology", τόνισε πως ο Χατζιδάκις ακολουθεί τον Whitney υποστηρίζοντας ότι η γλώσσα είναι ανθρώπινος θεσμός ενώ, τελειώνοντας, παρατήρησε ότι ο Χ. είχε "harmful consequences for culture". Δεν διευκρίνισε την παράξενη αυτή άποψη όμοια της οποίας ξαναβρίσκει κανείς π.χ. στον Niehoff-Panagiotidis (1994: 14). Εκεί, επίσης θα περίμενε κανείς κάπως περισσότερη εξήγηση. Ως κλισέ μοιάζει η διατύπωση του Β. ότι "paradoxically for a linguistic conservative or reactionary, [Hatzidakis'] ideas on language were [...] more modern than those of Psycharis" (Hand-out p. 3). Ο Β. δεν επιθυμούσε να σχολιάσει την επέμβαση του γράφοντος ότι η σημερινή Νεοελληνική Κοινή δεν είναι ταυτόσημη με την Δημοτική της εποχής των γλωσσικών διενέξεων μεταξύ Χ. και των αντιπάλων του και άρα ο Χ., μέχρις ενός βαθμού, είχε δίκιο.

¹ = Τριανταφυλλίδης *Ζητήματα* 5, 1963: 295, πβ. Μπαμπινιώτη 1999(1): 274. Δημοσιεύεται μια επιστολή του Τ. προς τον Χατζιδάκι από τις 24. Σεπτ. 1905 (Μουλλάς κ.ά. 2001: 26-30, αρ. 29). Το κείμενο της επιστολής έχει αποκατασταθεί από πρόχειρες σημειώσεις του Τ. ο οποίος - σύμφωνα με τους Μουλλά κ.ά. 2001: 30) παρατηρεί ότι ποτέ δεν πήρε απάντηση (αυτ. σ. 30). Αν και ο Τ. προσφωνεί τον Χ. με τον δέοντα μεγάλο σεβασμό (υπήρξε μέλητῆς του στην Αθήνα) η μακροσκελής επιστολή που βαθμιαία αλλάζει τόνο, χρησιμοποιεί κάποια στιγμή την γνωστή λατινική φράση "Amicus Plato sed magis amica veritas" αλλά και την δηκτική, λιγότερο γνωστή, φράση "ergo cum Platone" (σ. 28). Ο Χ. ήταν τότε 57 ετών, ήδη είχαν περάσει 13 χρόνια από την δημοσίευση της *Einleitung* (βλ. Χατζιδάκι 1892) και ήταν εδώ και πέντε χρόνια επίτιμο μέλος των ακαδημιών Βουδαπέστης και Μονάχου (1900). Ο Τ., 22 χρονών, τελειόφοιτος, έλαβε το πτυχίο του το 1906 (βλ. Χρ. Χαραλαμπίκη, *ΠΛΜΠ* 58, 1993: 64). Ελέγξαμε τη σ. 338 του 8ου τ. των *Απάντων* του Τ. όπου παραπέμπουν οι Μουλλάς κ.ά. Εκεί ο Τ. δεν αναφέρει ότι δεν έλαβε απάντηση από τον Χατζιδάκι (βλ. όμως σ. 339, αυτ.). Ωστόσο, κάτι τέτοιο φαίνεται εύλογο γιατί δεν βρέθηκε καμιά επιστολή από τον Χ. στο Αρχείο Τριανταφυλλίδη. Με την ευκαιρία συμβουλευθήκαμε το Ευρετήριο των *Απάντων* του Τ. (1969) και βρήκαμε ότι δεν αναφέρεται κανένας από τους συντελεστές της παρούσας έρευνας (δηλ. Télfy, Thewrewk, Pecz, Vári, και αυτό που εκπλήσσει κάπως, ούτε και ο Moravcsik). Αναφέρεται όμως το όνομα του Α. Horváth. Πολύ διαφορετικά από τον Τ. γράφει 24 χρόνια αργότερα ο Παλαμάς (1929), ιδίως στις σσ. 44-45.

σημειωθεί εν προκειμένω: το 1935 ήταν το έτος όταν ο Χατζιδάκις ανακηρύχθηκε Επίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης. Για το "γλωσσικό" σήμερα, αναφέρουμε ακόμη τον Κριαρά 2009 στο περιοδικό «Φιλολόγος» (όπου και άλλες συμβολές με συχνές μνείες του Χατζιδάκι), και με αυτήν την παρέκβαση θα κλείσουμε τις, κατά την γνώμη μας, άγονες προσπάθειες για την τοποθέτηση του Τιμώμενου μέσω του γλωσσικού ζητήματος ως εργαλείου. Το έργο είναι πελώριο: προκαθορισμένα και περιοριστικά σχήματα δεν χωράνε το ανάστημα ενός Χατζιδάκι.

Μολονότι η παρούσα έρευνα δεν βάζει στόχο την μονογραφική επισκόπηση βίου και έργου, εντούτοις ελήφθησαν υπ' όψιν αρκετά σχετικά εγκυκλοπαιδικά άρθρα και άλλα βιογραφικά-βιβλιογραφικά σημειώματα τα σημαντικότερα των οποίων είναι: Άμαντος (1948), Αναγνωστόπουλος (1933;), Αναγνωστοπούλου (2003), Βαγιακάκος (1975, 1977), Bayer (2002)⁵, Georgacas (1955), Κακριδής - Άμαντος - Παπαδόπουλος (1928), Κατσίκη-Γκιβάλου (1977), Κουρμούλης (ά.έ., και 1955-56), Mackridge (2004), Μαλικούτη (1955-56), Μενάρδος (1929), Μπαμπινιώτης (1983, 1988, 1994, 1999[1],[2]), Παπαδόπουλος (1948), Παρλαμάς (1992), Τζάρτζανος (1941) και Φάβης (1941). Αναφέρονται μερικές ακόμη σχετικές συμβολές ξένων ή ξενιτεμένων επιστημόνων (όπως των Bódiss 1913 και Niehoff - Tsakmakis 2000), σύμφωνα πάντα με την πορεία και τις απαιτήσεις της επισκόπησης.

Στην έρευνά μας αναζητείται μία όψη του χατζιδάκιου έργου: οι συνθήκες και οι αιτίες που είχαν ως αποτέλεσμα να λάβει ο Τιμηθείς τις διακρίσεις από συγγενικούς φορείς. Αναλύονται οι παράγοντες που ενέπνεαν και ένωναν μεγάλο μέρος των ερευνητών με αρχαιογνωστικά, κλασικά και γλωσσικά ενδιαφέροντα, συγκλίνοντας στο πρόσωπο του Τιμηθέντος, μέσω δε αυτού επίσης στην πατρίδα του ιδίου. Οι προσπάθειες του γράφοντος, που πιστεύει ότι κινείται με κάποια αρμοδιότητα στα πράγματα τόσο της τιμώσας χώρας όσο και αυτής του Τιμηθέντος, φιλοδοξούν να γεφυρώσουν αποστάσεις γλωσσικές, πολιτισμικές και γεωγραφικές, και να δώσουν επίσης οικειότερη παράσταση των ελληνολατινικών σπουδών στην πρώτη, παρουσιάζων ανέκαθεν, παρά τις πολλές αντιξοότητες της ιστορίας, από τις οποίες πέρασε η ίδια.

Θα αποτελέσει τιμή για τον γράφοντα αν τα πορίσματα της ανάλυσης του θα μπορέσουν να επιστήσουν την προσοχή σε ένα παράδειγμα. Αν επιτύχουν την παρουσίαση του ακαδημαϊκού χώρου ο οποίος ανδιαφέρθηκε για τον Χατζιδάκι, και επίσης αν θα προσδώσουν κάτι στην αποκατάσταση της εικόνας του τελευταίου ο οποίος τιμήθηκε επίσης από άλλα ξένα ιδρύματα για την προσφορά του γενικότερα, και ειδικά για τις συμβολές του στην ιστορική γλωσσολογία αλλά και στις κλασικές σπουδές. Οι ακόλουθες γραμμές απευθύνονται, ανάλογα, σε ιστορικούς, σε Ελληνιστές, σε κλασικούς φιλόλογους και σε γλωσσολόγους που ενδιαφέρονται για ιστορικά θέματα, Έλληνες και ξένους, στην πατρίδα του Τιμηθέντος και των τιμησάντων, καθώς επίσης οπουδήποτε αλλού στον κόσμο.

⁵ Η μελέτη, που αποτελεί ιστορική επισκόπηση της ανάπτυξης των Γερμανών στο "γλωσσικό ζήτημα", παρέχει κάποιες λεπτομέρειες επίσης για το έργο και την προσωπικότητα του Χατζιδάκι αλλά και για τους αντιπάλους ή συναδέλφους όπως τους Krumbacher, Thumb, Wilamowitz-Moellendorff κλπ. Ειδικότερα, για πρώτη φορά δημοσιεύεται επιστολή όπου ο Χ. ευχαριστεί τον Wilamowitz για τον θετικό του ρόλο στο γλωσσικό (Cod. Ms. Wilamowitz-Moellendorff 527, 3, βλ. σσ. 14-15, και 18-19, μαζί με πανομοιότυπο).

"σοφός [...] γλωσσολόγος με [...] απέραντο κύρος και [...] μοναδικό θεωρητικό σπλισμό"
(Μπαμπινιώτης 1988: 420)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μετά τον θάνατο του Γ.Ν. Χατζιδάκι κυκλοφόρησε στην Αθήνα ο δεύτερος τόμος των *Γλωσσολογικών Ερευνών* του ιδίου (1977[1]),⁶ Η έκδοση προλογίζεται από τον Βαγιακάκο (1977), ο οποίος δίνει, μεταξύ άλλων, έναν κατάλογο των διακρίσεων που απονεμήθηκαν στον μακρόβιο και πολυγραφότατο "πατέρα της γλωσσικής επιστήμης στην Ελλάδα".

Δεν μας εκπλήσσει το ότι ο κατάλογος περιέχει ονόματα ελληνικών ιδρυμάτων, γερμανικών ή άλλων πανεπιστημίων. Το να τιμήσει ένα επιστημονικό σώμα κάποια μέλη άλλων επιστημονικών σωμάτων αποτελεί συνήθη τρόπο απότισης τιμής και συνεργασίας, αλλά - όπως υποστηρίζεται - η χορήγηση μιας διακρίσεως τιμά και τον ίδιο τον χορηγό.

Επίσης δεν μας εκπλήσσει ο αριθμός των ονομάτων των γερμανικών πανεπιστημίων τα οποία στον κατάλογο είναι και τα περισσότερα: ο Χατζιδάκις ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Γερμανία, και οι Γερμανοί ήταν ανέκαθεν γνωστοί για τον μεγάλο ζήλο τους στα φιλολογικά και τα γλωσσολογικά πράγματα. Είναι αναμενόμενο να συναντήσουμε μία φορά το όνομα του Παρισιού, του Λονδίνου, της Βιέννης. Όμως το όνομα της Βουδαπέστης, της αυστρουγγρικής συμπρωτεύουσας, αντίζηλου της Βιέννης, πνευματικού κέντρου της "μπελ-επόκ", απαντά τρεις φορές (Βαγιακάκος 1977: 15.16). Πράγματι, ο Χατζιδάκις το 1900 εκλέγεται μέλος της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών και της Φιλολογικής Εταιρείας της Βουδαπέστης ενώ το 1935 ανακηρύσσεται *Επίτιμος Διδάκτωρ* του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης.⁷ Δημοσιεύεται μάλιστα έγχρωμη φωτογραφία του χορηγηθέντος διδακτορικού διπλώματος.⁸

Στόχος αυτής της έρευνας είναι να διευκρινισθούν και να ερμηνευθούν οι αιτίες και οι συνθήκες που παρακίνησαν μια άγνωστη σχεδόν για την Ελλάδα χώρα να καταλήξει τρεις φορές στην ίδια τιμητική χειρονομία χωρίς να υποπέσει μάλιστα στον εύκολο κίνδυνο να θεωρηθεί ότι πρόκειται περί ενός επιφανειακού αυτοσκοπού.

Το πρώτο σχέδιο ενέκειτο στη συγγραφή μελέτης συνηθισμένης έκτασης. Συγκεντρώνοντας όμως το εκτενές υλικό - αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι η "παρουσία" του Χατζιδάκι στην Ουγγαρία υπερβαίνει τις τρισημίσι

⁶ Βλ. σύντομη παρουσίαση, καθώς επίσης του Α' τόμου, από τον Νάκα (1982: 200).

⁷ Τόσο η Ακαδημία όσο και η Φιλολογική Εταιρεία περιέγραφαν με ακρίβεια τις διάφορες ιδιότητες των μελών τους. Σύμφωνα με τις περιγραφές ο Χατζιδάκις δεν ήταν *Αντεπιστέλλον* μέλος όπως γράφει ο Βαγιακάκος αλλά - λέξη προς λέξη - "*Εξωτερικό μέλος*" της Ακαδημίας και *Επίτιμος Εταίρος* ("*μέλος*") της Εταιρείας. Το "*Εξωτερικό μέλος*" αντιστοιχεί στο ελληνικό "Ξένος Εταίρος" και πρόκειται για κατηγορία *άνωτερη* του "Αντεπιστέλλοντος Μέλους". "Ξένος Εταίρος" της Ακαδημίας Αθηνών εξελέγη π.χ. ο Ιούλιος Moravcsik το 1966 (βλ. πιο κάτω).

⁸ Μετά την Εισαγωγή του Βαγιακάκου ο τελευταίος, μη αριθμημένος, έγχρωμος πίνακας. Βλ. εικ. 33 πιο κάτω.

δεκαετίες - και εξετάζοντας την μία λεπτομέρεια μετά την άλλη κατέληξα στο συμπέρασμα ότι το αποτέλεσμα της αναζήτησης θα πρέπει να είναι μάλλον ένα ανεξάρτητο βιβλίο, μονογραφία αφιερωμένη στις διάφορες πτυχές του αντικειμένου, η οποία να ανοίγει ίσως και άλλους ορίζοντες. Έτσι, στα παρόντα πλαίσια, επιχειρώ μια περιγραφή των διακρίσεων του Χατζιδάκι στηριζόμενος σε αρκετά εκτενή, όχι όμως εξαντλητική, φιλολογική αλλά και αρχαιολογική έρευνα που έκανα στην ουγγρική πρωτεύουσα, καθώς επίσης στην Αθήνα (Ακαδημία Αθηνών, Ιστορικό Μουσείο Πανεπιστημίου Αθηνών, Αρχείο Χατζιδάκι [Α], Γενικά Αρχεία του Κράτους [Γ.Α.Κ.]⁹ κτλ.), στην Θεσσαλονίκη (ΑΠΘ: Κεντρική Βιβλιοθήκη, Αρχείο Μανόλη Τριανταφυλλίδη, βλ. Πέτκου 1999, 'Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών',¹⁰ Ιστορικό Αρχείο ΑΠΘ) και στο Ηράκλειο Κρήτης¹¹. Μια πρώτη προσπάθεια (Katona 2000) έχει ήδη δει το φως της δημοσιότητας.

Αρχικά οφείλουμε, πιστεύω, να καθορίσουμε το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας η οποία αναζητεί διάφορους τρόπους με τους οποίους να παρουσιασθεί γιατί και πώς γεννήθηκε η ιδέα της απονομής των τιμητικών διακρίσεων. Το πλαίσιο αυτό είναι πρώτον και κύριον η συστηματική

⁹ Στα Γ.Α.Κ. βοηθήθηκε η έρευνά μου από την πληροφορία για την ύπαρξη του Αρχείου Χατζιδάκι (Κ), βλ. πιο κάτω. Στα Γ.Α.Κ. σώζεται μία και μόνο επιστολή του Χατζιδάκι, γραμμένη από την Κέρκυρα (3.6.1894) προς τον θείο του: "Αρχείον Μάμουκα Φακ. 1894 (8.79), τεμ.1., που ασχολείται κυρίως με οικονομικά θέματα.

¹⁰ Ευχαριστώ τον κ. Γ. Παπαναστασίου, διευθυντή του Ινστιτούτου για την δυνατότητα αναδηφησης του Αρχείου Τριανταφυλλίδη, καθώς και την κ. Σοφία Τσολάκη για την βοήθεια που μου παρείχε κατά την διάρκεια της έρευνας.

¹¹ Η πληροφορία για την ύπαρξη Αρχείου Χατζιδάκι στο Ηράκλειο - εφεξής Αρχείο Χατζιδάκι (Κ) - οφείλεται στον ιστορικό κ. Ν. Καραπιδάκη (Γ.Α.Κ., Αθήνα), τον οποίο ευχαριστώ θερμά. Θερμά ευχαριστώ επίσης την κ. Γεωργία Κατσαλάκη, Επιμελήτρια Αρχείων και Βιβλιοθηκών, υπεύθυνη της Βιβλιοθήκης της Ε.Κ.Ι.Μ., για την πρόθυμη συνεργασία της κατά την διάρκεια της παραμονής μου στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης (Ι.Μ.Κ.), αναδιψώντας το Αρχείο Χατζιδάκι (Κ), καθώς επίσης τον Διευθυντή του Ι.Μ.Κ., κ. Α. Καλοκαιρινό.

Επ' ευκαιρία μιας απορίας που διάβασα στην Εισαγωγή του Δ.Β. Βαγιακάκου θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή στο υλικό που σώζεται σ' αυτό το Αρχείο. Με βάση επιστολής του Χατζιδάκι προς τον Βενιζέλο (1926) όπου αναφέρει ρητώς ότι συνέταξε μια Γραμματική (Βαγιακάκος 1977: 98) κατά παραγγελία της Ακαδημίας, πληροφορούμαστε ότι αυτή η γραμματική "όχι μόνον δὲν ἐξεδόθη, ἀλλὰ δυστυχῶς οὔτε καὶ ἀνευρέθη" (αυτ. σσ. 92 και 95). Από τα συμφραζόμενα στον Βαγιακάκο προκύπτει ότι πρέπει να έχουμε υπ' όψιν μια νεοελληνική γραμματική. Ο Κυριαζόπουλος (1976: 235) όμως σημειώνει με τρόπο κατηγορηματικό: "1931 Τὸ Π.(ανεπιστήμιο) Θ.(εσσαλονίκης) ἐκδίδει τὴν Ἑλλην. Γραμματικὴ τοῦ Γ. Χατζιδάκη[ς]". Η μνεία και η περαιτέρω τύχη της γραμματικής πρέπει να είχαν σχέση με την πρωτανεία του Χ. στο ΑΠΘ το 1926-1927 (βλ. και σσ. 46,262). Ο Κατάλογος του Αρχείου Χατζιδάκι (Κ) που μελέτησα λεπτομερώς αναφέρει δύο φορές *Νεοελληνική Γραμματική του Χ.*, μία φορά *Ελληνική Γραμματική* και τέσσερις φορές *Γραμματική*. Κατά σειρά των αυξόντων αριθμών του Καταλόγου πρόκειται για τις εξής *χειρόγραφες* σελίδες:

A/A 99 ("Γραμματική"): σσ. 1-25, 27-46, 48-69 (68 ή 69 διπλ.)

A/A 105 κεξέ. ("Γραμματική"): διάφορα

A/A 132 ("Νεοελληνική Γραμματική"): σσ. 53-88

A/A 191 ("Γραμματική της Νέας Ελληνικής"): σσ. 1-66, "μέχρι του ρήματος"

A/A 222 ("Γραμματική"): διάφορα

A/A 223 ("Γραμματική"): διάφορα

A/A 364 ("Ελληνική Γραμματική"): "10 μικροί [...] φάκελοι με τίτλους κεφαλαίων της Ελλ. Γραμματικής: Α, Β, Δ, Ε, Η-Ι, Ν-Ξ-Ο, Ρ-Σ, Τ, Υ-Φ-Χ, Ψ-Ω".

Σ' αυτό το Αρχείο σώζεται επίσης η "λιθογραφημένη *Ινδική Γραμματική* του Χατζιδάκι, Αθήνα 1890" (A/A 76) και ακόμη μια "*Ινδική Γραμματική* Μουρική" (A/A 77). - Παραθέτω μόνο τα στοιχεία του Καταλόγου, δεν ερεύνησα και τις αναφερθείσες σελίδες ή τις δύο ινδικές γραμματικές.

καλλιέργεια των κλασικών σπουδών (η *κλασική φιλολογία*)¹² και δεύτερον το ιστορικό και φιλολογικό *ενδιαφέρον για τα βυζαντινά θέματα* (για την "*βυζαντινολογία*") αλλά και για τα *ελληνικά γενικότερα*.

Η *κλασική φιλολογία*¹³ η οποία χρησιμεύει, μερικώς, για την βάση των μεσαιωνικών και των νεοελληνικών σπουδών, είναι και προπαντός ήταν στον μεσοπόλεμο αλλά και παλαιότερα, αρχής γενομένης από την προτελευταία περίπου δεκαετία του 19ου αι., ένας ραγδαία αναπτυσσόμενος κλάδος στην Ουγγαρία, μια ανάπτυξη *παράλληλη* με τις διεθνείς τάσεις. Κατά

¹² Παλαιότερα, και δη όλα τα χρόνια που σημαδεύονται από την πνευματική προσφορά του Χατζιδάκι, οι κλασικές σπουδές και η συνεργασία της γλωσσολογίας μ' αυτές κατείχαν εξέχουσα θέση όπως προκύπτει από πολυάριθμες γραπτές θέσεις. Αρκεί να παραπέμψουμε στον Schwyzer (1939: 24). Βλ. όμως προσφάτως, επίσης Μπαμπινιώτη (1982: 4.5) για τον ανάλογο προβληματισμό γύρω από τις έννοιες *φιλολογία*, *κλασική φιλολογία* και *γλωσσολογία* στην Ελλάδα. Ο 1ος τόμος του «Γλωσσολογία» όπου δημοσιεύονται οι παρατηρήσεις αφιερώνεται ακριβώς στην μνήμη του Χατζιδάκι.

¹³ Χωρίς να θέλω να επεκταθώ υπερβολικά στο πολυσυζητημένο πρόβλημα ερμηνείας και χρήσεως έννοιας και όρου της "κλασικής φιλολογίας" και στη συναφή εμβέλεια αισθάνομαι την ανάγκη να παρατηρήσω πως έχω την εντύπωση ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ θεωρητικών προσεγγίσεων και πρακτικών εφαρμογών τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Πολύ από αυτό είναι αυτό το πρόβλημα π.χ. με την χρήση του όρου "φιλόλογος" στην Καθομιλούμενη. Αναφέρομαι στην *Εισαγωγή* του Βουρβέρη όπου δίνονται δύο περιοχές του "υποκειμένου της κλασικής φιλολογίας": 1. κεντρικό ή κυρίως υποκείμενο, 2. περιφερειακό ή απώτερο υποκείμενο (Βουρβέρης 1967: 100). Χρήσιμα είναι επίσης τα όσα γράφει ο Β. στις σσ. 1-5, και 96-99, εύστοχα δε εκφράζεται για το "συναμψότερον" του προβλήματος: οι κλασικές σπουδές δεν είναι μόνο ελληνικές αλλά πανευρωπαϊκές, "σχεδόν παγκόσμιες", κάτι που ο Έλληνας πρέπει να λάβει υπόψη του οπωσδήποτε (Βουρβέρης 1965: 4-5). Για περισσότερα βλ. λ.χ. Kroll 1909.

Στην Ουγγαρία η οποία, να υπενθυμίσουμε, δεν μπορεί και δεν είχε ποτέ σκοπό να ξεφεύγει την ακτινοβολία του γερμανικού γλωσσικού χώρου (πβ. Ritsch 2009: 16), το ζήτημα έχει ως εξής: "φιλολογία" είναι κάθε σοβαρή ενασχόληση με όποιο γραπτό λόγο, ενώ "κλασική φιλολογία" (γερμ. *Klassische Philologie*) υποδηλώνει τον γραπτό λόγο των κλασικών ελληνικών και ρωμαϊκών χρόνων. Ανάλογα, "φιλόλογος" είναι ένας που ασχολείται, υπό επιστημονική μορφή, με όποιο γραπτό λόγο, και "κλασικός φιλόλογος" είναι αυτός που καλλιεργεί την κλασική φιλολογία με την ανωτέρω έννοια. Ακολουθώντας την λογική των όρων, θα είναι "μικηολόγος" κάποιος που καλλιεργεί κυρίως ή αποκλειστικά τα μικηναϊκά, "βυζαντινολόγος" ο ειδικός στα βυζαντινά θέματα, "νεοελληνιστής" ή "φιλόλογος των νέων ελληνικών" αυτός που ασχολείται με τα νέα ελληνικά, "ελληνιστής" ή "φιλόλογος της Ελληνικής" αν ασχολείται με την ελλ. φιλολογία, την ελληνογενωσία γενικά (κυρίως όμως πάλι με τα αρχαία), "λατινιστής" ή "φιλόλογος της Λατινικής" αν καλλιεργεί τα λατινικά εν γένει, κ.ο.κ. Παλαιός είναι ο όρος "αρχαιογνωσία" (γερμ. *Altertumswissenschaft*), αγγλ. *classical studies* - ο χώρος του "αρχαιοδίφη" (*Altertumswissenschaftler*) - ο οποίος καλύπτει όλα τα αρχαία θέματα, πέραν επίσης των λατινικών και ελληνικών, αλλά δεν καλύπτει καλά την γλωσσολογία και καθόλου τα μεταγενέστερα και τα νεότερα θέματα. Τέλος, ο όρος "φιλόλογος" μπορεί και να αντικαταστήσει το "κλασικός φιλόλογος" και το "αρχαιοδίφης", κυρίως στην ορολογία των ίδιων των κλ. φιλόλογων. Με τους όρους αυτούς *δεν πρόκειται* για εγωιστική σχολαστικότητα και ούτε απλώς για μίμηση του γερμανικού παράγοντος: στην Ουγγαρία του Μεσοπολέμου, μέσα από σειρά κοινωνικών και λοιπών κρίσεων, η ορολογία με τις ερμηνείες της, καθώς επίσης οι έρευνες με τις προτιμήσεις τους, έπαιρναν εθνικές αλλά και πολιτικές εκτάσεις με αποτέλεσμα η πιο μεγάλη μορφή της "αρχαιογνωσίας", ο Κάρολος Κερένι να πέσει θύμα των διενέξεων της εποχής! Ως προς την προσέγγιση του θέματος στην ουγγρική παράδοση, χρήσιμη είναι η συμβολή του Förster (1940), ο οποίος πραγματεύεται μερικά ορολογικά ζητήματα.

Για την πρόσφατη προσέγγιση του θέματος πβ. Graf 1997 και Nesselrath 1997 όπου η *Altertumswissenschaft* διασπάται σε δύο τόμους (περισσότερο πραγματολογικούς παρά "φιλολογικούς") ενώ η ελλ. μετάφραση (2003) τιτλοφορείται ενιαία ως "Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία" (τόμ. Α' + Β').

Οι τρεις σχετικοί βιβλιογραφικοί τόμοι που εκδόθηκαν από 'Ιγγυρους συντάκτες (βλ. πιο κάτω) αποτελούν, *ευτυχώς*, αλλά κατά τρόπο λίγο περιεργο αν παραβάλουμε τους τίτλους προς τα περιεχόμενά τους, εξαίρεση: προσπαθούν να είναι πλήρεις. Για την έννοια της *αρχαιογνωσίας* βλ. ακόμα Βουρβέρη (1967: 1-5, και 1965: 12).

την εκπνοή του αιώνα αποτελούσε επιστήμη πολύ ανεπτυγμένη. Σ' αυτόν τον χώρο ανοίγονται επομένως πολύ ευρείς ορίζοντες για κάθε ερευνητή. Για αυτόν τον λόγο, αλλά και για έναν δεύτερο ο οποίος εντοπίζεται στην φύση και στο *επίπεδο* των δύο άλλων χώρων (των *βυζαντινών* και των *νεοελληνικών* σπουδών), ο γράφων αντιμετώπιζε έναν σπάνιο όγκο στοιχείων που ώφειλε να αποτιμήσει και να επεξεργασθεί αναλόγως. Ανεπτυγμένες και οι δύο τελευταίες περιοχές, αν και συχνά προβληματικές ως προς τη σχέση τους με την κλασική φιλολογία (πότε είναι δηλαδή ανεξάρτητες και πότε εντάσσονται σε αυτήν), προστέθηκαν οι *γλωσσολογικές σπουδές*. Αυτές αποτελούν εξίσου μία καλλιεργημένη αλλά ταυτοχρόνως επίσης *ιδιάζουσα* περιοχή στην τιμώσα χώρα, περιστατικό που ίσως θα γίνει σαφέστερο παρακάτω. Μια αναλυτική επισκόπηση όλου του πλέγματος των σχέσεων του Χατζιδάκι καθώς και των ενδιαφερόντων των διαφόρων ερευνητών και η *έγκυρη εκτίμηση* όλων των κατευθύνσεων και των διαστάσεων συνιστούν, πιστεύω, μονογραφία που οφείλει να βασίζεται σε εμπειριστατικώς έρευνες σε μια μεγάλη θεματική περιοχή και σε μια επίσης αρκετά μεγάλη ιστορική περίοδο.

Το παρόν κείμενο θέτει στόχο να πλαισιώσει τις εν λόγω διακρίσεις με φιλολογικές και λοιπές προσεγγίσεις και να δώσει τις απαραίτητες ερμηνείες. Επί πλέον επιχειρεί να διευκρινίσει το γεγονός ότι όχι μόνο δεν ήταν, αλλά και δεν μπορούσε να είναι η καθ' εαυτό γλωσσολογία - πράγμα που δεν την υποβαθμίζει - ο μόνος λόγος που να εξηγεί το ενδιαφέρον για τον Χατζιδάκι: οι διάφορες γλωσσολογικές σχολές είχαν και έχουν συνήθως άλλα ενδιαφέροντα¹⁴ ενώ από τον χώρο των κλασικών σπουδών *εκδήλωναν το ενδιαφέρον τους πολύ συχνά μη γλωσσολόγοι*. Σιωπηρά θα βυσοδομούσε και ο γερμανικός φιλολογικός παράγοντας, κοινή γκολή για όλους τους συντελεστές της συγκεκριμένης περίπτωσης.

Το παρόν εγχείρημα, ίσως να καλύψει επίσης αμφίπλευρα κενά. Οι επιστήμονες των δύο χωρών, γενικότερα, δεν διέπρεψαν ποτέ για την άριστη γνώση και το οικείο ενδιαφέρον για την γλώσσα και τον πολιτισμό της εκάστοτε άλλης χώρας. Ανάλογα, πολλά αποτελέσματα επιστημονικών ερευνών παραμένουν αμοιβαίως άγνωστα. Ως γλωσσολόγος, πρέπει να κάνω ακόμα μία παρατήρηση: στην εποχή μας, η γλωσσολογική έρευνα υποτίθεται πως είναι συγχρονική, εκτός και αν διευκρινισθεί το αντίθετο (Crystal 1997: 376, Κρύσταλ 2003: 388). Στην υπό εξέταση εποχή, αντιθέτως, υποστηρίχθηκε ότι η εξέταση του όποιου γλωσσικού φαινομένου δεν μπορεί να είναι παρά *μόνο ιστορική* και κάθε αντίθετη άποψη πρέπει να θεωρηθεί λανθασμένη (Paul 1920: 20-21). Η διαίρεση είναι τεχνητή, ανεπιθύμητη, ίσως και ανύπαρκτη.¹⁵ Εν πάσει περιπτώσει με βάση τις σημερινές τάσεις είναι

αδύνατον να αντιληφθούμε τα κίνητρα για τις ενέργειες υπέρ του Χατζιδάκι, και ακόμα λιγότερο τη σημασία της προσφοράς του τελευταίου στην γλωσσολογία, γενικώς και ειδικώς. Δημιουργείται η αίσθηση ότι στην εποχή μας καλλιεργούν περισσότερο παρά ποτέ τον διαχωρισμό ανάμεσα στις επιστημονικές προσεγγίσεις που έχουν κοινό αντικείμενο την γλώσσα με τις πολλές εκφάνσεις της. Πιστεύω ότι χρειαζόμαστε διαλλακτικότερες τοποθετήσεις. Πράγματι, δεν μπορεί παρά να συμφωνήσει κανείς με τον Μπαμπινιώτη (1999[2]: Επίλογος) όταν τονίζει τη σημασία της ιστορικής διάστασης στην γλωσσολογία, ειδικά επιβεβλημένης σε περιπτώσεις όπως είναι αυτή της Ελληνικής.

Παρακάτω δίνονται επίσης μεταφράσεις, κειμένων που έχουν συνταχθεί στην *λατινική* γλώσσα, είδος "Κοινής" της κλασικής φιλολογίας κατά την εξετασθείσα εποχή, αλλά επίσης και γλώσσα πολλών άλλων αναγκών της καθημερινής ζωής (πβ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II). Η συχνή χρήση της πιστεύω ότι απαιτεί εξήγηση. Πρέπει επίσης να επισημάνω ότι τα εν λόγω λατινικά κείμενα και γενικότερα η *λατινική γραμματεία* - μια γλωσσική παρουσία η οποία εξέπληττε στο παρελθόν επανειλημμένως ακόμη και τους Γερμανούς, παρουσίαζαν, κατά τη συγγραφή, συχνές δυσκολίες ερμηνείας. Οι ερμηνείες αυτές όμως αποβαίνουν κατά τη γνώμη μου απαραίτητες, καμιά φορά δίνουν ίσως και το κλειδί για να κατανοήσουμε το αντικείμενο της έρευνάς μας.

Τα πιο σημαντικά ονόματα που θα συναντήσουμε, είναι αυτά του Αιμιλίου Thewrewk de Ponor ως συνιδρυτή και "ψυχής" της Φιλολογικής Εταιρείας αλλά και *συμβόλου*, κατά την γνώμη μου, της επιστημοσύνης μιας ολόκληρης εποχής. Θα επωφεληθώ της μορφής του για να αναπτύξω ζητήματα θεωρητικής φύσεως και αρχής. Επίσης, του Γουλιέλμου Pecz, του Ροδόλφου Vápi, του Ιουλίου Moravcsik - όλοι τους κλασικοί φιλόλογοι, Ελληνιστές και Ακαδημαϊκοί - και του αφανώς παρόντος συντελεστή Ιωάννη Télyf o οποίος δεν είχε μεν άμεση σχέση με τις διακρίσεις του Χατζιδάκι, ήταν όμως ο καθηγητής των Thewrewk και Pecz και καθ' όλα ο εισηγητής και ο πρώτος καλλιεργητής των νεοελληνικών σπουδών, αλλά και ένθερμος υποστηρικτής της *ενότητας* - βασική θέση για τον Χατζιδάκι - των σπουδών αυτών στη χώρα του. Παραδόξως ο Pecz, ο πιο σημαντικός μεταξύ των παλαιότερων από ελληνική άποψη, αλλά και ο Thewrewk, λείπουν από την *MEE*, ενώ δεν λείπει ο Moravcsik και ούτε ο Télyf. Για τον τελευταίο μάλιστα, γράφει και ο Λάμπρος (1905: 739, πβ. και Γεωργαλά 1933: 862). Η *ΠΛΜΠ* αναφέρει μόνο τον Télyf (57, 1993, 1996: 58) και τ.γ. Moravcsik (42, 1990, 1996: 370, με παραπομπή στον επιμνημόσυνο λόγο του Τωμαδάκη 1974). Όλοι αυτοί οι φιλόλογοι παρουσιάζονται σύντομα στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I που ακολουθεί την κυρίως μελέτη.

Επειδή πρόκειται για ανασκόπηση ιστορικής φύσεως, πιθανώς δεν θα περάσει απαρατήρητο το γεγονός ότι όσο αλματώδης και πολλά υποσχόμενη ήταν η ανάπτυξη της φιλολογίας, και επίσης της γλωσσολογίας, και προπαντός *καθοριστικός* ο ρόλος τους στην επιστημονική και κοινωνική ζωή της Ουγγαρίας τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αι., τόσο η επιστήμη αυτή περιορίστηκε και συρρικνώθηκε από τις αρχές του 20ου αι. Όσο πλησιάζουμε στην εποχή μας τόσο περισσότερο γίνεται η ελληνική, αλλά και η κλασική φιλολογία υπόθεση των ολίγων. Οξύμωρον σχήμα το οποίο βρίσκει την εξήγησή του στις εξελίξεις του περασμένου αιώνα. Ευτυχώς όμως η συρρίκνωση δεν σημαίνει και υποβάθμιση του επιστημονικού επιπέδου. Οι

¹⁴ Όπως φαίνεται, στο Ινστιτούτο Γλωσσολογίας της Ακαδημίας Επιστημών (Βουδαπέστη), δεν καλλιεργούνται ούτε οι κλασικές γλώσσες και ούτε τα νέα ελληνικά. Δεν έχω υπόψη μου, επίσης, κανενός είδους συνεργασία μεταξύ Έδρας Ελληνικής Φιλολογίας του Παν/ου της Βουδαπέστης και του Γλωσσολογικού Ινστιτούτου της Ακαδημίας. Τέτοια έλλειψη καλύπτεται μερικώς στην Έδρα Ινδοευρωπαϊκής Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου, όπου δεν κα'ιεργείται όμως η θεωρητική γλωσσολογία. Αυτή, πάλι, έχει την δική της Έδρα Γενικής Γλωσσολογίας. Η διαπίστωση αναφέρεται αφενός στα χρόνια της μεταπολίτευσης (αρχές της δεκαετίας του '90), και αφετέρου στο οιονεί νεοϊδρυθέν "Ινστιτούτο Γλωσσολογικών Ερευνών" της Ακαδημίας Επιστημών (Research Institute for Linguistics, Hungarian Academy of Sciences). Οι ρίζες της κατάστασης ανάγονται μάλλον σε κάποια παλαιότερη αφετηρία.

¹⁵ Ο γράφων συμφωνεί με τον Debrunner (1930: 13-14) ο οποίος τονίζει τη σχετικότητα του "τώρα" προσκομίζοντας διάφορα παραδείγματα από τους αρχαίους, π.χ. από τον Αριστοτέλη.

ποσοτικά ολιγότεροι μεμνημένοι καλλιεργούν το αντικείμενό τους με τρόπο που ποιοτικά κυμαίνεται περίπου στα ίδια υψηλά επίπεδα.¹⁶

Η κυρίως φιλολογική πλευρά της μελέτης συνδέθηκε με έρευνες σε διάφορα αρχεία. Η αρχαιολογική έρευνα, αν και συμπλήρωσε πολλές φορές την εικόνα, δεν ήταν τόσο αποτελεσματική όσο η φιλολογική. Ενώ μερικές φορές υπάρχουν σαφείς (και άλλες φορές ασαφείς) ενδείξεις για την ύπαρξη διαφόρων συγγραμμάτων γύρω από τις διακρίσεις του Χατζιδάκι, τα κείμενα συχνά δεν υπάρχουν. Λογικά, πρέπει να υποθέσουμε ότι επιστολές και άλλα έγγραφα έχουν χαθεί. Αναφορικά με την Ουγγαρία, μεσολάβησαν, εξωτερικώς, οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, εσωτερικώς, οι επανειλημμένες αναταραχές από το τέλος του Α' παγκοσμίου πολέμου και στη συνέχεια ο ακρωτηριασμός της χώρας το 1919 με αποτέλεσμα πνευματικές και λοιπές αξίες να βρεθούν απότομα σε ξένα κράτη. Ειδικά οδυνηρές είναι οι απώλειες κατά τα γεγονότα του 1956 όταν *τμήμα* του Κρατικού Αρχείου καταστράφηκε σε πυρκαϊά ολοσχερώς. Τότε είναι πολύ πιθανό να χάθηκαν για πάντα πολύτιμα κείμενα σχετικά με την τρίτη διάκριση του Χατζιδάκι επειδή εκεί στεγαζόταν προσωρινά το Αρχείο του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης. Ισως για παρόμοιους λόγους δεν κατάφερα να ανακαλύψω και στην Ελλάδα π.χ. τις επίσημες επιστολές που συνόδευαν τις διακρίσεις. Σημειώνω ότι έκανα τις έρευνες, εκτός από το Ηράκλειο και την Θεσσαλονίκη, μόνο στις δύο πρωτεύουσες. Αν και μικρή, δεν μπορεί να αποκλεισθεί η πιθανότητα να ανακαλυφθεί κάτι σε επαρχιακά πανεπιστήμια ή αρχεία.

Στις έρευνες είναι σύνηθες να μη ανακαλύπτει κανείς κάτι που αναζητεί ενώ να ανακαλύπτει κάτι άλλο που δεν ανέμενε: κατ' αυτόν τον τρόπο βρήκα δύο επιστολές του Χατζιδάκι προς τον Moravcsik οι οποίες σώζονται στην Βιβλιοθήκη της Ακαδημίας (Βουδαπέστη). Στη μία (1923), ο Χατζιδάκις εκφράζει τα συλλυπητήριά του για τον θάνατο του Pecz, στην άλλη (1938), ευχαριστεί τον Moravcsik για τις ευχές που του έστειλε για τα ενενήντα του χρόνια. Ένσωμάτωσα αυτές τις δύο επιστολές, όπως και μερικά άλλα κείμενα, στο βιβλίο (βλ. επίσης το τμήμα Εικόνες).

Η απαραίτητη επιστημονική *βιβλιογραφία* για την φιλολογική και γλωσσολογική μελέτη του κλασικού κόσμου - τέσσερεις βιβλιογραφικοί τόμοι μέχρι στιγμής - συντάσσεται στην Ουγγαρία από το 1901 με όλο και μεγαλύτερη σοβαρότητα, ακρίβεια και συστηματικότητα.

Πολύτιμη πηγή για την έρευνά μου πριν από το 1901, αλλά και για τη συνέχεια, αποτέλεσαν επίσης τα τεύχη του Γενικού Φιλολογικού Οργάνου (ΕΡΗΚ), περιοδικού συγγράμματος της Φιλολογικής Εταιρείας της Βουδαπέστης, το οποίο θα έχω την ευκαιρία να αξιολογήσω παρακάτω.

Οι δύο πρώτοι περιληπτικοί βιβλιογραφικοί τόμοι (Moravcsik 1930, Borzsák 1952) αναφέρονται με τον τίτλο τους στην "κλασική φιλολογία", η τρίτη δε (Ritók et al. 1986) στην "αρχαιογνωσία", δίνοντας - και αυτήν την λεπτομέρεια την θεωρώ σημαντική ως προς τα θεωρητικά πλαίσια της παρούσας αναζήτησης - μια ερμηνεία ευτυχώς διαφορετική από την στενή έννοια των δύο όρων: καλύπτουν ολόκληρη την *αρχαιότητα* (ο τρίτος τόμος

επίσης την Αρχαία Ανατολή), την *ελληνογνωσία*, από φιλολογικής πλευράς σε όλη την έκτασή της, παρομοίως τις μεσαιωνικές και νεώτερες *λατινικές σπουδές*, και επίσης, την *γλωσσολογία*, όσο αυτή συνδυάζεται με τα προηγούμενα θέματα.

Πιο μετριοπαθής ως προς τους στόχους του είναι ο βιβλιογραφικός τόμος που κυκλοφόρησε το 1996 με συντάκτρια την Ibolya Bellus. Αυτός ο τόμος περιορίζει το νεοελληνικό υλικό μέχρι αγνοήσεως και αποβαίνει κάποτε ελλιπής ακόμη και στον χώρο της κλασικής φιλολογίας.¹⁷ Ως την πιο πρόσφατη, εξ όσων γνωρίζω, σύνθεση, αναφέρω επίσης το εγλυκλοπαιδικό άρθρο των Borzsák et al. (2003) που αναλύει επίδραση και αποδοχή των ελληνολατινικών γραμμάτων αλλά και της αρχαιογνωσίας από τον 11ο αι. μέχρι και τις ημέρες μας.

Επειδή τα ανωτέρω βοηθήματα φιλοδοξούν να εκληφθούν ως έργα διεθνούς κύρους και χρησιμότητας (αναγράφουν συχνά πραγματείες σε ξένες γλώσσες), πιστεύω ότι είναι σκόπιμο να σημειωθούν στο παρόν βιβλίο αφού θεωρούνται, το καθένα στο είδος του, οιονεί πλήρεις πηγές. Επίσης προσθέτω στον κατάλογο έναν ακόμη τόμο ο οποίος αφιερώνεται στην *ελληνική γραμματεία* μέσα από κάπως ευρύτερα πλαίσια (Horváth 1940).¹⁸

¹⁷ Παράλληλα, ξενίζει πως, ενώ παραλείπει τις νεοελληνικές σπουδές, αναφέρει τίτλους σινικών - ιαπωνικών σπουδών: "Serica-Iaronica", σσ. 115-125. Αυτό το περιστατικό ενισχύει την άποψη που εκθέτω πιο κάτω σε διάφορα σημεία της παρούσας μελέτης: η ιδέα περί της *ενοπτίας* όλης της ελληνικής παράδοσης, ιδίως της φιλολογίας, βρίσκεται στην εποχή μας σε χειρότερη κατάσταση από παλιότερα. Δεν λείπουν όμως από την βιβλιογραφία της Bellus οι τίτλοι των βυζαντινών και των μεσαιωνικών λατινικών σπουδών.

Σύμφωνα με πρόσφατες πληροφορίες, η συγκέντρωση και συμπλήρωση βιβλιογραφίας, σε ηλεκτρονική πλέον μορφή, συνεχίζεται.

¹⁸ Ο τρίτος τόμος (Ritók et al. 1986), πιο λεπτομερής από κάθε προηγούμενο, υπάρχει, όπως διαπιστώσα, σε ορισμένες βιβλιοθήκες επίσης στην Ελλάδα. Όπως τονίζεται και δύο φορές, λαμβάνεται υπ' όψιν επίσης η μεσαιωνική ελληνική γραμματεία (σσ. 22,25). Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να τον βρει π.χ. στην βιβλιοθήκη της Αμερικανικής Αρχαιολογικής Σχολής (ASCSA) στην Αθήνα. Ως συμπληρωματική βιβλιογραφική ενημέρωση, έργο που ενδιαφέρει τον Έλληνα *άμεσα*, προσθέτω επίσης την αξιολογική βιβλιογραφία του Horváth (1940). Αυτή η συλλογή έχει γενικό νεοελληνικό ενδιαφέρον, όχι αποκλειστικά φιλολογικό. Επειδή για πολλούς από τους παλαιότερους φιλόλογους η ελληνική γλώσσα αποτελούσε *ενοπτία*, θα βρούμε στη συλλογή ονόματα τα οποία μάς ενδιαφέρουν ιδιαίτερα στην παρούσα μελέτη. Αναφέρω ως πρώτο και πιο σημαντικό: τον Γ. Pecz για το έργο του οποίου δίδεται εντυπωσιακή επιλογή (σσ. 84-87, το δε πρόσωπό του αξιολογείται εισαγωγικά σσ. 73-74, στα ελληνικά). Ανάμεσα στα γραπτά του θα βρούμε κάπου 15 δημοσιεύματα, τα οποία άμεσα ή έμμεσα αναφέρονται στον Χατζιδάκι και στο γλωσσικό ζήτημα. Στις σσ. 87-92 αναγράφεται επίσης εκτενής ο κατάλογος των δημοσιευμάτων του I. Télyf ενώ στη σ. 92 σημειώνονται κάποια δημοσιεύματα νεοελληνικού ενδιαφέροντος του Ai. Thewrewk de Ronor, ο οποίος ήταν μεν σημαντική μορφή της κλασικής φιλολογίας δεν ασχολήθηκε όμως τόσο πολύ με τα νεοελληνικά. Αυτή η βιβλιογραφία *εξυπηρετεί ειδικά τον Έλληνα φιλόλογο* επειδή είναι διγλωσση (ουγγρική-ελληνική). Αυτό σημαίνει ότι όχι μόνο Εισαγωγή, οι εξηγήσεις κτλ. γράφονται και στην ελλ. γλώσσα αλλά επίσης όλοι οι τίτλοι, εφόσον δεν πρόκειται για γνωστή παγκόσμια γλώσσα, μεταφράζονται στα ελληνικά.

Ο Horváth παρατηρεί στην Εισαγωγή (σσ. 21 και 33) ότι ο κατάλογος των δημοσιευμάτων της Ουγγαρίας νεοελληνικού ενδιαφέροντος - δημοσιευμάτων δηλ. που είτε υπάρχουν είτε έχουν εκδοθεί εκεί - δεν μπορεί να θεωρηθεί πλήρης. Πράγματι, ως Συμμελήτρες δημοσιεύθηκαν μεταθανάτια οι *Συμβολές* του ίδιου (1947), και επίσης ο Füves (1982) δημοσίευσε περίπου τριάντα συμπληρωματικά στοιχεία και τίτλους. Η λογική της έρευνας απαιτεί άλλον εκτενή συμπληρωματικό τόμο, αφού η Bellus παρέλειψε το νεοελληνικό τμήμα από το βιβλίο της. Ετοιμάζεται πράγματι μεγάλη νεοελληνική βιβλιογραφία η οποία θα λάβει υπ' όψιν όλους τους τίτλους από το 1940 ως τις μέρες μας (Ritók et al. 1986: 22). Ως κάτι τέτοιο δύναται να θεωρηθεί επίσης ο κατάλογος που δημοσιεύει ο E. Haupt, σε πάνω από εκατό σελίδες, στα *Posztbizánci Közlemények / Studia Postbyzantina Hungarica* IV, 1999, σσ. 1 κεξ. Εισαγωγικά αναφέρεται ότι σώζονται μερικές ελληνικές εκδόσεις από την Μοσχόπολη (!) ενώ το πιο πολύτιμο έργο είναι ίσως μια έκδοση της *Ερωφίλης* του

¹⁶ Το χαμηλό σημείο των κλασικών σπουδών πρέπει να ήταν το έτος 1920 (Szilágyi 1984: 183|56| και Heinrich 1920: 76), ενώ στην δεκαετία του 30 παρατηρείται είδος ανάκαμψης. Είναι η εποχή όταν ήκμαζε ο Κάρολος Kerényi, ο οποίος όμως παραμερίσθηκε σταδιακά για να εγκαταλήψει τη χώρα του περί τα μέσα της δεκαετίας του 40 (πβ. Szilágyi αυτ. σ. 176.190 κεξ., και Ritók 1998: 29-31). Οι κλυδωνισμοί μεταξύ χαμηλών σημείων και σχετικών ανακάμψεων επαναλήφθηκαν και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Δύο διακρίσεις απονεμήθηκαν στον Χατζιδάκι στην ακμή της μελε-
επώκ και μία τριάντα πέντε χρόνια αργότερα. Ποιος όμως ήταν ο λόγος για
τον οποίο ο Χατζιδάκις έλαβε αυτές τις διακρίσεις, γιατί ακριβώς το 1900 και
το 1935 και γιατί δύο στην πρώτη περίπτωση;

Υπάρχουν ουσιαστικοί και τυπικοί λόγοι; η μεγάλη σε όγκο και
ποιότητα συγγραφική προσφορά του που δεν μπορούσε να αφήσει
αδιάφορους τους εργάτες του πνεύματος πουθενά στον κόσμο είναι βέβαια ο
πιο ουσιαστικός λόγος. Αλλά αυτό συνδυάστηκε με άλλα γεγονότα: την 25η
επέτειο της Φιλολογικής Εταιρείας και της προεδρίας του ιδρυτού της καθώς
επίσης την 300η του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης. Προστίθενται οι
ειδικοί προσανατολισμοί των φιλολογικών και γλωσσολογικών ερευνών στην
Ουγγαρία οι οποίοι πιστεύω ότι θα αποσαφηνισθούν επαρκώς στην πορεία
αυτής της μελέτης. Σημειώνω ότι οι τιμηθέντες του Πανεπιστημίου δεν ήταν
δώδεκα όπως γράφει ο Βαγιακάκος (1977: 15). Ήταν πολύ περισσότεροι:
σύμφωνα με την Περίληψη Πρωτοκόλλου της 7ης Τακτικής Συνεδρίας της
Συγκλήτου (12 Μαΐου 1934) ορίσθηκε ο αριθμός των 30 για τους επίτιμους
διδάκτορες. Επρόκειτο για 9 διδάκτορες της Φιλοσοφικής Σχολής και ανά 7
των τριών υπόλοιπων Σχολών.¹⁹ Ο δε Χατζιδάκις βρίσκεται μεταξύ των δέκα
τιμηθέντων της Πρώτης Ακαδημαϊκής Τάξεως (δηλ. Φιλολογίας και συναφών
επιστημών)²⁰.

Στην αναζήτηση της ανταπόκρισης στο προαναφερθέν ζήτημα θα μας
βοηθήσει ουσιαστικά ο Pecz στον οποίο οφείλει εξ άλλου ο Χατζιδάκις την
εκλογή του ως Εταίρου της Ακαδημίας. Ο Pecz στην γραμματική του γράφει
(1894[1]: 41) τα εξής: "Εμάς τους Ούγγρους ενδιαφέρει ιδιαίτερα να
μελετήσουμε την μεσαιωνική και την νεώτερη ελληνική γλώσσα και
λογοτεχνία: αφενός πρόκειται για την γεωγραφική μας θέση, απέναντι στην
Ανατολή, όπου η ελληνική γλώσσα ως μέσον συναναστροφών διεδόθη
ευρέως,²¹ αφετέρου για την έρευνα της ιστορίας του έθνους μας, η οποία
διαθέτει πηγές στα έργα των Βυζαντινών ιστοριογράφων, όπως και ο ίδιος θα
έχω την ευκαιρία να δείξω σε σχετική ανακοίνωση."²²

Χορτάτζη από το 1688 (αρ. 39). Ο Haupt αναφέρεται (σ. 2) στον επικείμενο κίνδυνο για τον οποίο
προειδοποίησε ο Horváth πριν από πενήντα πέντε χρόνια: τις εκτενείς καταστροφές ("hatalmas
pusztulás") που απειλούσαν ήδη τότε τα νεοελληνικά βιβλία και συγγράμματα της Ουγγαρίας!

¹⁹ Υπ' αρ. 1484 φάκελος στο Αρχείο του Πανεπιστημίου ELTE /ELTE Levéltár/, αρ. εγγράφου
3558/1933/1934. Όπως πληροφορήθηκα και προφορικώς, καταστράφηκαν όλα τα πρωτόκολλα,
σώζονται μόνο οι Περιλήψεις.

²⁰ Kornis 1936: 21-23. (Παρακάτω θα σχολιάσω το πρόβλημα των αριθμών "εννέα" και "δέκα".
Συνάντησα επίσης τον αριθμό "έντεκα").

²¹ Με τρόπο παραστατικό απεικονίζουν αυτά τα λόγια σχολικά βιβλία παραθέτοντας χάρτη για τον
ελληνισμό στις αρχές του 19ου αι. όπου εξαιρούνται με διάφορα χρώματα η Μολδαβία και η Βλαχία.
Αμέσως αριστερά τους εκτείνεται η Ουγγαρία, εν προκειμένω η Μεγάλη Ουγγαρία για την οποία βλ.
αμέσως πιο κάτω (Σταθόπουλος κ.ά. 1987: 81). Τέτοιες γεωγραφικές σχέσεις είναι πολύ παλαιότερες.
Βλ. ένα σχετικό χάρτη για παράδειγμα στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (τ. Θ', Αθήνα, 1979, σσ. 68-
69, μελέτη του Ν. Σβορώνου). Αναφορικά με την διάδοση της Ελληνικής πβ. Tsakmakis στους Niehoff -
Tsakmakis 2000: 278.

²² "Bennünket magyarokat még különleges érdekek is vezetnek a közép- és újkori görög nyelv és irodalom
mivelésére: egyrészt helyzetünk szemben a kelettel, hol a görög mint közlekedési nyelv általánosan el van
terjedve; másrészt nemzetünk történetének kutatása, mely a byzantiumi történetírók műveiben nem egy rejtett
forrásmunka földérfítésére számíthat, a mint ezt is külön értekezésben lesz alkalmunk kimutatni" (πρώτη
δημοσίευση: Pecz 1893(1): 322).

Το κείμενο του P. δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό χωρίς ορισμένες ιστορικές διευκρινίσεις.

Ο Pecz επέμενε με μεγάλη συνέπεια στην υλοποίηση του
προγράμματός του, το οποίο συνίστατο στην καλλιέργεια των μεσαιωνικών
και των νεώτερων ελληνικών σπουδών εκ παραλλήλου με τις κλασικές
σπουδές. Το πρόγραμμα άρχισε να διαγράφεται από την τελευταία περίπου
δεκαετία του προπερασμένου αιώνας. Ο Pecz με την δραστηριότητά του
δημιούργησε Σχολή. Είναι πολύ διαφωτιστικά όσα γράφει, ακριβώς
εβδομήντα χρόνια αργότερα, ο μεγαλύτερός μαθητής του, ο Moravcsik,
καλεσμένος από τον καθηγητή Τωμαδάκη το 1963 για να δώσει διάλεξη για
τα ζητήματα των βυζαντινών σπουδών στην πατρίδα του, πλαισιώνοντας εν
προκειμένω με παραστατικό τρόπο πολλά από τα θέματα που αναφέρονται και
στην παρούσα έρευνα, δίνοντας συγχρόνως επίσης μερικές χρήσιμες
βιβλιογραφικές παραπομπές (Moravcsik 1964).

Κλείνοντας το εισαγωγικό σημείωμα θα ήθελα ακόμη να παρατηρήσω
πως πιστεύω ότι οι ακόλουθες σελίδες θα τύχουν της προσοχής όχι μόνο των
Ελλήνων φιλολόγων αλλά επίσης των Ούγγρων Ελληνιστών και άλλων
ερευνητών, συμπεριλαμβανομένων και ξένων. Εξ όσων γνωρίζω, η είδηση λ.χ.
για την ύπαρξη επιστολών του Moravcsik και άλλων, και για - έστω -
ευχετήριες κάρτες του Pecz σε ελληνικά αρχεία και τα περιεχόμενά τους, για
το Δίπλωμα του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης (1935) το οποίο ευρίσκεται
στην Ακαδημία Αθηνών καθώς επίσης η συνάφεια των σχέσεων του Χατζιδάκι
από ελληνική οπτική γωνία, αλλά και πλήθος άλλων λεπτομερειών, τώρα για
πρώτη φορά τίθενται υπ' όψιν επίσης Ούγγρων φιλολόγων, εντός και εκτός
της χώρας τους. Για τον λόγο αυτό όταν αναφέρω συγγρόγλωσσες πηγές,
δεν το κάνω μόνο εξαιτίας της τυπικής αξιοπιστίας της μελέτης και του
επιστημονικά επιβεβλημένου. Το κάνω επίσης για να δώσω την δυνατότητα
ελέγχου σε όσους γνωρίζουν αυτήν την γλώσσα και ακόμη, για να επιφυλάξω
μερικά σημεία αναφοράς για όσους αναζητούν στις έρευνές τους περαιτέρω
προσανατολισμούς. Η παρακάτω ανασκόπηση αφιερώνεται λοιπόν πρωτίστως
στην ανάδειξη του έργου και της προσωπικότητας του Γ.Ν. Χατζιδάκι μέσα
από τρεις συγκεκριμένες τιμητικές γ'ι' αυτόν ενέργειες, και δευτερευόντως
στην σκιαγραφική παρουσίαση του ελληνομαθούς επιστημονικού κοινού, και
γενικότερα του κύκλου των κλασικών και των Ελληνιστών φιλολόγων της
Ουγγαρίας έτσι όπως εμφανίζονται κατά την εξετασθείσα περίοδο.

Έτσι, το κείμενό του έχει υπ' όψιν την λεγόμενη *Μεγάλη Ουγγαρία*, τρεις φορές πιο εκτενή από την
σημερινή, η οποία στον ενδέκατο αιώνα *συνόρευε* και με το Βυζαντινό Κράτος συμπεριλαμβάνοντας
την πόλη του Βελιγραδίου (βλ. π.χ. Οικονομίδη 1989, 1990: 16, L. Makkaί εν: Hanák 1988: 22, και Bertényi
- Gyaray 1993: 61.77, και Χάρτη Ι αυτ.). Πολύ αργότερα, το 1456, μια τουρκική επίθεση κατά της πόλεως
αυτής απέτυχε. Η νίκη οφείλεται στον περίφημο Ουνιάδη. Το 1521 έπεσε όμως το Βελιγράδι, γεγονός
που συνέβαλε στην πτώση του μεσαιωνικού Ουγγρικού Βασιλείου (1526). Το ιστορικό συγγ. όνομα της
πόλης είναι Nándorfehérvár. Η πόλη ανήκε τότε στη Σερβία, τότε πάλι, στην βόρεια γείτονά της. Από
το 1428, κατόπιν συμφωνίας, υπαγόταν στην επικυριαρχία της Ουγγαρίας.

Είναι και συμβολική σχετικά με τα ανωτέρω η περίπτωση του *στέμματος* το οποίο
φυλάσσεται στο Κοινοβούλιο της ουγγ. πρωτεύουσας: αποτελείται από *δύο* στέμματα το πρώτο των
οποίων λέγεται *corona greca* και χορηγήθηκε ως δώρο όταν, σύμφωνα με την παράδοση, κατά το 972
ο πρώτος άρχοντας Géza (940-997) πήρε σύζυγο την Συναδηνή από το Βυζάντιο, γνωστή στην
καινούργια της πατρίδα με το όνομα Sarolta, το δε δεύτερο χορηγήθηκε, αργότερα, από τη Ρώμη και
ονομάζεται *corona latina*. Τα δύο μέρη, στο εξής στέρεα ενωμένα, δείχνουν και τις δύο κατευθύνσεις
στις οποίες το νεοσύστατο κράτος αναζητούσε την πολιτική της ταυτότητα. Ως προς τις
επιστημονικές θέσεις αναφορικά με το στέμμα πβ., γενικότερα, λ.χ. Deér 1966, Lovag 1986, πιο
συγκεκριμένα Bertényi - Gyaray 1993: 62. Για την Sarolta, βλ. Bertényi - Gyaray 1993: 41, Font 2005: 89
(διαφορετικά). Τελευταίως, ο Harmatta αναφέρει την πρόσφατη άποψη ότι η *corona greca* θα ανήκε
όχι στον Géza αλλά στην ελληνικής καταγωγής σύζυγό του (εν: Kapitányfi 2003: 8).

Ενώ η Φιλολογική Εταιρεία έκανε τα πρώτα βήματά της ήδη το 1899, η σειρά των διακρίσεων του Χατζιδάκι αρχίζει το 1900 με την πρόταση να γίνει Ξένος Εταίρος της Ακαδημίας (ως προϋπόθεσης της εκλογής του) και την ίδια την εκλογή. Ο λόγος της διαφοράς μεταξύ των δύο χώρων έγκειται στο γεγονός ότι η Ακαδημία διέθετε μεγαλύτερη ανεξαρτησία και είχε επίσης την δυνατότητα να δράσει πιο σύντομα. Δεν αποκλείεται ακόμη, να ενήργησε κατά κάποιον τρόπο συντονισμένα με την Ακαδημία του Βερολίνου. Δημιουργείται αυτή η εντύπωση με βάση την επιστολή του Πρώτου Γραμματέως Α. Auwers της Ακαδημίας του Βερολίνου προς τον Χατζιδάκι με ημερομηνία 31. Ιαν. 1900 που βρήκαμε κατά αρχειακή έρευνα στο Ηράκλειο Κρήτης.²³ Ο φιλογερμανικός προσανατολισμός της χώρας συγχρόνως με την τότε έντονη τότε κεκαλυμμένη αντιζηλία προς την Αυστρία καθιστά δυνατή αυτήν την εικασία.

Η Ουγγρική Ακαδημία των Επιστημών (συντομογραφικά MTA, ή με το λατινικό όνομα Academia Scientiarum Hungariae), ο ανώτατος φορέας στα θέματα των επιστημών όπως δείχνει και η ονομασία, ιδρύθηκε το 1827 (στην πρώτη της μορφή ως "Λόγια Εταιρεία"), και ξεκίνησε την κανονική λειτουργία της από το 1830.²⁴

Το Καταστατικό της, το οποίο είχε εν τω μεταξύ υποστεί μερικές τροποποιήσεις, τη στιγμή που εξελέγη ο Χατζιδάκις όριζε τρεις τάξεις, η πρώτη των οποίων συγκέντρωνε τις "γλωσσικές και καλές επιστήμες και τέχνες" (φιλολογία, γλωσσολογία, γραμματολογία, τέχνες) τα δε μέλη της, εκτός από επιστήμονες αποτελούντο επίσης από συγγραφείς και ποιητές. Εδώ έγινε δεκτός ο Χατζιδάκις. Περιγράφονται λεπτομερώς οι έννοιες "Μέλη", "Τάξεις", "Εκλογή Μελών", "Γενική Συνέλευση", "Ψηφοφορία" κτλ. Ως Ξένοι Εταίροι ("Εξωτερικά Μέλη") - διαβάζουμε - εκλέγονται επιστήμονες που η μητρική τους γλώσσα δεν είναι η Ουγγρική και οι οποίοι κρίνονται με την

προσφορά τους άξιοι της προσοχής της Ακαδημίας σε τρεις θεματικές περιοχές: είτε στην διεθνή επιστημονική και καλλιτεχνική ζωή, είτε συγκεκριμένα στην Ουγγαρία ως φορέα αξιόλογων πολιτιστικών θεμάτων, είτε στην ίδια την Ακαδημία. Τα μέλη αυτά δικαιούνται έδρας σε όλες τις συνεδριάσεις της Ακαδημίας. Σε αντιδιαστολή προς τα τακτικά αλλά και τα αντεπιστέλλοντα μέλη παίρνουν αμέσως, μετά την εκλογή τους, το Δίπλωμα, χωρίς εναρκτήριο λόγο (Eötvös 1901: 3-5).²⁵ Σημειωτέον ότι η προτεραιότητα δίδεται στο επιστητό εν γένει και όχι στα εθνικά θέματα όπως προκύπτει αυτό επίσης από την επίσημη ονομασία της Ακαδημίας (διαπιστώνεται το ίδιο σκεπτικό στην ονομασία του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης), αντίθετα με το ελληνικό σκεπτικό το οποίο τονίζει τον εθνικό παράγοντα. Αυτό το χαρακτηριστικό που υφίσταται ως τις ημέρες μας εξηγεί γιατί είναι, συγκριτικά, πιο εύκολο να τιμούνται ξένοι όποιοι επιστημονικού προσανατολισμού, από τους ουγγρικούς φορείς παρά από τους ελληνικούς.

Η ψηφοφορία γίνεται - συνεχίζει το καταστατικό - στην Γενική Συνέλευση των μελών, κατόπιν προτάσεως με απλή αναλογική, ενώ για να υποβληθεί μια πρόταση χρειάζεται συναίνεση τουλάχιστον δύο τρίτων (Szily 1901[1]: 29.30.42).

Αυτό ήταν το γενικό πλαίσιο και οι αναγκαίες προϋποθέσεις όταν ο Pecz²⁶, Ακαδημαϊκός και ο ίδιος, υπέβαλε την πρόταση για τον Χατζιδάκι, η οποία πέρασε στη συνέχεια χωρίς δυσκολία.

Πρόταση Pecz, αντεπιστέλλοντος μέλους της Ακαδημίας (πρωτότυπο κείμενο):

"HATZIDÁKISZ GYÖRGY dr.-t, az athenaei egyetemen az indogermán összehasonlító nyelvészet nyilv. rendes tanárát, a M. T. Akadémia I. osztályába külső tagnak ajánlja Pecz Vilmos I. tag.

Hogy a korunkbeli görögöknél a nyelvtudomány a mult évtized elején a mai színvonal magaslatára emelkedett, az úgyszólván kizárólagosan Hatzidákisz érdeme, ki a közép- és újgörög nyelvre vonatkozó tudományos kérdésekben a külföld által is általánosan elismert első tekintély. Mint Delbrück jeni tanár tanítványa Németországban nyervén kiképeztetését, terjedelmes irodalmi működést fejtett ki az ó-, de különösen a közép- és újgörög nyelv terén. Munkáinak egész sorozatával szállott síkra az újabb (közép- és új-görög) nyelvkérdésekben tekintélynek örvendő Deffner ellen, kimutatván, hogy az ókori dialectusok – csekélyes maradványoktól eltekintve – kivesztek, és hogy az újabb görög köznyelv és dialectusai – az egyetlen czakóni dialectus kivételével – nem az ókori aiol és dór dialectusoknak, hanem az alexandriai korszakban az attikai nyelvből keletkezett köznyelvnek, kovnő διάλεκτος-nak a tovább fejlődései. Hatzidákisznak az újabb görög nyelv eredetére, illetőleg annak az ó-görög nyelvhez való viszonyára nézve felállított eme tételét elfogadták a legkiválóbb nyelvtudósok, úgy hogy ma az újabb görög nyelvre vonatkozó kutatások mindenütt az általa fölállított alaptételből indulnak ki. Görög és német nyelven írt, számos munkái közül elegendőnek tartom a következő czímű főművét említeni:

²⁵ Για το ιστορικό, τις αλλαγές του Καταστατικού και τις λεπτομέρειες γύρω από τα εκλεγόμενα Μέλη της Ακαδημίας πβ. Glatz 2003 I: 13-20. Με την *σήμερα ισχύουσα ορολογία* ο Χατζιδάκις θεωρείται *Επίτιμο Μέλος* (αυτ. III: 1445).

²⁶ Την αποτίμηση του έργου και της συμβολής του Pecz βλ. πιο κάτω στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.

²³ Αρχείο Χατζιδάκι (Κ), Α/Α 520, φ. 54, 30. (Η επιστολή ειδοποιεί τον Χ. ότι η Ακαδημία του Βερολίνου προτίθεται να τον εκλέξει Αντεπιστέλλον Μέλος και ότι το σχετικό Δίπλωμα θα εκδοθεί με ημερομηνία 19.3.1900).

²⁴ Συγχρηματοδότης υπήρξε ο Σίμων Σίνας (εικ. 50). Για τον Γεώργιο Σίνα, πατέρα του προηγούμενου, ο οποίος χρηματοδότησε επίσης άλλα δημόσια έργα της Βιέννης και της ουγγρικής πρωτεύουσας (τότε: Πέστης) πβ. Βελλιανίτη - Πλακίδη 1933, ΠΛΜΠ 54, 1996: 71, από ουγγρικής πλευράς δε πβ. MÉL II 1982: 634 και Bácskai - Nagy 1985: 380.386.387 και αλλού. Για τον Σ. Σίνα η σημαντικότερη μονογραφία είναι αυτή του Λαΐου (1972). Βλ. το ιδρυτικό έγγραφο της ουγγ. Ακαδημίας στον Λαΐο 1972: 174-175, την ελλ. μετάφραση του κειμένου, αυτ. σσ. 172-173, και την εικόνα του μεγάρου, αρ. 36 (εικ. 51-55 στο παρόν βιβλίο). Ο Λαΐος συνεργάστηκε με τον Νεοελληνιστή Fűves που μνημονεύομε ανωτέρω (Λαΐος 1972: θ'). Αναφέρω ακόμη την Kerényi (2003) η οποία αναλύει τις ενέργειες του Σ. Σίνα υπέρ της Ουγγρικής Ακαδημίας στις εξής σελίδες: 30.57.59.71 (στις σσ. 51-63 παρέχεται ελλ. μετάφραση). Ευχαριστώ τον κ. L. Farkas, Γραμματέα για επιστημονικά θέματα (MTA), ο οποίος σε από 17.1.2005 ηλεκτρονική επιστολή επέστρεψε την προσοχή μου σε διάφορες σχετικές πηγές δύο από τις οποίες μόλις ανέφερα. Για την οικογένεια Σ. γενικότερα, πβ. Papp 2002 (ειδικά: σσ. 23-24, αγγλιστί: σσ. 150-151) και Horváth 1943: 58-61). Πραγματεύεται την Οικογένεια Σίνα (και πολλά άλλα ελληνο-ουγγρικά ζητήματα) - σε μη επιστημονική μορφή - ο Αλεξάνδρου (2005[;]: 35.191-195.175 κεξ.265 κεξ. κτλ.). Προσφάτως υπέπεσε στην αντίληψή μου το Αφιέρωμα Σ. Σίνα, ένας καλαισθητός τόμος από την Kerényi (2007) ο οποίος δημοσιεύει και το Ιδρυτικό Έγγραφο της Ακαδημίας (ημερομηνία 14 Αυγ. 1858).

«*Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Indogermanische Grammatiken. V. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1892.» (464 lap). Ezek alapján bátor vagyok Hatzidákisz Györgyöt külső tagul való megválasztásra a legmelegebben ajánlani.²⁷

Ήτοι:

"Προτείνω τον Δρα Γεώργιο Χατζιδάκι, Τακτικό Καθηγητή της ινδοευρωπαϊκής συγκριτικής γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών ως Ξένον Εταίρο της Ιης Τάξεως της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών.

Οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στον Γ. Χατζιδάκι το γεγονός ότι η επιστήμη της γλώσσας στην σημερινή Ελλάδα έφθασε στο ύψος που είχε όλη την προηγούμενη δεκαετία. Ο Χατζιδάκις αναγνωρίζεται επίσης στο εξωτερικό ως επιστημονική αυθεντία στην έρευνα θεμάτων της μεσαιωνικής και της νεώτερης ελληνικής γλώσσας. Μαθητής του Καθηγητή Delbrück στην Λένα ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Γερμανία και στη συνέχεια αναπτύσσει πλούσια συγγραφική και φιλολογική δραστηριότητα στον χώρο της αρχαίας, κυρίως όμως της μεσαιωνικής και της νέας ελληνικής γλώσσας. Σε πολυάριθμες μελέτες του ήλθε εις ρήξιν με τον Deffner, ο οποίος χαιρεί μεγάλης εκτιμήσεως σε θέματα της μεσαιωνικής και της νέας ελληνικής γλώσσας. Παράλληλα έδειξε ότι οι αρχαίες διάλεκτοι, με λίγες εξαιρέσεις, έχουν εκλείψει και ότι η νεώτερη Κοινή καθώς επίσης οι διάλεκτοί της, εξαιρουμένης της Τσακωνικής, δεν κατάγονται από την αρχαία Αιολική και Δωρική διάλεκτο αλλά συνεχίζουν εξ εξελίξεως την Αλεξανδρινή Κοινή ("*Κοινή Διάλεκτο*") η οποία πηγάζει από την Αττική. Η θέση αυτή του Χατζιδάκι έχει γίνει δεκτή από όλους τους σοβαρούς γλωσσολόγους ούτως ώστε οι σημερινές έρευνες γύρω από την νεώτερη ελληνική γλώσσα να λαμβάνουν ως βάση παντού την θέση Χατζιδάκι. Από τα πολυάριθμα ελληνιστί και γερμανιστί έργα του αρκεί, επί του προκειμένου, να μνημονευθεί το κυριότερο: *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. (Indogermanische Grammatiken V.), Λειψία, Breitkopf und Härtel, 1892, σσ. 464.

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν λαμβάνω το θάρρος να υποβάλω θερμότατα την πρόταση για εκλογή του Γεωργίου Χατζιδάκι ως Ξένου Εταίρου.²⁸

Την διαύγεια της κρίσεως του Pecz επιβεβαίωσε ο χρόνος που πέρασε από τότε. Η *Einleitung*, το σημαντικό αυτό έργο του Χατζιδάκι εξεδόθη επίσης για δεύτερη, και πολύ σύντομα, και τρίτη φορά.²⁹ Αποτελεί τιμή για τον Χατζιδάκι, το βιβλίο του και τον Pecz³⁰, το γεγονός ότι *εικοσιοκτώ χρόνια*

²⁷ Szily 1900 [1]: 14, και εικ. 27. Διόρθωσα τους λανθασμένους τύπους Selbrück και Seffner οι οποίοι οφείλονταν προφανώς στο γεγονός ότι ο τυπογράφος είχε πάρει χειρόγραφο κείμενο.

²⁸ Τη σημασία αυτής της εκλογής μπορεί να εκτιμήσει κανείς, αν αναλογισθεί ότι ο Χατζιδάκις έγινε δεκτός στην Πρώτη Τάξη της Ακαδημίας μαζί με επιστήμονες του ύψους του ανατολιστή C. Barbier de Meynard (αυτ. σ. 12), του γλωσσολόγου Κάρολου Brugmann (αυτ. σσ. 13-14) και του βυζαντινολόγου Κάρολου Krumbacher (αυτ. σσ. 14-16).

²⁹ Βλ. Χατζιδάκι 1892. Η δεύτερη, ελλ. έκδοση, προλογίζεται από τον Δ.Β. Βαγιακάκο ελληνικά και γερμανικά (σσ. α'-ιστ'). Το πρώτο κεφάλαιο, ειδικά σημαντικό από μεθοδολογικής απόψεως, δημοσιεύθηκε επίσης στα ελληνικά με τον τίτλο: "Περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς μεθόδου τῆς περὶ τὴν μέσσην καὶ νέαν Ἑλληνικὴν ἐρεύνης", εν' ἰδ. 1905: 360-405.

³⁰ Ο Pecz δημοσίευσε δύο βιβλιοκρισίες για την *Einleitung*: Pecz 1893 (2) και 1894 (2). Η πρώτη θυμίζει

αργότερα ο A. Heisenberg, γράφει στις Münchner Neueste Nachrichten για την "ογδοηκονταετηρίδα" του Χατζιδάκι (σε μετάφραση):

"Ἡ Ἑλλάς δύναται νὰ ὑπερηφανεύεται, διότι Ἑλλην ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος κατανοήσας σαφῶς καὶ καθαρῶς τὴν ἀρχὴν, τὴν ψυχὴν καὶ τὸν βίον τῆς σημερινῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ αἰσθανόμεθα μὲ [sic] εὐγνωμοσύνην ὅτι ἡ *Einleitung*, τὸ κλασσικὸν τοῦτο μνημεῖον τῆς ἐπιστήμης, ἐγράφη γερμανιστί. Αἱ Ἀκαδημαῖοι τοῦ Βερολίνου, τοῦ Μονάχου, τῆς Βιέννης καὶ τῆς Βουδαπέστης ἀριθμοῦν αὐτὸν μεθ' ὑπερηφανείας μεταξὺ τῶν μελῶν των" (Κακριδῆς κ.ά. 1928: 215 = Βαγιακάκος 1977: 133, επίσης Αιγινίτης 1929: 28.29-30).³¹

Από το Δελτίο της Ακαδημίας για το έτος 1900 παρέχονται και οι ακόλουθες λεπτομέρειες:

Γνωστοποιείται ότι με ημερομηνία 10 Φεβρ. 1900 ο Γενικός Γραμματέας της Ακαδημίας κυκλοφόρησε Εγκύκλιο (Szily 1900[2]: 104) καλώντας τα Μέλη να υποβάλουν προτάσεις για νέα μέλη, και στη συνέχεια (Szily 1900[3]: 275) ανακοινώνεται το αποτέλεσμα: κατά την Γενική Συνέλευση της Ακαδημίας στις 4 Μαΐου 1900 εξελέγησαν ως Ξένοι Εταίροι της Πρώτης Τάξεως ο Χατζιδάκις και ακόμη τρεις επιστήμονες: Brugmann, Krumbacher, Barbier de Meynard.

Δημοσιεύονται επίσης τα Πρακτικά της 40ης Γενικής Συνέλευσης. Η πρώτη ημερίδα (2.5.1900) είχε 42 θέματα στην ημερησία διάταξη, εκ των οποίων υπ' αρ. 41 συζητήθηκαν οι προτάσεις για μέλη (Szily 1900 [4]: 335-336).

Το Πρωτόκολλο της 2ης ημερίδας (4.5.1900) αναφέρει τα ονόματα των παρευρισκομένων - μεταξύ των οποίων και του Pecz -, καθώς και λεπτομέρειες της ψηφορορίας. Σύμφωνα μ' αυτά η ψηφορορία εξελίχθηκε ως εξής:

Barbier de Meynard: 29 ψήφοι υπέρ, 8 κατά, Κάρολος Brugmann: 30 ψήφοι υπέρ, 5 κατά, Γεώργιος Χατζιδάκις: 30 ψήφοι υπέρ, 5 κατά, Κάρολος

τα λόγια της προτάσεως προκειμένου να γίνει ο Χ. Ξένος Εταίρος της Ακαδημίας, ενώ η δεύτερη, εκτενέστερη, πλαισιώνει την ενασχόληση του τελευταίου με την νεώτερη ελληνική γλώσσα αρχίζοντας από τον Χριστόπουλο. Ο Ρ. αντιπαραβάλλει Χατζιδάκι και Deffner, Χ. και Ψυχάρη, εξαιρεί την "ομόχρονη" και "ιστορική διγλωσσία" [πβ. "homochrone/historische Diglossie", *Einleitung* σ. 4], αναφέρει το "άλογο πνευματώδες", ["irrationaler Spirant", *Einleitung* σ. 122] του Krumbacher (1886) και βρίσκει πιο πειστική την θέση Χατζιδάκι. Ασχολείται επίσης σε αρκετή έκταση με τον ρόλο της αναλογίας - θέμα το οποίο απασχολούσε και τον ίδιο - και τονίζει στη συνέχεια ότι ποτέ η ελληνική γλώσσα δεν έπαυσε να είναι συνεχής στην εξέλιξη της, γι' αυτό και κρίνει απορριπτικά την μηχανική προσέγγιση του Ψυχάρη. Απαριθμεί τις δέκα "Παρεκβάσεις" (Excuse) και καταλήγει με την διαπίστωση ότι ενώ το βιβλίο θεωρείται πολύ διδακτικό και ως προς τα αρχαία και μεσαιωνικά θέματα της Ελληνικής, για την νεώτερη γλώσσα είναι βασικής σημασίας. Επίσης αποκομίζονται από το βιβλίο, παρατηρεί, χρήσιμα συμπεράσματα τα οποία πλουτίζουν την γενική γλωσσολογία. - Ας ισχύσουν τα ανωτέρω ως *Συμπλήρωμα* της Βιβλιογραφίας της Μαλικούτη η οποία απαριθμεί πέντε βιβλιοκριτικές πραγματείες και βιβλιοκριτικά άρθρα αντιστοίχως που γράφηκαν για αποτίμηση της *Einleitung* (Μαλικούτη 1955-1956: 26 [67]). (Για τη σημασία της *Einleitung* πβ. ακόμη τον Dölger 1941: 573-574).

³¹ Η τελική (ελληνική) πηγή του αποσπάσματος θα είναι εφημερίδα που δημοσιεύει μεγάλο αφιέρωμα με τίτλο "Ἡ αὐριανὴ τιμητικὴ συνεδρίασις τῆς Ἀκαδημίας ὑπὲρ τοῦ Νέστορος τῶν γλωσσολόγων κ. Χατζιδάκη (sic). Ἡ ἐπιστημονικὴ δράσις καὶ οἱ ἀγῶνες του ὑπὲρ τῆς Κρήτης." Το απόκομμα ευρίσκεται στο Αρχεῖο Μ. Τριανταφυλλίδη, ΑΠΘ, Φακ. Ε - 4γ, Αρ. 73 ("Χατζιδάκις - Γενικά"), δεν διευκρινίζεται όμως τίποτε περισσότερο. Το κείμενο αναφέρει την Βουδαπέστη δύο φορές. Η εν λόγω εφημερίδα πιθανώς είναι το «Ἐλεύθερον Βῆμα». Ἄλλο απόκομμα γράφει για την "χθεσινὴ τελετὴ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν". Σημειώνεται μόνο το όνομα της εφημερίδας μαζί με χρονολογία: "1929, Φεβρ." (αυτ., Φακ. Γ-7, Αρ. 111).

Krumbacher: 27 ψήφοι υπέρ, 7 κατά (Szily 1900 [5]: 338).

Όπως βλέπουμε οι Χατζιδάκις και Brugmann αντιμετωπίζονται με την ίδια ακριβώς βαρύτητα.

Στη συνέχεια επισημαίνεται ότι οι Barbier de Meynard και Krumbacher έστειλαν ευχαριστήρια επιστολή (Szily 1900 [6]: 340) ενώ για τους Perrot και Χατζιδάκι αναγράφεται ότι "εκφράζουν τις ευχαριστίες τους" (Szily 1900 [7]: 391, βλ. και εικ. 28 πιο κάτω). Δεν μπόρεσα όμως δυστυχώς να βρω στα χειρόγραφα της Βιβλιοθήκης της Ακαδημίας καμιά θετική πληροφορία η οποία να διευκρινίζει πώς ο Χατζιδάκις εξέφρασε τις ευχαριστίες του: με επιστολή ή τηλεγραφικώς;³²

Έχοντας υπ' όψιν την εποχή και τα ονόματα των τριών λογίων αυθόρμητα έρχεται στον Έλληνα αναγνώστη η σκέψη για το "γλωσσικό ζήτημα" στην Ελλάδα και τις διενέξεις μεταξύ Χατζιδάκι και Krumbacher: η άποψη του Krumbacher και η "Απάντησις" του Χατζιδάκι εξεδόθησαν σε έναν τόμο 860 (!) σελίδων (βλ. Krumbacher - Χατζιδάκι 1905).³³ Αλλά και ο Brugmann ασχολήθηκε με το ελληνικό "Sprachfrage". Θα ήθελα ωστόσο να παρατηρήσω ότι, όσον αφορά στις εν λόγω ξένες διακρίσεις, πρόκειται για αριστίνδην επιλογές και πρέπει να θεωρηθεί, από την άποψη της αποφάσεως της Ακαδημίας, να είναι σύμπτωση μάλλον το ότι και οι τρεις επιστήμονες είχαν πάρει θέση για το γλωσσικό θέμα. Τα αιτιολογικά δεν αναφέρουν καμμία από τις διαφορές των απόψεων και τις τόσο έντονες συζητήσεις που γίνονταν στην Ελλάδα.

Ενώ το 1900 ο συνολικός αριθμός των Ξένων Ξταίρων της Ακαδημίας ήταν 72 με τις νέες εκλογές ο αριθμός το 1901 ανερχόταν στο 77 (πβ. Szalai - Szántó 1975: 24).

Από το έτος 1901 ο Χατζιδάκις αναγράφεται στα Χρονικά (Almanach) της Ακαδημίας κάθε χρόνο μεταξύ των Μελών, από δε το 1942 μνημονεύεται σταθερά ο θάνατός του. Πβ. επίσης την αναγραφή στον Glatz (2003 III 1462).

Ενώ όλες οι φιλολογικές πηγές αναφέρουν τον στενό δεσμό του Χατζιδάκι και του Pecz, μπόρεσα να βρω από αρχαική έρευνα, αν δεν υπολογίσουμε τις τρεις ευχετήριες κάρτες και τις δύο αφιερώσεις που ανακάλυψα,³⁴ μία μόνο έμμεση ένδειξη των προσωπικών αυτών σχέσεων. Στο Αρχείο Χειρογράφων της Ακαδημίας υπάρχει, ως δωρεά του Moravcsik, μεταξύ άλλων μια αρκετά μεγάλη αλληλογραφία: σώζονται 1006 επιστολές που εστάλησαν σ' αυτόν. Μεταξύ τους και μία επιστολή από τον Χατζιδάκι με αφορμή τον θάνατο του Pecz. Αυτή η επιστολή αποτελεί απάντηση προς τον Moravcsik, την επιστολή του οποίου, αντιστοίχως, βρήκα στο Ηράκλειο.

³² Το κείμενο του πρωτοκόλλου που σώζεται στο Αρχείο Χειρογράφων της Ακαδημίας [MTA Kéziratár] δίνει περίπου τις ίδιες πληροφορίες, λίγο εκτενέστερα (βλ. K 1470). Στις σσ. 78-79 (§ 141) διευκρινίζεται (έτος 1900) ότι στην 8η ολομέλεια που έγινε στις 25 Ιου. 1900 οι δύο Ξένοι Εταίροι ευχαρίστησαν την Ακαδημία για την μεγάλη τιμή που τους απονεμήθηκε. Στο Μητρώο (Iktatókönyv, αυτ.) για το έτος 1900 στο γράμμα "H" ("Hatzidakisz") σημειώνεται (αρ. 236) η "επιστολή του Γενικού Γραμματέως σχετικά με την εκλογή". Αυτή η επιστολή δυστυχώς δεν είναι στη θέση του και δεν υπάρχει καμιά περαιτέρω ένδειξη. Σημειώνω ότι δεν βρήκα καμιά πληροφορία για ενδεχόμενη επίσκεψη του Χατζιδάκι στην Ουγγαρία. Είναι πολύ πιθανό να μην πήγε ποτέ εκεί.

³³ Πβ. Τριανταφυλλίδη 1935: 19,(23),29-30 (με αρκετές επιφυλάξεις κατά του Χ.) και Χατζηφώτη 1974 (με βιβλιογραφία). Τελευταίως, Bayer (2002) με νέα στοιχεία για το ζήτημα.

³⁴ Δύο κάρτες στο Αρχείο Χατζιδάκι (Α) και μία στο Αρχείο Χατζιδάκι (Κ). Πιο κάτω θα επανέλθω σ' αυτές. Για τις αφιερώσεις πβ. PECZ, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι. Βλ. ακόμη εικ. 23.62-67.

Παρατίθεται πρώτα αυτή όπου ο τριάντα ενός μόλις ετών νέος καθηγητής Ιούλιος Moravcsik ενημερώνει τον Χατζιδάκι ελληνιστί ως εξής:

Άξιότιμε Κύριε!

Κατά την έντολήν τῆς κυρίας Πέτζ καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον θέλημα τοῦ μακαρίου καθηγητοῦ μου ἀνακοινῶν Ὑμᾶς, ὅτι ὁ κ. Γουλιέλμος Πέτζ ἐτελεύτησε σήμερον.³⁵ Ὁ μακαρίτης περιέμενε κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα ἀνησυχῶς τὸ χειρόγραφον τοῦ συγγράμματός του, τοῦ γράφεντος Ἑλληνιστί καὶ ἡ τελευταία χαρὰ τῆς ζωῆς του ἦτο, ὅταν ἔφθασε ἡ ἐπιστολὴ Ὑμῶν καὶ τὸ ἔργον του. Δεχθῆτε τὰς ἐγκαρδίους εὐχαριστίας του καὶ τὰ τελευταία χαιρετίσματα τοῦ μακαρίτου, ὁ ὁποῖός μοι ἐμνημόνευσε συχνῶς καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ καὶ ἰδιωτικῶς τὴν πολῦτιμον φιλίαν Ὑμῶν καὶ ἐξέφρασε τὸ αἶσθημά του τὸ πρὸς Ὑμᾶς.

Ὅταν πληροφορῶ Ὑμᾶς περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ σεβαστοῦ καθηγητοῦ μου, παρακαλῶ Ὑμᾶς νὰ εὐαρεστηθεῖτε νὰ ἀναγγεῖλητε τὸν θάνατον τοῦ κ. Πέτζ καὶ τῷ ἐν Ἀθήναις πανεπιστημίῳ, τοῦ ὁποῦ ὁ μακαρίτης ἦτο "ἐπίτιμος διδάκτωρ".

Ἐὰν ἐπιθυμῆτε νὰ λάβητε ὁποιασδήποτε ἄλλας εἰδήσεις σχετικῶς πρὸς τὴν βιογραφίαν καὶ πρὸς τὴν φιλολογικὴν ἐργασίαν τοῦ μακαρίτου, θὰ εἶμαι πάντοτε εἰς τὴν διάθεσιν Ὑμῶν

μετὰ τῆς βαθυτάτης ὑπολήψεως

Dr. Moravcsik Gyula
καθηγητής

ἐν Βουδαπέστη, τὴν 10^{ην} Νοεμβρίου, 1923.

ἡ διεύθυνσίς μου·

Budapest

77. List Fovenc-tör. 8. 36

Ο Χατζιδάκις απάντησε αμέσως:

Ἐν Ἀθήναις τῇ 18 Νοεμβρίου 1923

Άξιότιμε κ. συνάδελφε,

Λύπην μεγάλην παρέσχε μοι ἡ ἐπιστολὴ ὑμῶν δι' ἧς ἀναγγελατέ μοι τὴν τελευτὴν προσφιλοῦς φίλου καὶ ὀτρηροῦ τῶν Ἑλληνίδων Μουσῶν θεράπωντος τοῦ ἀειμνήστου Γουλιέλμου Πέτζ. Τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνεκοίνωσα σήμερον ἐνώπιον τῆς συνεδριαζούσης Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας καὶ πάντες οἱ Ἐταῖροι ἐψήφισαν ἵνα ἀποσταλῶσι πρὸς τὴν χήραν τοῦ μεταστάντος τὰ προσήκοντα γράμματα δι' ὧν νὰ ἐκφράζηται αὐτῇ ἡ βαθεῖα θλίψις τῶν Ἑταίρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ πολυτίμου Ἑταίρου καὶ φίλου τῆς Ἑλλάδος.

³⁵ Το "σήμερον" του Moravcsik εννοεῖ 10.11.1923. Διάφορα εγκυκλοπαιδικὰ λεξικά ὁμῶς τοποθετοῦν τὸν θάνατο του Ρ. στις 9.11.1923. Ἡ πρώτη ἀνακοίνωσις γιὰ τὸν θάνατο ἐγένετο ἐπίσης ἀπὸ τὸν Μ. τὸ 1923 στο ΕΡΗκ (47: 242, πβ. Μ. 1926).

³⁶ Αρχείο Χατζιδάκι (Κ), Α/Α 642, φ. 55, 107. Βλ. εικ. 69-70.

Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα εὐαρεστούμενος διαβιβάσητε εἰς τὴν πολύτιμον σύζυγον τοῦ μεταστάντος τὰ συλληπητήριά μου, καὶ ὅταν λάβητε καιρὸν, ἀποστείλητέ μοι σημειώσεις τινὰς περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ μακαρίας μνήμης ἀνδρός.

Ἐκφράζων ὑμῖν τὰ συλληπητήριά μου ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ σοφοῦ καὶ προσφιλοῦς διδασκάλου

μένω μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης
ὄλως ὑμέτερος

(ἡ υπογραφή ἔχει κοπεῖ)³⁷

Εἶναι συγκινητικό ὅπως ο Χατζιδάκις χαρακτηρίζει τον "μεταστάντα". Οφείλω να παρατηρήσω επίσης ότι ο Moravcsik υπήρξε ο τελευταίος στην πατρίδα του που αναφέρει με σεβασμό και αγάπη τον Pecz, το όνομα του οποίου σταδιακά είχε περιέλθει σε λήθη. Η σημερινή γενιά των ερευνητών τον θεωρεί σημαντικό ακόμη ως τον συντάκτη μιας ογκώδους και πολύ καλής Εγκυκλοπαίδειας της Αρχαιότητας (Pecz 1902-1905, πρόκειται για διευρυμένη μετάφραση και σε πολλά σημεία βελτιωμένη καθώς επίσης προσαρμοσμένη στις ανάγκες της χώρας, έκδοση του λεξικού του F. Lübker³⁸), βασικής στην ουγγρική γλώσσα και ανυπέρβλητης ακόμη και στις ημέρες μας, κατά τα άλλα τον απορρίπτει εξαιτίας της προσήλωσής του στην καθαρεύουσα την οποία αυτός θεωρούσε ως γλώσσα με αξιόλογο μέλλον, καθώς επίσης εξαιτίας της "μαξιμαλιστικής" άποψής του για μια ενιαία ελληνορωμαϊκή φιλολογία (πβ. όμως Moravcsik 1955[2]: 192.201-203). Κάτι τέτοιο τονίζεται και στον Πρόλογο του 2ου τόμου όπου ο Pecz θεωρεί ότι δεν αναγκάστηκε να περικόψει σημαντικά το αρχαίο υλικό μόνο αλλά και να αγνοήσει την μεσαιωνική ελληνική και λατινική φιλολογία. Αυτές όμως, σημειώνει, ολοκληρώνουν κατά την άποψή του την κλασική φιλολογία και ευχής έργων θα ήταν, γράφει, να εκδοθεί ανάλογο Συμπλήρωμα. Σε αυτήν την περίπτωση το έργο θα έπρεπε να τιτλοφορηθεί *Εγκυκλοπαίδεια της Κλασικής Φιλολογίας* (Pecz 1904: V).

Σχετικά με το "σύγγραμμα" που αναφέρεται στην επιστολή του Moravcsik πβ. PECZ στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.

Η Ακαδημία υποχρεούται εκ του Καταστατικού της να αποχαιρετίσει τα νεκρά Μέλη της με Επιμνημόσυνο Λόγο. Βρήκα ένα σύντομο μόνο Σημείωμα του Πρώτου Γραμματέως Voionich³⁹ που δίνει εκτίμηση της προσφοράς του αποβιώσαντος και ανακοινώνει μεταξύ άλλων ότι "Ο Ξένος Εταίρος Γεώργιος Χατζιδάκις απεβίωσε στις 19 Ιουλίου 1941⁴⁰, [...] υπήρξε

³⁷ MTA Kézirattár, Ap. Ms 1233/63. Βλ. εκ. 71-72.

³⁸ Το δίτομο λεξικό του Pecz με πάνω από χίλιες σελίδες του κάθε τόμου, είναι περίπου το διπλάσιο σε έκταση της συμπληρωμένης όγδοης, πιο τέλειας από τις προηγούμενες έκδοσης του "Friedrich Lübkers *Realexikon des klassischen Altertums*", με επιμέλεια των J. Geffcken και E. Ziebarth (Λειψία - Βερολίνο, 1914).

³⁹ "Horváth Cirillel egy napon [δηλ. στις 19. Ιουλίου 1941] húnýt el *Hatzidakisz György*, az athéni egyetemen az indogermán összehasonlító nyelvészet tanára, aki az új-görög nyelv eredetére s az ó-göröghez való viszonyára derített új világgosságot. Az Akadémiának 1900. óta volt tagja" (Voionich 1941: 356).

⁴⁰ Η ημερομηνία αποβιώσεως (26.6.1941) που σημειώνω στη SUMMARY της παρούσας εργασίας έχει πηγή το άρθρο του Κουρμούλη (ά.έ., σ. 589). Δεν γνωρίζω ποια από τις δύο ημερομηνίες (26.6.1941 και 19.7.1941) ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Επίσης η Μαλικούτη και ο Dölger σημειώνουν 26.6.1941 ως ημέρα του θανάτου του Χ. (1955-1956: 9 και 1941: 673 αντιστοίχως).

δε Μέλος της Ακαδημίας από το 1900."⁴¹

Ίσως δεν είναι περιττό να σημειωθεί ότι, κατά την έρευνα των πηγών γύρω από την Ακαδημία, υπέπεσε στην αντίληψή μου η διάκριση και ενός άλλου Έλληνα: αυτή του αρχαιολόγου Γ.Π. Οικονόμου. Εξελέγη Ξένος, όπως και ο Χατζιδάκις, *Εταίρος* στις 14.5.1936 (Fekete 1975: 371). Εκτός από καθαρά αρχαιολογικά θέματα, είχε δημοσιεύσει επίσης τις *Επιγραφές της Μακεδονίας* (Οικονόμος 1915). Κάνει εντύπωση ότι γράφει και στα λατινικά (1921).

⁴¹ Εικ. 29. Πβ. επίσης τα όσα σημειώνονται ως ολοκλήρωση του επόμενου κεφαλαίου.

Με αυστηρές πάντα επιστημονικές φιλοδοξίες - αν και όχι το ίδιο υψηλές με της Ακαδημίας - η Φιλολογική Εταιρεία της Βουδαπέστης (*Budapesti Philologiai Társaság*, συντομογραφικά ΒΡΗΤ) μπορεί να θεωρηθεί ως ένα όργανο μεταξύ Ακαδημίας και δευτεροβάθμιας-τρίτοβάθμιας παιδείας, είδος συνδυαστικού κρίκου μεταξύ θεωρητικών και πρακτικών αναγκών, μια που η *παιδεία* την απασχολούσε έντονα όπως προκύπτει και από το καταστατικό της. Ιδρύθηκε για να εισαγάγει και να καλλιεργεί την *αυστηρή φιλολογική μέθοδο* ("szigorú philologiai módszer")⁴², μια απαίτηση την οποία ο ιδρυτής και πρόεδρος επέβαλλε με μεγάλη συνέπεια. Επίσης, μεταξύ των μελών της συναριθμούσε καθηγητές από διάφορα ιδρύματα μέσης εκπαίδευσης - κάτι που δύσκολα θα γινόταν στην περίπτωση της Ακαδημίας. Βασικοί στόχοι της ήταν η διάδοση επιστημονικών πορισμάτων, η καλλιέργεια των γλωσσικών-φιλολογικών επιστημών και των εθνικών θεμάτων, η ενημέρωση των καθηγητών, η εκκλαίευση επιστημονικών προβληματισμών σε υψηλό επίπεδο, η εξυπηρέτηση και υποστήριξη των εκπαιδευτικών λειτουργών, και η συνεχής επαφή με την διεθνή φιλολογική επιστήμη. Έτσι, φιλοδοξούσε να καλλιεργεί, πρώτον, τον πολιτισμό της κλασικής αρχαιότητας, και δεύτερον την γλώσσα και την γραπτή παράδοση της πατρίδας καθώς επίσης και όποιου άλλου δόκιμου πολιτισμού όποιας ξένης χώρας, κυρίως σε σχέση με την πατρίδα. Η Εταιρεία, για να επιτύχει αυτούς τους στόχους, διοργάνωνε διαλέξεις, συζητήσεις, εξέδιδε δικό της φιλολογικό όργανο (ΕΡΗΚ) καθώς επίσης και διάφορα επιστημονικά βιβλία. Όπως στην περίπτωση της Ακαδημίας έτσι και εδώ, καταστατικό και διαδικαστικά θέματα της λειτουργίας της Εταιρείας υπέστησαν συν τω χρόνω αρκετές τροποποιήσεις. Όταν ο Χατζιδάκις εξελέγη Επίτιμος Εταίρος οι κανονισμοί όριζαν τεσσάρων ειδών μέλη: ιδρυτικά, επίτιμα, κανονικά, έκτακτα. *Επίτιμα Μέλη (Επίτιμοι Εταίροι)* εκλέγονταν "άτομα τα οποία διέπρεψαν στην καλλιέργεια των φιλολογικών επιστημών". Αυτά γίνονταν μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου (Választmány, ή με τον γερμανικό όρο Ausschuß) και είχαν δικαίωμα, επομένως, του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι. Εδικαιούντο επίσης προτάσεων για νέα μέλη, να δίνουν διαλέξεις, να υποβάλλουν προτάσεις, αιτήσεις, και να λαμβάνουν το περιοδικό της Εταιρείας, το Γενικό Φιλολογικό Όργανο. Για την εκλογή *αλλοδαπών* χρειαζόταν η άδεια του Υπουργείου Εσωτερικών. Η πρόταση για Επίτιμο Εταίρο έπρεπε να γίνεται γραπτώς ένα μήνα πριν από την Γενική Συνέλευση, αφού προηγουμένως θα περνούσε από το Διοικητικό Συμβούλιο. Για να γίνει δεκτός κάποιος ως επίτιμος εταίρος απαιτείτο η ψήφος των δύο τρίτων από τους παρευρισκόμενους στην Γενική Συνέλευση. Το Συμβούλιο κανόνιζε όσα ζητήματα δεν ενέπιπταν στην αρμοδιότητα της Γενικής Συνελεύσεως (Finácsy - Thewrewk 1895: 883-888). Οι λεπτομέρειες δείχνουν ότι τα δικαιώματα που παραχωρούσε η Εταιρεία εκλέγοντας τον Χατζιδάκι Επίτιμο Εταίρο της ήταν σημαντικά.

Φιλολογία και γλωσσολογία - η μεν ως νεοϊδρυθείσα επιστήμη στην Ουγγαρία του 19ου αιώνας, η δε ως το μεγάλο επίτευγμα του ίδιου

⁴² Πβ. Heinrich 1897: 5.75.80.119, Thewrewk 1900: 239.245, Thewrewk-Pallaghy 1940: 8, Borzsák 1981: 49.107, Ritoók 1990: 23-24.28.33, 1993: 79.

αιώνας,⁴³ καμάρι, λειτούργημα και πάθος του Thewrewk, Προέδρου της Εταιρείας ("ένα από τα πιο θαυμαστά πνευματικά δημιουργήματα του αιώνα μας" όπως παρατήρησε, Thewrewk 1905: 31), αυθεντίας διεθνούς κύρους - ίσως για πρώτη φορά στην ιστορία της η χώρα πλησίαζε να συμμερίζεται σφαιρικά, σε όλα τα επίπεδα, πολιτιστικά και οικονομικά, ισότιμα και αβίαστα την κοινή ζωή της τότε Ευρώπης. Έτος 1900, αλλαγή του αιώνας, αισιοδοξία και προοπτική - εξαιρετικό ήταν το κλίμα, ιστορική η στιγμή.⁴⁴

Η συνεργασία μεταξύ της Ακαδημίας των Επιστημών και της Φιλολογικής Εταιρείας δείχνει επί το πολύ φυσιολογική, χωρίς ανασταλτικές αντιζηλίες και προστριβές. Έτσι κανένας και τίποτε δεν εμπόδιζε το μέλος της μιας να είναι μέλος και της άλλης. Το δείχνει αυτό και η περίπτωση του Χατζιδάκι. Το ίδιο έτος 1900 έφερε λοιπόν για τον Έλληνα επιστήμονα και την δεύτερη διάκριση από την Ουγγαρία: αυτήν της Εταιρείας. Ενώ στην περίπτωση των διακρίσεων της Ακαδημίας επρόκειτο για έναν ανέκαθεν καθιερωμένο θεσμό, η Φιλολογική Εταιρεία, πιο συντηρητική αλλά και πιο περιορισμένη από την Ακαδημία Επιστημών, χωρηγούσε λιγότερους τίτλους. Αυτή τη φορά όμως επρόκειτο για επέτειο: η Εταιρεία γιόρταζε τα 25 της χρόνια. Η επέτειος συνέπεσε με την αλλαγή του αιώνας, την τελευταία ωραία εποχή της Ευρώπης πριν ξεσπάσει ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, αλλά ασφαλώς και την πιο λαμπρή στιγμή της Αυστροουγγαρίας. Επίσης, μόλις είχαν ολοκληρωθεί οι υπέρλαμπροι εορτασμοί των χιλίων χρόνων του Ουγγρικού Κράτους (896-1896) στους οποίους η Εταιρεία, με διςποτισμένες πάντα από τον πατριωτισμό ενέργειες - λ.χ. μελέτη των σχέσεων των Ούγγρων, πριν και μετά την Εγκατάστασή τους, με το Βυζάντιο, προβληματισμό καίριο για αρκετούς φιλόλογους⁴⁵ -, έπαιξε ενεργό ρόλο. Ευκαιρία ήταν λοιπόν για μια επισκόπηση της μέχρι τότε πορείας της Εταιρείας και για μερικές νέες πρωτοβουλίες.

Συνιδρυτής, επί σειρά ετών επανεκλεγόμενος Πρόεδρος αλλά και "ψυχή" και "κινητήριος δύναμις" της Εταιρείας - φυσιογνωμία σχεδόν μυθική που σφράγισε την εποχή της και που σφραγίσθηκε και αυτή από την εποχή - ήταν ο Αιμίλιος Thewrewk de Popoz, αριστοκρατικής - όπως τόσο συχνά στην περίπτωση εκπροσώπων της κλασικής φιλολογίας - καταγωγής⁴⁶ με όλα τα

⁴³ Πβ. Μενάρδο 1929: 39.41.

⁴⁴ Μόνο όταν διαβάζουμε αναλύσεις της μετά τον Thewrewk εποχής και αξιολογήσεις του ρόλου του Κάρολου Κερένι ως της κεντρικής μορφής της αρχαιονομίας και του κύκλου του, θα καταλάβουμε πραγματικά πόσο ιστορική ήταν αυτή η στιγμή. Οι αναλύσεις του επιστημονικού βίου του Μεσοπολέμου φέρουν στο φως καμιά φορά τρομακτικές λεπτομέρειες (πβ. λ.χ. Lackó 1978 και Szilágyi 1973). Εις μάτην υπήρξε ο Κερένι επιστημονική φυσιογνωμία ίσως ανώτερη του Thewrewk: δεν έμελλε να επαναλάβει το έργο αυτού στη χώρα του. Ο Κ. πητήθηκε από την εποχή στην οποία ζούσε με την έννοια ότι αναγκάσθηκε, όπως τόσοι άλλοι, να εγκαταλείψει την πατρίδα του. Βλ. ακόμη Harmatta 1975: 351-352.

⁴⁵ Αποδίδω τον όρο Honfoglalás με τη λέξη "Εγκατάσταση", που εννοεί την κατάληψη της Λεκάνης των Καρπαθίων (Carpathian Basin) με αποτέλεσμα την ριζική αλλαγή του τρόπου ζωής του ως τότε νομαδικού πληθυσμού. Στα γερμανικά κείμενα χρησιμοποιείται ο όρος "Landesnahme" ενώ στην αγγλική βιβλιογραφία "The Hungarian Conquest". Η εγκατάσταση χρονολογείται παραδοσιακά περί το 896 μ.Χ. Σύγχρονες έρευνες υποθέτουν ότι η εισβολή πραγματοποιήθηκε, ως το λιγότερο, σε δύο κύματα επελάσεων και από δύο διαφορετικά σημεία. Πβ. όμως τον Vékony 2000 σε αφιέρωμα, για την σύγχρονη στάση της έρευνας.

⁴⁶ Δίδεται λεπτομερής αξιολόγηση του Thewrewk και της εποχής του στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι. Βλ. επίσης Ritoók 1991 και 1993, και εικ. 15-16.

συνακόλουθα αυτής της ταξικής προέλευσης, φιλόλογος, γλωσσολόγος, ιστορικός, ιδρυτής και συνεκδότης του "Γενικού Φιλολογικού Οργάνου"⁴⁷, ελληνιστής και λατινιστής, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός, μέλος ξένων οργανώσεων, επανειλημμένως Πρύτανις και Κοσμήτωρ του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης⁴⁸, ρήτορας και ποιητής, αρθρογράφος και ερευνητής, μουσικολόγος, εκπαιδευτικός λειτουργός, μέγας πατριώτης αλλά επίσης και θερμός βασιλόφρονος⁴⁹, αυλικός σύμβουλος του Φραγκίσκου

⁴⁷ "ΕΡΗΚ", ένα όργανο αφιερωμένο σε θέματα λατινικής, ελληνικής, γερμανικής, γαλλικής, αγγλικής, ιταλικής και ουγγρικής φιλολογίας, γλωσσολογίας και γραμματολογίας, στα πλαίσια κυρίως των σχέσεων της τελευταίας με τις προηγούμενες. Το Όργανο συνέχιζε το *Δελτίο της Εταιρείας*, ο δε πρώτος τόμος του κυκλοφόρησε το 1877. Ήδη στο πρώτο τεύχος συναντούμε το όνομα του Pecz μεταξύ των συνεργατών, για να μείνει αυτός ανάμεσά τους για δεκαετίες ακόμα. Κρίνω άξιο σύντομης μνείας μεταξύ των πρώτων συνεργατών και τον Ιωάννη Τέλφνυ, ο οποίος πρώτος στη χώρα άρχισε να υποστηρίζει συστηματικά τα ελληνικά θέματα ρίχνοντας το βάρος εξίσου στα αρχαία και στα νεώτερα. Στο ίδιο τεύχος παρουσιάζει π.χ. την *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη* του Σάθα και τα ελληνικά περιοδικά της εποχής, διακρίνοντας αυτά που έβγαιναν στην Αθήνα και εκείνα που έβγαιναν στην λοιπή Ελλάδα. Πρόκειται για ένα φιλολογικό περιοδικό ανυπολόγιστης σημασίας, το οποίο χάρει μεγάλης υπολήψεως ακόμη και στις ημέρες μας, πιθανώς το πιο έγκυρο φιλολογικό όργανο που υπήρξε ποτέ στην Ουγγαρία, αφού συγκέντρωνε τις σημαντικότερες προσωπικότητες του πνευματικού χώρου. Δεν είναι ανάγκη να τονίσω ότι το όνομα του Χατζιδάκι αναφέρεται συχνά στις σελίδες του περιοδικού, από την πέννα του Pecz και όχι μόνο. Το Όργανο επέζησε μέχρι και "το έτος της αλλαγής" (1948), όταν η καινούργια πολιτική εξουσία το απαγόρευσε μαζί με πολλά άλλα περιοδικά και εφημερίδες. Οι καταστρεπτικές συνέπειες αυτής της ενέργειας δεν έχουν ακόμα ξεπεραστεί. Αυτή τη στιγμή το έργο του Οργάνου συνεχίζεται από δεκάδες περιοδικά χωρίς όμως να υπάρχει κάποια αξιόλογη συγκεντρωτική δύναμη ή πρόσωπο αυθεντίας, κατάλληλο να θεθεί επικεφαλής μιας τέτοιας επιστημονικής πρωτοβουλίας. (Το *Filológiai közlöny /Φιλολογικό Όργανο/*, έκδοση της Ακαδημίας με τίτλο που μοιάζει, δεν συνεχίζει πραγματικά το ΕΡΗΚ. Δημοσιεύει μεν αραιά και που μελέτες για αρχαία ελληνικά θέματα αλλά η κατεύθυνσή του είναι καθαρά η παγκόσμια λογοτεχνία, με λογοτεχνικό περισσότερο και όχι "μικροφιλολογικό" προβληματισμό όπως εννοούσαν η φιλολογία στον κύκλο του ΕΡΗΚ. Επίσης, δεν δίνει σημασία στην γλωσσολογία).

⁴⁸ Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις Fasti ("Ετήσιες Αναγραφές", Hóman 1935) τις οποίες θα αναφέρω με περισσότερη ακρίβεια πιο κάτω, στο κεφάλαιο για το Πανεπιστήμιο, υπήρξε Πρύτανις το ακαδημαϊκό έτος 1899-1900 (σ. 14) και Κοσμήτωρ κατά τα έτη 1895-96 και 1896-97 (σ. 16). Γενικότερα, βλ. Ritoók 1993: 128-157.

⁴⁹ Και άρα γνήσιο "τέκνο της εποχής του". Τον προσανατολισμό που είχε γι' αυτόν ουσιαστική σημασία και ο οποίος αποτελεί κλειδί για να καταλάβουμε την εποχή, τονίζει ο ίδιος σε πολλά γραπτά του όπως και σε λόγους που εκφώνησε: πρόκειται για λεπτομέρεια η οποία έδωσε αφορμή στους ερευνητές των μετέπειτα γενεών για επιτιμητικές παρατηρήσεις. Για τη σωστή όμως αποτίμηση αυτού του φαινομένου πρέπει να τονισθεί ότι η βασιλεία δεν αποτελούσε ξενόφερτο θεσμό στη χώρα: επρόκειτο για το εθνικό σύμβολο (βλ. Kornis 1938: 10) μιας χιλιετούς συνέχειας και του εξευρωπαϊσμού του έθνους αλλά και την εγγύηση για τον χριστιανισμό - την μόνη επιλογή επιβιώσεως του άλλοτε παγανικού πληθυσμού. Στην δε συγκεκριμένη στιγμή η βασιλεία εξασφάλιζε την ισότιμη για *πρώτη φορά* συνύπαρξη με την Αυστρία και την ισότιμη παρουσία στον σύγχρονο ευρωπαϊκό χώρο. Την περίοδο εκείνη διανύουμε τους λεγόμενους "Κ.υ.Κ" (Kaiserlich und Königlich) χρόνους: ο Κάιζερ της Αυστρίας και ο Βασιλεύς (König) της Ουγγαρίας είναι ένας και ο αυτός μονάρχης (ο Φραγκίσκος Ιωσήφ Β' με σύζυγο την Ελισάβετ από τη Βαυαρία, γνωστή επίσης στην Ελλάδα, την λεγόμενη και αγαπητή από όλους "Σίσσυ" ή Sissi). Είμαστε σε μια εποχή, μετά τον "Συμβιβασμό" (Kiegyezés, ή Ausgleich στα γερμανικά) με την Αυστρία το 1867 (βλ. Hanák 1988: 129-131 και Ritoók στους Borzák et al. 2003: 755), μοναδικής ανάκαμψης για την Ουγγαρία ως ίσου μέλους μιας δυαδικής μοναρχίας τόσο στον οικονομικό όσο και στον πολιτιστικό χώρο. Είναι επίσης γνωστό ότι η δημοφιλής "Σίσσυ", κατά καλή τύχη πολύ ευνοϊκά διατεθειμένη προς την χώρα, αλλά και ελληνομαθής και φιλέλληνας, μιλήθηκε στα νέα ελληνικά από τον Ρούσο Ρουσόπουλο, Επίτιμο Μέλος της Φιλολογικής Εταιρείας, ενώ με τον Thewrewk και τον Télyf είχε συνεργασία στο θέμα της σχολικής προφοράς των ελληνικών κειμένων (Thewrewk 1899: 170-172). Δεν είναι λοιπόν περίεργο όταν εμπνέονται οι επιλογές αυτές του Thewrewk από πατριωτισμό. Η μεγάλη ανάκαμψη της χώρας συνέβαλε στην άνθηση της φιλολογίας, "χώρου έρημου ως τότε ανατολικά της Βιέννης" στα μάτια των

Ιωσήφ Ι (Thewrewk-Pallaghy 1940: 9), κυρίως όμως *εισηγητής* της *σύγχρονης* φιλολογίας και της γλωσσολογίας.

Άλλος θετικός οiwνός για την Εταιρεία υπήρξε το γεγονός ότι η ίδρυσή της (1875)⁵⁰ συνέπεσε στην ουσία με το γλωσσολογικό "annus mirabilis" (1876), με αποτέλεσμα να περιέλθει ως επί το πλείστον υπό την επιρροή των "Νεογραμματικών" και να ξεφεύγει τα αρνητικά των διενέξεων των τελευταίων με τους "Παλαιογραμματικούς".

Ο ίδιος ο Thewrewk υπήρξε στη χώρα του για δύο δεκαετίες και πλέον αναμφισβήτητα πρωτοπόρος και φυσιογνωμία διεθνούς ακτινοβολίας στο πεδίο των φιλολογικών και γλωσσολογικών ερευνών. Την πολυσχιδή προσφορά του δείχνει πλήθος επιστημονικών άρθρων, πολλά από τα οποία είναι γλωσσολογικά (αφορούν κυρίως στον φιννοουγγρικό χώρο), και πολλές σχολικές εκδόσεις κλασικών Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων.⁵¹ Επίσης,

Γερμανών (Husztí 1940: 1, Ritoók 1993: 177) αλλά και γενικά ως προς την καλλιέργεια των επιστημών και των τεχνών. Όλα αυτά αξίζει να τα έχουμε υπόψη μας όταν κάνουμε αποτίμηση της εξαιρετικής πνευματικής προσφοράς της εποχής. Με την Φιλολογική Εταιρεία, λ.χ., συνεργαζόταν στενά ο Κάρολος Λοδοβίκος Ιωσήφ (1833-1905), στα αισθήματά του Ούγγρος πια και όχι Αυστριακός, ο Αρχιδούκας ή Erzherzog Joseph, συνιδρυτής και "μαικήνας" της Φιλολογικής Εταιρείας, ευεργέτης και ευαίσθητος κοινωνικός παράγοντας, "βασιλικός πρίγκιπας των Ούγγρων", Επίτιμο Μέλος της Ακαδημίας, ο οποίος παρά τα διοικητικά του καθήκοντα ("Ανώτατος Ίαρχος" [General der Kawallerie] και "Αρχηγός των Ουγγρικών Αμυντικών Δυνάμεων" [της "Honvédség" ή "die Honved" με τον εκγεγραμμένο όρο] έκανε *γλωσσολογικές* και *φιλολογικές* έρευνες. Συνέταξε, π.χ., μια γραμματική της τσιγγάνικης γλώσσας, την έκδοση της οποίας επιμελήθηκε ο Thewrewk. Ο πρίγκιπας, συναγωνιζόμενος τον Τ. στον πατριωτισμό, αφιέρωσε 36 χρόνια στο "τσιγγάνικο ζήτημα", και είτε από κοινωνική ευαισθησία, είτε από επιστημονικό ζήλο, απέκτησε επίσης την απαραίτητη κατάρτιση στην ινδολογία. Η γραμματική του (József 1888) ξεπερνά την κατηγορία μιας επιστημονικής γραμματικής και έγινε, όπως παρατηρήθηκε, χάρη στην εμμέλεια και τα βιβλιογραφικά συμπληρώματα του Thewrewk, "Εγκυκλοπαίδεια Αθιγγανολογίας" (βλ. Ritoók 1993: 109-111). Τμήμα αυτής της γραμματικής κυκλοφόρησε επίσης στα γερμανικά (Josef 1902). Θα ήθελα να παρατηρήσω ότι στην επιλογή του αντικειμένου δεν κατέληξε για να ικανοποιήσει κάποιες εξωτικές αναζητήσεις ενός αριστοκράτη που έπληττε όπως ίσως θα νόμιζε κανείς σήμερα. Αντίθετα, συμμαριζόταν ένα υπαρκτό, σοβαρό και άλυτο κοινωνικό πρόβλημα. Επίσης, από το 1893, ο πρίγκιπας εμφανίζεται ως Υπεύθυνος της πιο μεγάλης εγκυκλοπαίδειας της εποχής (βλ. Pallas στις Βιβλιογραφικές Παραπομπές). Ο Thewrewk αναφέρεται συχνά με ενθουσιασμό στις φιλολογικές και λοιπές ικανότητες του πρίγκιπα, σεβαστού φίλου του με τον οποίο είχε επίσης τακτική επιστημονική αλληλογραφία. Οι σχέσεις των δύο ανδρών θυμίζουν, θα μπορούσε να λεχθεί, τον δεσμό Χατζιδάκι - Βενιζέλου. Η μετέπειτα ιστορία της χώρας συνέβαλε με δικό της τρόπο στο έργο του αριστοκράτη ο οποίος απεβίωσε πριν από τον πρόεδρο και λίγο μετά την εδώ εξεταζόμενη εποχή. Το πλούσιο αρχοντικό, με το γραφείο και την βιβλιοθήκη του στο Alcsút (Δυτική Ουγγαρία) καταστράφηκε ολοσχερώς στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και σώζεται μια πρόσοψη μόνο. Το δε άλλοτε πρότυπο αγρόκτημά του σήμερα αποτελεί προστατευόμενο φυτώριο σπανίων δέντρων και φυτών. (Για περισσότερα γύρω από το βίο και το έργο του Αρχιδούκα βλ. Thewrewk 1906, και τον υιο αυτού, Thewrewk, I. 1893. Η νέα χιλιετία αποκατέστησε όμως και τον ερευνητή πρίγκιπα. Ο Cs. Dupcsik, σε μονογραφία που έγραψε για τους Αθιγγάνους (Βουδαπέστη 2009), αφιέρωσε αρκετές σελίδες στην προσφορά του Πρίγκιπα Ιωσήφ και τον αναφέρει μεταξύ των πρώτων ειδημόνων του ζητήματος. Δεν λείπει και το όνομα του Thewrewk (σ. 66 κεξ.). Για την Σίσσυ, τον Ρουσόπουλο αλλά και για τον Αναστάσιο Χριστομάνο, ο οποίος επίσης διδάξε ελληνικά στην βασίλισσα, βλ. Αλεξάνδρου 2005(;) : 198-204.

⁵⁰ Για να είμαστε ακριβείς, η Εταιρεία ιδρύθηκε στις 8 Αυγούστου 1874, όπως μας πληροφορεί το Δελτίο της, αλλά η επίσημη έγκριση σε υπουργικό επίπεδο δόθηκε μόλις το επόμενο έτος.

⁵¹ Στην βιβλιοθήκη του Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών βρήκα μια κριτική έκδοση του Λατίνου Σαλουστίου Κρίστου. Πρόκειται για βιβλίο το οποίο κυκλοφόρησε ως κοινή συμβολή των Thewrewk και Pecz (βλ. Pecz 1889[1]). Ο μικρός τόμος είναι από δείγμα του γεγονότος ότι οι επιστήμονες της εποχής αντιμετώπιζαν τον *ελληνορωμαϊκό πολιτισμό ως μια ενότητα*. Αποδεικνύει όμως επίσης από την "άλλη", λατινική, πλευρά ότι αυτά που έλεγαν και έγραφαν ο Pecz και οι άλλοι όμηρ *ενιαίως* ελληνολατινικής φιλολογίας τα εννοούσαν και τα πραγματώναν. Εικάζω ότι

Ξεκίνησε την κριτική έκδοση του Ρωμαίου γραμματικού και λεξικογράφου Φήστου Σέξτου Πομπηίου (Sextus Pompeius Festus, 3ος αι. μ.Χ.), αν και δεν πρόλαβε την ολοκλήρωσή της (Thewrewk 1889, 1893). Η έκδοση πραγματοποιήθηκε από τον Άγγλο Lindsay (1913), ο οποίος σημειώνει τη συμβολή του Thewrewk και τον ευχαριστεί δεόντως στον Πρόλογο.⁵²

Ως Πρόεδρος της Φιλολογικής Εταιρείας επέλεγε για τον κάθε εναρκτήριο του λόγο κάποια επιστημονική ή κοινωνική επικαιρότητα, δίνοντας έτσι αφορμή για προβληματισμό και συζητήσεις στην εκάστοτε ετήσια συνέλευση της Εταιρείας. Έτσι τέθηκε ως θέμα της Γενικής Συνέλευσης της 25ης Ιανουαρίου 1891 η ελληνική γλώσσα. Αφορμή υπήρξε το γεγονός ότι στις 6 Νοεμβρίου του προηγούμενου έτους ο Πρόξενος της Ελλάδας Παύλος Χαρίσης (Haris Pál, 1829-1905) παρέδωσε υπόμνημα στον Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων με το αίτημα να εφαρμοσθεί η νεοελληνική προφορά σε όσα σχολεία μέσης εκπαίδευσης διδάσκονταν τα ελληνικά στην Ουγγαρία. Το αίτημα όμως δεν έγινε δεκτό: το Υπουργείο μεταβίβασε το θέμα στην Ακαδημία όπου και απερρίφθη (Heinrich 1897: 171-181).⁵³

Ο Πρόεδρος αναλύει στο λόγο αυτό, το ζήτημα τόσο από επιστημονική όσο και από πρακτική πλευρά και ενώ επιστημονικώς (δηλ. στο

ο P. πρέπει να έκανε δώρο αυτό το βιβλίο στον Χατζιδάκι ή στο Πανεπιστήμιο, αν και δεν συνάντησα τέτοια καταχώρηση.

⁵² "PRAEFATIO. Nactus a v.d. AEMILIO THEWREWKIO ea quae ad apparatusum criticum editionis suae ornandum congererat, properavi [...] opus tam diu exortatum in manus philologorum collocare. [...] Cum ante paene viginti annos codex Farnesianus (qui in bibliotheca publica Neapolitana est numero IV.A.3 signatus) photographice expressus publici iuris factus sit, nolui priorum qui Festum ediderunt, Muellerum dico et Thewrewkium, rationem sequi, qui in paginis suis quasi apographa codicis paginarum [...] exhibuerunt. [...] Thewrewk Editionis Thewrewkianae, cuius pars prima Budapestini a. 1889 prodit, hic meus liber quasi partis alterius vices explere vult. Thewrewk, qui primus Pauli codices idoneos exquisivit, multa ad Paulum et ad Festum emendandum contulit in plurimis commentationibus ('Mél. Graux' pp. 659-669; 'Festus -Studien', Budapest, 1882; Verh. d. 42 Phil. Vers., Leipz. 1894, p. 250; aliis Hungarice scriptis in 'Egyetemes Philologiai Közlöny', pp. III. XXVI-XXVII)". Βλ. λεπτομέρειες της συνεργασίας των δύο ανδρών στον Ριτοόκ 1990: 22-23.

⁵³ Αξίζει να σημειωθεί ότι θα αποτελούσε απώλεια αν είχε περάσει το αίτημα. Η ουγγρική γλώσσα η οποία γνωρίζει την "προσωδία", δηλ. την φωνολογική διάκριση μεταξύ μακρών και βραχέων φωνηέντων αλλά και αυτήν των απλών και διπλών, αλλιώς "βραχέων" και "μακρών" συμφώνων καθώς επίσης διαθέτει φωνήεντα που έχουν χαθεί από τα ελληνικά (λ.χ. το /i:/) είναι ασφαλώς εξαιρετικά κατάλληλη για να πλησιάζει την αρχαία προφορά των αριστουργημάτων της Ελληνικής γλώσσας. Άλλο θέμα είναι βέβαια ότι και αυτή η προφορά δεν είναι γνήσια: στα πανεπιστήμια και στους άλλους τριτοβάθμιους χώρους προφέρουν λ.χ. το γράμμα <ει> πάντα ως [ei] αγνοώντας την κατά περίπτωση φωνολογική πραγματικότητα. Θα ονόμαζα την ασκούμενη πρακτική "προφορά των αρχαίων ελληνικών ουγγρικής αντίληψης και γερμανικής έμπνευσης".

Δεν κατέστη δυνατόν να διαπιστώσω αν το υπόμνημα του Χαρίση υπήρξε αιτία ή αιτιατό γύρω από το ρόλο της Ελληνικής στην παιδεία. Γεγονός είναι πάντως ότι οι Pecz και Thewrewk (1890), στο όνομα της Φιλολογικής Εταιρείας, είχαν παραδώσει Μνημόνιο στον Υπουργό Παιδείας το 1890 όπου εκφράζουν τις ανησυχίες της Εταιρείας, τα μέλη της οποίας ήταν κυρίως καθηγητές μέσης εκπαίδευσης (!), αλλά και τις δικές τους, αναφορικά με τους περιορισμούς που προβλέπονταν στην διδασκαλία των Ελληνικών. Υπογραμμίζουν ότι στα πολιτισμένα έθνη της Ευρώπης ολόφανερη είναι η παράλληλη εξέλιξη της λογοτεχνίας και της μόρφωσης της κάθε χώρας με την πορεία της διδασκαλίας της Ελληνικής (σ. 169) και υποστηρίζουν ότι κάθε περιορισμός θα σήμαινε και σοβαρό κίνδυνο για την εθνική παιδεία (σσ. 274-275). Άλλωστε, ο Thewrewk με συνέπεια διαχωρίζει την επιστήμη από την πρακτική διάσταση. Ανένδοτος στην πρώτη, ιρόθυμα παραχώρησε μερικά δικαιώματα στην δεύτερη όταν υποστήριζε να δημιουργηθεί θέση νέας ελληνικής φιλολογίας στην Εμπορική Ακαδημία της Βουδαπέστης (βλ. Thewrewk 1891).

θέμα της προφοράς της Αρχαίας Ελληνικής) είναι ανυποχώρητος, για πρακτικούς λόγους κάνει κάποιες παραχωρήσεις.⁵⁴ Αναλύει τα γνωστά προβλήματα ερασμικής και ρουχλίνιας προφοράς, αναφέρει τον Curtius και τον Κοραή, βρίσκει ευκαιρία να παραλληλίσει το "γλωσσικό ζήτημα" με ανάλογο ζήτημα στην χώρα του (σύγχρονος και συνάδελφος του Κοραή ήταν ένας συγγραφέας, ο Φραγκίσκος Kazinczy, 1759-1831, "νεολόγος", όπως λεγόταν τότε, γλωσσοπλάστης, "ανακαινιστής της γλώσσας" της εποχής του, με αντιπάλους τους "ορθολόγους" ή "λογιοτάτους",⁵⁵ του οποίου το έργο συγκρίνει λοιπόν ο Thewrewk μ' αυτό του Κοραή) και αντιπροτείνει, απαντώντας στο ελληνικό υπόμνημα περί προφοράς να δημιουργηθεί θέση για έναν καθηγητή της νέας ελληνικής γλώσσας στην Εμπορική Ακαδημία (Handelsakademie) της πρωτεύουσας. Θα ήθελα να υπενθυμίσω ότι αυτά συνέβαιναν το 1891, καθόλου τυχαία, αφού ο Thewrewk συμβάδιζε μεγαλοφυώς με τις απαιτήσεις της εποχής του. Ένα χρόνο αργότερα θα κυκλοφορήσει το βιβλίο του Χατζιδάκι που άφησε εποχή, η *Einleitung* (1892)!

Αυτή η ζωντανία, κλίμα, σχεδόν ευφορίας, χαρακτηρίζει τα μέλη της Εταιρείας όταν στην 25η Γενική Συνέλευση (13 Ιανουαρίου 1900), ο Thewrewk στον θεσμοθετημένο λόγο του (Thewrewk 1900), κάνει αποτίμηση της μέχρι τότε δραστηριότητας της Εταιρείας και επισημαίνει την χρησιμότητα της φιλολογικής επιστήμης αλλά και την διαφορά μεταξύ της τελευταίας και της γλωσσολογίας. Επανέρχεται στο επιστητό (το "embeñ

⁵⁴ Η σοβαρότητα με την οποία έγινε δεκτό το υπόμνημα του Χαρίση και το όλο ζήτημα αποδεικνύεται από το ότι η Ακαδημία είχε ορίσει μια γνωμοδοτική επιτροπή από τρεις επιστήμονες: τον Παύλο Hunfalvy (για τον Η. πβ. Szász 1894: 559-560 και Δαλέζιο ά.έ.: 441), τον Αι. Thewrewk de Ponor και τον Ι. Télfy. Παρόλο που τα τρία μέλη της επιτροπής αντιπροσώπευαν διαφορετικές επιστημονικές απόψεις υπέγραψαν ένα από κοινού πόρισμα (θρίαμβος της "αυστηρής μεθόδου" του Thewrewk εναντίον του άκαμπτου σε θέματα προφοράς Télfy, βλ. Thewrewk 1899: 170-172), το οποίο παραδέχθηκε την διαφορετική προφορά της ελλ. γλώσσας κατά τις διάφορες ιστορικές περιόδους της και παρέπεμπε το θέμα της σχολικής προφοράς στην κρίση του κάθε διδάσκοντος. Το πόρισμα υποβλήθηκε στην ολομέλεια (!) της Ακαδημίας στις 25 Μαΐου 1891. Όταν όμως από τους παρευρισκόμενους διατυπώθηκαν διάφορες επιφυλάξεις διασπάσθηκε η επισφαλής ομοφωνία των τριών και ο Télfy ο οποίος έκλινε ούτως ή άλλως προς την ταύτιση σύγχρονος και αρχαίας προφοράς υπέβαλε, ξεχωριστά, δικό του πόρισμα. Το ζήτημα τέθηκε και δεύτερη φορά (!) στην ολομέλεια στις 22 Ιουνίου 1891. Εδώ απέρριψαν την άποψη του Télfy και απεφάσισαν να μην αλλάξουν την ως τότε διδασκόμενη προφορά. Το υπόμνημα του Χαρίση είχε ωστόσο ένα από θετικό αποτέλεσμα: θεσπίσθηκε έδρα για την διδασκαλία της νέας ελληνικής γλώσσας στην Εμπορική Ακαδημία της Βουδαπέστης. Όλα τα ανωτέρω αναπτύσσονται από τον Pecz (1902[1]: 12-14) με λεπτομέρειες στην νεκρολογία του Télfy. Ο P. δεν κατονομάζει τον καθηγητή ο οποίος κατέλαβε την έδρα της Νέας Ελληνικής Ξέρουμε όμως από άλλες πηγές ότι επρόκειτο για τον Ρούσο Ρουσόπουλο (1862-1918[;]) και επίσης Ξέρουμε ότι της όλης διαδικασίας προηγήθηκε η εισήγηση του Thewrewk. Ο δε Th., ο οποίος προσέβαλλε πολύ συχνά τον εαυτό του, - τιμώντας τη μνήμη του αποθανόντος - μας δίνει τα πραγματικά πλαίσια και την πραγματική έκταση αυτού του ζητήματος (1899: 165-174): ο Πρόξενος Χαρίσης πρώτα είχε γίνει δεκτός από την Βασίλισσα Ελισάβετ η οποία και υποστήριζε το υπόμνημα. Έχοντας πληροφορηθεί ότι η απόφαση της Ακαδημίας θα ενέκειτο στον Thewrewk, έστειλε προσωπικό μήνυμα σ' αυτόν διά του Χαρίση, παρατηρώντας ωστόσο ότι δεν επιθυμεί ανάμιξη σε επιστημονικά θέματα. Για τον βασιλόφρονα Th. υπήρξε δύσκολη η στιγμή διότι έπρεπε να βρεθεί με το μέρος της επιστήμης: στη συγκεκριμένη περίπτωση της μη "νεοελληνικής" αλλά της λεγόμενης εξ επανασυνθέσεως προφοράς των αρχαίων κειμένων (αυτ. σ. 170). Σχεδόν πενήντα χρόνια αργότερα, η μνήμη του υπομνήματος και των σχετικών συζητήσεων ήταν ακόμη ζωντανή (πβ. Huszti 1940: 2-5) όπου μαθαίνουμε επίσης ότι ο Χαρίσης είχε παρακινηθεί πιθανότατα από τον Télfy. Βλ. σχετικές νύξεις στον Télfy 1891: 466.468-469.

⁵⁵ Για περισσότερα πβ. Kátona - Szinyei 1911: 57-60 και Orosz εν' Klaniczay 1983: 127-132.

tudás"), ένα πρόβλημα το οποίο τον απασχολούσε διά βίου και το οποίο διατύπωνε με κάθε ευκαιρία, ή επιγραμματικώς ή διεξοδικά, πότε λατινικά - *ipsa scientia potestas est* /η ίδια η επιστήμη είναι δύναμη/ (δηλ. χαρακτηριστικό γνώρισμα της επιστήμης ή γνώσης είναι η δύναμη ή η ισχύς)/ - πότε στην μητρική του γλώσσα, και υπογραμμίζει τη δύναμη που προσπορίζει η γνώση γενικά. Φέρνει, ειδικότερα και γενικότερα, το παράδειγμα των Γερμανών υπενθυμίζοντας τις στενές σχέσεις μεταξύ Γερμανών και Ούγγρων ερευνητών.⁵⁶ Υπογραμμίζει ακόμη τον ρόλο της *κλασικής φιλολογίας*, εξαίρει την παιδεία, αναλύει την προσφορά της Εταιρείας στους εορτασμούς της Χιλιετίας του Κράτους κ.ο.κ. Εντυπωσιάζει ότι ο Thewrewk, ο οποίος δεν διέπρεψε στις νεοελληνικές σπουδές, δεν παρουσιάζει μόνο το γερμανο-ελληνικό λεξικό του Π. Γιανναράκη (Hannover 1883) αλλά και παρέχει μια τριανταριά συμπληρώματα. Πρόκειται για λέξεις, γερμανικές - ελληνικές, όπως "σιγά σιγά", "καλαμπόκι", "κοσκινίζω", "ποταμοπλοΐα", "μεταφόρτωση" κτλ.⁵⁷ Πρέπει λοιπόν, πιστεύω, να συμφωνήσουμε με τον Bursian όταν αποδίδει "δροσερό ενθουσιασμό" ("frische Begeisterung für die classische Litteratur") στην ουγγρική κλασική φιλολογία της εποχής αναφέροντας ονομαστικά τους Télfy και Thewrewk (1883: 1243).⁵⁸

Στην Αναμνηστική λοιπόν Έκδοση των τευχών του ΕΡΗΚ που δημοσιεύει αυτόν τον λόγο, στη στήλη Πρωτόκολλο αλλά επίσης και ως δεύτερη μνεία στα Ανάλεκτα, διαβάζουμε ότι κατόπιν προτάσεως του Ρ. Βάρι (βλ. Βάρι στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι) και του προέδρου η συνέλευση εξέλεξε *ομόφωνα* ως *Εταίρους τιμής ένεκεν* τον Γερμανό J. Vahlen και τον Γ.Ν. Χατζιδάκι.⁵⁹

Το σχετικό Πρωτόκολλο της Φιλολογικής Εταιρείας που φυλάσσεται στο Αρχείο των Χειρογράφων της Βιβλιοθήκης της Ακαδημίας [MTA Kézirattár] παρέχει ακόμη τις εξής πληροφορίες: η πρόταση να γίνει ο Χατζιδάκις Επίτιμος Εταίρος υπεβλήθη από τον Ρ. Βάρι στην *Εκλογική Συνεδρία* της 15ης

⁵⁶ Σημειώτεον ότι ο γλωσσολόγος W. Schott - αλληλογράφος του Thewrewk - υπήρξε ερευνητής και της Ουγγρικής. Ο Τ. απήυθνε τα γράμματά του σ' αυτόν στα ουγγρικά ενώ ο Sch. απαντούσε στα γερμανικά.

⁵⁷ ΕΡΗΚ 7, 1883: 1033-1035. Η κριτική κυκλοφόρησε επίσης γερμανιστί στο *Philologische Rundschau* (4, 1884: 25-26.). Πβ. Ριτοόκ (1993: 243[111]).

⁵⁸ Δεν λησμονεί ο Bursian ούτε και την ελληνική προσφορά της ίδιας εποχής αναφέροντας τους Γεννάδιο, Οικονόμο, Ιωάννου, Μαυροφρύδη, Κουμανούδη, Καστόρη, Ραγκαβή, Πιπτάκη και άλλους (σσ. 1244-1248).

⁵⁹ Thewrewk - Katoia 1900: 260, βλ. επίσης Szily (1900[8]: 263). Είναι ανακριβής η πληροφορία στη σ. 262 όπου διευκρινίζεται ότι στις 15.12.1899 πραγματοποιήθηκε *Συνεδρίαση μετά διαλέξεως* (γερμ. Vortragssitzung) όπου ο Thewrewk θα έκανε πρόταση για τον Vahlen και ο Βάρι για τον Χατζιδάκι. Επρόκειτο πραγματικά, όπως διαπίστωσα από αρχειακή έρευνα, για *Εκλογική Συνεδρία* (Választmányi ülés). Η ψηφοφορία έμελλε να γίνει στην Γενική Συνέλευση στις 13 Ιανουαρίου 1900. Ασφαλώς όμως και αυτό το ψήφισμα, κάθε άλλο παρά μειώνει τον Χατζιδάκι: ο Vahlen, κορυφαίος φιλόλογος, άφησε εποχή με την κριτική έκδοση π.χ. των *Χρονικών* του Εννίου Κόιντου. Η Φιλολογική Εταιρεία, το 1900 είχε συνολικά, δέκα επίτιμους εταίρους, πέντε από τους οποίους ήταν ξένοι. Αυτοί οι πέντε είναι: Γ. Ν. Χατζιδάκις (Αθήνα), W. Hartel (Βιέννη), A. Ludwig (Königsberg), M. Müller (Οξφόρδη), H. Schuchardt (Graz), J. Vahlen (Βερολίνο, αυτ. σ. 962). Σημπληρωματικά θα ήθελα να αναφέρω και πάλι τον Ρουσόπουλο, άλλοτε δάσκαλο της Βασιλίσσας Ελισάβετ, στον οποίο χρωστούσαν χάρη οι Νεοελληνιστές για το πολύ καλό *Νεοελληνο-γερμανικό λεξικό* που συντάχθηκε στη Βουδαπέστη (Ρουσόπουλος 1900, πβ. Horváth 1934: 87-88). Το λεξικό κυκλοφόρησε το 1900 και το 1940 ως γερμανική έκδοση, και το 1961 ως ελληνική. Ο Ρ., στις 12 Φεβρουαρίου 1896, εξέλεγε *Τακτικός Εταίρος* της Εταιρείας κατόπιν προτάσεως του Γ. Pecz (βλ. Tolnai 1896: 283). Ο Χατζιδάκις, ο οποίος ζούσε σε άλλη χώρα, δεν μπορούσε να γίνει Τακτικός Εταίρος.

Δεκεμβρίου 1899. Στην ίδια συνεδρία έκανε ο Πρόεδρος Thewrewk την πρόταση για τον Vahlen.⁶⁰ Οι προτάσεις αυτές έγιναν δεκτές "διά βοής", χωρίς ψηφοφορία στην 25η Γενική Συνέλευση στις 13 Ιανουαρίου 1900.⁶¹ Το Πρωτόκολλο της *Εκλογικής Συνεδρίας* στις 10 Οκτωβρίου 1900 καταγράφει ότι έφθασε ή άδεια του Υπουργού Εσωτερικών αναφορικά με τον Vahlen και τον Χατζιδάκι, ακολούθως το Διοικητικό Συμβούλιο έδωσε εντολή στον Πρώτο Γραμματέα να φροντίσει να ετοιμασθούν τα δύο διπλώματα στην ουγγρική γλώσσα και να γραφούν δύο συνοδευτικές επιστολές, για τον Vahlen στα λατινικά, για τον Χατζιδάκι στα ελληνικά και να ταχυδρομηθούν.⁶² Δεν εντόπισα στο Πρωτόκολλο ποιος ανέλαβε την επιστολή για τον Χατζιδάκι αν και θεωρώ βέβαιο ότι αυτός ήταν ο Pecz, ενώ για τη συγγραφή της λατινικής σημειώνεται ο G. Kassai.⁶³ Οι λεπτομέρειες αυτές αποτελούν σαφή πληροφορία για την ύπαρξη τόσο του Διπλώματος όσο και της επιστολής εκ μέρους της Φιλολογικής Εταιρείας, δεν μπόρεσα όμως δυστυχώς να τα εύρω ούτε στα δύο Αρχεία Χατζιδάκι, ούτε στην Ακαδημία Αθηνών, και ούτε αλλού.

Ο Χατζιδάκις, ανάλογα, αναγράφεται ήδη στον 24ο τόμο του ΕΡΗΚ (1900: 962), μεταξύ 5 άλλων ξένων, ως Επίτιμος Εταίρος (βλ. εικ. 32, "Tiszteleti tagok"). Πιστεύω ότι τα ανωτέρω στοιχεία αποδεικνύουν ότι έγινε δεκτός σε ένα πραγματικό, ζωντανό και αξιόλογο επιστημονικό εργαστήριο. Μάλιστα ο Χατζιδάκις, αν επιθυμούσε, ως μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου μπορούσε να λάβει μέρος στην επιμέλεια των τόμων του ΕΡΗΚ και είχε δικαίωμα ακόμη και να προβάλει βέτο αναφορικά με την δημοσίευση ορισμένων μελετών.

Στον Πρόλογο του Αφιερώματος Χατζιδάκι με αφορμή τα τριάντα πέντε χρόνια της καθηγεσίας του (Αμαντος 1921: IV) όπου αναφέρονται οι διάφορες τιμητικές του διακρίσεις από ξένα ιδρύματα παραλείπεται περιέργως η Φιλολογική Εταιρεία της Βουδαπέστης:

"Τὴν καρποφορωτάτην ταύτην διδασκαλίαν τοῦ Χατζιδάκι ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐξετίμησαν ἄλλοδαπὰ πανεπιστήμια καὶ Ἀκαδημίαι, ὡς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας ἀναγορεύσαν αὐτὸν ἐπίτιμον διδάκτορα, καὶ ἡ ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν καὶ ἡ ἐν Βουδαπέστη, ἐκλέξασα αὐτὸν ἀντεπιστέλλοντα ἑταίρον, καὶ Ἐπιστημονικαὶ Ἐταιρεῖαι, ὡς ἡ ἐν Γοττίνγη, καὶ ἡ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ, βραβεύσασα τὰ Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα τῷ 1902".

⁶⁰ Πρωτόκολλο [=Jegyzőkönyv a Budapesti Philologiai Társaság 1899 decz. 15-én tartott választmányi üléséről] Αριθ. Ms 10.727/5, σ. 15, § 12.

⁶¹ Πρωτόκολλο (13 Ιαν. 1900), σ. 33, §7: "közfelkiáltással".

⁶² Πρωτόκολλο σελ. 51. Αριθμός Αντιγράφου της Υπουργικής Άδειας: 54304, 1900/1., αυτ. Δεν βρέθηκε το πρωτότυπο. Βλ. εικ. 30-31 (στην δεύτερη, τα ονόματα των Vahlen και Χατζιδάκι).

⁶³ Αυτ. σ. 65. Όλα τα ανωτέρω στοιχεία βρίσκονται στον 5ο τόμο των εγγράφων της Φιλολογικής Εταιρείας [=A Budapesti Philologiai Társaság iratai, Ms 10. 727/1-5]. Ο 5ος τ. [=V. köt. 1899-1900] έχει τα έγγραφα του 1900 και ακόμη λίγα ελλιπή αποσπάσματα από το 1901 και 1902. Το υλικό των μετέπειτα χρόνων δεν υπάρχει. (Με την ευκαιρία αναφέρω άλλη μια λεπτομέρεια που κατά την γνώμη μου χαρακτηρίζει το πνεύμα της εποχής και της Εταιρείας: ο Kassai, ως αφελής ίσως θιασώτης των ελληνικών γραμμάτων, υπογράφει μια μετάφρασή του με το ονοματεπώνυμο "Γουστάβος Κασσάσιος", 1890 (βλ. Βιβλιογραφικές Παραπομπές. Δεν ήταν ο μόνος που έκανε κάτι τέτοιο: έγραφε στα αρχαία ελληνικά π.χ. και ο Thewrewk. Πόσοι στην Ελλάδα γνωρίζουν αυτές τις λεπτομέρειες;)

Να προσθέσουμε την διάκριση της Φιλολογικής Εταιρείας η οποία ίσως δεν συγκρίνεται με αυτήν της σοβαρότατης Ακαδημίας, χαρακτηρίζει ωστόσο πολύ καλύτερα την εποχή και το πνεύμα της που προτίμησαν αυτήν την δυνατή φυσιογνωμία των γνώσεων και η οποία, πολύ αργότερα, και πιο εκτενώς από την Ακαδημία, με ανακοίνωση στην Γενική Συνέλευση (21. Ιαν. 1942) ενημέρωσε μετά λύπης το κοινό του Οργάνου της για τον θάνατο του εξαιρέτου Εταίρου Γ. Ν. Χατζιδάκι.⁶⁴ Τα Χρονικά και το Δελτίο για το έτος 1941⁶⁵ της Ακαδημίας ανακοινώνουν βεβαίως το θάνατο, λείπει όμως ο θεσμοθετημένος επιμνημόσυνος λόγος. Ίσως να έφταιγε ο πόλεμος ...

Ένα ακόμη γεγονός αποδεικνύει, κατά την γνώμη μου, την εξαιρετική πνευματική συγκρότηση της Εταιρείας και την βαρύτητα των διακρίσεών της: από πλειυράς επιτίμων μελών το υψηλότερο πρόσωπο που εξελέγη ποτέ ήταν ο Ιταλός Achille Ambrogio Damiano Ratti (1857-1939), ιστορικός, ερευνητής της παλαιογραφίας και Διευθυντής της Βιβλιοθήκης του Βατικανού. Εξελέγη ως Ιταλός επιστήμων, αλλά η νεκρολογία του ως εκλιπόντος Επιτίμου Εταίρου της Εταιρείας απευθύνθηκε προς στον Πάπα Πίο ΙΑ'! Ο Achille Ratti εξελέγη Πάπας της Ρώμης στις 6 Φεβρουαρίου 1922 και απέκτησε διεθνή φήμη για την κοινωνική ευαισθησία του. Εξέδωσε δύο ονομαστές εγκυκλίους, το "Quadragesimo anno" το 1931 και το "Divini Redemptoris" το 1937. Ο θάνατός του ανακοινώνεται από τον γραμματέα Pukánszky (1940: 290).

⁶⁴ Ο Γραμματέας της Εταιρείας Α. Gyökösy (Λεξικογράφος, Λατινιστής), χρησιμοποιώντας τον γνωστό χαρακτηρισμό του "Νέστορος της επιστήμης" (πβ. Κακριδή κ.ά. 1928: 218) ανακοινώνει τα εξής: "Μετά βαθείας λύπης τιμούμε τη μνήμη του αποβιώσαντος Νέστορος της ελληνικής επιστήμης Γεωργίου Χατζιδάκι, Ομοτίμου Καθηγητή Πανεπιστημίου και Επιτίμου Εταίρου της Εταιρείας μας. Ως το τέλος της ζωής του διατήρησε στενές επαφές με την ουγγρική επιστήμη. Ασχολήθηκε πρώτος συστηματικά με την ιστορία της μεσαιωνικής και της νεώτερης Ελληνικής, διευκρίνισε πολλά ζητήματα από ολόκληρο τον χώρο της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας και με το έργο του δημιούργησε Σχολή". ("Mély fájdalommal emlékezünk meg a görög tudomány Nestorának, Hatzidakisz György ny. egyetemi tanár tiszteleti tagunknak elhúnytáról. Élete végéig szoros kapcsolatot tartva fenn a magyar tudománnyal, először foglalkozott módszeresen a közép- és újjóörög nyelv történetével, a görög nyelv egész történetének számos problémáját tisztázta s ezzel a munkásságával egész iskolát teremtett". Gyökösy 1942: 251).

⁶⁵ Πβ. το κεφάλαιο Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ ανωτ.

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Η τρίτη και πιο σοβαρή διάκριση με την οποία εξέφρασε το σεβασμό της η χώρα προς τον Χατζιδάκι είναι το τιμητικό διδακτορικό δίπλωμα το οποίο του χορηγήθηκε όταν το Πανεπιστήμιο της Βουδαπέστης γιόρταζε τα τριακόσια χρόνια της ιδρύσεώς του.

Μπορούμε να καταλάβουμε καλύτερα την εξαιρετική φύση αυτού του γεγονότος αν θυμηθούμε ανάλογα την ιστορία του Πανεπιστημίου Αθηνών: ιδρύθηκε επί Όθωνος το 1837 (Δημαράς 1987: 13, Σταθόπουλος κ.ά. 1987: 31, όπου δημοσιεύεται το Διάταγμα)⁶⁶ και είχε δύο μεγάλες επετείους: το 1912 γιόρτασε τα 75 του χρόνια και το 1987 τα 150 χρόνια. Η διεθνής επιστημονική κοινότητα ανταποκρίθηκε και στις δύο επετειακές τελετές. Θα επανέλθω στη συνέχεια και σ' αυτές τις εκδηλώσεις.

Η λατινική επιστολή που ακολουθεί πιο κάτω μαζί με τα άλλα παραθέματα και τα στοιχεία από αρχειακή έρευνα, καθώς επίσης οι μεταφράσεις και οι επεξηγήσεις δίνουν, πιστεύω, ουσιαστική απάντηση στο ερώτημα γιατί ο Χατζιδάκις τιμήθηκε για άλλη μια φορά και γιατί έγινε κάτι τέτοιο μετά από ένα τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα των τρισημίσι δεκαετιών (1900-1935). Απαντούν επίσης στο ερώτημα, τίνων διαστάσεων γεγονός υπήρξε η τριακοσιοστή επέτειος και, επομένως, ποια είναι η σημασία της διάκρισης για τον Τιμώμενο αλλά και για την τιμώσα χώρα. (Για τα διαδικαστικά πβ. Papp 1982: 35-36).⁶⁷

Ίσως, το Πανεπιστήμιο Βουδαπέστης να ήταν με τις Σχολές, την πλουσιότατη παράδοσή του και με την πολύ μεγαλύτερη χρονική του ιστορία, φορέας σημαντικότερος ακόμη και της Ακαδημίας, οπωσδήποτε όμως τουλάχιστον ισάξιος, ενώ ασφαλώς, τη συγκεκριμένη στιγμή, κατά την διάρκεια των εορτασμών του, ευρίσκετο στο επίκεντρο προσοχής πολύ περισσότερο παρά όποιο άλλο ίδρυμα με οποιαδήποτε άλλη ευκαιρία. Όπως όμως οι άλλοι φορείς, από απόψεως εγγράφων σε αρχεία, υπέστη και το Πανεπιστήμιο σοβαρότατες ζημιές, μερικώς αναντικατάστατες, και είναι επίσης πολύ πιθανό ότι σημαντικά συγγράμματα αναφορικά με τον Χατζιδάκι καταστράφηκαν σε γεγονότα τα οποία είναι πιο γνωστά από αυτά που ενδεχομένως είχαν σχέση με τα έγγραφα των δύο άλλων διακρίσεων από το 1900.⁶⁸

⁶⁶ Για περισσότερα περί του Οθωνείου Πανεπιστημίου, πβ. το πρόσφατο έργο του Καρακώστα (2004), πλούσιο σε εικονογραφικό και λοιπό υλικό (γερμανιστί ως Karakostas 2005).

⁶⁷ Ο Α. Παπαδόπουλος φαίνεται να είναι ο μόνος που να κατάλαβε κατά βάθος ότι επρόκειτο για κάτι το μοναδικό. Γράφει τα εξής: "Επίτιμον διδάκτορα τὸν ἀνεκλήρυσαν τὰ Πανεπιστήμια Λειψίας καὶ Βουδαπέστης. Ἡ ἀνακήρυξις ὑπὸ τοῦ δευτέρου ἔγινε κατὰ τρόπον ἐξόχως τιμητικόν. Ἐγινε κατὰ τὸν ἐορτασμὸν τῆς τριακοσαετηρίδος τοῦ. Ὁ Χατζιδάκις ὑπήρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς δέκα κορυφαίους ἐπιστήμονας τοῦ κόσμου, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ Πανεπιστήμιον εἶχεν ἀποφασίσει ν' ἀπονείμῃ τιμῆς ἕνεκεν τὸν τίτλον τοῦ ἐπίτιμου διδάκτορος" (1948: 43). (Αναφορικά με τον αριθμό "δέκα" βλ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ και το παρόν κεφάλαιο).

⁶⁸ Για τα Αρχεία και την ιστορία του πανεπιστημίου γενικότερα, βλ. Szögi 1982, 2003 και Kiss et al. 1988, 1999. Για τις απώλειες λόγω πυρκαϊάς και ενεργειών πολιτικής φύσεως της δεκαετίας του '50 βλ. Szögi 1982, I, σσ. XIII, XIV, Kiss et al. 1988: 7-9. Το νυν Αρχείο ELTE δημιουργήθηκε κατόπιν Αποφάσεως του Πρυτανικού Συμβουλίου (25 Οκτ. 1957) με σκοπό να συγκεντρώσει ό,τι είχε διασωθεί από το Κρατικό Αρχείο (Szögi 1982 I: 1, Kiss et al. 1988: 9-10). Οι Kiss et al., 1999: 4-8, προσθέτουν νέες

Με βάση τα φιλολογικά στοιχεία και αυτά των αρχείων, συντίθεται η ακόλουθη εικόνα:

Την 1η Φεβρουαρίου 1935, ο B. Kenyeres, Πρύτανης του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης απηύθυνε πρόσκληση προς όλα τα πανεπιστήμια και όλες τις ακαδημίες του κόσμου⁶⁹, γραμμένη, πιστά στις παραδόσεις του χώρου, στα λατινικά. Καθώς δεν μπόρεσα να εύρω την εν λόγω επιστολή κατά τις αρχειακές έρευνές μου ούτε στην Αθήνα, την παραθέτω με βάση φιλολογική πηγή. Επίσης δεν είναι σαφές αν εστάλη τίποτε άλλο μαζί με την λατινική επιστολή. Η επιστολή έχει ως εξής:

Rector ac Senatus Academicus Universitatis
Regiae Hungaricae de Fundatore Petro Cardinali
Pázmány nuncupatae Budapestinensis
S. D. P.
Universitatis

Rectori Senatuique Academico.

Vetus sane mos est usuque sacratus fidei occasionem laetitiae, si qua in Republica Litteraria contigerit, felici praeconio annuntiandi et concives huius Reipublicae in toto orbe certiores factos piorum gaudiorum reddendi participes.

Nostris plane temporibus, cum gentes tot simultatibus discordiisque angantur infaustis, summi facimus concives Reipublicae nostrae, patria quidem diversos at perenni et firmissimo litterarum commercio coniunctos, quantum in nobis est, fraternu affectu congregare et ad unam mentem animamque unam illos revocare, quippe qui divites in scientia et virtute, pulchritudinis et pacis studium habentes existant universi.

Consilio nostro opportune inservit iubilaeum Universitatis nostrae, quae a Petro Cardinale Pázmány de Panasz archiepiscopo Strigoniensi, olim professore anno 1635. fundata et Ferdinando II. rege apostolico confirmata et privilegii universitatum munita hoc praesente anno 1935. tercentesimo annu suae fundationis, operum ac laborum auspiciis celebrabit. Ipsa iam Universitas, quae - extinctis in cladibus nationis nostrae tribus universitatibus Hungaricis florentibus - sola populis, qui has orientis incolunt oras, veritatis et humanitatis faciem per saecula praetulit, item memoria Fundatoris eius ac Maecenatum postulant, ut festum iubilaei apparatu condigno et praesentibus de omni terra proceribus scientiarum et artium agatur. Sollemnitates jubilares diebus VII. VI. V. IV. a. Kalendas Octobres (25., 26., 27., 28. Sept.) celebrabuntur.

Quae quidem eo consilio Vobis his litteris communicamus, ut harum dierum sollemnia fraternis prosequamini votis Vosque omnes ad illa peramanter invitatos reputetis.

Enixe rogamus autem, ut ex vestro praeclarissimo coetu duos delegatos officiales designare dignemini, quos praesentia sua festum nostrum ornatos ac nobilitatos dignissimo honore ac hospitio recepturi sumus. Nomen horum ac titulum, si Vobis placuerit nobis notificare, pergratum erit.

Budapestini, in urbe capitali Hungariae

πληροφορίες.

⁶⁹ Έτσι επί λέξει ο Αναμνηστικός Τόμος (Kornis 1936[2], σ. 139): "à toutes les Universités et Académies du monde".

Kalendis Februariis a. 1935.

B. Kenyeres
Universitatis Rector et
Praeses Senatus Academi⁷⁰

Μετάφραση και εξηγήσεις:

Ο Πρύτανης και η Σύγκλητος του Ουγγρικού Βασιλικού⁷¹
Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης, επικληθέντος από το

⁷⁰ Το κείμενο της πρόσκλησης μαζί με ολόκληρο το πρόγραμμα των εκδηλώσεων και πολλά άλλα συγγράμματα και στοιχεία δημοσιεύονται στον Αναμνηστικό Τόμο ο οποίος κυκλοφόρησε συγχρόνως στην ουγγρική και την γαλλική γλώσσα, με μικρές μόνο διαφορές μεταξύ τους. Παραθέτω το λατ. κείμενο σύμφωνα με την γαλλική έκδοση (Kornis 1936[2]: 139-140).

Ο Ιούλιος Κορνίς (22.12.1885 - 17.4.1958, εικ. 45), ο οποίος επιμελήθηκε και τις δύο εκδόσεις, Τακτικός Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός, καθηγητής του ισπανικής προελεύσεως Τάγματος των Παρισίων, φιλόσοφος, ψυχολόγος, εκπαιδευτικός λειτουργός, συγγραφέας αρκετών βιβλίων, είναι ένας από αυτούς που υπογράφουν το τιμητικό δίπλωμα του Χατζιδάκι. Για περισσότερα βλ. τον Glatz 2003 II: 714-715.

⁷¹ Αναφορικά με το επίθετο "βασιλικό", το οποίο απαντά ακόμη συχνά στον μεσοπόλεμο, αξίζει - για μια καλύτερη αποτίμηση - να υπενθυμίσουμε τα συναισθήματα και τις προτιμήσεις του Προέδρου της Φιλολογικής Εταιρείας και τις ερμηνείες που δώσαμε ανωτέρω (βλ. επίσης THEWREWK στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι). Οι προτιμήσεις με τις οποίες ο πρόεδρος δεν αποτελούσε εξαίρεση απέκτησαν, με την διάλυση της Αυστροουγγαρίας, νέες διαστάσεις. Μετά το τέλος του 1ου Παγκοσμίου Πολέμου αλλά και με την μεταπολίτευση στην Αυστρία δεν υπήρχε πια λόγος κάποιος Αυστριακός διάδοχος, διεκδικητής ή μνηστήρας θρόνου, να θεωρηθεί αυτομάτως επίσης δυνάμει Βασιλεύς των Ούγγρων. Η βασιλεία στην Ουγγαρία είχε αρχικά εντελώς ανεξάρτητες από την Αυστρία ρίζες. Μετά από ένα σύντομο χρονικό διάστημα προεδρικής δημοκρατίας που ακολούθησε την δυαρχική διακυβέρνηση και μια αρκετά ριζοσπαστική αριστερή προσπάθεια διάρκειας πέντε μηνών το 1919 (πβ. Ritoók 1990: 28, Καριάνffy 1990: 99-100) δραστηριοποιήθηκε η δεξιά και μέσα από το γενικό κλίμα το οποίο αδυνατούσε να δεχθεί τις εδαφικές απώλειες ανέμεναν πλήρη αποκατάσταση τόσο των εδαφών όσο και του πολιτεύματος. Οι Nagy και Hanák (εν: Hanák 1988: 176 κεξ.) προσαθούν με κάθε τρόπο να παρακάμψουν το καυτό ζήτημα των εδαφικών απωλειών ενώ οι Bertényi - Gyaray (1993: 518-520), πολύ διαφορετικά, κατονομάζουν τα πράγματα με το όνομά τους: λέξη-κλειδί είναι το γαλλικό "Τρίαιον" όπου υπεγράφη η συνθήκη, και επιστούν την προσοχή επίσης στο λιγότερο γνωστό σύνθημα-λογόπαγνιο που κυκλοφόρησε αμέσως: "tría non" ('τρεις φορές όχι', σ. 520). Αυτό το ζήτημα αποτελεί κλειδί χωρίς το οποίο δεν μπορεί να κατανοηθεί η ιστορία της χώρας κατά τον 20ο αι.

Μέχρι να επιτευχθεί ο (μη ρεαλιστικός) στόχος της ανάκτησης των εδαφών, ως προσωρινή λύση, το κράτος θεωρείτο "Βασιλεία άνευ Βασιλέως υπό έναν Κυβερνήτη". Ο Κυβερνήτης αυτός ήταν ο Ναύαρχος Νικόλαος Horthy (Horthy Miklós, 1868-1957), κεντρική μορφή της Ουγγαρίας τόσο του μεσοπολέμου όσο και της μετέπειτα εμπόλεμης χώρας. Το 1944 έγινε πραξικόπημα εναντίον του, απήχθη από τους Γερμανούς, αργότερα εξορίστηκε και πέθανε σε εξορία στην Πορτογαλία. Μπορεί, ίσως, να ξενίζουν τέτοιες λεπτομέρειες σε μια φιλολογική έρευνα αλλά πιστεύω ότι διαφορετικά θα διελάνθανε την προσοχή των αναγνωστών το γεγονός ότι η επιστολή του Πανεπιστημίου, το Δίπλωμα του Χατζιδάκι, καθώς επίσης όλες οι αναφορές και όλο το κλίμα, σχετικό με τις αναμνηστικές εκδηλώσεις, είναι πλήρη όχι μόνο πολιτιστικών, ιστορικών, αλλά και πολιτικών, ακόμη και εθνικιστικών νύξεων. Είναι θέμα των ιστορικών αλλά και του καθενός το πώς θα ερμηνεύσουν - εβδομήντα και πλέον χρόνια αργότερα -, το σκεπτικό μιας χώρας η οποία θεωρούσε τον εαυτό της δυσανάλογα αδικημένη και επωφελήθηκε από μια πραγματικά μεγάλη επέτειο για να προβάλει τον εαυτό της, και να κρίνουν πώς και αν πέτυχε η προσπάθεια. Πιστά εκφράζεται αυτό το πνεύμα από τον Kornis 1938. Καθήκον του φιλόλογου είναι να ερευνήσει τα συμφραζόμενα και τα βαθύτερα στρώματα του κάθε εξεταζόμενου γραπτού και να προσθέσει επίσης: ο Ναύαρχος αναφέρεται ακόμη και στο λατινικό κείμενο του Διπλώματος του Χατζιδάκι ως "Gubernator" (=Κυβερνήτης). Όλα αυτά, σε ένα γενικότερο κλίμα με απόφαμα αμεροληψία και επιστημονικότητα, ίσως δεν θα είχαν γίνει.

όνομα του Ιδρυτή αυτού Καρδινάλιου Πέτρου Ράζμάνυ,

χαιρετίζουμε τον Πρύτανη και τη Σύγκλητο

του Πανεπιστημίου σας.

Υπάρχει μια παλαιότητα συνήθεια, καθιερωμένη επίσης από την πιστή χρήση, επ' ευκαιρία ενός χαρμόσυνου γεγονότος, όσον αφορά στην Πολιτεία (Κοινότητα) των Γραμμάτων, οι Συμπολίτες αυτής σε όλον τον κόσμο να λαμβάνουν της ευτυχίας το κήρυγμα και αφού το πληροφορηθούν να καταστούν κοινωνοί της ευλαβούς ευφροσύνης.

Στην εποχή μας μάλιστα, όταν τόσες διαφορές και τόσες δυστυχίες έριδες βασανίζουν τους λαούς, θεωρούμε ιερή την προαίρεση, να συγκεντρώσουμε τους Συμπολίτες της Πολιτείας μας, προερχόμενους μεν από διάφορες πατρίδες συνδεδεμένους δε διά στερεοτάτων και αιωνίων διαλόγων των γραμμάτων - όσον εξαρτάται από εμάς - μετά αδελφικής αγάπης, και επίσης, να τους προσκαλέσουμε, σε ομοφωνία και ομοψυχία, εφόσον πάντες είναι πλούσιοι εν επιστήμη και αρετή, και μάλιστα όταν και το αντικείμενο της σπουδής τους είναι το κάλλος και η ειρήνη.⁷²

Το φρόνημά μας υπηρετείται άριστα από το ιωβηλαίο του Πανεπιστημίου μας, ιδρυθέντος το 1635 υπό του Καρδινάλιου Πέτρου Ράζμάνυ de Panasz,⁷³ Αρχιεπισκόπου Στριγονίου⁷⁴, άλλοτε Διδασκάλου

⁷² Θα καταλάβουμε καλύτερα αυτό το πολύ πανηγυρικό, και ίσως επίσης στομφώδες, κείμενο αν το παραβάλουμε με τα όσα γράφει ο Βουβέρης στην Εισαγωγή του για την "άγαση συνεργασία" των "θεραπευτών της κλασικής αρχαιογνωσίας", την "διεθνή ἀλληλεγγύην καὶ ἀμοιβαίότητα", και το "οὐμανιστικὸν ἰδεώδες": "ἄλλοι εἶναι ἐρευνῆται τοῦ ἰδίου κόσμου" (1967: 5). Σε όλα αυτά τα οποία στον Βουβέρη θεωρούνται γενικά και διεθνή, προστίθεται στη συγκεκριμένη επιστολή ο πατριωτισμός.

⁷³ Ο Πέτρος (Péter) Rázmány (1570-1637) υπήρξε κεντρική μορφή της θρησκευτικής Αντιμεταρρύθμισης (γερμ. Gegenreformation). Αρχιεπίσκοπος της χώρας, έφθασε στην καθολική ιεραρχία μέχρι και το αξίωμα του Καρδινάλιου, ήταν δε καθηγητής, συγγραφέας, μέλος του Τάγματος των Ιησουιτών, στρατευμένο στέλεχος του επανεκαθολικισμού (γερμ. Rekatholisierung). Επιστέγασμα της πλούσιας πολιτιστικής δραστηριότητάς του ήταν η ίδρυση του Πανεπιστημίου για το οποίο εδώ γίνεται λόγος, το 1635, στην Tírnavia (Trnava) ή Nagyszombat (σήμερα στην Σλοβακία, κοντά στην Βρατισλάβα). Ήταν φυσικό το πανεπιστήμιο να φέρει το όνομά του. (Ο ίδιος είχε ιδρύσει επίσης μια ιερατική σχολή στην Βιέννη, το Pazmaneum (1632). Ο Ιωάννης Télfy [βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II] άρχισε τις σπουδές του στο Pazmaneum, θέλοντας να γίνει θεολόγος. Πβ. επίσης Kornis 1938: 22.30).

Ο Ρ. θεωρήθηκε από το καθεστώς της δεκαετίας του 1950, το οποίο έβρισκε τον εαυτό του προσοδοτικό, "συντηρητικός" και έτσι το πανεπιστήμιο μετονομάστηκε από τον ομώνυμο φυσικό Ορλάνδο Εότνός (Bárány Eötvös Loránd), βαρώνο μεν αλλά και φυσιοδίφη που δεν είχε σχέση με "συντηρητικές" ιδέες. Η καινούργια ονομασία Eötvös Loránd Tudományegyetem /Πανεπιστήμιο Επιστημών Ε. Λ./ ή με αρκτικόλεξο ELTE, παραμένει σε χρήση μέχρι σήμερα (πβ. σχετικά με τα ανωτέρω και Ritoók 1990: 34[2]), ενώ άλλο ένα πανεπιστήμιο με το παλαιό όνομα υπάρχει πάλι: στις αρχές της δεκαετίας του 90, μετά την μεταπολίτευση, ιδρύθηκε, έξω από την πρωτεύουσα, τριτοβάθμιο καθολικό θεολογικό ίδρυμα, ανοικτό όμως τόσο σε κοσμικούς όσο και σε αντιπροσώπους όλων των άλλων θρησκειών. Είναι το "Καθολικό Πανεπιστήμιο Ράζμάνυ Péter". Το 1900, όταν ο Χατζιδάκις εξέλεξε Ξένος Εταίρος της Ακαδημίας, Πρόεδρος της Ακαδημίας της ήταν ακριβώς ο Ορλάνδος Εότνός. (Για τον Ράζμάνυ πβ. Papp 1982: 171 κεξ., για το ιστορικό της ίδρυσης αυτ. σ. 49 κεξ., για το ιδρυτικό έγγραφο του Ράζμάνυ αυτ. σ. 159 κεξ.).

⁷⁴ Η αρχιεπισκοπική έδρα Esztergom, γενέτειρα του πρώτου βασιλιά της χώρας (λατ. Strigonium, στα γερμανικά και στα γαλλικά Gran) απέχει 50 χιλιόμετρα βορειοδυτικά της Βουδαπέστης. Είναι η έδρα του εκάστοτε προκαθημένου της Καθολικής Εκκλησίας. Τίτλος και αξίωμα του προκαθημένου "hercegprímás" ("πριμάτος αρχιεπίσκοπος" ή Fürstprimas στα γερμανικά) αντιστοιχούν περίπου με τα ανάλογα αξιώματα του Εξάρχου της Ανατολικής Εκκλησίας. Για το όνομα Strigonium και τη σημασία

(του Πανεπιστημίου), και επικυρωθέντος συγχρόνως, και με προνόμια εφοδιασμένου υπό Φερδινάνδου Β'⁷⁵ Αποστολικού Βασιλέως⁷⁶, το οποίο εν τρέχοντι έτει 1935 εορτάζει, αφού λάβαμε οιωνούς αισίους του έργου και της πράξεως (oreum ac laborum auspicio), το τριακοσιοστόν έτος της ιδρύσεώς του.

Το Πανεπιστήμιο, αφού άλλα τρία ήδη ακμάζοντα Πανεπιστήμια⁷⁷ της Ουγγαρίας καταστράφηκαν μέσα στις συμφορές του έθνους μας⁷⁸, πορεύθηκε μόνο ανά τους αιώνες με την δάδα⁷⁹ της αλήθειας και της παιδείας για τους λαούς που κατοικούν αυτά τα μέρη της Ανατολής. Το ίδιο το Πανεπιστήμιο αλλά προσέτι και η μνήμη του Ιδρυτή και των Ευεργετών αξιούν, οι εορτασμοί να πραγματοποιούνται με κατάλληλες προετοιμασίες και με την παρουσία των πρώτων στις επιστήμες και τις τέχνες από όλον τον κόσμο (de omni terra). Ο πανηγυρικός κύκλος του ιωβηλαίου θα εορτασθεί στις 25, 26, 27, 28 Σεπτεμβρίου.

Με την παρούσα εγκύκλιο σας ανακοινώνουμε τα ανωτέρω για να σας προσκαλέσουμε φιλικότατα, να παρακολουθήσετε με αδελφικά αισθήματα

της πόλης πβ. Graesse (1969: 187), Makkai (εν' Hanák 1988: 20) και Bertényi - Gyapay (1993: 45-46.77) αντιστοίχως.

⁷⁵ 1578-1637, πρόκειται για μία από τις σημαντικές μορφές του Τριακονταετούς Πολέμου. Κατάγεται από τον οίκο των Αψβούργων. Υπήρξε φλογερός υποστηρικτής του καθολικισμού, αναγορεύθηκε Αυτοκράτορας Αυστρίας και Βασιλεύς Βοημίας και Ουγγαρίας. Επί Φερδινάνδου του Β' έγινε η γνωστή "Εκπαρθύρωση της Πράγας" (23 Μαΐου 1618), που σημάδεψε την έναρξη του πολέμου. Η ίδρυση του εορτάζοντος πανεπιστημίου συμπίπτει χρονολογικά με την "Ειρήνη της Πράγας" (1635), η οποία και έκλεισε τις θρησκευτικές διενέξεις, ενώ ο πόλεμος συνεχιζόταν μέχρι το 1648 υπό πολιτική πλέον μορφή. Μέγας νικητής ήταν η Αυστρία και ο καθολικισμός ως η συνοδευτική ιδεολογική μορφή των ένοπλων συρράξεων, βοηθούμενα από την μεγαλοφυΐα του Στρατηγού Wallenstein (εκτελεσθέντος ωστόσο από την Αυτοκρατορική Αυλή το 1634). Στην Ουγγαρία όμως, για εσωτερικούς λόγους, επεβλήθη μερικώς μόνο η καθολική θρησκεία με αποτέλεσμα σήμερα το ένα περίπου τρίτο της χώρας να είναι προτεστάντες (για την επικύρωση πβ. Papp 1982: 165 κεξ.).

⁷⁶ Τίτλος, ο οποίος χορηγήθηκε από τον Πάπα ειδικά στους Βασιλείς της Ουγγαρίας. Συγκρίνεται με τον τιμητικό τίτλο των Γάλλων Βασιλέων "Rex Christianissimus" /Χριστιανικώτατος Βασιλεύς/.

⁷⁷ Το πρώτο πανεπιστήμιο ιδρύθηκε το 1376 από τον Λουδοβίκο τον Μεγάλο (Λουδοβίκος ή Louis I εκ του οίκου Ανζού της Γαλλίας, 1326-1382) και διατηρήθηκε μέχρι τον 15ο αι. Το 1395 ιδρύθηκε ένα βραχύβιο πανεπιστήμιο στην Παλαιά Βούδα (Óbuda στη σημερινή Βούδα, δυτ. πλευρά της ουγγ. πρωτεύουσας), και μεταξύ του 1467 και 1490 λειτουργήσε το Πανεπιστήμιο του Ποσονίου ή Πρεσβούργου (σήμερα: Βρατισλάβα), η Academia Istropolitana (πβ. Kornis 1938: 20 και Ritoók-Szalay στους Borzsák et al. 2003: 749). Κατόπιν ιδρύθηκε το εν λόγω πανεπιστήμιο ως Πανεπιστήμιο των Ιησουιτών (αρχικώς Ανώτατη Σχολή των Ιησουιτών). Στην πρώτη του μορφή διέθετε δύο σχολές: Θεολογική και Φιλοσοφική. Το 1667 απέκτησε Νομική και το 1669 Ιατρική Σχολή. Αυτό το Πανεπιστήμιο των τεσσάρων πλέον σχολών μετακόμισε το 1777 στην τότε πρωτεύουσα τη Βούδα, το δε 1784 στην Πέστη όπου και παραμένει ως Πανεπιστήμιο ELTE. Το 1872 και 1912 ιδρύθηκαν δύο ακόμη πανεπιστήμια. Για το πρώτο, όπου δίδαξε και ο Pecz, πβ. Gazda et al. 1997.

⁷⁸ Εννοούνται γεγονότα όπως η Τουρκοκρατία η οποία κράτησε 150 χρόνια. Το έτος της ίδρύσεως συμπίπτει με την κατάκτηση της χώρας από τους Τούρκους (η πρώτη μεγάλη τουρκική κατάκτηση είχε γίνει ήδη το 1526), οι οποίοι όμως είχαν καταλάβει μόνο το κεντρικό μέρος, το ένα τρίτο περίπου της χώρας. Το δυτικό μέρος περιήλθε υπό την κυριαρχία των Αψβούργων της Αυστρίας (έτσι εξηγείται ο επανεκαθολικισμός και η ίδρυση του πανεπιστημίου από τον καθολικό καρδινάλιο), ενώ το ανατολικό τρίτο της χώρας (η Τρανσυβανία στη σημερινή Β. Ρουμανία) έμεινε ανεξάρτητο, πληρώνοντας όμως βαρύ φόρο στην Υψηλή Πύλη. Αυτά τα 150 χρόνια έμειναν στην ιστορία ως περιόδος "τριχοτόμησης της χώρας" (πβ. Makkai εν' Hanák 1988: 49 κεξ., Bertényi - Gyapay 1993: 185 κεξ. και Ritoók-Szalay στους Borzsák et al. 2003: 749).

⁷⁹ Με αυτήν ακριβώς τη φράση αναγνωρίζει τη σημασία της συμβολής του Χατζιδάκι το τιμητικό δίπλωμα του Παν/ου της Λειψίας: ο Χ. "facem praetuliit - εἶδα προέβαλεν" (Μενάρδος 1929: [40])!

τους εορτασμούς αυτών των ημερών.

Παρακαλούμε όμως θερμώς όπως ευαρεστούμενοι αναφέρετε δύο επισήμους απεσταλμένους από την εξαιρετική κοινότητά σας, οι οποίοι με την παρουσία τους θα λαμπρύνουν και θα καταστήσουν ενδοξότερη την εορτή μας και τους οποίους θα δεχθούμε με φιλοξενία και με μεγάλη τιμή. Αν θελήσετε να μας σημειώσετε τα ονόματα και τους τίτλους των θα σας είμεθα πολύ υπόχρεοι.

Βουδαπέστη, πρωτεύουσα της Ουγγαρίας

1η Φεβρουαρίου 1935.

B. Kenyeres⁸⁰
Πρύτανης Πανεπιστημίου
Πρόεδρος της Συγκλήτου⁸¹

Στην πρόσκληση απάντησε "la plupart des Universités et Académies" όπως γράφει ο Kornis (1936[2]: 140), ενώ μερικές επιστολές συντάχθηκαν, ανταποκρινόμενες στο παλαιό πανεπιστημιακό πνεύμα της πρόσκλησης, στην λατινική γλώσσα.

Με μόνη πηγή που γνωρίζω τους Αναμνηστικούς Τόμους, παραθέτω τη νότα του Υπουργείου Εξωτερικών, εκ μέρους της Ελλάδος, καθώς επίσης την απάντηση του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ενώ η νότα ανακοινώνει ότι το Πανεπιστήμιο Αθηνών: θα εκπροσωπηθεί από

⁸⁰ Ο Blasius Kenyeres (Kenyeres Balázs), ο οποίος υπογράφει την επιστολή χρημάτισε Πρύτανης το 1934-1935, υπήρξε ιατροδικαστής, ερευνητής ιατροδικαστικών θεμάτων και μέλος της Ακαδημίας.

⁸¹ Η απόδοση της επιστολής στην ελληνική γλώσσα αποδείχθηκε εξαιρετικά δύσκολη. Δεν επρόκειτο μόνο για ανεύρεση αντιστοιχιών και εξασφάλιση ενιαίου ύφους του μεταφρασμένου κειμένου. Η επιστολή, και προπαντός το πρώτο της μέρος, είναι ρητώς και *ηθελημένα πολύ πανηγυρική*: η ρητορική της φόρα θυμίζει Κικέρωνα. Κάτι τέτοιο ξενίζει ίσως τον σημερινό αναγνώστη. Οι τάσεις της Ελληνικής είναι επίσης αντίθετες: η ελληνική παράδοση είναι κατά του στομφώδους. Προστίθενται στην διάσταση των προτιμήσεων επίσης δύο άλλοι παράγοντες: πρώτον, η *λατινική γλώσσα* έχει στη φύση της τον πανηγυρισμό, και δεύτερον, το πανηγυρικό ύφος και η πλεοναστική έκφραση είναι πολύ κοντά τόσο στο σκεπτικό των Ούγγρων όσο και στη φύση της *γλώσσας* τους. Γλώσσα και ύφος *όποιου* δόκιμου γραπτού και προφορικού λόγου της Ουγγρικής είναι, συνήθως, πολύ πιο εκλεπτυσμένα, μέχρι του βαθμού του κουραστικού ίσως, από τα αντίστοιχα ελληνικά. (Είναι μια "λεπτομερειακή γλώσσα" όπως μου παρατήρησαν φοιτητές που μαθαίνουν τα ουγγρικά). Η τάση προς την φραστική απλότητα είναι *μία* μόνο μεταξύ των πολλών υφολογικών τάσεων και μέσων της Ουγγρικής, και αποτελεί, μάλιστα, προτίμηση που αποδοκιμάζεται συχνά. Τα δύο αυτά δεδομένα, ενισχυμένα με τη σημασία των εορτών, εκλαμβάνομένων ως κάτι το ανεπανάληπτο στην ιστορία του Έθνους, είχαν ως αποτέλεσμα μια επιστολή η οποία, - με κάθε σεβασμό προς τους παραλήπτες σε όλον τον κόσμο - με τις πάμπολλες νύξεις και το πολύπλοκο ύφος της υπήρξε, φοβούμαι, ακατανόητη ίσως για πολλούς. Αυτή η λατινική επιστολή η οποία αποκαλύπτει άλλωστε άριστη γνώση της δόκιμης Λατινικής του συγγραφέως της αλλά η οποία και όμως δεν αποτελεί δόκιμο κείμενο, πολύ δε περισσότερο έναν μετακλασικό λατινικό γραπτό λόγο, είναι, αν μου επιτραπεί το "άτοπον της λέξεως", *πολύ ουγγρική*. Η σκέψη που έκανα μεταφράζοντάς την καθώς και όλος ο προβληματισμός της *λατινικής γλώσσας* - ως εκπολιτιστικού παράγοντος αλλά και ως του δεύτερου συστατικού της κλασικής φιλολογίας η οποία εμφανίζεται στην χώρα συνέχεια ως παράγοντας ισάξιος με την Ελληνική - με παρακίνησε να αφιερώσω το ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II στον ρόλο της Λατινικής, ολοκληρώνοντας την παρούσα μελέτη.

Από τη θέση αυτή εκφράζω τις όψιμες ευχαριστίες μου στον αξιόμηστο Λατινιστή Γ.Α. Τουρλίδη († 2006), Λέκτορα του Τομέως Κλασικής Φιλολογίας Παν/ου Αθηνών, ο οποίος προσάρμοσε το κείμενό μου στον απαιτούμενο για τη συγκεκριμένη περίπτωση ρέοντα νεοελληνικό λόγο.

τον Καθηγητή Γεώργιο Φωτεινό⁸² η επιστολή του Πρυτάνεως γράφει ότι το Πανεπιστήμιο δεν είναι σε θέση να στείλει κανέναν χωρίς να προβεί σε περαιτέρω διευκρινίσεις:

ΑΘΗΝΑ:

"NOTE VERBALE.

Faisant suite à sa Note Verbale No. 53.236 en date du 2 août a.c., le Ministère des Affaires Etrangères a l'honneur d'informer la Légation Royale de Hongrie que l'Université Nationale d'Athènes a désigné, pour la représenter aux fêtes de l'Université de Pázmány Peter, le Professeur Georges Fotinos.

Athènes, le 20 septembre 1935.

Légation royale de Hongrie, Athènes."⁸³

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ:

«Université de Thessalonique.
Le Recteur. No. 7102.

MONSIEUR LE RECTEUR DE L'UNIVERSITÉ ROYALE DE BUDAPEST
"PÁZMÁNY PÉTER".

Le Ministère Grec des Affaires Étrangères nous a communiqué une Note-Verbale de la Légation Royale de Hongrie, par laquelle ladite Légation a bien voulu communiquer que du 25 Septembre des fêtes auront lieu à Budapest pour célébrer le 300e anniversaire de l'Université Royale "Pázmány Péter" de Budapest.

Le Conseil de l'Université ayant pris connaissance du sus-dit communiqué a décidé de vous adresser ses plus vives et sincères félicitations pour cet heureux événement.

Veillez agréer, Monsieur le Recteur, l'assurance de ma considération la plus distinguée.

Thessalonique, le 21 Septembre 1935.

Le Recteur
Signature.
Sceau. (Tr.
Karadassis).»⁸⁴

Αντικαθιστώ την δημοσιευθείσα επιστολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (Kornis 1936(1): 320), το οποίο και στα δύο βιβλία ουγγρικής έκδοσης αποδίδεται με διάφορα λάθη, με το πρωτοκολλημένο αντίτυπο που βρήκα

⁸² Σύμφωνα με την *MEE* ιατρός και διεθνούς φήμης δερματολόγος (τ. 24, σ. 337 και *Συμπλ.* τ. 4, σ. 954).

⁸³ Κείμενο σύμφωνα με Kornis (1936[1]: 320).

⁸⁴ Kornis 1936(1): 385. Πρόκειται για τον Πρύτανη Τρύφωνα Καραντάση (βλ. εικ. 5 πιο κάτω).

στην Αθήνα⁸⁵:

(Κεφαλή Αθηνάς)

«Ο ΠΡΥΤΑΝΙΣ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΤΩ
ΠΡΥΤΑΝΕΙ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΓΚΛΗΤΩ ΤΟΥ ΕΝ ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΧΑΙΡΕΙΝ

ΑΣΜΕΝΟΙ ΤΑ ΥΜΕΤΕΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤ' ΕΚΟΜΙΣΑΜΕΘ' Α ΤΗΝ ΤΟΥ ΕΝ
ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΕΟΡΤΗΝ ΗΜΙΝ ΕΔΗΛΩΣΕ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΑΥΤΗΝ
ΕΚΑΛΕΣΕ. ΤΟ ΓΑΡ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΝ ΤΟΥΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΔΡΥΤΑΙ
ΤΡΙΑΚΟΣΙΟΣΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΟΥΤΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΙΓΝΕΤΑΙ ΛΑΜΠΡΩΣ ΕΠΙΜΕΛΟΥΜΕΝΟΝ
ΤΩΝ ΤΕ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ. ΚΑΙ ΠΕΡ Δ' ΟΥ
ΔΥΝΑΜΕΝΟΙ ΠΕΜΨΑΙ ΤΙΝΑ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΤΗ ΕΟΡΤΗ
ΠΑΡΕΣΟΜΕΝΟΝ, ΟΜΩΣ ΣΥΝΕΟΡΤΑΖΟΜΕΝ ΥΜΙΝ ΤΗ ΔΙΑΝΟΙΑΙ ΚΑΙ
ΣΥΝΗΔΟΜΕΘΑ, ΕΙΚΟΤΩΣ. Ο ΔΕ ΘΕΟΣ ΔΟΙΗ ΤΟ ΕΝ ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΖΗΝ ΒΙΟΝ ΚΑΛΛΙΣΤΟΝ ΚΑΙ ΚΡΑΤΙΣΤΟΝ, «ΕΣΤ' ΑΝ ΥΔΩΡ ΤΕ
ΡΕΗ ΚΑΙ ΔΕΝΔΡΕΑ ΜΑΚΡΑ ΤΕΘΗΛΗ».
ΕΡΡΩΣΘΕ.

ΑΘΗΝΗΣΙ ΤΗ ΠΡΩΤΗ ΜΗΝΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ ΧΙΛΙΟΣΤΟΥ
ΕΝΑΚΟΣΙΟΣΤΟΥ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΕΤΟΥΣ.

Ο ΠΡΥΤΑΝΙΣ

Νικόλαος Ξεραρχόπουλος⁸⁶

Το κάπως ιδιότυπο κείμενο αυτής της επιστολής λαμβάνει υπ' όψιν, αν δεν κάνω λάθος και δεν πρόκειται για ένα ρητορικό εργαλείο (ανταποκρινόμενο στον επίσης ιδιότυπο λατινισμό της επιστολής του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης;), περισσότερες από μία επιστολές που είχαν σταλεί από την Βουδαπέστη. Διερωτώμαι μήπως πρόκειται για την λατινική επιστολή του Πρυτάνεως και αυτήν που αναφέρει ο Moravcsik (17.5.1935) σε προσωπική του επιστολή που θα παραθέσω πιο κάτω. Δυστυχώς δεν μπόρεσα να εύρω ούτε το ένα ούτε το άλλο.

Μια έρευνα στο Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Αθηνών έδωσε όμως την εξήγηση γιατί δεν πήγε ο Φωτεινός και ούτε κανείς άλλος στην Βουδαπέστη το 1935: με ημερομηνία 17 Απριλίου 1935 ο Πρύτανης του Παν/ου Αθηνών απευθύνθηκε προς όλες τις Κοσμητείες των Σχολών με την ερώτηση αν επιθυμεί κάποιος καθηγητής "ιδίαις δαπάναις" να παρευρεθεί

⁸⁵ Αριθ. Πρ. 19942 (Διεκτ. 3998). Ευχαριστώ τον κ. Π. Κιμουρτζή (Ιστορικό Αρχείο Πανεπιστημίου Αθηνών) ο οποίος μου παραχώρησε την φωτοτυπία αυτής της επιστολής. Όπως με πληροφόρησε ο ίδιος η επιστολή στοιχειοθετήθηκε δύο φορές και το ένα κείμενο έμεινε πρωτοκολλημένο στο Πανεπιστήμιο. Πρόκειται για έγγραφο σχήματος Α3 (εικ. 74).

⁸⁶ Ο Ξεραρχόπουλος υπήρξε Τακτικός Καθηγητής της Παιδαγωγικής, Μέλος της Ακαδημίας Αθηνών (πβ. ΜΕΕ 11, σ. 251 και Σύμπλ. 2, σ. 869, και νεκρολογία από τον Γ.Θ. Ζώρα, *Παρνασσός* 2, 1960: 142-143).

Δεν βρήκα στο Αρχείο του Πανεπιστημίου ELTE τη συγκεκριμένη επιστολή η οποία εστάλη από την Αθήνα και που δημοσιεύεται στους Αναμνηστικούς Τόμους. Επίσης, το όνομα του Ξεραρχόπουλου λείπει και στους δύο τόμους.

στους εορτασμούς. Μόνον η Ιατρική Σχολή αποκρίθηκε θετικά. Στην επιστολή όμως του Κοσμήτορος της Ιατρικής, αντίθετα με όλες τις άλλες των άλλων Σχολών, δεν επισημαίνεται ότι οι δαπάνες μετακίνησης και διαμονής επιβαρύνουν τους συμμετέχοντες. Ακολουθεί η επίσημη ειδοποίηση του Πρυτάνεως προς τον Φωτεινό ότι ορίσθηκε αντιπρόσωπος του Πανεπιστημίου με δικά του έξοδα (31 Αυγούστου 1935) και τέλος, κατόπιν σχετικών ερωτήσεων του Υπουργείου Θρησκευμάτων και Παιδείας ο Πρύτανης αναγκάστηκε να αποστείλει αρνητική απάντηση.⁸⁷

Για την απόφαση απονομής των τιμητικών διπλωμάτων μας δίνει τις εξής πληροφορίες ο Αναμνηστικός Τόμος (Kornis 1936[2], σ. 224):

"Ensuite, M. JEAN MELICH, doyen de la Faculté des lettres et des sciences a prononcé le discours de réception suivant [...]:

La Faculté des lettres et des sciences de l'Université Pierre Pázmány, au cours des deux séances tenues pendant l'année scolaire 1934/35 et l'année scolaire 1935/36, a proposé, dans une résolution unanime, la réception comme docteurs *honoris causa* de onze⁸⁸ savants éminents. Cette résolution a été acceptée par le

⁸⁷ Οφείλω και αυτά τα στοιχεία (δέκα φωτοτυπίες) στον κ. Κιμουρτζή (ανωτ.). Το τελικό γραπτό του Πρυτάνεως λέει τα εξής:

« Έλληνική Δημοκρατία, Έθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν,
Ἄριθ. πρωτοκ. 124. Διεξεπεραιώθη: 16.9.1935, Ἄριθ. 81 [κτλ.]

Ἐν Ἀθήναις τῇ ΙΙ Σηρίου 1935

Πρός
τό Σ. Υπουργεῖον Παιδείας καί Θρησκευμάτων

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 60286 ε.ἔ. ὑμετέρου ἐγγράφου, λαμβάνομεν τήν τιμήν νά γνωρίσωμεν ὑμῖν ὅτι ὁ καθηγητής κ. Γ. Φωτεινός, καθ' ἃ ἐδήλωσεν ἡμῖν, δέν πρόκειται νά μεταβῆ εἰς Βουδαπέστην καί κατ' ἀκολουθίαν ἡ συμμετοχή τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τās εορτάς τῆς 300ετηρίδος τοῦ Παν/μίου "Πέτρου Πάσμανυ" θά περιορισθῇ εἰς τήν γενομένην ἡδῆ ἀποστολήν συγχαρητηρίου γράμματος. -

Μετά βαθυτάτης τιμῆς
Ὁ Πρύτανης

Ν. Ξ.»

⁸⁸ Στι σ. 23 του *Tricentenaire* (Kornis 1936[2]) απαριθμούνται δέκα ονόματα, στο πρώτο τμήμα εκείνου του *praeclearissimus coetus*, στον οποίο αναφέρεται η επιστολή του Πανεπιστημίου στα λατινικά και όπου ο Χατζιδάκις έγινε δεκτός (υπ'αρ. 6):

"La Faculté des lettres et des sciences a élu docteurs *honoris causa* les personnalités suivantes:

1. NIGGLI, PAUL, professeur de minéralogie et de pétrographie à l'Université de Zurich;
2. DOPSCH, ALPHONSE, professeur d'histoire à l'Université de Vienne, un des pionniers des recherches modernes en matière d'histoire économique et sociale;
3. SPRANGER, EDOUARD, professeur de philosophie à l'Université de Berlin, une des sommités de la psychologie moderne;
4. THARAUD, JÉRÔME, éminent homme de lettres français, ancien et fidèle ami de la Hongrie;
5. DABROWSKI, JEAN, professeur d'histoire à l'Université de Cracovie, membre de l'Académie Polonaise et de l'Académie Hongroise des Sciences;
6. HATZIDAKISZ, GEORGES, ancien professeur à l'Université d'Athènes, ancien président de l'Académie Hellénique, membre étranger de l'Académie Hongroise des Sciences;
7. COLASANTI, ARDUINO, professeur d'histoire de l'art à l'Université de Rome, Conseiller d'Etat, ancien secrétaire d'Etat aux Beaux-Arts;

conseil de l'Université. Sur la proposition de M. le Ministre des Cultes et de l'Instruction Publique et dans un cas, sur celle de Monsieur le Président du Conseil, Son Altesse Sérénissime le Régent a daigné autoriser la réception de docteurs honoris causa" (Kornis 1936[2]: 23).

Η αγόρευση του Ιωάννη Melich, Κοσμήτορος της Φιλοσοφικής Σχολής, γλωσσολόγου⁸⁹, για τον Γ. Χατζιδάκι, υποψήφιο Επίτιμο Διδάκτορα της Φιλοσοφικής Σχολής, είχε, σύμφωνα πάντα με την γαλλική έκδοση του Αναμνηστικού Τόμου, ως εξής (Kornis 1936[2]: 232):

"M. GEORGES HATZIDAKIS, ancien professeur à l'Université d'Athènes est un savant jouissant d'une célébrité universelle dans le domain de la linguistique indo-germanique comparée et surtout dans celui de l'histoire de la langue grecque. C'est lui qui, le premier, sorti de l'école de Delbrück à Iéna, a étudié méthodiquement l'histoire de la langue grecque médiévale et moderne et qui a éclairci maints problèmes de l'histoire de la langue grecque".

Μετά την ανωτέρω πρόσκληση του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης, ο Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιούλιος Moravcsik⁹⁰ απήθυσε την εξής προσωπική επιστολή στον Χατζιδάκι⁹¹:

8. BALDENSPERGER, FERNAND, professeur d'histoire littéraire comparée à la Sorbonne, Paris;
9. HÖMAN, VALENTIN, Ministre royal hongrois des Cultes et de l'Instruction Publique, historien, ancien professeur d'histoire hongroise à l'Université Pázmány;
10. SHOTWELL, JAMES THOMSON, professeur d'histoire à l'Université Columbia de New-York, directeur du Carnegie-endowment."

Πιστεύω ότι πράγματι η "κοινότητα" (coetus) είναι εξαίρετη, και ο Καθηγητής Γ.Ν. Χατζιδάκις τιμήθηκε καταλλήλως. Έναν κατάλογο των έντεκα ονομάτων βλ. πιο κάτω. (Το όνομα του Χ. γράφεται πάντα ως "Hatzidakisz", ακολουθώντας την ουγγ. ορθογραφία).

⁸⁹ Εικ. 46. Ο Ιωάννης Melich, ο οποίος μαζί με τον Kornis υπογράφει το τιμητικό δίπλωμα του Χατζιδάκι, μπορεί να συγκριθεί με τον Τιμώμενο, τόσο ως προς το επιστημονικό, όσο και ως προς το κοινωνικό του έργο. Η συμβολή του στην επιστήμη της γλώσσας είναι, παρομοίως, σημαντικότερη. Πολυγραφέατος (με κάπου 1100 δημοσιεύματα!) και μακρόβιος (16.9.1872 - 20.11.1963), όπως ο Χατζιδάκις ερεύνησε πρώτος με επιστημονική σοβαρότητα τα μεσαιωνικά θέματα της ελλ. γλώσσας έτσι και ο Μ. υπήρξε πρωτοπόρος στην αποσαφήνιση μεσαιωνικών θεμάτων της ουγγρικής γλώσσας, αρχίζοντας κυρίως από την εποχή της εγκατάστασης (δηλ. 896 μ.Χ.). Υπήρξε μαθητής, μεταξύ άλλων, του Leskien, του οποίου αποδέχθηκε τις νεογραμματικές απόψεις, και μέλος πολλών ξένων εταιρειών, πράγμα που οπωσδήποτε τον επηρέασε στην εκλογή του Χατζιδάκι ως Επίτιμου Διδάκτορος. Επίσης υπήρξε συνιδρυτής και ανέκαθεν ενεργό μέλος της Ουγγρικής Γλωσσολογικής Εταιρείας (Magyar Nyelvtudományi Társaság, ίδρυση: 1904), η οποία υπάρχει και στις ημέρες μας. Στη συνέχεια αποτελούσε κεντρική μορφή της γλωσσολογικής "Σχολής της Βουδαπέστης" (Budapesti Iskola), η οποία, στους τομείς που τον απασχόλησαν, του χρωστά και ορισμένες μεθοδολογικές καινοτομίες. Ως κορυφαίος σλαβολόγος ασχολήθηκε πρωτ' απ' όλα με θέματα σλαβικής φιλολογίας και με αλληλεπιδράσεις της Ουγγρικής και των διαφόρων σλαβικών γλωσσών. Ήξερε ελληνικά και λατινικά και όσο η προϊστορία των Ούγγρων και της Ουγγρικής το απαιτούσε, διέθετε βυζαντινολογικές γνώσεις. Για την προσφορά του πβ. τον Kornis (1942) σε τιμητικό τόμο (όπου και αναγραφή των δημοσιευμάτων του Μ. (σσ. 503-522) και Kiss 1995.

⁹⁰ Εικ. 26. Βλ. περισσότερες πληροφορίες για τον Moravcsik στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.

⁹¹ Αρχείο Χατζιδάκι (Α), βλ. εικ. 35-36 πιο κάτω. Ευχαριστώ - μετά τον θάνατο αυτής - την Μαρία Γ. Αναγνωστοπούλου η οποία μου χορήγησε φωτοτυπία αυτής της ιστορικής σημασίας επιστολής. Με την ευκαιρία αναφέρω ότι βρήκα στο ίδιο αρχείο, αναζητώντας το πρότυπο που αναφέρει ο Μ., δύο κάρτες ανάμεσα σε πολλές άλλες από γνωστά πρόσωπα, (η μία ήλθε π.χ. από τον Brugmann), τις οποίες έγραψε ο Pecz: η πρώτη είναι από τις 31.12.1901 και χαιρετά τον Χατζιδάκι για τον καινούργιο χρόνο και η δεύτερη χρονολογείται από τις 6.1.1904 και τον ευχαριστεί "διὰ τὴν πραγματείαν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος". Η πραγματεία αυτή πρέπει να ήταν ο Χατζιδάκις (1903[1]) - βλ. Μαλικούτη

Βουδαπέστη, τῆ 17 Μαΐου 1935.

Ἐλλογιμώτατε Κύριε Καθηγητά,

Τὸ ἐν Βουδαπέστη Πανεπιστήμιον κατὰ τὸ προσεχὲς φθινόπωρον θὰ ἑορτάσῃ τὴν τριακοσιοστὴν ἐπετηρίδα τῆς ἰδρύσεώς του καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ εὐκαιρίᾳ ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ μας ἐξελέξατο Ὑμᾶς παμψηφεί Διδάκτορα αὐτῆς Ἐπίτιμον ἐπιθυμοῦσα νὰ ἐκφράσῃ τοιοῦτοτρόπως τὴν μεγάλην καὶ βαθειὰν ἐκτίμησιν καὶ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν παγκοσμίως γνωστὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν Ὑμῶν.

Δράττομαι τῆς εὐκαιρίας νὰ εἶμαι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος νὰ ἀνακοινώσῃ Ὑμῖν τὴν ἐκλογὴν τῆς Σχολῆς μας καὶ νὰ προσθέσω εἰς τὴν ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν, ἡ ὁποία δὲν θάρῃσῃ, ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ Πανεπιστημίου μας εἶναι μία ἐξαιρετικὴ χαρὰ διὰ μᾶς [sic] ἑλληνιστὰς καὶ ἰδιαιτέρως δι' ἐμέ, ὁ ὁποῖος εἶμαι μαθητὴς τοῦ ἀειμνήστου Γουλιέλμου Πετζ [sic] καὶ ὁ ὁποῖος λογιζομαι εὐτυχῆς, διότι ἀπέκτησα καὶ τὴν προσωπικὴν γνωριμίαν Ὑμῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διαμονῆς μου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ ἑορταὶ τοῦ Πανεπιστημίου μας θὰ λάβωσι χώραν εἰς τὴν Βουδαπέστην κατὰ τὴν 25-29 Σεπτεμβρίου τοῦ τρέχοντος ἔτους καὶ θὰ εἶναι μία μεγάλη χαρὰ καὶ τιμὴ διὰ μᾶς [sic] ἂν ἤμπορούσατε νὰ παραλάβητε προσωπικῶς τὸ δίπλωμα ἐπιτίμου διδάκτορος.

Ἐλπίζω νὰ ἀποδεχθῆτε [sic] τὸ ταπεινὸν σημεῖον τῆς ἀναγνωρίσεως, τῆς ἐκτιμήσεως καὶ εὐγνωμοσύνης τοῦ Πανεπιστημίου μας καὶ ἐκφράζω τὰς θερμοτάτας εὐχὰς μου

διατελώ μετὰ βαθυτάτης ὑπολήψεως
ὄλως Ὑμέτερος

Gy. Moravcsik

καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου

Ο Moravcsik αποσιωπεί με την δέουσα σεμνότητα, όπως το ήθελε ίσως το επιστημονικό ήθος της εποχής του, ότι υπήρξε ο ίδιος ο ένας από εκείνους που έκαναν την πρόταση για τον Χατζιδάκι. Δεν κατέστη δυνατόν να εύρω την επίσημη ανακοίνωση, ή το πρωτοκολλημένο αντίγραφό της, που αναφέρεται στην επιστολή του Moravcsik. Το Αρχείο του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης προσέφερε όμως, παρά τις σοβαρές απώλειες που υπέστη, μερικές ενδιαφέρουσες συμπληρωματικές λεπτομέρειες και επίσης μια ματιά στα "παρασκήνια" των αποφάσεων. Η Περίληψη του κατεστραμμένου Πρωτοκόλλου της Συγκλήτου (12 Μαΐου 1934) δίνει την εντύπωση ότι υπήρξαν έντονες συζητήσεις - άρα το "résolution unanime" στο κείμενο του Melich ανωτέρω αποτελεί ευφημισμό - τόσο γύρω από τον αριθμό όσο και αναφορικά με τα πρόσωπα των υποψηφίων επίτιμων διδασκτόρων. Σελ. 2

1955-1956: 37 (αρ. 211, βιβλιογραφία για το έτος 1903). Βρήκα επίσης τρίτη κάρτα του Pecz με ημερομηνία 29.12.1905 ("Εἰς ἔτη πολλά! Ὁ Ὑμέτερος Γουλιέλμος Πέτζ") στο Αρχείο Χατζιδάκι (Κ): Α/Α 542, φ. 55,12. Επιτρέπεται επομένως να πιθανολογηθεί ότι ο Ρ. χαιρέτιζε τον Χ. κάθε χρόνο με κάρτα για το νέον έτος. Αγνωθί τις συνθήκες υπό τις οποίες η τελευταία κάρτα περιήλθε στην Κρήτη ενώ οι προηγούμενες έμειναν στην Αθήνα. Η Μαρία Αναγνωστοπούλου απεβίωσε το 2003, λίγο πριν δημοσιευθεί το αφιέρωμά της στον Χατζιδάκι (Αναγνωστοπούλου 2003: 3). Το αφιέρωμα προσθέτει νέα στοιχεία στο βίο και έργο του Χατζιδάκι, κυρίως εν σχέσει προς αυτά που γράφει ο Βαγιακάκος (1977).

διευκρινίζει π.χ. ότι θα πρέπει να εκλεγούν *επιστήμονες μόνο* και ότι *οι ξένες χώρες θα έπρεπε να αντιπροσωπεύονται αριθμητικώς ισορροπημένα*. Στην ίδια σελίδα προτείνεται ότι η Φιλοσοφική Σχολή θα εκλέξει 9 διδάκτορες τιμής ένεκεν ενώ οι υπόλοιπες τρεις σχολές θα εκλέξουν 7 διδάκτορες η καθεμία με συνολικό αριθμό διδασκόντων 30.⁹²

Ένα ενδιαφέρον σπάραγμα που σώζεται στο Αρχείο Χατζιδάκι (Κ) φέρει την υπογραφή του Μοράβcsik και χρονολογείται πιθανώς από τον Δεκέμβριο του 1935. Πρόκειται για το κάτω τμήμα μιας επιστολής που κόπηκε στα δύο και σώζονται μόνο οι τελευταίες γραμμές της. Λέει τα εξής:

"Λοιπὸν παρακαλῶ Ὑμᾶς νὰ ἔχητε τὴν καλοσύνην νὰ μοῦ στείλητε μίαν καλὴν φωτογραφίαν Σας διὰ νὰ τὴν δημοσιεύσωμεν εἰς τὸ μνημονευθὲν Λεύκωμα.

Ἐκφράζων τὰς καλλιτέρας εὐχὰς μου διὰ τὸ νέον ἔτος διατελῶ μετὰ τῆς βαθυτάτης ὑπολήψεως

(υπογραφή)

(σφραγίδα:) Prof. Dr. Gyula Moravcsik
Budapest, VI., Benczur-utca 31."

Είναι πολύ πιθανό ότι αυτό το ελλειπές κείμενο, με την μνεία του "Λευκώματος" να έχει υπόψη του τους αναμνηστικούς τόμους που κυκλοφόρησαν το 1936. Το "νέον ἔτος" δύσκολα θα μπορούσε να είναι άλλο από το 1936, επομένως λογικά μπορούμε να υποθέσουμε ότι η στιγμή της συγγραφής θα ήταν το τέλος του Δεκέμβρη 1935.⁹³ Δεν γνωρίζω αν ανταποκρίθηκε ο Χατζιδάκις. Οι δύο τόμοι πάντως έχουν την γνωστή φωτογραφία του: ο Χατζιδάκις παριστάνεται σε αρκετά μεγάλη ηλικία, φορώντας κοστούμι, ορατός με το επάνω μόνο μέρος του σώματος στην φωτογραφία (Κορνίς 1936[2]: Φωτογραφικός Πίνακας μεταξύ σσ. 232 και 233⁹⁴). Μαζί παριστάνονται και οι J. Tharaud, E. Borchard και J.Th. Shotwell).

Ευτυχώς διασώθηκε μία καθοριστικής σημασίας απόφαση αναφορικά με την εκλογή του Χατζιδάκι με ημερομηνία 2 Ιουνίου 1934. Η απόφαση, και όλα τα άλλα στοιχεία που αναφέρονται εδώ, εξ όσων γνωρίζω δεν έχουν δημοσιευθεί ως τώρα. Το έγγραφο έχει ως εξής:

Tek. Kar,

⁹² Εικ. 40-42. "Budapesti királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem. *Kivonat* az Egyetemi Tanács 1934 évi május hó 12-én tartott VII. rendes ülésének jegyzőkönyvéből. '3558/1933/1934." κτλ. Υπογράφεται από τον Πρύτανη και τον αρμόδιο Συμβολαιογράφο. (Έγγραφο του υπ.' αρ. 1484 Φάκελου στο Αρχείο του Πανεπιστημίου ELTE).

⁹³ Εικ. 49. Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Αρχείο, Α/Α 163, Φ. 7/2. Ευχαριστώ θερμά την κ. Γ. Κατσαλάκη (Επιμελήτρια Αρχείων και Βιβλιοθηκών, ΕΚΙΜ, ΙΜΚ) η οποία είχε την καλοσύνη να επιστήσει την προσοχή μου στο απόσπασμα του Μοράβcsik και να μου στείλει φωτοτυπία σε από 14.7.99 επιστολή της.

⁹⁴ Εικ. 3.

A budapesti kir. m. Pázmány Péter tudományegyetem jubiláris díszdoktorának ajánljuk Hatzidakisz Györgyöt (Γεώργιος Χατζιδάκις), az athéni egyetem nyugalmazott rendes tanárát, a görög Tudományos Akadémia tagját és volt elnökét, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagját.

Hatzidakisz, aki jelenleg 85 éves, világszerte ismert tudós az indogermán összehasonlító nyelvészet és főleg a görög nyelvtörténet terén. Ő, aki Delbrück jenai iskolájából került ki, volt az első, aki a közép- és újjörög nyelv történetével módszeresen foglalkozott és a görög nyelv egész történetének számos problémáját tisztázta. Munkássága által a görög nyelv későbbi periódusainak kutatását Nyugat-Európában is megindította s egész iskolát teremtett. Munkái közül az "Einleitung in die neugriechische Grammatik" / Leipzig 1892/, az Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα / I-II. 1902-04/, a Μεσαιωνικὰ καὶ νέα Ἑλληνικά / I-II. 1906-07/, a Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης /1915/ a görög nyelvtudomány oly klasszikus alkotásai közé tartoznak, amelyekre az újabb kutatók lépten-nyomon hivatkoznak. Hatzidakisz sok tudományos tétele ma már teljesen átment a köztudatba, így pl. ő mutatta ki először, hogy a mai görög nyelv és dialektusai – a tsakoni kivételével – a hellénisztikus kori κοινὴ διάλεκτος-ra mennek vissza. Hatzidakisz volt egyben a közép- és újjörög nyelv szótára gondolatának felvetője s e mű első kötete hosszas előkészítés után most látott napvilágot (Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς I. Athén 1933).

Hatzidakisz a magyar tudománnyal is szoros kapcsolatot tartott fenn, aminek bizonyítéka, hogy Akadémiánk még 1900-bari, tehát 34 évvel ezelőtt külső tagjává választotta.

Hatzidakisz személyében tehát olyan tudóst ajánlunk a jubiláris díszdoktorságra, aki a görög nyelvtudománynak ma egyik legtekintélyesebb képviselője és aki, mint a görög tudomány igazi Nestora, magas kora ellenére ma is friss erővel dolgozik, amint folyton megjelenő újabb és újabb dolgozatai bizonyítják.

Egyszersmind legyen szabad arra is rámutatni, hogy Hatzidakisz személyében a görög nemzet is képviselve lenne, amelynek tudósai sok területen a legkiválóbb munkásságot fejtik ki.

Budapest, 1934. június 2. -án.

Dr. Vári Rezső
egyetemi ny.r. tanár
Dr. Moravcsik Gyula

egyetemi c. ny. rk. és helyettes tanár⁹⁵

Μετάφραση:

Σεβ. Σχολή,

Προτείνουμε τον Γεώργιο Χατζιδάκι, Ομότιμο Τακτικό Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, μέλος και πρώην Πρόεδρο της Ακαδημίας Αθηνών, Ξένον Εταίρο της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών για εορτάσιμο⁹⁶ (jubiláris)

⁹⁵ Εικ. 37 (πβ. επίσης εικ. 38). ELTE Levéltár, Φάκελος 1484: "Díszdoktorok ügye /Θέματα επίτιμων διδασκόντων/" (έγγραφο χωρίς ταξινόμικό αριθμό).

⁹⁶ Απόδοση του όρου jubiláris. Η λατ. λέξη iubilaeum/jubilaeum, η τελική πηγή, υποδηλώνει *εξαιρετικής φύσεως γιορτή*. Για το συγκεκριμένο τύπο του πρωτότυπου κειμένου πβ. ακόμα "sollemnitates

Επίτιμο Διδάκτορα του Ουγγ. Βασ. Πανεπιστημίου των Επιστημών Πέτρου Ράζμάνυ της Βουδαπέστης.

Ο ογδοηκονταπενταετής Χατζιδάκις είναι παγκοσμίως γνωστός ερευνητής στον χώρο της ινδοευρωπαϊκής συγκριτικής γλωσσολογίας και, κυρίως, της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας. Υπήρξε μαθητής της Σχολής της Λένας του Delbrück και έγινε ο πρώτος που ερεύνησε συστηματικά την ιστορία της μεσαιωνικής και της νέας ελληνικής γλώσσας αποσαφηνίζοντας μερικά ζητήματα όλης της ιστορίας της Ελληνικής. Η έρευνα των νεώτερων φάσεων της ελληνικής γλώσσας στην Δυτική Ευρώπη ξεκίνησε με αφορμή τη δική του συμβολή με την οποία και δημιούργησε Σχολή. Από τα γραπτά του η *Einleitung in die neugriechische Grammatik* (Λειψία 1892), τα *Ακαδημαϊκά Ξαναγνώσματα* I-II, 1902-4/, τα *Μεσαιωνικά και νέα Ελληνικά* I-II, 1906-7/, η *Σύντομος Ιστορία της ελληνικής γλώσσας* (1915) αποτελούν κλασικά έργα της ελληνικής γλωσσικής επιστήμης στα οποία οι ερευνητές αναφέρονται συνέχεια. Πολλές επιστημονικές θέσεις του Χατζιδάκι έχουν γίνει κοινή συνείδηση. Πρώτος απέδειξε λ.χ. ότι οι διάλεκτοι της σημερινής Ελληνικής - εξαιρουμένης της Τσακωνικής - ανάγονται στην ελληνιστική Κοινή. Επίσης πρώτος προέβαλε την ιδέα ενός λεξικού της μεσαιωνικής και νέας ελληνικής γλώσσας ο πρώτος τόμος του οποίου, μετά από μακρά προετοιμασία⁹⁷, μόλις κυκλοφόρησε (*Ιστορικών Λεξικών της Νέας Ελληνικής* I. Αθήναι 1933).

Επίσης, ο Χατζιδάκις είχε στενές επαφές με την ουγγρική επιστήμη. Ως δείγμα αναφέρουμε την εκλογή του ως Ξένου Εταίρου της Ακαδημίας μας το 1900, πριν από 34 χρόνια.

Η πρότασή μας λοιπόν να τιμηθεί ο Χατζιδάκις με το αξίωμα του Επίτιμου Διδάκτορος αφορά σ' έναν επιστήμονα ο οποίος είναι στις ημέρες μας μία από τις πιο σεβαστές διεθνώς αυθεντίες και ο οποίος συγχρόνως, ως πραγματικός Νέστωρ της ελληνικής επιστήμης, παρά την μεγάλη ηλικία του, εργάζεται με αστείρευτη δύναμη όπως αποδεικνύεται από την αδιάκοπη ροή δημοσίευσης των πραγματειών του.

Λαμβάνουμε επίσης αφορμή να υπενθυμίσουμε ότι στο πρόσωπο του Χατζιδάκι θα εκπροσωπείτο το ελληνικό έθνος οι επιστήμονες του οποίου, σε πολλούς τομείς, συμβάλλουν άριστα στον επιστημονικό βίο.

Βουδαπέστη, 2 Ιουνίου 1934.

Dr. R. Vári ⁹⁸

Τακτικός Καθηγητής Παν/ου

Dr. I. Moravcsik

Επίτιμος Έκτακτος και Αναπληρωτής Καθηγητής Παν/ου

Θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή στο ότι αυτή η πρόταση δεν αξιολογεί μόνο τον Χατζιδάκι ως επιστήμονα αλλά θεωρεί επίσης ότι ο ίδιος

jubilaris" της επιστολής του Πανεπιστημίου (υπογράφεται από τον Kenyeres), φράση την οποία αποδίδω με "ο πανηγυρικός κύκλος του ιωβιλαίου". Πβ. την γαλλ. λέξη "jubilaire", η οποία ίσως και είναι η άμεση πηγή: "année jubilaire, docteur jubilaire, fête jubilaire".

⁹⁷ Πβ. τον Κριαρά (2004: 109) για κάποιες σχετικές με την καθυστέρηση λεπτομέρειες, και γενικότερα, ιδ. σσ. 108-111.

⁹⁸ Εικ. 25. Βλ. "Vári", για περισσότερα, στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.

έδωσε επιστημονικά κίνητρα και στους δυτικούς ερευνητές. Επίσης, λαμβάνει αφορμή να τονίσει ότι με την διάκριση αυτή θα εκπροσωπείτο στην τελετή ολόκληρο το ελληνικό έθνος, για τους επιστήμονες του οποίου εκφράζεται μεγάλος σεβασμός.

Οι δύο υπογράψαντες είναι γνωστοί. Πρέπει όμως να σημειώσω ότι αυτή είναι η μόνη πρόταση με υπογραφή του Vári η οποία τεκμηριώνεται με πρωτότυπο κείμενο. Η άλλη από το 1900 για την Φιλολογική Εταιρεία δεν μπόρεσε να βρεθεί: η πηγή μας για εκείνη την πρόταση είναι το Γενικό Φιλολογικό Όργανο και άλλες λεπτομέρειες οι οποίες αντλούνται από τα στοιχεία που βρέθηκαν στο Αρχείο της Ακαδημίας.

Το ανωτέρω κείμενο, με πολύ μικρές διαφορές, κυκλοφόρησε επίσης ως Ψήφισμα από τις 26 Νοεμβρίου 1934. Το Ψήφισμα υπογράφεται από τους: I. Huszti, I. Melich και I. Moravcsik.⁹⁹

Η αναδίφηση του Αρχείου του Πανεπιστημίου ELTE έφερε στο φως ακόμη τις εξής λεπτομέρειες: το Πρωτόκολλο της Φιλοσοφικής Σχολής από τις 5 Δεκεμβρίου 1934 αναγράφει ότι "ο Αλέξανδρος Eckhardt¹⁰⁰ [...] γνωστοποιεί την έκθεση της Επί τιμής ένεκεν Διδασκτόρων Επιτροπής. Η Επιτροπή προτείνει [...] τον Γεώργιο Χατζιδάκι ως Επίτιμο Διδάκτορα αντί του Dirac¹⁰¹. Η Σχολή αποδέχεται την πρόταση."¹⁰²

Στη συνέχεια, ο Κοσμήτωρ Z. Gomboz¹⁰³ απευθύνει επιστολή από την 21η Δεκ. 1934 προς τον Πρύτανη και τον πληροφορεί μεταξύ άλλων ότι ο Dirac "δυστυχώς δεν μπορεί να δεχθεί την διάκριση" (ο λόγος δεν διευκρινίζεται) και έτσι η Σχολή, σε έκτακτη συνεδρίαση του ίδιου έτους, με ψήφισμά της πρότεινε τον Χατζιδάκι του οποίου και επισυνάπτονται τα βιογραφικά και λοιπά επιστημονικά στοιχεία. Επίσης γνωστοποιεί ότι ο Καθηγητής I. Németh¹⁰⁴ "ανακάλεσε την πρότασή του για τον Τούρκο Καθηγητή Πανεπιστημίου Körpüüzade Mehmet Fuat λόγω πολιτικών αλλαγών". Η ανάκληση έχει γίνει δεκτή από την Σχολή.¹⁰⁵

Η κατάσταση πάντως δεν είναι πολύ σαφής λόγω του ότι η πρόταση των Vári και Moravcsik προηγείται χρονολογικά της πληροφορίας του Gomboz αλλά και επειδή με την άρνηση του Dirac και την ανάκληση της

⁹⁹ Εικ. 38. ELTE Levéltár, Φάκελος 664/1934-35: "Díszdoktorok ügye /Θέματα επίτιμων διδασκτόρων/. Τον Melich θα ξαναδούμε να υπογράφει και το Δίπλωμα του Χατζιδάκι ενώ ο Huszti, υπήρξε κλασικός φιλόλογος, Τακτικός Καθηγητής Πανεπιστημίου, κυρίως λατινιστής. Αναφέρω τον ίδιο ανωτέρω σε υποσημείωση αναφορικά με το υπόμνημα του Χαρίση περί σχολικής προφοράς της Ελληνικής. Από το κείμενο του Ψηφίσματος του πανεπιστημίου λείπει η πρώτη φράση η οποία αποτελεί την τυπική πρόταση για τον Χ. για επίτιμο διδάκτορα.

¹⁰⁰ 1890-1969, λεξικογράφος, γλωσσολόγος, κριτικός, συνεργάτης του ΕΡΗΚ, γνωστός ερευνητής της Γαλλικής.

¹⁰¹ Ο Paul Adrien Maurice Dirac (1902-1984) Καθηγητής Παν/ου του Cambridge, υπήρξε Άγγλος φυσικός. Το 1933 πήρε, μαζί με τον Αυστριακό Erwin Schrödinger, το Βραβείο Νόμπελ στη Φυσική.

¹⁰² ELTE Levéltár, Jegyzőkönyvek az 1933-34 tanévről /Πρωτόκολλα [της Φιλοσοφικής Σχολής], Ακαδημαϊκό Έτος 1933-34/, σελ. 4.

¹⁰³ Εικ. 48. 1877-1935, γλωσσολόγος, φωνητικός, Τακτικό Μέλος της Ακαδημίας. Πβ. τον A. Sauvageot, καθηγητή στην École Nationale des Langues Orientales, Παρίσι, ο οποίος αφιερώνει το βιβλίο του *Esquisse de la langue hongroise* στη μνήμη του G. (1951, σ. 5).

¹⁰⁴ 1890-1976, γλωσσολόγος, τουρκολόγος, ανατολιστής, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Τακτικό Μέλος της Ακαδημίας, το 1932-33 και το 1935 επίσης Κοσμήτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής.

¹⁰⁵ Εγγραφο αρ. 664, Φάκελος 664/1934-35. Πρόκειται για τον φιλόλογο-ιστορικό Mehmet Fuat Köprülü, Καθηγητή του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης, πβ. Köprülü 1935. (Το "-zade" στον τύπο του εγγράφου αποτελεί γνωστό ανατολικό επίθημα). Τέσσερα χρόνια αργότερα δικαίωθηκε και ο Köprülü. Εξελέγη Ξένος Εταίρος της ΜΤΑ στις 12.5.1939 (Fekete 1975: 385.514).

προτάσεως για τον Környűl δεν δημιουργήθηκε μία αλλά δύο κενές θέσεις. Προκαλεί έκπληξη ότι ενώ η Περίληψη (ό.π.) κάνει λόγο για εννέα τιμηθέντες της Φιλοσοφικής Σχολής, το *Tricentenaire* (Kornis 1936[2]) απαριθμεί δέκα ονόματα. Αλλού, πάλι, αναφέρεται ο αριθμός των έντεκα. Έτσι λ.χ. ο τέταρτος τόμος της ιστορίας του πανεπιστημίου, η οποία εμπεριέχει την ιστορία της Φιλοσοφικής Σχολής, στον κατάλογο των τιμηθέντων, αναφέρει ως ενδέκατο τον Φιλλανδό καθηγητή Kannisto. Κάνει εντύπωση πως αυτό το βιβλίο δημοσιεύθηκε ένα χρόνο ενωρίτερα από το *Tricentenaire*.¹⁰⁶ Τέλος, οι Papp (1982: 311-312) και F. Pölöskei (εν: Szögi 2003: 414) απαριθμούν 32 ονόματα, όπου ο Kannisto εμφανίζεται πάλι.¹⁰⁷ Αβεβαιότητες, λοιπόν, πρέπει να υπήρχαν μέχρι και την τελευταία στιγμή.

Στον ίδιο φάκελο (αρ. 664) υπάρχουν ακόμη δύο πρόχειρες σημειώσεις χωρίς ημερομηνία, στην μία των οποίων αναγράφεται ότι η πρόταση για τον Χατζιδάκι έγινε τυπικά από τους I. Melich και I. Huszti. Η άλλη, γραμμένη με το χέρι, είναι μια σύντομη στατιστική με ονόματα και δύο ερωτήσεις: "δέχεται την διάκριση;", "θα παρευρεθεί;". Στο όνομα του Χατζιδάκι η απάντηση στην πρώτη ερώτηση είναι "ναι", στην δεύτερη "όχι". Πρόκειται λοιπόν για σαφή ένδειξη της επαφής μεταξύ Σχολής και Χατζιδάκι, όμως τίποτε περισσότερο δεν μπόρεσε να ευρεθεί δυστυχώς.¹⁰⁸

Με ημερομηνία 17 Μαΐου 1935 απευθύνει ο Moravcsik, ως πρώτη ειδοποίηση, την επιστολή που σώζεται στο Αρχείο Χατζιδάκι (Α)¹⁰⁹ και παρατίθεται ανωτέρω. Τέλος, στον φάκελο αρ. 664, υπάρχει ακόμη μια επιστολή από τις 19 Ιουνίου 1935 που ειδοποιεί τον Πρύτανη Kenyeres¹¹⁰ ότι σύμφωνα με ειδοποίηση που μόλις έλαβε η Σχολή ο Γεώργιος Χατζιδάκι δέχεται την διάκριση αδυνατεί όμως να παρευρεθεί στην τελετή. Η επιστολή

¹⁰⁶ Szentpétery 1935: 688. Οι έντεκα τιμής ένεκεν Διδάκτορες του Πανεπιστημίου σύμφωνα με τον Szentpétery είναι: Baldensperger, Colasanti, Dabrowski, Dopsch, Hatzidakisz, Hóman, Kannisto, Niggli, Spranger, Shotwell, Tharaud. Ο Artúr Kannisto (1874-1943), όποιος και αν ήταν ο λόγος της μη εκλογής του, δεν θα ήταν ανάξιος της τιμής: γλωσσολόγος και φωνηολογιστής, από το 1931 υπήρξε Επίτιμο Μέλος της Ακαδημίας Επιστημών. Μάλιστα, ο Κ. είχε ειδοποιήσει το πανεπιστήμιο ότι αποδέχεται την τιμή (βλ. πιο κάτω)!

¹⁰⁷ Darier, Vermeersch, Grabmann, Garrigou-Lagrange, Innitzer, Schmidt, Morin, Gemelli, Serédy, Anzilotti, de la Pradelle, Dupuis, Stammier, Borchard, O. Hudson, Eiselsberg, Aschoff, Krogh, Ross Granville, S. Scherrington, Gowland Hopkins, Roussy, Niggli, Dopsch, Spranger, Tharaud, Dabrowski, Hatzidakisz, Colasanti, Baldensperger, Kannisto, Shotwell. Ο Χατζιδάκις αναφέρεται στις σσ. 312 (Papp) και 414 (Pölöskei εν: Szögi).

¹⁰⁸ Εικ. 43. Οι δύο πρόχειροι κατάλογοι, χωρίς οποιοδήποτε ταξινόμικό αριθμό (επιγράφεται μόνο "Díszdoktoroknak ajánlatnak a következők" /Προτείνονται για Επίτιμους Διδάκτορες οι εξής/ ενισχύουν την εντύπωση της μεγάλης ρευστότητας: ο πρώτος, ενώ εμπεριέχει δέκα ονόματα, διαφέρει από τον κατάλογο του Kornis 1936(2) και αντί των Shotwell και Hóman έχει τους F.A.F.C. Went και Giovanni Gentile. Ο άλλος έχει εννέα ονόματα (εν μέρει διαφορετικά): αποτελεί τιμή για τον Χατζιδάκι ότι το όνομά του υπάρχει και στους δύο καταλόγους. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι οι Went και Gentile αναγράφονται και στην από 21.12.1934 πρόταση του Gombocz (αριθ. 664/1934-35) που μνημονεύεται ανωτέρω.

¹⁰⁹ Όλο το υλικό αυτού του αρχείου, όπως πληροφορήθηκα, περιήλθε στην ιδιοκτησία του Ι.Μ.Κ. Ευχαριστώ την κ. Κατσαλάκη, για την πληροφορία που έλαβα από την ίδια στις 25.6.1999. Αγνωώ τους σχετικούς ταξινόμικούς αριθμούς (πβ. Κατσαλάκη 1997). Για περισσότερα βλ., στις Βιβλιογραφικές Παραπομπές, "Αρχείο Χατζιδάκι (Α)" και Κατσαλάκη 1997.

¹¹⁰ Εικ. 44. Η επιστολή αυτή ειδοποιεί τον πρύτανη ότι οι Α. Kannisto και Γ. Χατζιδάκις αποδέχονται την τιμή, ο Κ. θα παρευρεθεί στην τελετή ενώ ο Χ. κωλύεται. Ο Kenyeres είναι ο ίδιος με τον υπογράψαντα τη λατινική επιστολή με ημερομηνία 1η Φεβρουαρίου 1935.

υπογράφεται από τον Κοσμήτορα I. Németh. Μεταξύ λοιπόν 17 Μαΐου και 19 Ιουνίου 1935 πρέπει να εστάλη από τον Χατζιδάκι επιστολή ή άλλης φύσεως ειδοποίηση η οποία δεν μπόρεσε όμως να ανευρεθεί. Ακόμη μία λεπτομέρεια ενισχύει έμμεσα αυτήν την διαπίστωση: στον φάκελο 664 σώζονται μερικές επιστολές, π.χ. από την Ιταλία και από την Αμερική. Η τύχη το ήθελε να μη σωθεί τίποτε από τον Χατζιδάκι.

Σύμφωνα με στοιχεία που βρήκα στην Ακαδημία Αθηνών και τα οποία θα παραθέσω πιο κάτω ο Χατζιδάκις είχε, ακριβώς τις ημέρες αυτές, προβλήματα με την υγεία του τα οποία τον ανάγκασαν να απευθυνθεί με επιστολή προς τον Πρόεδρο της Ακαδημίας.

Στο εξής, αναφορικά με την πορεία των εορταστικών εκδηλώσεων του Πανεπιστημίου, πρέπει να παρακολουθήσουμε πάλι τις φιλολογικές πηγές. Έτσι, ένα απόσπασμα από το λόγο του Melich που δημοσιεύεται και στους δύο Αναμνηστικούς Τόμους στην τελετή της απονομής έχει ως εξής (ο λόγος εκφωνήθηκε λατινιστί):

"Itaque viros hos doctissimos, modo enumeratos, Doctores Philosophiae honoris causa agnoscimus, pronuntiamus declaramusque, jantes et concedentes eis iura, honores, praerogativas ac privilegia, quae Doctoribus honoris causa de lege aut consuetudine competunt.

Rogo ergo eosdem Dominos mihi Colendissimos, dignentur ad Rectorem et Senatam accedere, ut per porrectionem manuum in Doctores honoris causa promoveantur" (Kornis 1936[2]: 233).

Μετάφραση:

"Έτσι τους ελλογιμότατους αυτούς άνδρες που μόλις απαριθμήσαμε αποδεχόμαστε, αναγορεύουμε και ανακηρύσσουμε Διδάκτορες Φιλοσοφίας τιμής ένεκεν, δίνοντας και παραχωρώντας σ' αυτούς τις εξουσίες, την τιμή, τα δικαιώματα και τα προνόμια τα οποία αρμόζουν στους Επίτιμους Διδάκτορες κατά τον νόμο και κατά το έθος.

Παρακαλώ λοιπόν τους ίδιους τους Σεβαστούς Κυρίους όπως ευαρεστηθούν να προσέλθουν ενώπιον του Πρυτάνεως και της Συγκλήτου για να αναγορευθούν, με ανάταση της χειρός, Επίτιμοι Διδάκτορες."

Ακολούθησε η πανηγυρική τελετή της απονομής κατά την οποία οι υποψήφιοι προσήλθαν ενώπιον της Συγκλήτου το! Πανεπιστημίου και ο Ιούλιος Kornis, προσφωνώντας τον καθένα, τους προσέφερε ιδιοχείρως την τιμή μ' αυτά τα λόγια: "doctorem Te saluto" (αυτ.). Στο όνομα όλων των τιμηθέντων ευχαρίστησε το Πανεπιστήμιο ο Καρδιάλιος της Βιέννης Theodor Innitzer ανταπαντώντας στην λατινική γλώσσα, λέγοντας μεταξύ άλλων ότι αδυνατεί να ευρίσκει τα κατάλληλα λόγια της ευγνωμοσύνης με τα οποία να ανταποκριθεί σωστά στην τόσο μεγάλη τιμή.¹¹¹

Αναζητώντας το πρωτότυπο της έγχρωμης φωτογραφίας του

¹¹¹ "Celeberrimae scientiarum Universitatis Budapestinensis laurea honoris causa coronatus, nescio, quibus verbis utar, ut nomine omnium nostrum, qui nunc adepti honorem sumus, digne exprimam gratitudinis nostrae sensus [...]" (Kornis 1936[2]: 233).

χορηγηθέντος Διπλώματος η οποία δημοσιεύεται στον δεύτερο τόμο των *Γλωσσολογικών Ερευνών* του Χατζιδάκι ήλθα σε επαφή με την Μαρία Γ. Αναγνωστοπούλου η οποία κατείχε μέρος του Αρχείου (Αρχείο Χατζιδάκι, Α) και η οποία με πληροφόρησε ότι το Δίπλωμα είχε δοθεί ως δωρεά στην Ακαδημία Αθηνών. Από την έρευνα που έκανα στην Ακαδημία προέκυψε ότι η δωρεά έγινε από την Ελένη Αναγνωστοπούλου το 1978. Η σχετική επιστολή λέει τα εξής:

Αθήναι, 28 Ιουλίου 1978

Π ρ ό ς
Τήν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν

Ἐχω τήν τιμή νά σᾶς δηλώσω, ὅτι προσφέρω εἰς τήν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν ὡς δωρεάν τό τιμητικόν δίπλωμα εἰς περγαμηνήν, τό ὅποιον ἀπεστάλη εἰς τόν ἀκαδημαϊκόν Γεώργιον Ν. Χατζιδάκην [sic] τό ἔτος 1935 ὑπό τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης, ἐπί τῆ ἐπετειῶ τῆς συμπληρώσεως 300 ἐτῶν ἀπό τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου τούτου.

Διά τοῦ ἐν λόγῳ διπλώματος ὁ Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις ἀνεκηρύσσεται ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ ὡς ἄνω Πανεπιστημίου.

(υπογραφή)

Ἐλένη χήρα Γ. Ἀναγνωστοπούλου
τό γένος Χατζιδάκη
ὁδός Σκουφᾶ 10¹¹²

Πληροφορήθηκα επίσης, ότι το Δίπλωμα είχε σταλεί τυλιγμένο μέσα σε κυλινδρική θήκη και μαζί είχε ταχυδρομηθεί ένα άλλο κουτί με διάφορα ενημερωτικά υλικά, π.χ. κάρτες, καθώς επίσης ένα βιβλίο στην γαλλική γλώσσα με θέμα την πολιτιστική προσφορά της Ουγγαρίας ανά τους αιώνες (Nékám et al. 1935).¹¹³ Στο ίδιο κουτί βρίσκονταν επίσης οι "Ετήσιες Αναγραφές" (Fasti) του Πανεπιστημίου (Hóman 1935).¹¹⁴ Δεν αποτελεί βέβαια, έκπληξη ότι οι Fasti είναι γραμμένες αποκλειστικά στην Λατινική γλώσσα.

Μαζί φαίνεται να εστάλη ακόμη ένα πολυτελές λεύκωμα με θέμα το πανεπιστήμιο - εκτύπωση και χαρτί πολύ καλής ποιότητας - με γλώσσα την

¹¹² Εικ. 34. Βρήκα αυτήν την επιστολή στον φάκελο Χατζιδάκι (αρ. Ε/16) στην Ακαδημία Αθηνών (αριθ. πρωτ. 85758, ελήφθη 31/7/78). Ευχαριστώ την κ. Σιάμπου (Ακαδημία Αθηνών, Γραμματεία) η οποία μου κατέστησε δυνατή την έρευνα του φακέλου Χατζιδάκι. Ευχαριστώ επίσης την κ. Ελευθερία Γιακουμάκη (Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Συντάξεως Ιστορικού Λεξικού) η οποία μου έδωσε μερικά ερεθίσματα καθώς επίσης με βοήθησε με πολύτιμες συμβουλές και πληροφορίες. Οφείλω στην ίδια ότι ήλθα σε επαφή με την κ. Σιάμπου.

Ο γλωσσολόγος Γ.Ν. Αναγνωστόπουλος είναι γνωστός. Ασχολήθηκε με θέματα της μεσαιωνικής Ελληνικής, και το 1926 εξέδωσε επίσης μια σύντομη τσακωνική γραμματική στα γερμανικά.

¹¹³ Μεταξύ των πολλών ονομάτων συναντούμε τους Πρυτάνεις Kenyeres, τον αποστολέα της Επιστολής του Πανεπιστημίου και τον Κορπίς, που υπογράφει το Δίπλωμα του Χατζιδάκι.

¹¹⁴ Το κουτί μαζί με τα δύο βιβλία και τις κάρτες, σωζόταν, κατά την εποχή των ερευνών μου, στο Αρχείο Χατζιδάκι (Α).

γαλλική και γερμανική παράλληλα (Hekler 1935).¹¹⁵

Δεν ήταν δυνατόν να εξακριβώσω πώς ταχυδρομήθηκε το Δίπλωμα και το συνοδευτικό υλικό και ούτε το πώς ανταποκρίθηκε ο Χατζιδάκις όταν παρέλαβε την αποστολή. Το πιθανότερο είναι να ήλθαν όλα αυτά μέσω Προξενείου, διά της διπλωματικής οδού (πβ. Papp 1982: 36).

Παραθέτω το κείμενο του Διπλώματος εκ προσωπικής αναγνώσεως επειδή μερικά σημεία δεν είναι δυνατόν να διαβασθούν στον έγχρωμο Πίνακα όπου δημοσιεύεται. Το Δίπλωμα τοποθετήθηκε σε πλαίσιο και προστατευτικό γυαλί, και ανήρθη στην Γραμματεία δίπλα στο Γραφείο του Προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών.¹¹⁶

Η Σφραγίδα (Bulla), αρχικώς στερεωμένη στο κατώτερο μέρος του, έχει απομακρυνθεί και εκτίθεται σε διπλανή προθήκη μαζί με άλλα κειμήλια.¹¹⁷

Κείμενο και σχόλια:

1635

1935

(μεταξύ των δύο χρονολογιών στη μέση υπάρχει το πανεπιστημιακό έμβλημα, παρόμοιο με το εθνόσημο της χώρας, δαφνοστεφανωμένο από κάτω, φέρει το βασιλικό στέμμα, άνωθεν του οποίου παριστάνεται συμβολικά ο ήλιος με τις ακτίνες του σε ημικυκλική διάταξη)

N O S R E C T O R
E T A L M A ¹¹⁸ A C C E L E B E R R I M A

¹¹⁵ Σημειώνω ότι αυτό το βιβλίο δείχνει (σ. 108), την φωτογραφία ελλ. Αγίας Γραφής, κειμηλίου της Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης, από τον 10ο αι., την εποχή που η Ουγγαρία προσηλύτισε στον Χριστιανισμό και είχε συγχρόνως στενές επαφές με το Βυζάντιο. Η λεζάντα γράφει: "Bible grecque du Xème siècle. Bibliothèque de l'Université - Griechische Bibel des X. Jahrhunderts. Universitätsbibliothek".

¹¹⁶ Εικ. 33. Από τηλεφωνική επαφή με τον Δ.Β. Βαγιακάκο (4.11.1996) έμαθα ότι ενήργησε ο ίδιος να γίνει η δωρεά εκ μέρους της Ελένης Αναγνωστοπούλου. Το Δίπλωμα περιήλθε πρώτα στο Τμήμα Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσας. Στη συνέχεια κρίθηκε σκόπιμο να ευρισκείται στο κεντρικό κτίριο της Ακαδημίας όπου και παραμένει. Δέχθηκε το προστατευτικό πλαίσιο με πρωτοβουλία του Βαγιακάκου, όπως με πληροφόρησε ο ίδιος. Κατά την επίσκεψη που πραγματοποιήσα στην Ακαδημία στις 16.1.2006 για να φωτογραφίσω το δίπλωμα και να ελέγξω παλαιότερη αντιγραφή του κειμένου του προέκυψε ότι αυτό είχε μεταφερθεί στο Γραφείο του Προέδρου όπου και εκτίθεται ανηρτημένο στον τοίχο.

¹¹⁷ Αναφέρω με την ευκαιρία ότι στην Προθήκη 3, της Αίθουσας της Φιλοσοφικής Σχολής του Μουσείου Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών στην Πλάκα, μετ' ἑῶν των εκθεμάτων τα οποία αφιερώνονται στον Χατζιδάκι, υπάρχει ένα μετάλλιο που παριστάνει ανάγλυφη προτομή του Καρδινάλιου Πέτρου Ράζμπάνυ. Πρόκειται για "Μετάλλιο του Ουγγρικού Πανεπιστημίου για τον Γ.Ν. Χατζιδάκι" όπως μαθαίνουμε από τον *Κατάλογο έκθεσης* (Σταθόπουλος κ.ά. 1987: 138) ενώ η σελ. 128 δείχνει έγχρωμη φωτογραφία της αίθουσας. Σημαίνει αυτή η πληροφορία ότι το μετάλλιο ήλθε μέσα στο κουτί και παραχωρήθηκε από τον Χ. ή από άλλον ως δωρεά στο Πανεπιστήμιο ή στο Μουσείο του Πανεπιστημίου;

¹¹⁸ Το επίθετο "alma" απαντά συχνά στην Ουγγρική ως επίθετο διαφόρων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (εδώ: "alma universitas") και υποδηλώνει το θετικό ρόλο του εν λόγω ιδρύματος. Πολύ συχνό στην παλαιότερη γλώσσα, ακόμη και σήμερα ως πάγια έκφραση "alma mater" -, "τρέφουσα" (πβ. αρχ. ελλ. "Μήτηρ Τροφός") αλλά και "γλυκιά μητέρα" -, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για κάποιο γυμνάσιο ή λύκειο

REGIA SCIENTIARUM UNIVERSITAS HUNGARICA
A FUNDATORE PETRO PÁZMÁNY NOMINATA
Lecturis salutem.

Quo magis arduum est certamen, tanto gloriosior manet vincentes corona.
Cum itaque Doctissimus et Illustrissimus Dominus

Georgius Hatzidakisz¹¹⁹

Professor Universitatis Atheniensis emer., Acad. Litter. Graecae¹²⁰ Praeses,
verbo scriptisque eruditionem et scientiam praestantissime comprobaverit necnon in vita
publica scientifica

praeclaris eluxerit meritis: Nos respectu insignium Eius meritorum
Eundem Doctissimum et Illustrissimum Dominum

Georgium Hatzidakisz

fundamento sententiae in. sess. call. [?] Facult. Philos. die 5. m. Dec. a. 1934
habitaetae latae et tenore decreti a Gubernatore regni Hung. celsissimo die 31. m. Aug.
a.

1935. editi, felicissima et solemnissima occasione jubilaei trium saeculorum inde a
fundatione almae nostrae Universitatis defluxorum
insignum aestimationis nostrae Philosophiae Doctorem honoris
causa creavimus, pronuntiavimus ac decla-
ravimus, conferentes Ei omnia privilegia et praerogativas, quibus Philosophiae h.c.
Doctores de iur¹²¹ et consuetudine gaudent et frui solent.

In quorum omnium fidem Diploma hoc maiore Universitatis sigillo munitum et
consetis¹²² subscrip-
tionibus roboratum Ei dari curavimus. -

Budapestini in Hungaria, die vigesima octava mensis Septembris a. D. millesimo
nongentesimo trigesimo quinto.

J. Kornis

J. Melich

Rector.

Facult. Philos. Decanus.

απ' όπου αποφοίτησε κανείς και ως απόφοιτος, έχει αποκομίσει καλές αναμνήσεις. Ο όρος,
σύμφωνα με το γλωσσικό αισθητήριο των χρηρησαντών το δίπλωμα έχει σαφώς δύο έννοιες από
τις οποίες η δεύτερη ('γλυκιά' ή και 'τρυφερή') είναι πιο έντονη. Η μετάφραση που ακολουθεί πιο κάτω
προσπαθεί να λάβει υπ' όψιν αυτόν τον διττό χαρακτήρα του όρου.

¹¹⁹ Χρησιμοποιείται η ορθογραφία της Ουγγρικής: το γράφημα <sz> δηλώνει το γνωστό από
διάφορες γλώσσες άηχο φατνιακό συριστικό (στα ελληνικά το <σ>) ε.ώ το γράφημα <s> δηλώνει το
"παχύ σ", το άηχο μεταφατνιακό (postalveolar) συριστικό.

¹²⁰ Δηλ. Graeciae; Τόσο το "Graecae" όσο και το "Graeciae" είναι ατελείς αποδόσεις του "Ακαδημία
Αθηνών". Είναι ατυχές επίσης να συντομεύεται η ονομασία "Academia Litterarum". Δεν έχω συναντήσει
αντίστοιχη συντόμηση της λατινικής ονομασίας "Academia Scientiarum Hungarica" της Ουγγ.
Ακαδημίας των Επιστημών σε συμφραζόμενα του επιπέδου που είναι το Δίπλωμα του Χατζιδάκι.

¹²¹ Sic, δηλ. iure.

¹²² Sic, δηλ. consuetis.

BULLA: "Sigillum Universitatis Regiae Hungaricae 1777."¹²³

Μετάφραση και σχόλια:

1635

1935

ΗΜΕΙΣ Ο ΠΡΥΤΑΝΙΣ
ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ Η ΤΡΟΦΟΣ ΣΧΟΛΗ¹²⁴ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΟΝ
ΟΥΓΓΡΙΚΟΝ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΤΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΠΟΝΟΜΑΣΘΕΝ ΤΟΥ ΙΔΡΥΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΡΑΖΜÁΝΥ ΡÉΤΕΡ, τους Αναγνώστας
χαιρετίζομεν.

Όσον δυσχερέστερος είναι ο αγών, τόσο ενδοξότερος στέφανος αναμένει
τους νικητάς.

Επειδή ο Πολυμαθέστατος αλλά και Επιφανέστατος κύριος

Γεώργιος Χατζιδάκις

Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, και Πρόεδρος της
Ακαδημίας των Ελληνικών Γραμμάτων¹²⁵,
την πολυμάθειαν και τας γνώσεις αυτού εξόχως απέδειξεν γραπτώς τε και
προφορικώς, ωσαύτως δε διέπρεψεν εις τον επιστημονικόν βίον μετά λαμπρών
αρετών: Ημείς εκτιμήσαντες τας διακεκριμένας Αυτού αξίας, τον
Πολυμαθέστατον και Επιφανέστατον Κύριον

Γεώργιον Χατζιδάκιον

κατόπιν αποφάσεως, η οποία ελήφθη εις την γενικήν συνεδρίαν της
Φιλοσοφικής Σχολής τη 5η Δεκ. 1934 και δυνάμει του υψηλοτάτου
διατάγματος της Αυτού Εξοχότητος του Κυβερνήτου¹²⁶ του Ουγγρικού

¹²³ Εικάζω ότι η αντιγραφή αυτού του κειμένου πρέπει να έγινε από γραμματέα χωρίς κλασική
παιδεία διότι το κείμενο εμπεριέχει λάθη τα οποία μειώνουν το εξαιρετικό περιεχόμενο και τη
σημασία των εορτών καθώς και της απονομής του Διπλώματος αλλά και τον ίδιο τον Τιμώμενο.
Καθώς φαίνεται δεν υπήρξε τελικός έλεγχος από αρμόδιο φιλόλογο.

¹²⁴ Αποδίδω το λατ. επίθετο alma εδώ με το "Τροφός Σχολή" και πιο κάτω με το "αγαπητό" σε μια
προσπάθεια να καλύψω ολόκληρο το εννοιολογικό πεδίο που έχει το επίθετο στο ιδίωμα των
πανεπιστημιακών. Η διπλή μνεία, αφενός "Σχολής" και αφετέρου "Πανεπιστημίου" δεν αποτελεί
αντίφαση διότι το εν λόγω Πανεπιστήμιο διέθετε πολλές σχολές, η δε διάκριση του Χατζιδάκι
απονεμήθηκε από την Φιλοσοφική Σχολή αυτού του Πανεπιστημίου.

¹²⁵ Το πρωτότυπο προσπαθεί να λάβει υπ' όψιν, με τη διατύπωση "Academia Litterarum Graecijae",
τον διαφορετικό προσανατολισμό. Στην χορηγούσα χώρα τονίζεται ο ρόλος της γραμματείας ή της
επιστήμης (πβ. "Academia Scientiarum").

¹²⁶ Πρόκειται για τον Κυβερνήτη Νικόλαο Horthy (βλ. ό.π.).

Βασιλείου, εκδοθέντος τη 31η Αυγ. 1935, επί τη ευτυχεί και επισημοτάτη ευκαιρία του ιωβηλαίου των τριών αιώνων των παρελθόντων από την ίδρυσιν του αγαπητού¹²⁷ Πανεπιστημίου μας (almae nostrae Universitatis),

εις ένδειξιν της εκτιμήσεώς μας, Διδάκτορα Φιλοσοφίας τιμής ένεκεν εκλεγόμεν, αναγορεύομεν, ανακηρύσσομεν, απονέμοντες όλα τα προνόμια και τα δικαιώματα των οποίων χαίρουν και καρπούνται οι τιμής ένεκεν Διδάκτορες νομίμως και κατά το έθος.

Εις πίστιν των ανωτέρω απενείμαμεν εις τον ίδιον το παρόν Δίπλωμα εφοδιασμένον (munitum) με την μεγάλην σφραγίδα του Πανεπιστημίου καθώς και επικυρωμένον με τας εθιστάς (consuetis) υπογραφάς.

Βουδαπέστη, Ουγγαρία, εικοσιοκτώ Σεπτεμβρίου, εν έτει σωτηρίω χιλιοστῷ εννεακοσιαστῷ τριακοστῷ πέμπτῳ.

Ιούλιος Kornis¹²⁸

Ιωάννης Melich

Πρύτανις

Κοσμήτωρ

Επιγραφή της Σφραγίδος: "Σφραγίς του Ουγγρικού Βασιλικού Πανεπιστημίου 1777".¹²⁹

Ο Χατζιδάκις όμως, το 1935 ευρισκόμενος ήδη σε βαθύ γήρας, και με κλονισμένη την υγεία του,¹³⁰ δεν μπόρεσε να παρευρεθεί στην τελετή. Σημειώνεται και αυτό στον Αναμνηστικό Τόμο με τον εξής τρόπο:

"N'ont pu assister à notre fête:

MM. FERNAND BALDENSPERGER, professeur à la Sorbonne, GEORGES HATZIDAKISZ, ancien professeur à l'Université d'Athènes, JAMES THOMSON SHOTWELL, professeur à l'Université de New-York et JÉRÔME THARAUD, homme de lettres français" (Kornis 1936[2]: 225).

¹²⁷ Πβ. σημ. ανωτέρω αναφορικά με την απόδοση με το "Τροφός Σχολή".

¹²⁸ Η εξέταση του ύφους του κειμένου και κάποιων άλλων έργων του Kornis, εκ των οποίων αναφέρει Κ. 1936 και 1938, μου δίνει την αφορμή να εικάσω ότι ο ίδιος συνέταξε επίσης το κείμενο του παρόντος διπλώματος. Άλλωστε, την νοοτροπία αλλά και τις πνευματικές διαστάσεις του ίδιου αντικατοπτρίζει ένα ευμέγεθες βιβλίο στα γερμανικά (1930) και η σύντομη ιστορική επισκόπησή του στα αγγλικά όπου και επισημάνσεις ελληνικού ενδιαφέροντος (1938: 6.17.19.20).

¹²⁹ 1777 ήταν το έτος όταν το Πανεπιστήμιο μετακόμισε στην πρωτεύουσα της χώρας, τη Βούδα (ό.π.). Ως προς τον λατινισμό του κειμένου του Διπλώματος και τα προβλήματα της απόδοσης στα ελληνικά ισχύουν, πιστεύω, οι ίδιες ακριβώς παρατηρήσεις που έκανα και αναφορικά με την επιστολή του Πανεπιστημίου.

¹³⁰ Στον φάκελο Χατζιδάκι της Ακαδημίας Αθηνών (Ε/16) υπάρχει μια επιστολή γραμμένη από τον ίδιο προς τον Πρόεδρο της Ακαδημίας με ημερομηνία 23 Μαΐου 1935 (με διαφορά 6 μόλις ημερών από την ταχυδρομηση της επιστολής του Moravcsik στις 17 Μαΐου 1935!) η οποία αναφέρει προβλήματα της υγείας του (Αρ. Πρωτ. 7197), και επίσης υπάρχει το αντίγραφο της απάντησης που υπογράφεται από τον Πρόεδρο και τον Γενικό Γραμματέα της Ακαδημίας και όπου ανακοινώνεται ότι η αίτηση του Χατζιδάκι έγινε δεκτή και ότι του παρέχεται εξάμηνη άδεια (ημερομηνία: 10 Ιουνίου 1935, Αρ. Πρωτ. 7197).

Ξεφυλλίζοντας τις Fasti στο Αρχείο Χατζιδάκι (Α) συνάντησα αρκετά ονόματα από αυτά τα οποία αναφέρονται στην μελέτη μου ως συντελεστές της "παρουσίας" του Χατζιδάκι στην Ουγγαρία καθώς επίσης και άλλες ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες.

Δίνονται στοιχεία π.χ. για τους Β. Kenyeres (σ. 40), και J. Kornis (σ. 12.60), τον Κοσμήτορα Melich (σ. 62), τον Vári, ο οποίος υπέβαλε την πρόταση στην Φιλολογική Εταιρεία αλλά και για τον τίτλο επίτιμου διδάκτορος (σ. 63), και τέλος, τον Moravcsik (σ. 69).

Εντυπωσιακός είναι ο κατάλογος παλαιότερων επίτιμων διδασκόντων του Πανεπιστημίου, αρχής γενομένης από το ακαδημαϊκό έτος 1847/48. Πιστεύω θα φανεί καλύτερα η αξία του Χατζιδάκι αν στα δέκα ονόματα του *Tricentenaire* (Kornis 1936[2]: 23) και στα έντεκα του Szeptrétery (1935: 688), προστεθούν, μεταξύ άλλων, αυτά των:

Guilelmus Wundt, prof. univ. Lipsiensis, Phil.

Maxentius Müller, prof. univ. Oxfordiensis, Phil.

Herbertus Spencer, philosophus, Phil.

Josephus archidux, Phil.

ως των επιφανέστερων από τους παλαιότερους.¹³¹

Τέλος, ας μου επιτραπεί να αναφέρω και πάλι τον "Joannes B. Télyf", *φλογερό ελληνιστή και νεοελληνιστή*, τον οποίο διακρίναμε ανάμεσα στους πρώτους συνεργάτες του Γενικού Φιλολογικού Οργάνου. Στο κείμενο αυτό, μάλιστα, μας γίνεται γνωστή και η κοινωνική του θέση.¹³²

Το Πανεπιστήμιο της Βουδαπέστης δεν παρέλειψε να ανταποκριθεί εξίσου στις ανάλογες επετειακές εκδηλώσεις των άλλων αδελφών ιδρυμάτων. Η απελευθερωμένη Ελλάδα ίδρυσε σύντομα το πρώτο της πανεπιστήμιο στην Αθήνα (πβ. Δημαρά 1987). Έτσι, όταν το Πανεπιστήμιο Αθηνών γιόρταζε τα 75 του χρόνια, στις μελέτες ξένων επιστημόνων που φιλοξενήθηκαν στον τόμο ΞΕΝΙΑ υπό την επιμέλεια του Πρυτάνεως (Λάμπρος 1912[2]) συναντούμε για πολλοστή φορά στα επιστημονικά συγγράμματα τον Pecz με μελέτη για τους ποιητικούς *τρόπους*, ένα θέμα που τον απασχολούσε ιδιαίτερα (1912), ενώ στις 10 Απριλίου 1912 ανακοινώθηκαν τα 89 ονόματα των επιστημόνων στους οποίους χορηγήθηκε ο τίτλος του Επίτιμου Διδάκτορος. Μεταξύ των τιμηθέντων συγκαταλέγεται ο Pecz, ο οποίος θεωρούσε την ημέρα απονομής του τιμητικού αυτού διπλώματος ως την "λαμπρότερη μέρα της ζωής του". Άλλοι που τιμήθηκαν είναι για παράδειγμα οι Bezzenberger, Brugmann, Buck, Delbrück, Dörpfeld, Kretschmer, Perrot, Wilamowitz-Moellendorff.¹³³

¹³¹ Όλοι αυτοί είναι "Doctores honoris causa Universitatis nostrae" (σ. 18 κεξ.). Τα ονόματα, σύμφωνα με το όλο κείμενο, σημειώνονται με λατινική ορθογραφία. (Ο Erzherzog Joseph, όπως και ο Χατζιδάκις, - και κάτι τέτοιο συνέβαινε σπανίως - ήταν παρών τόσο στην Φιλολογική Εταιρεία, όσο και στο Πανεπιστήμιο, αλλά και στην Ακαδημία Επιστημών. Το φαινόμενο αυτό γύρω από τον πρίγκιπα θεωρώ *γνωρίσιμα* της εξεταζόμενης εποχής. Βλ. περαιτέρω χαρακτηριστικές λεπτομέρειες για τον ίδιο στον Thewrewk 1905: 86.87.89).

¹³² Χρημάτισε Κοσμήτωρ πέντε φορές μεταξύ 1870 και 1875 (Hóman 1935: 15). Βλ. λεπτομερέστερη παρουσίαση του Télyf στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.

¹³³ Pecz 1913(1): 627. Από ελληνικής πλευράς μας ενημερώνει ο αναμνηστικός τόμος που εξεδόθη με την επιμέλεια του Λάμπρου (1912[2]) συγχρόνως με τον τόμο ΞΕΝΙΑ. Στη σελ. 80 ο Κοσμήτωρ Σπ. Σακελλαρόπουλος αναφέρει τον Pecz, "καθηγητήν τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βουδαπέστης", μεταξύ των υποψηφίων για τον τίτλο του επίτιμου διδάκτορος του Παν/ου Αθηνών

Στη σελίδα που αναφέρεται ο Pecz μεταξύ των επιτίμων διδασκόντων (Λάμπρος 1912[2]: 80) διαβάζουμε ότι ο Ιωάννης Χατζιδάκις, Κοσμήτωρ της Σχολής των Φυσικών Επιστημών, αναγόρευσε κατά τον αυτόν τύπον επίτιμο διδάκτορα και τον "Ευγένιον Halácsy, βοτανικόν ἐν Βιέννη". Κρίνοντας βάσει του επιθέτου, πρέπει να επρόκειτο για συμπατριώτη του Pecz. Ο Halácsy, σε επιστολή του στα γερμανικά της 27.6.1912, εκφράζει την βαθύτατη συγκίνηση και χαρά του για την από 3/16.4.1912 επιστολή του Κοσμήτορος και υπογράφει ως Dr. Eugen von Halácsy, Kais. Rat. (Λάμπρος 1912[2]: 360). Οι εορταστικές εκδηλώσεις, οι οποίες συνδυάστηκαν με την διοργάνωση Παγκοσμίου Συνεδρίου Ανατολιστών¹³⁴, σύμφωνα με τα παραρτήματα του αναμνηστικού τόμου ολοκληρώθηκαν με δεξίωση, θεατρική παράσταση (σ. 376), "Tableau vivant" (σ. 376), και με απογευματινή συναυλία την τελευταία μέρα με έργα των Goldmark, Wagner, Liszt, Καλομοίρη κλπ., και ελληνικά δημοτικά τραγούδια (σ. 381).

Με την πάροδο άλλων εβδομήντα πέντε χρόνων, το 1987, το Πανεπιστήμιο Αθηνών γιόρτασε τα 150 του χρόνια. Με ιδιαίτερη ικανοποίηση ανακάλυψα το χαιρετιστήριο μήνυμα του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης, γραμμένο, όπως πάντα, στα λατινικά. Πιστεύω ότι αρμόζει να δημοσιευθεί και εδώ, συνοδευόμενο από ελληνική μετάφραση, για να ολοκληρωθεί η παρούσα μελέτη (εικ. 75):

(Σήμα του Παν/ου με την επιγραφή: "ELTE 1635")

"Rector Senatusque Scientiarum
Universitatis Budapestinensis
de Rolando Eötvös Nominatae
Universitati Atheniensi
annum

και στις σσ. 348-349 δημοσιεύονται οι δύο επιστολές του τελευταίου (εικ. 68), η μία προς τον Λάμπρο, η άλλη προς τον Σακελλαρόπουλο, με ημερομηνία 8 Απριλίου 1912. Από την δεύτερη παραθέτω τα εξής: " Η μελέτη του ελληνισμού ἐν τῇ ἀλότῃ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ βίου μου, καὶ πάντοτε προσεπάθησα ἐν τοῖς συγγράμμασι καὶ ἐν ταῖς παραδόσεσί μου νὰ καταδείξω συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων τὴν ἐνότητά ὅλου τοῦ ἐλληνισμοῦ" (αὐτ. σ. 348).

Ο ίδιος τόμος δημοσιεύει την χαιρετιστήρια επιστολή του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης (σ. 140) και του Πανεπιστημίου της Κλαυδιούπολης (Κλαουζενβούργου) όπου διίδαξε μεταξύ 1891 και 1895 και ο Pecz, (η πόλη, με άλλες ονομασίες, είναι Kolozsvár ή Klausenburg, σήμερα δε Cluj-Napoca στην Ρουμανία), σσ. 143-144, προς το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Και οι δύο γράφθηκαν στα λατινικά. Η πρώτη υπογράφεται από τους Dr. Isidorus Fröhlich, Rector, και Dr. Margitais, Reg. Cens. Senatus Notarius. Η δεύτερη υπογράφεται από τον Iulius de Szádeczky, h.t. Rector. Εκτίθενται στην αιθ. Γ' στο ισόγειο του Μουσείου Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών ενώ στην αιθ. Α', (επίσης ισόγειο), εκτίθεται χαιρετιστήρια επιστολή ("Ψήφισμα") του Πανεπιστημίου του "ΣΕΓΕΔ" (δηλ. του Szeged ή Σέγκεντ) για τα 100 χρόνια του Παν/ου Αθηνών από το 1937. Η γλώσσα αυτής της επιστολής είναι ελληνική (πβ. Σταθόπουλο 1987: 121). Για τον Pecz, Καθηγητή του Παν/ου της Κλαυδιούπολης, πβ. Gazda et al. 1997, I: 7-8.11 κεξ.

¹³⁴ Βλ. την προσφώνηση του Ακαδημαϊκού I. Goldzieher, γνωστού ανατολιστή (1850-1921) "εκ μέρους των πανεπιστημίων της Ουγγαρίας". Ο G. είπε μεταξύ άλλων τα εξής: "Monsieur le Recteur, je suis chargé de la mission honorable et distinguée d' être l' interprète des Universités royales de Hongrie, à l' Université de Budapest et l' Université de Kolosvár [=Κλαουζενβούργου], et d' autres institutions scientifiques de ma patrie, [...]" (Λάμπρος 1912[2]: 104).

centesimum quinquagesimum
hodie agenti maximo et sincero cum gaudio salutem.

In omnibus votis prosequimur et bono animo
optamus ut Vos Universitas Magistrorum et
scholarium Atheniensis veterem morem
vestrum humanitati faventem retinentes eam
gravissimam operam studiumque in scientias
colendas iuvenesque docendos etiam in annis
sequentibus prospere conferre valeatis.

Budapestini, mensis Maii anno millesimo nongentesimo octogesimo septimo.

Josephus Fülöp¹³⁵

Rector¹³⁶

Ελληνική απόδοση:

(Εθνόσημο με την επίσημη ονομασία του παν/ου)

Ο Πρύτανης και η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου
Επιστημών Ορλάνδος Εötvös
της Βουδαπέστης

προς το Πανεπιστήμιο Αθηνών
επί τη εορτή αυτού της
Εκατονπεντηκονταετηρίδος
που τελείται σήμερα

απευθύνοντας πολύ μεγάλη και ειλικρινή χαρά, χαιρετίζομεν.

Εκφράζοντας όλες τις καλές ευχές ολόψυχα
επιθυμούμε όπως Εσείς, το Πανεπιστήμιο Αθηνών των Διδασκόντων
και των Διδασκομένων, διασώζοντας το παλιόν σας ήθος
το οποίο τόσο ευνοεί την παιδεία,
το μέγα έργον τούτο, καθώς επίσης την επιμέλεια των γνώσεων
και την κατάρτιση των νέων, δυνηθείτε να πραγματοποιήσετε
αισίως, και κατά τα επόμενα έτη.

¹³⁵ Το επίθετο Fülöp δεν μπόρεσε να αναγνωσθεί ούτε στον έγχρωμο πίνακα του βιβλίου που τον δημοσιεύει (Παπασιπυρόπουλος 1987: 75), ούτε στο πρωτότυπο στο Μουσείο του Πανεπιστημίου Αθηνών. Παραθέτω το όνομα από εγκυκλοπαιδική πηγή.

¹³⁶ Παπασιπυρόπουλος 1987: 75. Στη σελ. 109 διαβάζουμε ότι το Πανεπιστήμιο ELTE εκπροσωπήθηκε από τον Αντιπρύτανη G. Σοός.

Το πρωτότυπο αυτής της επιστολής, κάτω από προστατευτικό γυαλί όπως και οι άλλες παρόμοιες επιστολές, ευρίσκεται σε αποθήκη του Μουσείου Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ευχαριστώ την κ. Γιατρά, υπεύθυνο του μουσείου η οποία μου κατέστησε δυνατόν να δω την επιστολή από κοντά. Την ευχαριστώ επίσης που επέστησε την προσοχή μου στις τρεις άλλες εκθεθείσες επιστολές που αναφέρω ανωτέρω.

Στην Βουδαπέστη, Μαΐου μηνός, έτει χίλια εννεακόσια ογδόντα επτά.

I. Fülöp

Πρύτανις

Δημοσιεύεται επίσης το επίσημο έμβλημα του Πανεπιστημίου με την επιγραφή:

"Universitas Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominata 1635-1985"

Το τελευταίο δείγμα των επαφών που ανακάλυψα και το οποίο ενδιαφέρει αυτήν την μελέτη χρονολογείται από το 1938 όταν ο Χατζιδάκις συμπλήρωσε τα ενενήντα του χρόνια και δέχθηκε τα συγχαρητήρια από όλους τους συναδέλφους και γνωστούς τόσο διεθνώς όσο και στην πατρίδα του. Πρόκειται για μία επιστολή προς τον Moravcsik η οποία ευρίσκεται στην Βιβλιοθήκη της Ακαδημίας στο Αρχείο Χειρογράφων (Βουδαπέστη). Έχει ως εξής:

Άγαπητὲ κύριε καθηγητά,

Λίαν συγκινημένος ἀπὸ τὴν τόσον φιλικὴν ἐπιστολὴν σας καὶ τὰς συγχαρητηρίας εὐχὰς σας ἐπὶ τῷ ἐνενηκοστῷ¹³⁷ ἐπειτείμῳ μου, σπεύδω νά (sic) σας ἐκφράσω τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην μου καὶ τὰς θερμωτάτας μου εὐχαριστίας.

Μετὰ φιλικωτάτων χαιρετισμῶν
Γ. Ν. Χατζιδάκις

Ἀθήναι, 30. Νοεμβρίου 1938.¹³⁸

Θα ήθελα να κλείσω το πρώτο μέρος της εργασίας μου παράθετοντας την άποψη του Αμάντου (1948: 8)¹³⁹ για την προσφορά του Γ. Χατζιδάκι:

¹³⁷ Στην φωτοτυπία που διαθέτω, αλλά και στο πρωτότυπο που διάβασα στην Βιβλιοθήκη της Ακαδημίας διακρίνονται αυτοί οι τύποι. Σ' αυτήν την επιστολή είναι ζήνος ο γραφικός χαρακτήρας, γνώριμη είναι μόνο η υπογραφή. Είναι βέβαιο ότι ο Χατζιδάκις κατάκοιτος, με προχωρημένη πρεσβυοπία, ήταν σε θέση μόνο να υπαγορεύει και να υπογράφει. Αυτήν την άποψη μου εξέθεσε η Μαρία Αναγνωστοπούλου σε προσωπική μας συνάντηση. Πβ. επίσης τον Παπαδόπουλο προκειμένου για την υγεία του Χ. (1948: 46). Το lapsus calami εξηγείται λοιπόν με την κατάσταση του εορτάζοντος. Δεν ήταν δυνατόν να βρω την επιστολή στην οποία ανταποκρίνεται ο Χατζιδάκις.

¹³⁸ ΜΤΑ Kézirattár, Αριθ. Ms 1233/64. Η επιστολή σώζεται μαζί με τον φάκελό της όπου η διεύθυνση αποστολῆς είναι "Αναγνωστοπούλου 43", όχι "Σκουφά 10" όπου συνήθως έμνε ο Χατζιδάκις (εικ. 73).

¹³⁹ Για τον Άμαντο γενικότερα, γνωστό επίσης στον κύκλο των Ούγγρων φιλόλογων, βλ. Borzsák (1952: 323.325.332) όπου αναφέρονται δύο βιβλιοκρισίες και μια συμβολή του στο Γενικό Φιλολογικό Όργανο. Ως προσκεκλημένος της Φιλολογικής Εταιρείας, στις 23.4.1936 μίλησε για την ιστορία και την γεωγραφία της νεότερης Ελλάδας και ο λόγος του δημοσιεύθηκε ως Amanitos 1937: 303-313. Από το 1930, ο Α. υπήρξε, παρόμοια με τον Χατζιδάκι, *Επίτιμος Εταίρος* της Φιλολογικής Εταιρείας. Από τη σχετική ανακοίνωση μαθαίνουμε ότι κατόπιν προτάσεως του Ιουλίου Moravcsik και του Κάρολου Kerényi, του διεθνούς κύρους ερευνητή της ελληνικής μυθολογίας, στην 55η Γενική Συνέλευση της 15ης

"Η εργασία του Χατζιδάκι περί της νέας Έλληνικής γλώσσης αποτελεί όλόκληρον έπιστήμην, έδειξε τὴν συνέχειαν τοῦ Έλληνισμοῦ διὰ τῶν αἰώνων, έδειξε πόσον ἡ νέα Έλληνική δύναται νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἀρχαίαν, ὅπως καὶ ἡ ἀρχαία τὴν νέαν. [...] Ἡ Έλληνική γλῶσσα παρὰ τὰς διαλέκτους, ἀρχαίας καὶ νέας, παρὰ τὰς μεταβολὰς τοῦ χρόνου ἀποτελεῖ ἐνότητα, τὴν ὁποίαν ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν οἱ φιλόλογοι τοῦλάχιστον."

Επιστημονική παρακαταθήκη λοιπόν του Χατζιδάκι, κατευθυντήρια γραμμή για τους Ελληνιστές, αυτονόητο για τον γράφοντα, κάτι που υπήρξε το πιστεύω του Moravcsik, του Pecz και πολλών άλλων όπως δείχνουν οι ανωτέρω σελίδες, και κάτι που λησμονήθηκε δυστυχώς αρκετά στην πατρίδα του Moravcsik μετά τον θάνατο αυτού. Μια αρχή η οποία σήμερα δεν ακολουθείται ίσως με αρκετή προθυμία, και μια αρχή που θα πρέπει να τηρούν ακριβώς οι γλωσσολόγοι και οι φιλόλογοι, αμοιβαίως και από κοινού.

Ιανουαρίου 1930 εξελέγησαν Επίτιμοι Εταίροι οι: Κωνσταντίνος Άμαντος, Φαίδων Κουκουλές και Νίκος Α. Βέης. Ακολουθεί σύντομη εκτίμηση της συμβολής τους καθώς και αυτής του άλλοτε Προξένου της Ελλάδος Παύλου Χαρίση (ουγγριστί Haris Pál, 1830-1902), ο οποίος με τις υποτροφίες του Χαρισείου Ιδρύματος στη Βουδαπέστη συνέβαλε πολλαπλώς στην ανάπτυξη των διμερών πολιτιστικών σχέσεων (Moravcsik - Kerényi 1930: 65-66).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Εἰσηλθετε καὶ ἀνήκει εἰς τὴν
ἱστορίαν¹⁴⁰

Προσπάθησα να απαντήσω στο ερώτημα που τέθηκε εισαγωγικά: ποιοι ήταν οι λόγοι και ποιες οι συνθήκες που είχαν ως αποτέλεσμα τις εν λόγω διακρίσεις του Χατζιδάκι. Η εικόνα που διαμορφώθηκε είναι, πιστεύω, σαφής. Από καθαρά γλωσσική-γλωσσολογική άποψη το ενδιαφέρον των ερευνητών εστιάζεται στην ίδια ακριβώς ιστορική θεώρηση της Ελληνικής αλλά και των γλωσσολογικών θεμάτων, τα οποία καλλιέργησε ο Τιμώμενος. Η εκτίμηση δεν αφορά όμως μόνο στον γλωσσολόγο Χατζιδάκι: επρόκειτο επίσης για τον Έλληνα και τον επιστήμονα. Και, εκτός από τον Έλληνα και τον διακεκριμένο άνθρωπο, επρόκειτο επίσης για την πατρίδα του ιδίου ως φορέα πολύ μεγάλου επιστημονικού και ανθρωπιστικού ενδιαφέροντος. Το ενδιαφέρον της Ουγγαρίας για την Ελλάδα κατά την εξεταζόμενη περίοδο μοιάζει και έρχεται ισάξιο με το ανάλογο ενδιαφέρον των άλλων μεγάλων πολιτισμένων κρατών. Επίσης, ήταν και παραμένει - πρέπει να το διαπιστώσουμε, - πιο μεγάλο από το ενδιαφέρον που εκδηλώνεται στην αντίθετη κατεύθυνση. Είναι κάτι που δεν πρέπει να μας εκπλήσσει αφού λίγο πολύ όλος ο κόσμος ενδιαφέρεται για την Ελλάδα, για τον ένα ή για τον άλλο λόγο. Εντούτοις, ένας που ερευνά την ιστορία των δύο λαών αναγνωρίζει σαφώς επίσης το ενδιαφέρον εκ μέρους της Ελλάδος: στα συνήθη πλαίσια και στα γνωστά σχήματα προστίθεται κάτι ειδικό, άγνωστο στην περίπτωση π.χ. της Γερμανίας ή της Γαλλίας. Αρκεί να λάβουμε υπ' όψιν τις σημαντικές περιόδους της ιστορίας των δύο χωρών όπως το ελληνικό 1821 ή τον αγώνα της Ουγγαρίας κατά των Αψβούργων το 1848-49¹⁴¹. Πράγματι, τα νήματα των σχέσεων των δύο λαών εκτυλίσσονταν θα έλεγε κανείς με παράξενο τρόπο: αφενός πολύ υψηλά, σε ακαδημαϊκά, επιστημονικά, θεωρητικά επίπεδα, ακόμη και σε ποιητικά ύψη, και αφετέρου επίσης και πολύ προσγειωμένα, στον πεζό στίβο του εμπορίου αλλά και στα πεδία μάχης. Σοβαρό αλλά και ζεστό το υψηλότατο ενδιαφέρον των Moravcsik, Pecz, Thewrewk, σοβαρότατο και θερμό το πιο προσγειωμένο ενδιαφέρον των Horváth και Télfy. Το ανάστημα του "εθνικού αγωνιστή"¹⁴² Χατζιδάκι καλύπτει και τα ύψη και τον επίγειο χώρο: "Πολεμιστής ἐκ φύσεως καὶ παραδόσεως" όπως παρατηρεί ο Αιγινίτης (1929: 31). Όταν έπρεπε, πολεμούσε προσγειωμένος, στους τόπους της Κρήτης η οποία διατηρεί ακόμη ζωντανή τη μνήμη του μεγάλου αγώνος του 1866-69, σπιθαμή προς σπιθαμή για το χώμα της ιδιαίτερης πατρίδας του, και όταν απομακρύνθηκε από εκεί αφοσιωμένος στις σπουδές του, κατακτούσε ακροπόλεις, μέσα από αναμετρήσεις της επιστημονικής δύναμής του τόσο στην εντόπια όσο και στην διεθνή κοινότητα. Ίσως να μην έχει ευρεία διάδοση στην διεθνή επιστημονική κοινότητα αυτό το οποίο στην πατρίδα του είναι πολύ γνωστό:

¹⁴⁰ Παλαμάς 1929: 44. (Πβ. απόκομμα από το « Ἐλεύθερον Βῆμα, Φεβρ., 1929», Αρχείο Μ. Τριανταφυλλίδη, ΑΠΘ, Φακ. -7, αρ. 111).

¹⁴¹ Επιστώ την προσοχή στην πλούσια σε λεπτομέρειες μελέτη της Έλλης Μωραΐτη (1981), όπου γίνεται λόγος επίσης για το ενδιαφέρον των Ελλήνων.

¹⁴² Χαρακτηρισμός Μαλικούτη (1955-1956: 15) και Μπαμπινιώτη (1983: 302, 1988: 420).

η ζωή του ήταν αγώνας - με τα λόγια του Βενιζέλου - "διά της γραφίδος" και "διά του όπλου". Δεν ξέρω οι επιστήμονες ποιας άλλης ξένης χώρας παρακολούθησαν - τον άνθρωπο και τον τόπο του - τόσο σφαιρικά και τόσο μέσα από το στενότερο και ευρύτερο περιβάλλον του ιδίου όσο το επιστημονικό κοινό της χώρας που έδωσε τις τρεις διακρίσεις.

Τέτοιου είδους σφαιρική θεώρηση της ελληνικής πραγματικότητας προσπαθεί να εμβαθύνει και ο γράφων με τα Παραρτήματα που ακολουθούν παρέχοντας στοιχεία τα οποία μάλλον δεν θα χωρούσαν στα προηγούμενα, στοιχεία όμως ίσως απαραίτητα ώστε να ολοκληρωθεί η εντολή αυτής της μελέτης.

" Έδω βρίσκετε μίαν χώραν, ποῦ ἔχυνε ἐπίσης πέλαγος αἷματος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ἐγνωρίζαμε καὶ ἡμεῖς μίαν Τουρκοκρατίαν καὶ γνωρίζομεν ἀλλοίμονον σήμερα μάλιστα πολὺ καλὰ τί εἶνε ὁ ἀκροτηριασμός τοῦ πατρίου ἐδάφους καὶ ἡ ὑποδούλωσις ὁμογενῶν. Νομίζω πῶς δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον ἄλλος λαός, ὁ ὁποῖος κατανοεῖ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τόσον βαθεῖά ὅσον ὁ οὐγγρικός."¹⁴³

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Τα δύο Παραρτήματα που ακολουθούν αποτελούν προϊόν της διαπίστωσης ότι οι ερμηνευτικές και συμπληρωματικές λεπτομέρειες που υπάρχουν ακόμη και πρέπει να προστεθούν αν είχαν την μορφή υπομνηματισμού στα διάφορα σημεία της κυρίως μελέτης θα άλλαζαν δυσμενώς την αναλογία του αναλυτικού κειμένου και των σημειώσεων θέτοντας σε κίνδυνο τη σωστή διάρθρωση της εργασίας. Οι εμπειρίες που έχει ο γράφων από τις διδασκαλικές του προσπάθειες, συχνά αρνητικές, και από σχετικές δυσκολίες που αφορούν στην γνώση της ιστορίας και στις δύο χώρες, του υπαγορεύουν να επιχειρήσει να κινηθεί διευκρινιστικά και με περαιτέρω λεπτομέρειες.

Με την μέθοδο που υιοθετήθηκε, τα τμήματα των Παραρτημάτων, ενώ άπτονται των θεμάτων που πραγματεύομαι και όπως ελπίζω τα συμπληρώνουν καίρια, φιλοδοξούν συγχρόνως να είναι επίσης κομμάτια αυτοτελή, αφήνοντας στην κρίση του κάθε αναγνώστη ποια σημεία και σε ποια έκταση επιθυμεί ο ίδιος κάθε φορά να προσλάβει για συμπλήρωση των θεμάτων που αναπτύσσονται.

Πρώτα παρέχονται στοιχεία, σε χρονολογική σειρά, για πρόσωπα που θεωρώ ότι υπήρξαν καίριας σημασίας στην ανάπτυξη των ελληνορωμαϊκών φιλολογικών σπουδών γενικότερα (Télfy, Thewrewk), και ειδικότερα (Pecz, Vári, Moravcsik), ως προς την υποδοχή του έργου του Χατζιδάκη. Μερικές φορές, οι επισκοπήσεις, συμπληρώνονται από στοιχεία και παρατηρήσεις που συνδέουν το κάθε εξεταζόμενο πρόσωπο και το έργο του με επίκαιρα φαινόμενα στην χώρα του ή τα πλαισιώνουν επίσης διεθνώς. Τέλος, δεν κρύβω ότι στην περίπτωση των Thewrewk και Pecz γίνεται προσπάθεια να διορθωθούν λανθασμένες εκτιμήσεις και δή εχθρικές προσεγγίσεις, όπως έχει γίνει κάτι τέτοιο και κατά του Χατζιδάκι, που ριζώνουν στις μετέπειτα γενεές των φιλολόγων και που επικρατούν μέχρι τις ημέρες μας. Πρόσφατη συλλογή ενισχύει αυτή την εντύπωση: η Csiffáry (2003) προσθέτει μεν κάποιες λεπτομέρειες στο βιογραφικό μερικών προσώπων που αναφέρονται στην παρούσα μελέτη, π.χ. των Melich, Moravcsik, Pecz αλλά δεν αλλάζουν καμμία από τις ήδη καθιερωθείσες μονότονες εκτιμήσεις.

Πιστεύω επίσης ότι προσθέτει στην ερμηνεία των κινήτρων υπέρ του Χατζιδάκι αν επισημανθεί ότι όλοι οι προτείναντες γι' αυτόν τιμητικές

διακρίσεις και όσοι αναφέρονται σε ξεχωριστές μελέτες στο παρόν Παράρτημα υπήρξαν, ανεξαιρέτως, *αναστήματα* παρόμοια, *Ακαδημαϊκοί*, αντεπιστέλλοντα ή τακτικά μέλη, και επίσης μέλη ελληνικών και ξένων επιστημονικών ιδρυμάτων. Επίσης, εξ όσων γνωρίζω, για πρώτη φορά οι διάφοροι συντελεστές εμφανίζονται ορατοί στην κυριολεξία, ως προς το πρόσωπο και ως προς το έργο τους: προστίθεται εικονογράφηση που βασίζεται, όπως και στην περίπτωση της κυρίως δουλειάς, σε εκτενείς έρευνες.

Ενώ στην παρούσα μελέτη παρέχονται και σχολιάζονται αντιπροσωπευτικά και σχετικά με το αντικείμενο δημοσιεύματα των εν λόγω παραγόντων, ίσως, για περισσότερα, θα φανεί χρήσιμος ένας βιβλιογραφικός τόμος που εξεδόθη από την ουγγρική ακαδημία (Pamlényí 1977) με περαιτέρω βιβλιογραφικές πληροφορίες των όσων αναφέρονται παρακάτω, πάντοτε με έργα ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος μόνο. Πβ. τις παραπομπές, για τον Télfy και τον Thewrewk (σ. 440), τον Pecz (σ. 436) και τον Vári (σ. 441). Εννοείται πως το ευρετήριο εμπεριέχει και πολλά άλλα ονόματα αυτών που για κάποιο λόγο μνημονεύονται στην παρούσα μελέτη: λ.χ. Heinrich, Hunfalvy, Szily κλπ. Θα ήθελα να αναφερθώ πάλι, για γενικό προσανατολισμό, στον Horváth (1940), αλλά και στον Ritoók (1998) ο οποίος δίνει ιστορική επισκόπηση της *αρχαιογνωσίας* στην Ευρώπη και επιπροσθέτως πραγματεύεται θέματα και της πατρίδας του (σσ. 24-26.28 κεξ.). Η "αρχαιογνωσία" θεωρείται, σε αυτήν την περίπτωση, μερικώς, συνώνυμο της "κλασικής φιλολογίας".

Μεταξύ των ολίγων σχετικών συμβολών που παρέχονται από Έλληνες μελετητές θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή στο Σούλη (1950), ο οποίος αποχαιρετίζοντας με Μνημόσυνο τον νεοελληνιστή και φιλέλληνα Ανδρέα Horváth (†1945) κάνει παρέκβαση και γράφει τόσο για τον Télfy όσο και για τους Pecz και Moravcsik (σσ. 950-952) ενώ δημοσιεύει πλούσια επιλογή των κειμένων του Horváth (σσ. 953-955) συμβάλλοντας και ο ίδιος στο βασικό ερώτημα και στην αναζήτηση της ανά χείρας ανάλυσης: *ποιοι ήταν οι λόγοι που παρακίνησαν την μικρή ξένη χώρα να τιμήσει τον Χατζιδάκι τρεις φορές;*¹⁴⁴

Ως τελευταίο κομμάτι της μελέτης μου, παρέχεται επισκόπηση του ρόλου της *λατινικής γλώσσας* ο οποίος ήταν πολύ διαφορετικός από αυτόν που διαπιστώνουμε ανάλογα στην Ελλάδα και ξεχωρίζει, ίσως, και σε ευρωπαϊκή ακόμη κλίμακα.

¹⁴³ Απόσπασμα του λόγου του Μαυρίκιου Dercsényi με τον οποίο χαιρέτισε τον Πρόεδρο της Ελλάδας στην Ένωση Parthenon (Βουδαπέστη) την 1η Ιουνίου 1930 για την εκατονταετηρίδα του ελεύθερου Ελληνικού Κράτους (Dercsényi 1932: 20).

¹⁴⁴ Προσθέτω ότι δύο φορές αναφέρεται ο Horváth στην *Αλληλογραφία* του Τριανταφυλλίδη: υπ' αρ. 344 παρατίθεται επιστολή από τον ίδιο (ημερομηνία 20.7.1926) προς τον Τ., με κάποια σχόλια στο υπόμνημα ενώ ως επιστολή αρ. 420 παρατίθενται τα γραφόμενα του Ι. Μεταξά προς τον Τ. όπου το υπόμνημα αναφέρει τον Η. στην σχετική βιβλιογραφία. Ο Η. αποτείνεται στον Τ. με τα λόγια "Φίλε κ. Τριανταφυλλίδη" και διευκρινίζει μεταξύ άλλων: "Ο *Δημοτικισμός* μου άρέσει πολύ - είναι τὸ πιδ ζωντανὸ τὸ πιδ ὀρμητικὸ ἔργο Σας" (Μουλλάς κ.ά. 2001: σσ. 357-358, Horváth, και σ. 438, Μεταξάς, το δε υπόμνημα παραπέμπει στο *ΕΡΗΚ*).

Ιωάννης ΤΕΛΦΥ (Télyfy Iván, εικ. 12):

Ο χαρακτηρισμός του "Νέστορος" άρμοζε, στην μεγάλη εποχή των φιλολογικών επιστημών, στους μεγάλους στην ηλικία και τους μεγάλους ως προς την επιστημονική προσφορά. Εβδομήντα ετών ήταν ο Χατζιδάκις όταν ο Kretschmer τον προσφώνησε μ' αυτό το όνομα στην Χάγη, και από τέσσερα χρόνια δεν ζούσε ο Τέλυ (1818-1898) όταν μεταθανάτια, δέχθηκε τον ίδιο χαρακτηρισμό. Το μνημόνιο του Pecz (1902[1]), ο οποίος είναι και η καλύτερη πηγή μας για τον Τέλυ αρχίζει (σ. 1) ως εξής: "A midőn a [...] magyar philologusok Nestorának [υπογράμμιση δική μου], Télyfy Ivánnak epiléket ezennel felújítom, [...]", εκφράζει δηλ. τον σεβασμό του προς τον καθηγητή και τον επιστήμονα.

Ο Τέλυ, μακρόβιος και πολυγραφότατος, δημοσιογράφος (1843), Αναπληρωτής Καθηγητής της Ελληνικής (1846), εκ παραλλήλου Αναπληρωτής Καθηγητής της Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας (1846), Έκτακτος Καθηγητής της Κλασικής Φιλολογίας (1852), Τακτικός Καθηγητής της Κλασικής Φιλολογίας (1868), Αντεπιστέλλον Μέλος της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών (1864), Αντεπιστέλλον Μέλος της Ακαδημίας Πάδοβας (βλ. Τέλυ 1853: 1), Επίτιμο Μέλος της Φιλολογικής Εταιρείας της Βουδαπέστης (1876), Αντεπιστέλλον Μέλος της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας (1859), Επίτιμο Μέλος του Συλλόγου προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων (1869), Επίτιμο Μέλος του Φιλολογικού Συλλόγου "Βύρων" (1873), του Φιλολογικού Συλλόγου "Παρνάσσος" (1880) και του Διδασκαλικού Συλλόγου (1881), είχε δύο μεγάλους στόχους στην πολυσιδή ζωή του: την δημιουργία στενών σχέσεων μεταξύ Ελλήνων και Ούγγρων και την καλλιέργεια της ιδέας της ενότητας των αρχαίων και των νεώτερων Ελλήνων. Την πρώτη του προσπάθεια δικαιολογούσε το γεγονός ότι η κοινή γνώμη για τους τότε Έλληνες - εμπόρους των Βαλκανίων - δεν ήταν πάντα η καλύτερη, ενώ αναφορικά με την δεύτερη δεν πρέπει να ξεχάσουμε ότι οι απόψεις του Fallmerayer δεν είχαν ακόμη ξεπερασθεί στην εποχή του (Pecz 1902[1]: 2.4.5.6.10.11 και Ritoók 1990: 17). Ο Τέλυ δημιούργησε σχολή και έδωσε στην επιστήμη αρκετούς αξιόλογους λειτουργούς της φιλολογίας: όσον αφορά στο αντικείμενό μας, αναφέρω τον Thewrewk και τον Pecz. ¹⁴⁶

Άδικα λοιπόν κάπως ο Schwyzer τον τοποθετεί μεταξύ των "dilettierende Philhellenen" (1939: 175) με ελαφρώς αποδοκιμαστική διάθεση, διότι ήταν "Philhellene" βεβαίως, αλλά και η επιστημονική προσφορά του υπήρξε αρκετά

μεγάλη. Ο Schwyzer έχει υπ' όψιν φυσικά τον γλωσσολόγο Τέλυ, ο οποίος στον χώρο αυτό όντως δεν μεγαλούργησε. Όμως, εκτός από τις πολλές ανακοινώσεις και τα κριτικά άρθρα, εξέδωσε ακόμη μια υπομνηματισμένη συλλογή νομικών κειμένων, τεκμήρια ενός πνευματικού χώρου όπου εθεωρείτο ειδικός αφού είχε σπουδάσει νομική, είχε δικηγορήσει αρκετά χρόνια και επίσης είχε εργασθεί ως νομικός σύμβουλος. Πρόκειται για 1587 παραθέματα με ακριβή αναγραφή των χωρίων, μαζί με λατινική μετάφραση, ερμηνείες και ευρετήρια (1868). Στη σ. VII αφιερώνει το βιβλίο του "ΤΩ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΙ. - UNIVERSIS GRAECIS". Το έργο αυτό, πέραν των εμφανών φιλελληνικών του τάσεων, προΐδεάζει το πιστεύω των δύο μεγάλων μαθητών του (Pecz και Thewrewk) και των περισσοτέρων μετέπειτα κλασικών φιλόλογων: ελληνικά και λατινικά τίθενται σε ίση μοίρα. Χρήση και προτίμηση της Λατινικής δεν εμποδίζουν το ενδιαφέρον για τα ελληνικά πράγματα, όπως και τανάπαλιν. Η συλλογή, στην εποχή της πρέπει να αποτελούσε αξιόλογη συμβολή. Ως προς τα άλλα κείμενα ο Pecz - ομαδοποιώντας τα δημοσιεύματα - αναφέρει 239 αριθμημένους τίτλους, παρατηρώντας ότι ο πραγματικός αριθμός πρέπει να είναι 646. Τα δύο τρίτα αυτών των δημοσιευμάτων είναι επιστημονικά ενώ τα υπόλοιπα είναι εν μέρει διάφορες μεταφράσεις, εν μέρει εκλαϊκευτικά και διάφορα λοιπά κείμενα. Μεταξύ των τελευταίων συναριθμούνται μερικά ποιήματα - είτε γραμμένα κατ' ευθείαν στα ελληνικά (!) είτε ως μεταφράσεις με γλώσσα-στόχο την Ελληνική - και ένα ακόμη μυθιστόρημα με θέμα Τους Τριάκοντα Τυράννους των Αθηνών (1871). ¹⁴⁷ Κάνει επίσης εντύπωση ότι συνέγραψε τον πρώτο τόμο μιας συνοπτικής γραμματικής της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής, ήδη το 1848, προσλαμβάνοντας για σύγκριση τα στοιχεία κάπου 70 (!) γλωσσών. ¹⁴⁸ Ως καταπληκτικό αποτέλεσμα των ετυμολογικών και των συγκριτικών μυθολογικών ερευνών του "ερασιτέχνη Φιλέλληνα", ο I. Hegedűs (λίγα χρόνια αργότερα μέλος της Φιλολογικής Εταιρείας και συνεργάτης του Οργάνου της) υποβλήθηκε στον κόπο να μάθει τη σανσκριτική γλώσσα (Bozszak 1972: 234). Εάν η *Συναγωγή* προΐδεάζει την ενιαία κλασική φιλολογία με τους δύο χώρους της ως πεδία δράσεως τα οποία προσφέρονται για καλλιέργεια, αυτή η γραμματική επιτυγχάνει τον ίδιο στόχο στον χώρο των ελληνικών σπουδών. Και όμως, το βιβλίο αυτό που προηγείται τέσσερις δεκαετίες της γραμματικής του Pecz, δεν ήταν επιστημονικό, όπως το δηλώνει και ο τίτλος του. Ο Τέλυ έδινε μεγάλη σημασία στις *πρακτικές εφαρμογές των γνώσεων*. Μ' όλα ταύτα πιστεύω ότι επιτρέπεται να μιλήσουμε για μια γενναία προσπάθεια - να την χαρακτηρήσουμε επίσης *συμβολική*; - συμβολική, αφού κυκλοφόρησε τον ίδιο ακριβώς χρόνο (1848) όταν γεννήθηκε ο άνθρωπος που έμελλε να θεμελιώσει, δεκαετίες αργότερα, τη Σχολή του, την «Σχολή του Χατζιδάκι» (πβ. Μπαμπινιώτη για τον τελευταίο, 1983: 301); Πιστός προς τις πεποιθήσεις και τα ιδανικά του, ο Τέλυ προτάσσει νεοελληνικούς διαλόγους στην

¹⁴⁵ "Μερικά ερεθίσματα για να αγαπήσουμε τον ελληνικό κόσμο, οφείλονται στον Τέλυ".

¹⁴⁶ Ο Λάμπρος (1905[a]: 739) τον αξιολογεί ως εξής: "ο καθηγητής του έν Βουδαπέστη Πανεπιστημίου Ιωάννης Τέλυς άσχολείται μετá ζήλου πολλοῦ περί τὰ ελληνικά γράμματα. [...] Γνωστὸν δ' ἐπ' ίσης εἶνε, ὅτι πολλάκις ἐπέστειλε περί ζητημάτων διαφόρων εἰς ελληνικάς ἔφημερίδας καὶ περιοδικὰ ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἣν καὶ κατανοεῖ καλῶς καὶ γράφει". Πολύ νωρίτερα, ο Muller 1892: 157) τον αναφέρει μεταξύ των επιστημόνων την αλληλογραφία των οποίων ήθελε να δημοσιεύσει σε βιβλίο. Αφορμή υπήρξε η ιδέα για την Ελληνική ως την επιστημονική γλώσσα του μέλλοντος (η λεγ. "internazionale ή allgemeine Gelehrtensprache"). Ιδέα που απασχολούσε και τον Pecz, και πριν από αυτόν, τους d' Eichthal, Boltz, και Thumb (αυτ. και σ. 156).

¹⁴⁷ Το μυθιστόρημα δημοσιεύθηκε το ίδιο έτος και στα γερμανικά. Η γερμανική έκδοση αποτέλεσε βάση για την ελληνική μετάφραση του Περικλή Γεωργιάδη η οποία και κυκλοφόρησε στην Αθήνα το 1872 (Csengery 1925: 102).

¹⁴⁸ Εικ. 13. Ως ανέκδοτο ελέγγο ότι τον Οκτώβριο του 1848, όταν όλες οι αφίσες και ανακοινώσεις είχαν θέμα τις εξελίξεις του απελευθερωτικού αγώνα κατά των Αψβούργων, μέσα από την δίνη των εξελίξεων, μία μόνο ανακοίνωση αναρτήθηκε με διαφορετικό θέμα και με μεγάλα γράμματα: "Κυκλοφόρησε η Ελληνική Γραμματική του Τέλυ!", αποδίδοντας στην ανακοίνωση την ίδια σημασία με τις υπόλοιπες (Pecz 1902[1]: 4).

γραμματική ενώ δηλώνει ότι πρόκειται για μια "ωραία γλώσσα", κλείνει δε με "Διατριβή [...] παρά 'Ιωάσαφ Παπᾶ 'Ράλλη Μαυρομάτυ [sic] τῶν ἐν Πέστη¹⁴⁹ Γραικῶν παρόχου" (1848: V.1-14.90-96, βλ. εκ. 14).

Από την άλλη πλευρά είναι γεγονός ότι ως καθηγητής επέβαλλε ανυποχώρητα και επίμονα σε όλα τα ελληνικά κείμενα τη σύγχρονη προφορά, κάτι που ήταν και παραμένει ασυνήθιστο εκτός των συνόρων της Ελλάδας. Αυτή η διδασκαλική αρχή ενόχλησε αρκετούς από τους μαθητές του¹⁵⁰ - αϊφνης τον Αιμίλιο Thewtekw όπως μας πληροφορεί η βιογραφία του τελευταίου (Ritók 1993: 33). Αιτιολογημένα ή μη ο άλλος μέγας μαθητής του, ο Pecz, δέχθηκε την προφορά πρόθυμα.

Για μια πιο αντικειμενική έκθεση των πραγμάτων θα ήθελα να αναφέρω ότι ούτε ο Vági θεωρεί επαρκείς τις γλωσσολογικές του γνώσεις (1906: 447), ενώ παραδέχεται ανεπιφύλακτα τη *Συναγωγή*. Αυτό το έργο εχρησιμοποιείτο στην εποχή του Vági, 38 χρόνια μετά την έκδοσή της, ακόμη και στο εξωτερικό (Vági 1906: 446-447). Πρέπει επίσης να παραδεχθούμε ότι η πολύ μεγάλη αγάπη του Télfy για τα ελληνικά πράγματα τον κατέστησε προκατειλημμένο και του στέρησε την απαραίτητη για την επιστήμη αντικειμενικότητα και οξυδέρκεια. Έτσι λ.χ., στην δική του *Εγκυκλοπαίδεια της Κλασικής Φιλολογίας*, που προηγείται τέσσερις δεκαετίες του ανάλογου έργου του Vági, ενώ προσπαθεί γενικά να είναι μεθοδικός, αφιερώνει *δυσανάλογα μεγάλο κεφάλαιο* στην "Προφορά των ελληνικών γραμμάτων" και αναπτύσσει έντονη πολεμική (1864: 20-49). Γενικότερα, θα έλεγε κανείς ότι αναζητεί την κάθε ευκαιρία να αναφέρει συγγράμματα που είτε έχουν αντικείμενο την μετακλασική ελληνική φιλολογία είτε γράφηκαν στην νέα ελληνική γλώσσα (π.χ. 155 κεξ.). Κάτι τέτοιο, ενώ δεν είναι κλασική φιλολογία, αποτελεί ωστόσο, πολύτιμη προσφορά στην γενικότερη ελληνική φιλολογία. Παρόμοιο ζήλο συναντά κανείς ήδη στον Télfy (1853), είτε όταν επρόκειτο για Νεοέλληνες (γράφοντας π.χ. για τους Σπαρτιάτες της εποχής του) είτε όταν επρόκειτο για την "προφορά των γραμμάτων".

Τέλος, αξίζει, πιστεύω, να επισημανθεί και μια υψηλή διάκρισή του: το 1880 ο Βασιλεύς των Ελλήνων (Γεώργιος Α') τον τίμησε με το Παράσημο του Χρυσού Σταυρού του Τάγματος του Σωτήρος (Pecz 1902[1]: 6, και 1902[2]: 264).

Προσθέτω κάτι από δική μου έρευνα που μπορεί να έχει γλωσσικό ενδιαφέρον: ερευνώντας τα αταξινόμητα και αδημοσίευτα κατάλοιπα του Télfy στο Αρχείο της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης (ELTE Kézirattára, Télfy-hagyaték, αρ. Η 72), με την ελπίδα ότι θα έβρισκα κάποια στοιχεία για ενδεχόμενες σχέσεις του Χατζιδάκι και του Télfy, βρήκα δύο κρητικά χορευτικά τραγούδια τα οποία κατέγραψε ο τελευταίος. Το ένα από τα δύο είναι ειδικά ενδιαφέρον και έχει ως εξής:

"Χίλια μαχαίρια καὶ σπαθιά χαμαὶ στὴν γῆν στρωμένα
γλακοπατῶ τὰ καὶ περῶ κ' ἔρχομαι μετ' ἐσένα."

Για το "γλακοπατῶ" ο Télfy παρατηρεί: "γλακοπατῶ = λακπατῶ", δηλ. "λάξ πατῶ", η ανάπτυξη του "γ" μπροστά στο "λ" είναι ανάλογη - εξηγεί - προς τις περιπτώσεις των "γλαμάω" (=ἀττ. "λημάω"), "γλήμη" (= "λήμη") και "γλαύσω" (= "λεύσω").

(Σημειώνω ότι η έκδοση του *Φαρτουνάτου* του Μ.Α. Φόσκολου αναφέρει μόνο τον τύπο "γλακῶ": 'τρέχω, βιάζομαι' [Vincent - Δετοράκης 1980: 211] ενώ η έκδοση του *Ερωτόκριτου* του Αλεξίου (1994: 462-463, 2001: 370) καταχωρεί το ρήμα "γλακῶ" με την ίδια σημασία και το "γλοτσοπατῶ" = 'κλωσῶ και 'πατῶ'. Ο δε Πάγκαλος, στους διάφορους τόμους του έργου του, αναφέρει τους τύπους γλακῶ και γλακαλωνεύω, π.χ. τ. Ε' (1967: 292) και ερμηνεύει το πρώτο από το "λακῶ" ['διαρρηγνύομαι'] ως 'τρέχω', τέλος όμοια γράφει και ο Χατζιδάκις 1907: 67. Αφήνω ανοικτό το ερώτημα αν πρόκειται για νέα συμβολή με αθησαύριστο στοιχείο στο ελληνικό λεξιλόγιο.)

Σύμφωνα με τον Pecz ο Télfy επισκέφθηκε την Ελλάδα το 1869 και το 1888 (1902[1]: 23). Εικάζω ότι πρέπει να κατέγραψε το τραγούδι κατά την διάρκεια του πρώτου ταξιδιού του, το 1869 (ο ίδιος δεν χρονολογεί τις συγκεκριμένες σημειώσεις), όταν τελειωνε η μεγάλη επανάσταση στην οποία πολέμησε ο δεκαοκτάχρονος Χατζιδάκις. Ο Κονδυλάκης ο οποίος αναφέρει τα ρήματα "γλακῶ" και "ἀγλακῶ" και παράγωγα (1990: 5.59), χρονολογεί τη συλλογή του επίσης από το 1869 ως το 1919 (βλ. σ. Ι). Όσο ξέρω, το κείμενο όμως του τραγουδιού, από την καταγραφή του Télfy, για πρώτη φορά δημοσιεύεται στην παρούσα μελέτη.

Συνοψίζοντας, θα ήθελα να επισημάνω ότι αυτός ο επιστήμονας έθεσε τα θεμέλια - ως προς τη χώρα του - όχι απλά της κλασικής φιλολογίας η οποία δεν προϋπήρχε εκεί, αλλά και του *ιδεώδους* πολλών μετέπειτα ερευνητών: πρώτον, θέτοντας τα *αρχαία* και τα *νέα* ελληνικά σε ίση μοίρα, και δεύτερον, θέτοντας τα *ελληνικά* και τα *λατινικά*, επίσης σε ίση μοίρα. (Για περισσότερες λεπτομέρειες πβ. Bartal 1874, Latkóczy 1897, 1900, Szinnyei MIÉM XIII, 1909: 1438-1440, Sandys 1915: 393, Horváth 1937: 651 κεξ., Fekete 1975: 280-281, Glatz 2003 III: 1289), και L. Takács και I. Bartók [εν' Bartók 2005: 60.119]).

¹⁴⁹ Εννοείται η Πέστη ή Πέστα, πρωτεύουσα της Ουγγαρίας.

¹⁵⁰ πβ. Borzsák (1972: 234) ο οποίος γράφει για "ροϊχλίνεια επιτήδευση".

Κασταλίδες Μούσης νύν μίγα Παννονικής.[...]
τοί γάρ σοί φέρομεν μισθούς ὀλίγους τε φίλους τε, ὕμνοπόλω δ' ὕμνον καί
Στεφάνω στέφανον.
(Heinrich 1897: 121)

Ο Αιμίλιος THEWREWK DE PONOR (Ponori Thewrewk Emil), η εποχή του και ο κύκλος του:

Ας μου επιτραπεί η κάπως εκτενέστερη παρουσίαση του Thewrewk (10.2.1838 - 23.2.1917, εικ. 15-16), πράγμα που εν μέρει έχει ήδη γίνει ανωτέρω, χωρίς τον οποίο ή δεν θα υπήρχε ή θα είχε καθυστερήσει σημαντικά η *φιλολογία* στον "χερσότοπό" του (δανίζομαι τη λέξη από έναν ποιητή της εποχής), μέσα από το περιβάλλον του ιδίου, επειδή πιστεύω, η μορφή αυτή είναι *πολύ περισσότερη* από την μορφή ενός διακεκριμένου φιλόλογου και επιστήμονα: είναι "γέννημα-θρέμμα", με τα λάθη και τις αρετές, αλλά και το σύμβολο, μιας μοναδικής, ανεπανάληπτης περιόδου, ιστορικής και πολιτιστικής, με την οποία αρχή και τέλος της ζωής του, αλλά και το επιστημονικό-κοινωνικό του μεσουράνημα με το αντίστοιχο μεσουράνημα της εποχής, συμπίπτουν, και η οποία τελείωσε στις αρχές του 20ου αιώνα απότομα, όπως ακριβώς εξαφανίσθηκαν οι επιστήμονες του χαρακτήρα, ίσως και του αναστήματος του Thewrewk στην χώρα αυτού. Ανακύπτουν αυτές οι σκέψεις ως συμπέρασμα αν εξετάσει κανείς το εύρος των ενδιαφερόντων και των προσπαθειών του ιδίου. Η απίθανη ορμητικότητα των σκέψεων αυτού του ερευνητή - και μόνο η *ορμητικότητα* - θυμίζει τρόπον τινά την περίπτωση του σύγχρονου Γερμανού F.W. Nietzsche (καθηγητής κλασικής φιλολογίας και αυτός, αλλά και ποιητής και μουσικοσυνθέτης, πριν παραιτηθεί και εγκαταλείψει την έδρα του υπό το βάρος της συντριπτικής κριτικής του Wilamowitz το 1879, επίσης οδηγούμενος προς τα μεγάλα ζητήματα της *γλώσσας* μέσα από την φιλοσοφία), χωρίς να φιλοδοξεί να φθάσουν οι ιδέες του στα ίδια αμφιλεγόμενα ύψη, και χωρίς, ευτυχώς, να ανακοπεί η ροπή του και να έχει το ίδιο τραγικό τέλος, επιτυχής δε, λίγο πολύ - προικισμένος όχι μόνο με φιλολογική δεινότητα - στο εγχείρημα της επιλογής του αρχαίου κόσμου για σημείο αναφοράς, αλλά επίσης και ως προς το ανθρώπινο ήθος. Μνημειώδες, έστω και βραχύβιο αποτέλεσμα γενναίων προσπαθειών, κοινωνικό του καταντήματος των παρόμοιων προσπαθειών όσες φορές και όπου και να έγινε κάτι τέτοιο. Αρκεί να θυμηθούμε την παρατήρηση του Wilamowitz η οποία ίσως επιτρέπεται να χαρακτηριστεί αντιπροσωπευτική: στις αρχές της δεκαετίας του 20ου αι. - και δεν είχε παρέλθει τότε ούτε μισή δεκαετία από τον θάνατο του Thewrewk - ο Wilamowitz σε συζήτηση παρατήρησε: «Ο κόσμος που ήξερα έγινε συντρίμμα». ¹⁵¹ Ο γράφων λοιπόν πιστεύει προσωπικά ότι αν είναι εφικτός ο στόχος η κλασική αρχαιότητα να χρησιμεύσει ως σημείο αναφοράς σ' έναν κόσμο που είναι δύο χιλιάδες χρόνια πιο γηραιός, κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει μόνο με αφετηρία τα "κλασικά χρώματα" (όπως Ελλάδα και Ιταλία) και ίσως - αν καθόλου - μόνο επάνω σ' αυτά τα χρώματα. Εννοεί κάτι σαν την ιταλική Αναγέννηση. Ο Thewrewk παραμένει κλασική μορφή για τον γράφοντα ο οποίος πιστεύει ότι θα μείνει αυτός παρόμοια μορφή επίσης για τον τόπο του ιδίου.

¹⁵¹ "Die Welt, die ich kannte, ist zerstört" (πβ. Szilágyi 1984: 176[27]).

Επιστρέφοντας ο Thewrewk από την Γερμανία όπου είχε σπουδάσει, κατόρθωσε να εισαγάγει, να καθιερώσει και να πλαισιώσει *επιστημονικά* τόσο την "μικροφιλολογία" (πβ. την "Andacht zum Kleinen" /κατάλυση προς το μικρό/ του Grimm¹⁵² - όχι ιδιαίτερα αγαπητό στο κοινό της συμβατικής φιλολογίας και λογοτεχνίας), "φλέβα" που είναι επίσης προϋπόθεση για γλωσσολογικές μελέτες, όσο και ιδέες και δράσεις μεγάλης ολκής. Δεν αποτελεί υπερβολή κατά την γνώμη του γράφοντος ο Thewrewk να χαρακτηριστεί *πολυίτωρ*. Ανάλογο χαρακτηρισμό δίνει ο Ritoók (1993: 158), αλλά "πολυίτωρ" εθεωρείτο στην εποχή του και ο πατέρας του Thewrewk (Thewrewk -Pallaghy 1940: 4). Η σπάνια επιστημονική και φιλολογική μορφή του εκτείνεται από του μικροσκοπικού έως του μνημειώδους και έρχεται σχεδόν ισάξια με την περιοπτη θέση του Χατζιδάκι. Καλά δείχνει την ευρυμάθεια και τα εκτεταμένα ενδιαφέροντα του Thewrewk το γεγονός ότι αυτός πρότεινε ο Aurel Stein, ανατολιστής-σανσκριτολόγος, να εκλεγεί Τακτικό Μέλος της Φιλολογικής Εταιρείας στις 9.3.1898 (H. Boros 1970: 119[32]). ¹⁵³

Μέσα από τη μορφή του Thewrewk λοιπόν μας παρέχεται ένα *κλειδί* της ερμηνείας της εποχής του και του ευρύτερου χώρου ως φορέα των φιλολογικών επιστημών αλλά και της κυρίως φιλολογίας της οποίας - δέον να μη υποτιμηθεί η προσφορά - υπήρξε εισηγητής, τέλος επίσης του καθαυτό αντικειμένου αυτής της έρευνας το οποίο καθίσταται έτσι πιο προσιτό. Το πορτρέτο που δημοσιεύεται λ.χ. στο βιβλίο του Ritoók δείχνει καθαρά μια μορφή αριστοκρατική, και αποκαλύπτει επίσης το γενικό κλίμα της εποχής το οποίο απαιτεί αρκετή προσοχή αν θέλουμε να καταλάβουμε τα σύνδρομα αίτια και *τους φορείς* του ενδιαφέροντος για την κλασική και μετακλασική φιλολογία και μ' όλα ταύτα για την εκδήλωση σεβασμού προς τον Χατζιδάκι. Στάση και κλίμα δεν επιτρέπεται, πιστεύω, να αγνοηθούν και τα οποία ούτως

¹⁵² Ο T. αναφέρει μερικές φορές στο έργο του (όπως και άλλοι στον κύκλο του ιδίου, για παράδειγμα Szily 1900[8]: 262), αυτήν την αρχή που υιοθέτησε και εφάρμοζε πλήρως, δεν σημειώνει όμως την ακριβή πηγή. Θα περίμενε κανείς ότι την επικαλείται ο J. Grimm σε κάποια φιλολογική ή γλωσσολογική μελέτη του, όμως δεν φαίνεται να συμβαίνει κάτι τέτοιο. Ωστόσο δεν υπάρχει λόγος να αμφισβητηθεί η αξιοπιστία του T. ο οποίος μνήθηκε στην φιλολογία μάλιστα στο Βερολίνο. Αυτό που βρήκα είναι "κατάλυση στην γλώσσα" στην 1η παράγραφο του προλόγου του 1ου τόμου των *Γερμανικών Μύθων* στην έκδοση των Αδελφών Grimm. Το συγκεκριμένο χωρίο έχει ως εξής: " mit einer gewissen Andacht [...] zur Sprache" (Grimm 1983: 6). Δεν θα απέκλειε ότι η παρατήρηση έγινε στη συνέχεια είδος προφορικής αρχής στους κύκλους των Γερμανών φιλόλογων. (Ευχαριστώ τον κ. M. Meier-Brügger, Καθηγητή στο Freie Universität του Βερολίνου ο οποίος με βοήθησε να ανεύρω τη συγκεκριμένη παρατήρηση). Θεωρώ δυνατό επίσης είδος "φιλολογικού συμφυρμού": ο Kroll μας πληροφορεί ότι ο J. Grimm, το 1812, έβλεπε ιερή ακόμα και την *πιο μικρή* λεπτομέρεια της *γλώσσας*, χωρίς να μας πληροφορεί πού ο G. γράφει αυτά: "Jede Individualität soll heilig gehalten werden, auch in der Sprache; es ist zu wünschen, daß auch der kleinste [...] Dialekt [...] keine Gewaltsamkeit erdulde" (Kroll 1909: 128). Τέλος, αναφορικά με την *φιλολογία* που είχε εξαιρετική σημασία τόσο για τον T. όσο και στη σύγχρονη του Γερμανία, και επομένως αποτελεί *ερμηνευτικό κλειδί* για την παρούσα αναζήτηση, θα ήθελα να αναφερθώ στον Riedel (1996) ο οποίος εξετάζει την περίπτωση του *φιλόλογου* Nietzsche του οποίου ο T. ήταν, να το παρατηρήσουμε, μόλις έξι χρονών μεγαλύτερος. Ο Riedel, στα ίχνη του Nietzsche, επισημαίνει ότι ο φιλόλογος πρέπει και να χαιρείται την αρχαιότητα: πρόκειται για τη σημαντική αρχή της "Freude am Altertum" (1996: 135). Ανάλογη πνευματική κατεύθυνση παλαιότερα, από τον T. έως και τον Vári, εθεωρείτο *αυτονόητη*.

¹⁵³ Για τον Sir Aurel Stein, Βρετανό Ιππότη (K.C.I.E., Knight Commander of the Order of the Indian Empire, 1913) πβ. J. Mallory - V.H. Mair, *The Tarim Mummies* 2000: 174. Ο Stein, φιλόλογος, γλωσσολόγος, ινδολόγος, αρχαιολόγος, γεωγράφος και περιηγητής, δεν έγραψε μόνο το οδοιπορικό του Μεγάλου Αλεξάνδρου προς την Ινδία (*On Alexander's Track to the Indus*, London: Macmillan 1929), αλλά ακολούθησε και ο ίδιος την ίδια διαδρομή! Επανεκδοση του βιβλίου: New Delhi - Madras, Asian Educational Services 1996 (ουγγρικά: Βουδαπέστη 1931).

ή άλλως αποσιωπήθηκαν από πολλούς για διαφόρους λόγους (πβ. Szepes 2006: 5). Η κλασική φιλοσοφία και οι συναφείς επιστημονικοί και λοιποί προβληματισμοί καλλιεργήθηκαν συχνά, αν και όχι αποκλειστικά, από τους εκπροσώπους της λεγόμενης καλής ή υψηλής κοινωνίας της εποχής (δεν μιλώ μόνο για την Ουγγαρία: αρκεί να θυμηθούμε π.χ. την Αγγλία), με σαφή πάντα προσήλωση στα επιστημονικά, τα πατριωτικά και τα ανθρωπιστικά ιδεώδη.

Τον φιλόλογο Thewrewk μας δείχνουν λ.χ. οι επανειλημμένες προσπάθειές του γύρω από τον Codex Festi, χειρόγραφο του Σ.Π. Φήστου, γραμματικού του 2ου αι. μ.Χ. (1878, 1878[a], 1882, 1884, 1889, 1893), πράγμα που αξιολογεί και ο Lindsay (1913). Ο Thewrewk 1884 αποτελεί συμβολή σε τιμητικό τόμο όπου γράφουν επιστήμονες του αναστήματος του Σπ. Λάμπρου και του F. Saussure! Ο τελευταίος εδώ πρωτοδιατύπωσε τον Νόμο της ρυθμικής εκτάσεως ("Une loi rythmique"), γνωστό και ως Νόμος του Saussure που αφορά στην Αρχαία Ελληνική.

Η περιθωριοποίηση του Thewrewk και της προσφοράς του όμως δεν άργησε να έλθει. Είναι ίσως πιο εμφανής από όλα στο άρθρο που γράφηκε από τον κριτικό G.B. Németh για τα εκατόχρονα του περιοδικού EPhK. Εδώ ο αρθρογράφος αναφέρει τον Thewrewk σε μία σελίδα μόνο (1977: 347) ενώ ο αναγνώστης συναντά το όνομα του συνεκδότη του περιοδικού Heiprich, πάνω από δέκα φορές. Ένας ελληνοιστής (αυτός που ο Németh δεν είναι) θα χαρακτήριζε αυτό το αφιέρωμα ανεπαρκέστατο, ενώ κάποιος άσχετος θα αποκόμιζε την εντύπωση ότι πρόκειται για οιονεί κοινωνικό-λογοτεχνικό όργανο το οποίο έχει, που και που, επίσης θέματα της κλασικής αρχαιότητας. Ο αρθρογράφος "διολισθαίνει" όλο και περισσότερο, και αρχίζει να γράφει για "το περιοδικό του Heiprich" (σ. 360) - πράγμα που κατ' αυτόν τον τρόπο δεν αληθεύει¹⁵⁴ - καθώς επίσης για τον ίδιο ως αντικείμενο του αφιερώματος (έτσι ρητώς στην κατακλείδα). Δεν υπάρχει καμιά μνεία της καταξίωσης των νεοελληνικών σπουδών, και πολύ δυσανάλογη αυτής των ελληνικών εν γένει. "Εννοείται", όπως φαίνεται, ένας κριτικός της λογοτεχνίας που είναι ο Németh, δεν σκέπτεται καν να τιμήσει τον άλλο συνεκδότη, τον - μεταξύ άλλων - ... γλωσσολόγο. Ο γράφων που ξεφύλλισε όλα τα τεύχη του Γενικού Φιλολογικού Οργάνου είναι σε θέση να παρατηρήσει ότι η ανωτέρω προσέγγιση, αν μη τι άλλο, ξενίζει.

Το επίθετο "Thewrewk", μια λέξη σύμφωνα με την ιστορική ορθογραφία, απαντά καμιά φορά επίσης με την πιο συνηθισμένη μορφή Török. Η λέξη αυτή, ως προσηγορικό, σημαίνει 'Τούρκος'. Είναι πολύ πιθανό να πρόκειται για παρωνύμιο το οποίο δόθηκε στους προγόνους του που διέπρεψαν σε κάποιες συγκρούσεις με τους Τούρκους.¹⁵⁵ Η οικογένειά του κατάγεται από την Τρανσυλβανία (Ritoók 1993: 25) που σήμερα αποτελεί το βόρειο μέρος της Ρουμανίας και η οποία δεν γνώρισε ποτέ τον τουρκικό ζυγό, εκτός από το βαρύ φόρο που πλήρωνε ως υποτελής στην Υψηλή Πύλη. Έτσι δεν είναι καθόλου περίεργο ότι στο τεύχος του EPhK του έτους 1900, ανάμεσα στα Ανάλεκτα, όπου αναφέρονται διαδικαστικές λεπτομέρειες της

¹⁵⁴ Ο Ritoók (1990: 35[16], 1993: 80) τονίζει, ότι ο Heinrich δεν υπήρξε καν μεταξύ των ιδρυτικών μελών της Φιλολογικής Εταιρείας, αντίθετα με ό,τι πιστεύεται γενικά. (Ο Η., από την άλλη πλευρά, - καθώς επίσης ο Szily, Γενικός Γραμματέας της Ακαδημίας, υπήρξε συνεργάτης της σημαντικής γενικής εγκυκλοπαίδειας Pallas, πβ. τόμ. I, 1893, σ. 809).

¹⁵⁵ Για λεπτομέρειες της καταγωγής της οικογένειάς του, επιχειρήματα υπέρ και κατά, και σχετική βιβλιογραφία πβ. Thewrewk-Pallaghy 1940: 3-4.

εκλογής του Χατζιδάκι, διαβάζουμε ένα ποίημα γραμμένο στην αρχαία ελληνική γλώσσα το οποίο χαιρετίζει τον Πρόεδρο για την 25η επέτειο της προεδρίας του και για την επέτειο της Εταιρείας με την προσφώνηση "φίλτατε Τούρκε"¹⁵⁶ (πιο κάτω παρατίθεται το κείμενο). Το ποίημα εγράφη από τον Vári, τον οποίο επίσης θα έχω την ευκαιρία να παρουσιάσω παρακάτω. Σημειώνω ότι ο Thewrewk θεωρούσε καθήκον του να βοηθήσει τους φοιτητές και τους νέους επιστήμονες, επαγγελματικά αλλά και οικονομικά - καμιά φορά και με δικά του μέσα (!) - και ο Vári που λόγω της καταγωγής του αντιμετώπιζε διάκριση ήταν ένας από αυτούς που βοηθήθηκαν με διαφόρους τρόπους.

Δεν έχει ακόμα, όσο ξέρω, συγκεντρωθεί ολόκληρο το έργο αυτής της καταπληκτικής φυσιογνωμίας που ήκμασε κατά την περίοδο των τελευταίων δεκαετιών του προπερασμένου, αλλά που δεν ήταν τυχαίος και σ' αυτήν των δύο πρώτων του 20ου αιώνας. Όλες οι πηγές αναφέρουν πλήθος άρθρων και απειράριθμους λόγους που εξεφώνησε σε διάφορες εορτές, συνελεύσεις, μνημόσυνα κτλ.

Με μεγάλο σεβασμό και με τα καλύτερα λόγια τον μνημονεύει ένας σύντομος επιμνημόσυνος λόγος που εξεδόθη μετά τον θάνατό του σε μορφή φυλλαδίου χαρακτηρίζοντάς τον συγχρόνως εκδηλωτικό και συγκρατημένο, "επιστήμονα-ποιητή", άνθρωπο με γνώμονά του το "αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμενα ἄλλων", αρχή η οποία ενέπνεε τον ίδιο και τους συνεργάτες του στο φιλολογικό τους έργο. Στην κατακλείδα συμπεραίνεται ότι ο T. υπήρξε άνθρωπος "λαλῶν σωπῆ" (βλ. Pruzsinszky 1918[1]: 7.13, επίσης Ib. 1918[2]: 181).

Μέσα από τα δημοσιεύματα και τις σημειώσεις του που δίνουν μια ανάγλυφη εικόνα του ακαδημαϊκού χώρου καθώς επίσης της πατρίδας του - και ας μη ξεχάσουμε: είμαστε στην εποχή όταν ο Χατζιδάκις τιμήθηκε από Ούγγρους και μάλιστα δύο φορές - ο Thewrewk δεν αποδεικνύεται μόνο ευαίσθητος κοινωνικός παράγοντας, πατριώτης, εκπαιδευτικός και επιστήμονας, αλλά επίσης προικισμένος καλλιτέχνης του λόγου, δεξιότατης ρήτορας και συγγραφέας. Εξίσου γνωστό είναι ότι έγραφε ποιήματα, συχνά στην αρχαία ελληνική γλώσσα. Κάτι τέτοιο, μάλιστα, άρμοζε στις συνθήκες και στο πνεύμα της εποχής: όπως ο Vári χαιρέτισε τον Πρόεδρο στα ελληνικά, έτσι και αυτός στιχούργησε προς τιμήν ενός συγγραφέως και μεταφραστή ελληνικών κειμένων ονόματι Στέφανος Szabó (πβ. Heiprich 1897: 121 όπου διαβάζουμε ένα ποίημα γραμμένο σε πέντε άψογα διστιχα στα Αρχαία Ελληνικά). Ότι επρόκειτο για άνθρωπο ασυνήθιστα προικισμένο φαίνεται επίσης από το γεγονός ότι τον απασχολούσε η πράξη (έπαιζε πιάνο και τραγουδούσε, βλ. Csengeri 1918: 24.43) αλλά και η θεωρία της μουσικής και ειδικά τα δημοτικά τραγούδια. Ανήκε στον κύκλο του Φραγκίσκου Liszt (Thewrewk-Pallaghy 1940: 9) και ανέτρεψε την όχι ιδιαίτερα κολακευτική θέση του συνθέτη περί της δήθεν τσιγγάνικης καταγωγής των ουγγρικών δημοτικών τραγουδιών (Ritoók 1993: 51, Szepes 2006: 7, S.A. Kicsi εν' Szepes 2006: 299-303). Ο Liszt, στον οποίο αποτάθηκε προσωπικά, πληροφορήθηκε για την αναίρεση ήρεμα (Csengeri 1918: 45-46). Με τη συμβολή αυτή επιτρέπεται να θεωρηθεί πρόδρομος του συνθέτη και

¹⁵⁶ Για την απόδοση υπήρξαν δύο επιλογές: είτε η ελληνοποίηση του ξένου ονόματος είτε η μετάφραση. Προτιμήθηκε η δεύτερη.

μουσικολόγου Bartók ο οποίος μαζί με τον συνάδελφό του τον Kodály, τρεις δεκαετίες αργότερα, θα αρχίσει να ερευνά συστηματικά τα δημοτικά τραγούδια με αποτέλεσμα να φθάσει στην «καθαρή πηγή» /"tisza forrás"/ (πβ. Ritók 1993: 115-119, Kicsi é.a. 300). Δεν είναι πολύ γνωστό ότι το ένα μέλος της επιτροπής που ενέκρινε την διδακτορική διατριβή του Kodály υπήρξε ο Thewrewk (Ritók 1993: 118).¹⁵⁷ Το 1872, μάλιστα, τριάντα τεσσάρων ετών εξελέγη αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας με εναρκτήριο λόγο από τον χώρο του μουσικού χρόνου (Ritók 1993: 70). Τα βαθύτερα κίνητρα του Thewrewk υπήρξαν όμως γλωσσολογικά: «εάν υπάρχει συγκριτική γλωσσολογία γιατί να μην υπάρχει επίσης συγκριτική μουσικολογία»;¹⁵⁸ Την επίδραση του δαρβινισμού και του Schleicher δείχνει, όπως και ο Χατζιδάκις (1903[2]) αργότερα, ο Thewrewk 1869 (βλ. εικ. 17).

Στους "Πανεπιστημιακούς Λόγους" τους οποίους εξεφώνησε άλλοτε ως Κοσμήτωρ και άλλοτε ως Πρύτανης θίγει με μεγάλη ευαισθησία και ευθύνη όλα τα ζητήματα που αφορούσαν στην σπουδάζουσα νεολαία, στους διδάσκοντες, στις συνθήκες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, στην θέση του Πανεπιστημίου μέσα στην κοινωνία και στην ιστορία, στη σημασία του πατριωτισμού και στην ευθύνη των ανθρώπων των γραμμάτων, με συγκρίσεις από και αναφορές στα διεθνή επίπεδα, κυρίως όμως με γνώμονα την Αυστρία και την Γερμανία οι οποίες εθεωρούντο πρωτοπόρες στις κλασικές αλλά και στις γλωσσολογικές σπουδές. Ένας από τους λόγους του (έτος 1895) χαρακτηρίστηκε μοναδικός: αποτελεί γλωσσικό αριστούργημα φθάνοντας σε ποιητικά ύψη και επίσης εναρμονίζοντας πλήρως το περιεχόμενο με τη μορφή του. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός. Η χώρα αντιμετωπίζει τη συγκεκριμένη στιγμή το Millennium, τα χίλια χρόνια του κράτους (γιορτή και γεγονός του ύψους του ελληνικού 1821), στο οποίο ο Thewrewk τόσο ως Πρόεδρος της Εταιρείας όσο και ως πολίτης της χώρας του, ως πανεπιστημιακός αλλά και ως επιστήμων απέτισε τον δέοντα φόρο τιμής.

Ο λόγος προσείλκυσε την προσοχή και των Γερμανών, οι οποίοι τον μετέφρασαν και τον συνέστησαν για μελέτη στην γερμανική νεολαία μ' αυτά τα εισαγωγικά λόγια:

"Wir haben bereits im vorigen Hefte auf diesen Vortrag hingewiesen, welcher wohl das beste Zeugnis dafür ablegt, wie in Ungarn die Aufgabe der Universität aufgefasst und welche Bedeutung dabei der deutschen Kultur beigemessen wird. Die Formvollendung und der hochpoetische Inhalt dieser Rede lässt es angebracht erscheinen, dieselbe auch weiteren Kreisen in der vorliegenden Übersetzung zugänglich zu machen."¹⁵⁹

¹⁵⁷ Είναι λυπητερό ότι όσο θετική γνώμη είχε ο T. για την διατριβή του Kodály τόσο αρνητική γνώμη είχε ο τελευταίος για τον δάσκαλό του. Τον κατηγορήσε, μεταξύ άλλων, για κατάχρηση της μητρικής του γλώσσας. Είναι όμως γνωστό ότι ο K. δεν ασχολήθηκε με γλωσσολογία, εκτός από την υπεράσπιση της ορθής χρήσης της Ουγγρικής (κατά την γνώμη του γράφωντος δεν είχε πάντα δίκιο), και επίσης ότι δεν έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την κλασική ελληνο-ρωμαϊκή παράδοση. Ο Ritók (1991: 121[204]) αναφέρει μελέτη ενός κριτικού ο οποίος αναλύει εκτενώς τις σχετικές απόψεις του T. και ο οποίος δίνει πολύ θετική εκτίμηση.

¹⁵⁸ Διατύπωσε την ερώτηση για πρώτη φορά το 1866 (πβ. Thewrewk 1866: 30)! Είναι περιττό να τονισθεί ότι ο προβληματισμός αποτελούσε μέρος του πατριωτισμού του. Βλ. επίσης Thewrewk 1881: 16, και Ritók 1993: 72. Κάνει εντύπωση πως ο Χατζιδάκις σε μελέτη που πραγματεύεται την γλωσσονομία αναφέρει και το "μουσικόν αίσθημα" (1903[2]: 10).

¹⁵⁹ Η μετάφραση δημοσιεύτηκε στην *Salvisberg's Akademische Revue* II, σσ. 65-71 με τίτλο Die

Τα τεύχη του 24ου τόμου του ΕΡΗΚ για το έτος 1900 τα οποία μας ενδιαφέρουν ιδιαίτερα, κυκλοφόρησαν λόγω της επετείου σε ειδική διάταξη: ολόκληρο το πρώτο τεύχος αποτελεί Αφιέρωμα στον Πρόεδρο επί τη ευκαιρία των 25 χρόνων της Εταιρείας, το δεύτερο εμπεριέχει διάφορες τεχνικές λεπτομέρειες της επετείου, και τα δύο τελευταία δημοσιεύουν το σύνθημα επιστημονικό υλικό.

Από το δεύτερο τεύχος θα ήθελα να ξεχωρίσω τα εξής ενδιαφέροντα σημεία: μεταξύ των *ουγγριστί, λατινιστί* (σ. 261) και *ελληνιστί* (!) εκφωνηθέντων λόγων οι οποίοι εξήραν τη σημασία της φιλολογίας, των επιστημών, την προσφορά του Προέδρου και της Εταιρείας, μαθαίνουμε ότι ο Pecz ανέπτυξε στα *ελληνικά* τις απόψεις του, γνωστές και από άλλες πηγές, τελειώνοντας τον λόγο του ως εξής:

"Ἐξαίρω τὸ ποτήριόν μου εἰς τὴν ὑγείαν καὶ εὐτυχίαν τοῦ πολυτίμου προέδρου τῆς ἐν Βουδαπέστη φιλολογικῆς ἐταιρείας, ὁ ὁποῖος εἶναι ἥδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν παρ' ἡμῖν πάσης κλασσικῆς φιλολογικῆς μελέτης καὶ προσπαθείας ὁδηγὸς καὶ ὑπερασπιστὴς, εἰς τὴν ὑγείαν καὶ εὐτυχίαν τοῦ ἐγκαινίσαντος τὴν εὐρωπαϊκὴν φιλολογίαν κλασσικὴν ἐν Οὐγγαρίᾳ, τοῦ Αἰμίλιου Thewrewk, ζήτω εἰς ἔτη πολλά!" (σ. 262).

Να μη ξεχάσουμε ότι αυτά τα γεγονότα δεν εξελίχθηκαν στην Ελλάδα αλλά σε μια ξένη χώρα: και όμως υποτίθεται ότι οι παρευρισκόμενοι καταλάβαιναν τα λόγια του Pecz! Σήμερα, στην αρχή του 21ου αι., κάτι τέτοιο θα ήταν απολύτως αδιανόητο στους φιλολογικούς κύκλους της Ουγγαρίας (πιθανώς επίσης αλλού), άσχετο αν ή εν λόγω γλώσσα έπρεπε να είναι είτε Ελληνική (Καθαρεύουσα ή Δημοτική) είτε Λατινική.

Το "εἰς ἔτη πολλά!" φαίνεται να αποτελεί μεγάλης σημασιολογικής φόρτισης ευχή στην ιδιόλεκτο του Pecz και της εποχής. Συνάντησα την ίδια ακριβώς ευχή στις τρεις κάρτες σταλμένες από τον ίδιο προς τον Χατζιδάκι που έχω βρει κατά τις αρχειακές μου έρευνες ενώ δεν λείπει ο χαιρετισμός ούτε στα λατινικά: "Ad multos annos!" (π.χ. Thewrewk-Pallaghy 1940: 11).

Η ίδια σελίδα του Φιλολογικού Οργάνου (σ. 262) δημοσιεύει οκτώ δίστιχα του Vári. Μετά από τους λόγους και τις προπόσεις άρχισε το επίσημο γεύμα. Εδώ διανεμήθηκε πολυγραφημένο το εξής ποίημα:

Εἰδὸτα τὰς φωνᾶς μελέων τε καὶ εἰδὸτ' ἄοιδὸν
λεῖοντι μέλπειν ἄγγετ' ἐμὴν κραδίᾳ·
αὐτὰρ ἐγὼν μολπᾶς οὐ λάθω, Φίλτατε Τοῦρκε,
ὡς Τὴν ἄοιδῶν νῦν δῶρον ἄοιδᾶ ἔη,
οὐδ' ἄρα λαθόμενος ποχ' ὁ σύλλογος ἀνέρος ἔσται,
Ἑλλάδ' ὃς Ἰταλίαν τ' εἰσάγαγ' ἄμμε καλάν,
ὃς πόρεν Οὐγγαρικᾶ φωνᾶ θελκτῆρια Γραικῶν
ἔξ ἐπιγραμματῶν ἀνθολογάσαμενος,
ὃς τε πόρεν κύκνον τὸν Τήιον ἄφθιτον εἶντα
φθεγγάμενος μέλεα μίκκ' ἀτὰρ ἀθάνατα,
καὶ τὸν θεῖον Ὀμηρον ἀπάρξατο· μῆδ' ἀνάπαισον,
ἕως ἃ μὲν Καρπῶ πλέξε Τεῖν στέφανον,

Universität und ihre Angehörigen. Inaugurationsrede des Wintersemesters 1895/96, gehalten vom Dekan der philos. Fakultät in Budapest. Prof. Dr. Thewrewk v. Ponor. (Aus dem Ungarischen), και ανατυπώνεται στους "Πανεπιστημιακούς Λόγους", (Thewrewk 1905: 131-146) ως Παράρτημα. Το εδώ γερμανικό παράθεμα ανατυπώνεται στη σελ. 146.

ἀ δὲ πατρὶς κεφαλᾷ ἔπι θῆκεν εὐφρανθεῖσα,
δάσας καὶ γλῶσσαν βασκανίας φθονεράς.
Ἰλαθι εὐχομένους ὕψιστε, μέγιστε πάτερ, Ζεῦ,
δός τε τὴ οἱ κῆκ τοῦδ' ἡμερόεντα βίον.

Στο καταπληκτικό ποίημα ο Váci υπαινίσσεται μεταξύ άλλων το μεταφραστικό έργο του προέδρου (ο "Τήϊος κύκνος" λ.χ., είναι ο Ανακρέων) και ισχυρίζεται ότι αυτός "εισήγαγε στη χώρα του την ωραία Ελλάδα και την Ιταλία". Σημειώνω, αφού το ποίημα αναφέρεται επίσης στη μετάφραση του Ομήρου (την οποία δεν πρόλαβε όμως να ολοκληρώσει ο Thewrewk), ότι έπρεπε να περάσουν πενήντα ακόμη χρόνια μέχρι να υπάρξει μια πλήρης ουγγρική μετάφραση του επικού κύκλου η οποία και να έρχεται ισάξια του ομηρικού λόγου! (Ο συγκεκριμένος μεταφραστής είναι ο ποιητής G. Devecseri ο οποίος αφιέρωσε ολόκληρη τη ζωή του στις μεταφράσεις αρχαίων συγγραφέων, κυρίως των Ελλήνων, το δε έργο του είναι κλασικό και αθάνατο.¹⁶⁰ Πρέπει να σημειωθεί, ότι η Ουγγρική, ίσως ως μόνη εξαίρεση μεταξύ των ευρωπαϊκών γλωσσών, γνωρίζει την "προσωδία" και είναι μοναδικά κατάλληλη για την λεγόμενη προσωδιακή ποίηση). Κάνει βέβαια εντύπωση και ο άλλος ... ποιητής: πόσο καλά ο βυζαντινολόγος Váci γνωρίζει τα γλωσσικά στοιχεία των αρχαίων Ελλήνων ποιητών και αυτά των διαλέκτων της Ελληνικής (πβ. τους τύπους "λείοντι" και "ποχ'" 'ποτέ'). Λίγο παράξενος είναι ο τύπος "δάσας" (η λέξη που τυπώνεται στο τεύχος, "δᾶσας", πρέπει να είναι λανθασμένη): φαίνεται να εννοεί το "δήσας έχει" (πβ. "τὴν γλῶσσαν ἐγκλήσας ἔχει" στον Σοφοκλή) με το ρήμα δέω + γενική πτώση. Κάνει κάποια κατάχρηση του δωρικού α ο Váci, πρόκειται όμως ίσως για την roetica licentia, την ποιητική άδεια του ... στιχουργού βυζαντινολόγου. Ο δε "φίλιτατος" Thewrewk, ρήτορας και ποιητής και ο ίδιος, συγκινήθηκε, όπως πληροφορούμαστε από τα Ανάλεκτα, τόσο ώστε να μπορεί να πει μία λέξη μόνο: "ευχαριστώ" (Szily 1900[8]).

Όταν λοιπόν αποβίωσε ο Thewrewk το 1917, μέσα στην δίνη του πολέμου, με το θάνατό του δεν τελείωσε μόνο μια εποχή αλλά έπαυσαν να υφίστανται επίσης τα πλαίσια αλλά και το νόημα και ο στόχος μιας επιστημονικής-κοινωνικής, αλλά και ατομικής συμπεριφοράς όπως η δική του και όπως αυτή που μας παρουσιάζεται στο "στιγμιότυπο" της Φιλολογικής Εταιρείας από το 1900. Δύο χρόνια μετά το θάνατό του, το 1919, διαλύθηκε η πανίσχυρη Αυστροουγγαρία ως αποτέλεσμα των γεγονότων του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, προσέτι συρρικνώθηκε και η ίδια η ιστορική Ουγγαρία κατά δύο τρίτα του εδάφους της (πβ. Ritoók στους Borzsák et al. 2003: 756). Από λεγόμενη κεντρική δύναμη έγινε μικρή χώρα, όχι πολύ σημαντική πια. Ανακύπτουν βέβαια στον επιστημονικό στίβο νέες κορυφαίες φυσιογνωμίες όπως ο Ιούλιος Moravcsik του οποίου η επιστημονική σταδιοδρομία θα αρχίσει μόλις εκείνη την εποχή ή ο γλωσσολόγος Oswald Szemerényi ο οποίος λίγες δεκαετίες αργότερα αποκαλούνταν "the last fighting bull" (†1997) αλλά το έργο τους μέσα σε μια φθίνουσα χώρα με συρρικνούμενους πόρους έχανε το κοινωνικό αντίκρουσμα όλο και περισσότερο. Επίσης, μεγάλος αριθμός κορυφαίων επιστημόνων εγκατέλειπαν, κατά διάφορες περιόδους και για διάφορους λόγους, την πατρίδα τους, μεταξύ των οποίων και ο Szemerényi, ο Κάρολος Kerényi και πλήθος άλλων. Κάτι τέτοιο λοιπόν, θα

¹⁶⁰ Για τον D. πβ. τον Chesnais (1986: 50).

θεωρούνταν αδιανόητο στην εποχή του Thewrewk!

Δεν είναι του παρόντος να διεκδικεί πληρότητα στην παρουσίαση του Thewrewk, ανθρώπου και επιστήμονος. Επειδή όμως τον αναδεικνύω στην μελέτη μου σχεδόν σε μυθικό σύμβολο, αποδίδοντάς του μοναδικές αρετές, δεν θα ήταν σωστό να παρασιωπήσω το γεγονός ότι ορισμένοι ερευνητές τονίζουν τα αρνητικά του, επιρρίπτοντας σ' αυτόν προπαντός εγωισμό και ματαιοδοξία. Ήταν όμως, κατά τη γνώμη μου, και με αυτά τα χαρακτηριστικά του, τέκνο της εποχής του. Η μονογραφία του Ritoók που χρησιμοποίησα είναι έγκυρη και ισορροπημένη (επίσης ο R. 1990, όπου για τα αρνητικά πβ. σσ. 30-31), τα δε τεύχη του EPhK δίνουν την *ζωντανή μαρτυρία* της σύγχρονης του εποχής (πβ. λ.χ. τον θαυμασμό του Hegedűs [1899], ο οποίος παρατηρεί ότι αυτός ήταν ο πρώτος ποτέ φιλόλογος να αναλάβει πρύτανις, σ. 865).¹⁶¹

Ο κατά τα άλλα σεβαστός και εξαίρετος μύστης των θεμάτων της κλασικής φιλολογίας, Ακαδημαϊκός Borzsák, αντίθετα, καταφέρεται για κάποιο λόγο σε πολυάριθμα γραπτά του, συχνότατα εναντίον του Thewrewk. Οι αφορισμοί όμως δεν φαίνονται πάντα δικαιολογημένοι και συχνά δεν μπορεί κανείς να συμμερισθεί τις απόψεις του, ειδικά δε τον τρόπο γραφής. Μια μελέτη του (Borzsák 1979), αντικείμενο της οποίας δεν είναι ο Thewrewk αλλά ένας ιδιοφυής μαθητής του, *ενοχλεί*. Το κείμενο τον μειώνει στην κάθε σχεδόν σελίδα, και ειδικά στη σελ. 258 όπου η τοποθέτηση φθάνει κατά τη γνώμη μου στα όρια της αφιλοκαλίας, ενώ ήδη στην επόμενη σελίδα το κείμενο παραδέχεται ότι ο Thewrewk βοήθησε πολλές φορές τον εν λόγω μαθητή (βλ. επίσης: Borzsák 1981: 117).¹⁶² Ο Borzsák (1982) βρίσκει, αυτή τη φορά γαλλιστί, τρεις ευκαιρίες (σσ. 7.18.26) για να γράψει δηκτικά. Η μελέτη του είναι όμως χρήσιμη διότι έχει μερικά ιστορικά στοιχεία. Αναφέρει μεταξύ άλλων, τους Télfy και Pecz. Η υποκειμενικότητα αυτής της φύσεως, ωστόσο, δεν είναι επιτρεπτή στον ακαδημαϊκό χώρο. Ο εν λόγω ερευνητής, ο δυστυχώς πολύ νέος αποθανών Ευγένιος Ábel, μια πραγματικά εκθαμβωτική και ακτινοβολούσα ιδιοφυΐα της κλασικής φιλολογίας (βλ. λ.χ. Ábel 1885, από ξένης δε πλευράς Sandys 1915: 393), είχε το ελάττωμα να είναι "πολύ ψυχρός, πολύ κρύος, άφιλος άνθρωπος" (Borzsák 1981: 174). Ο προθυμότατος απέναντι από τον Ábel και εκδηλωτικός γενικά Thewrewk είχε το ελάττωμα να είναι "ματαιόδοξος". Στην ερμηνεία του Borzsák το πρώτο ελάττωμα δεν αξίζει καν να σχολιασθεί, το δεύτερο - μέσα από επανειλημμένες μνείες και με τρόπο άκομφο - παρουσιάζεται απαράδεκτο και ασυγχώρητο. Η ίδια ακριβώς έλλειψη φιλοκαλίας παρατηρείται στην μονογραφία του (βλ., για παράδειγμα, Borzsák 1981: 147.158). Και όμως, όλοι ξέρουμε πόσο σημαντική είναι μια βοήθεια εκ μέρους ενός καθηγητού του ύψους του Thewrewk. Ορισμένοι ξέρουν και την αντίθετη περίπτωση από εμπειρίες που είχαν. Αυτά όμως είναι υποκειμενικά. Από αντικειμενικής πλευράς, αποτελεί αδικία το να αγνωθηθούν οι ηρωικές προσπάθειες του Thewrewk και του κύκλου του (πβ. Ritoók 1990: 18) στο να εισαγάγουν την

¹⁶¹ Βλ. ακόμη Papp (1982) σσ. 57 και 73, όπου και φωτογραφία του T. ως πρύτανης (έτος 1900).

¹⁶² Πολύ διαφορετικά γράφει για το ίδιο θέμα, και για τις σχέσεις του T. προς τον Αυστριακό Αυτοκράτορα, ο Thewrewk-Pallaghy (1940: 9-10). Ως *λογοτέχνη, ποιητή, προστάτη* και *αρωγό* εξετάζει τον T. ο Papp 1921-1922. Τέλος, με περισσότερη επεικεία γράφει ο Borzsák για το ίδιο θέμα στους Kluwe κ.ά. (1990: 77-93, γερμανιστί) αλλά το ύφος του κειμένου κουράζει.

φιλολογία η οποία ως *επιστήμη δεν προϋπήρχε* στον τόπο τους, με τόσο μεγάλη επιτυχία μάλιστα ώστε ο Thewrewk να ονομασθεί "princeps philologorum" στο Διεθνές Συνέδριο Κλασικής Φιλολογίας στη Βιέννη το 1893 (Thewrewk-Pallaghy 1940: 10). Είναι θλιβερό ότι ο Borzsák, στην μονογραφία του για τον Ábel, πριν ν' αρχίσει να αξιολογεί τον τελευταίο, να έχει ήδη δυο-τρεις φορές κατακεραυνώσει τον καθηγητή του, για ματαιοδοξία, - π.χ. 1981: 22.28.49.50 - είτε ρητώς είτε μέσα από εκλεπτυσμένα, ομιλούντα μόνο στους επαίοντες επίθετα. Όσο σημαντικός θησαυρός είναι αυτό το βιβλίο ως προς τα ζητήματα της φιλολογίας, τόσο απογοητευτικό είναι ως προς την ιδιότητα της πηγής για την προσφορά του Thewrewk. Οι μεγάλες μορφές των γραμμάτων και των τεχνών υπήρξαν, λίγο πολύ *επίσης* κενόσπουδες. Είναι γνωστό ότι έτσι ήταν και ο συγγραφέας Th. Mann π.χ. *Λογοτεχνική φλέβα* είχε και ο Thewrewk: εξέδωσε συλλογή ποιημάτων το 1862 (Thewrewk-Pallaghy 1940: 6). Προφανώς, το "πρόβλημα" μαζί του έγκειται στην πολυπλευρική του: και ποιητής, και μουσικολόγος, και γλωσσολόγος, και δάσκαλος, και ρήτορας και φιλόλογος, - είναι "πολλά" αυτά μέσα σε έναν άνθρωπο. Και ο νέος Χατζιδάκις, όπως συμπεραίνει κανείς από τα σύγχρονα σχόλια αντιπάλων του (Ψυχάρη, Παπαδημητρακόπουλου), "έπασχε" από αυτό το "ελάττωμα". Δεν έχει περάσει η σκέψη από το μυαλό του γράφοντος να σταθεί σ' αυτήν την λεπτομέρεια του "πρώιμου" Χατζιδάκι. Ο Τριανταφυλλίδης δεν διστάζει να γράφει για τον Χατζιδάκι τα εξής: "ή φιλοδοξία του έκαμε τὸ πρῶτο ὀλέθριο παραστράτημα σὲ τυφλοσόκακο, ὅπου θὰ χώνονταν ὄλο καὶ βαθύτερα γιὰ σαράντα πέντε χρόνια" (1935: 17). Τι εννοεί; Πώς συμβιβάζεται μια τέτοια θέση με τα όσα γράφονται - τεκμηριωμένα - στην παρούσα ανάλυση; Έτσι θα έπερεπε να κρίνει κανείς και τον Thewrewk;

Είναι θλιβερό επίσης ότι το φαινόμενο των δηκτικών σχολίων, τα οποία πολλές φορές δεν είναι καθόλου απλά και μικρά "καρφάκια", είναι τόσο ζωντανά στην χώρα του Thewrewk και δεν αφήνει αμέτοχο ακόμη και το ύψος των ακαδημαϊκών. Ένας κορυφαίος λατινιστής οφείλει να σεβασθεί την γνωστή αρχή περί νεκρών: "De mortuis nil nisi bene", ήτοι: ο αποθανών δεδिकाίωται. Εφιστώ την προσοχή στην μελέτη του Huszti ο οποίος με την πάροδο δύο δεκαετιών μετά το θάνατο του Thewrewk, αισθάνθηκε την ανάγκη να αποκαταστήσει την όλο και περισσότερο τραυματιζόμενη μνήμη του τελευταίου (1940, ειδικά σ. 2). Με τρόπο παρόμοιο προβληματίζεται και ο Thewrewk-Pallaghy (1940: 8). Ο Thewrewk υπήρξε επίσης *γλωσσολόγος*: τυχαίνει, ο χώρος των γλωσσολόγων να απολαμβάνει μιας αρκετά περιορισμένης συμπάθειας μεταξύ αυτών που είναι του «*type traditionnel du philologue classique*, [...] dont l'opinion publique s'est fait une idée assez précise» - για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια του Moravcsik (1940[1]: 46). Και όμως: αυτός ο μη αγαπητός για τους συμβατικούς φιλόλογους χώρος αποβαίνει άτρωτος! Η αποκαρδιωμένη παρατήρηση του *φιλόλογου* Wilamowitz για τον "κόσμο που έγινε συντρίμμα" όχι μόνο δεν ευσταθεί για τον γλωσσολόγο, δεν ευσταθεί στην ενωτική θεώρηση της Ελληνικής και στη σπουδή της *γλώσσας* γενικά, αλλά, ο γράφων, ως επίσης γλωσσολόγος, αποτολμά να διατυπώσει την άποψη, ότι κάτι τέτοιο, ως ενδεχόμενη διαπίστωση για τον χώρο θα ήταν μάλλον αδιανόητη. Πώς συμβιβάζεται με το επιστημονικό ήθος ότι ένας ακαδημαϊκός, ο *ιδιος*, στη Ρώμη σε διεθνές συνέδριο, το 1984, ονομάζει τον Thewrewk "il nostro *héros ktistes*", για να συνεχίσει: "Possiamo dire che tutti i filologi classici ungheresi dall' inizio del Novecento fino alla seconda

guerra mondiale sono stati determinati dall' insegnamento e dalla formazione metodologica ricevuta dal grande professore, tutti i filologi classici ungheresi 'erano fratelli' nella fede del loro professore Emilio Thewrewk" (Borzák 1999[1]: 743, 744). Άλλα για "εσωτερική κατανάλωση", άλλα για "έξω";¹⁶³

Συνοψίζοντας όσα ανέφερα σε διάφορα σημεία αυτής της έρευνας περί κλασικής φιλολογίας, της καταξίωσης και του ποικίλλοντος καταντήματός της, της "κατάλυσης προς το μικρό" - αγαπημένης αρχής, και όχι σχήματος λόγου για τον Thewrewk -, θα μπορούσα να χαρακτηρίσω τις δύο ακραίες καταστάσεις, αυτήν της μεγάλης εποχής και της πολύ μέτριας σημερινής, εμπνευσμένος από την κλασική παράδοση και την *φιλολογική αρχή* του Thewrewk, με δύο όρους αναφερόμενους αρχικά στις ελληνικές διαλέκτους. Το 1843 ο H. Ahrens στο βιβλίο του *De dialecto Dorica* (τον 2ο τόμο του έργου *De Graecae linguae dialectis*) εισηγήθηκε, βάσει παρατηρήσεων αρχαίων συγγραφέων, τους όρους "Doris severior" /'Δωρίς τραχεία'/ και "Doris mitior" /'Δωρίς ανειμένη'/ για να τοποθετήσει τις δύο μεγάλες ομάδες των δωρικών διαλέκτων (HGD 315-316 [220.221]). Ο Thewrewk αγωνίσθηκε υπέρ της *αυστηρής φιλολογικής μεθόδου*. Θυμήθηκα τους όρους αυτούς εξετάζοντας την κρίση που διέρχεται η κλασική φιλολογία στην χώρα του Thewrewk, και ίσως επίσης διεθνώς. Θα ονόμαζα την κλασική φιλολογία "philologia severior" /'φιλολογία τραχεία' ή 'αυστηρή'/ η οποία κινδυνεύει από τις προτιμήσεις της "philologia mitior" /'φιλολογία ανειμένη'/ ή πιο εκφραστικά ίσως "philologia mollis", εννοώντας με τον δεύτερο όρο τη συμβατική φιλολογία των σύγχρονων παγκόσμιων γλωσσών και γραμματειών (Αγγλικής, Γαλλικής, Γερμανικής κτλ.). Οι αφορισμοί που δέχθηκε και δέχεται ο Χατζιδάκις κατά διαστήματα - ενώ *σήμερα* βλέπουμε ευτυχώς μάλλον την αποκατάσταση παρά τον συνεχιζόμενο τραυματισμό της μνήμης του -, θυμίζουν μέχρις ενός βαθμού τις επιθέσεις κατά της philologia severior. Ευχής έργον θα ήταν η philologia mollis να μην εκτοπίζει και άλλο την πρώτη και τους αυστηρούς φιλόλογους, και να μη καταλήξει αυτή η επιστήμη στο να "ψάχνει με το φανάρι" να βρίσκει ικανούς και καταρτισμένους ερευνητές που να έχουν έγκυρη, επιστημονική πρόσβαση στα δόκιμα αρχαία κείμενα, ελληνικά και μη.

Βλ. περαιτέρω βιογραφικές και άλλες λεπτομέρειες για τον Thewrewk και την εποχή του στους Bartal 1874, Latkóczy 1897(a), Szinyei MIÉM XIV, 1914: 106-110, Sandys 1915: 393, Csengeri 1918, 1925(a), Fekete 1975: 283, Harmatta 1975: 346-347.349, Ritoók 1991, Borzsák 1999: 784 (με παραπομπές), Ritoók 1997: 5, Ritoók στους Borzsák et al. 2003: 755-756, Glatz 2003 II: 1017-1018, L. Takács και I. Bartók (εν Βορτók 2005: 61.119) και Szepes 2006: 5-7.

¹⁶³ Λήγοντος του 2007, ολοκληρώθηκε το επιστημονικό έργο του Β. Απέθανε, σε ηλικία 93 ετών, στις 9 Δεκ. 2007 (βλ. ΑΤ 52, 2008: 7). Αναμφισβήτητα, το ανάστημα, η προσφορά, η σημασία, οι αρετές του είναι πολύ μεγαλύτερα και περισσότερα από τις ατέλειες. Φίλοι και μαθητές του δεν άργησαν να τον τιμήσουν με διεθνές συνέδριο στις 20-25 Απριλίου 2009. Ως οφείλει ο καθένας μας, σεβόμενοι την μνήμη του, του ευχόμαστε, μαζί με τόσους άλλους, ut requiescat in pace.

Γουλιέλμος PECZ (Pecz Vilmos):

"ὄμολογῶ ὅτι εἶμαι ὀπαδός του" (Pecz 1909[2]: 242)

Ο Γ. Pecz (20.3.1854 - 9.11.1923, εικ. 18), "ὄτρηρος - με τα λόγια του Χατζιδάκι¹⁶⁴ - τῶν Ἑλληνίδων Μουσῶν θεράπων" και μεγάλη μορφή της κλασικής, ειδικά της ελληνικής φιλολογίας, Καθηγητής Πανεπιστημίου της Κλαυδιούπολης (ή Κλουζ, Τρανσυλβανία, 1891-1895)¹⁶⁵ και της Βουδαπέστης (από το 1895), εξελέγη Αντεπιστέλλον Μέλος της Ακαδημίας των Επιστημών το 1887, και Τακτικό Μέλος το 1902. Από γλωσσολογική άποψη, αποδέχθηκε τις ιδέες των Νεογραμματικών και δημοσίευσε μερικά έργα που δείχνουν αυτήν την κατεύθυνση (λ.χ. 1882 και 1894[4, γερμανιστί], όπου αναφέρει, σ. 215, και τον Χατζιδάκι). Πολλά γραπτά του πραγματεύονται θέματα της Ελληνικής (μορφολογία, ρόλο της αναλογίας, συντακτικά φαινόμενα κλπ.) και, όπως προκύπτει από τον Πρόλογο του συντακτικού των αρχαίων ελληνικών, θεωρεί ότι προσφέρει σύγχρονο έργο επί γλωσσολογικής βάσεως (1883: II). Ο Pecz όμως, μολοντί είχε σπουδάσει επίσης γλωσσολογία, δεν ήταν γλωσσολόγος στην κυριολεξία. Τον απασχόλησε η φιλολογία με την πιο ευρεία έννοια του όρου και έδωσε μάλιστα δική του ερμηνεία στην κλασική φιλολογία: αυτή πρέπει να αποτελεί την ενιαία ελληνική και λατινική φιλολογία, από τον πιο παλιό δηλαδή γραπτό λόγο των δύο γλωσσών μέχρι και τα γραπτά των ημερών μας, είτε ρητώς με την ονομασία "κλασική φιλολογία" είτε - έχοντας γίνει πιο συμβιβαστικός στην ορολογία κυρίως μετά την σχετική αλληλογραφία του με τον Krumbacher (πβ. Pecz 1906: 5 και 1911[2, ελληνιστί] - αποκαλώντας "ελληνολατινική φιλολογία". Επαναλαμβάνει αυτήν την θέση και στα γερμανικά και μιλά για "griechisch-lateinische Philologie" (1912[1]: 378). Ασχολήθηκε με το ελληνικό "γλωσσικό ζήτημα", αναφορικά με το οποίο συμεριζόταν τις απόψεις του Χατζιδάκι με τον δικό του τρόπο. Μερικά γραπτά του σχετικά είναι οι Pecz 1909(1), 1909(2)¹⁶⁶, 1911(2), 1911(3), 1913(3). Οι αναζητήσεις αυτών των μελετών δεν είναι ακριβώς οι ίδιες με αυτές που πραγματεύονται την νεοελληνική γλώσσα, οι οποίες είναι και πολύ περισσότερες. Θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή στον Pecz 1913(3) όπου, με αρκετή νηφαλιότητα, δίνονται επιχειρήματα υπέρ της Καθαρεύουσας και τα ελληνικά δεδομένα παραλληλίζονται με την περίπτωση της Γερμανικής Κοινής η οποία, στην ουσία, ανάγεται στην *Kanzleisprache*, είδος γερμανικής καθαρεύουσας του 15ου και 16ου αι., που χρησιμοποίησε ο Λουθήρος ως ιδίωμα της μετάφρασής του (σ. 220).

Η στροφή αυτού του ερευνητή από την καθαυτό κλασική φιλολογία προς την ενιαία ελληνολατινική, και ειδικότερα, την ελληνική καθώς επίσης την νεοελληνική φιλολογία υπήρξε βαθμιαία, με κίνητρο τόσο την προσφορά των Γερμανών όσο και την επαφή του ίδιου με την Ελλάδα αλλά και τον Χατζιδάκι. Τον πρώιμο ερευνητή δείχνουν οι Pecz 1889(1) και (2) ενώ ο Pecz 1889(2) αξίζει και ιδιαίτερη μνεία. Βρήκα αυτό το βιβλίο κατά την έρευνά μου

¹⁶⁴ Βλ. επιστολή του Χ. στο κεφάλαιο Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ, και εικ. 71 (όπου το επίθετο απαντά στη σειρά 6).

¹⁶⁵ Βλ. λεπτομέρειες στους Gazda et al. 1997 I: 7-8.11 κεξ., II: 236.294-295 και αλλού.

¹⁶⁶ Εικ. 22 (βλ. και εικ. 21).

στην Θεσσαλονίκη. Ευρίσκεται στην Κεντρική Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης. Φέρει στην προμετωπίδα του σφραγίδα που σημειώνει "Βιβλιοθήκη Χατζηδάκη [sic] Ἄριθ. 1170" (εικ. 19). Δίπλα αναγράφεται: "Βιβλ. Εἰς. 24882". Καθώς το πρώτο βιβλίο (επιμέλεια κειμένων του Σαλλουστίου) ευρίσκεται στη Βιβλιοθήκη του Σπουδαστηρίου του Παν/ου Αθηνών ενώ το δεύτερο φέρει σφραγίδα με το όνομα του Χατζιδάκι, είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι ο Pecz πρόσφερε και τα δύο έργα του στον Χατζιδάκι. Φαίνεται ότι, ως νεαρός επιστήμων, δεν είχε ακόμα την οικειότητα να αφιερώνει τα βιβλία του.¹⁶⁷

Για την διεθνή γλώσσα των φιλολογικών επιστημών, ανάλογα, έχοντας υπ' όψιν τον ρόλο που έπαιζε και η Λατινική ανά τους αιώνες, ο Pecz πρότεινε την Ελληνική και ακριβέστερα την *Καθαρεύουσα*. Έγραψε, ακολουθώντας το πιστεύω του, μερικά έργα (κυρίως στον χώρο της υφολογίας και της ρητορείας - σύμφωνα δε με τον όρο του ίδιου που χρησιμοποιεί ως τίτλο του βιβλίου του, της "συγκριτικής τροπικής") στα ελληνικά (Καθαρεύουσα). Ορίζει για κάτι τέτοιο μάλιστα, πολύ φιλόδοξα, επίσης τη Σειρά της "Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας" η οποία διευθυνόταν από Επιτροπή Κλασικής Φιλολογίας (Pecz 1913[2], εικ. 24, πβ. και εικ. 23).

Η πρότασή του είναι ιστορικά σημαντική, αν και αμφισβητούμενης από πολλούς ορθότητας και χρησιμότητας. Ο ίδιος γράφει πιο συχνά για ελληνικά θέματα παρά για λατινικά, και επειδή δεν εκφράζεται πάντα καθαρά σχετικά με το αν η Καθαρεύουσα "προώριται" (πβ. 1913[2]: 6) επίσης για γλώσσα της λατινικής φιλολογίας¹⁶⁸, της φιλολογίας και των ανθρωπιστικών επιστημών εν γένει, θα ήθελα να παραθέσω σχετική ανακοίνωση ενός συναδέλφου του: "Ἦξερε την Καθαρεύουσα όπως λίγοι μόνο μεταξύ των ξένων λογίων. Ανήκε σ' αυτούς που πιστεύουν ότι αυτή η γλώσσα πρέπει, ως διεθνής γλώσσα των επιστημών, να αντικαταστήσει την Λατινική" (Czebe 1927-1928: 362). Ο Pecz στην *Γραμματική* του (1894[1]) αρκείται ακόμα να κάνει την Καθαρεύουσα, δίπλα στην Λατινική, *παράλληλη* γλώσσα της κλασικής φιλολογίας, έχοντας βρει προβληματική την θέση των d' Eichthal, Kuhlenbeck και Boltz (Pecz 1893[1]: 321-322 και 1894[1]: 40-41). Με την μεγάλη αυτή προσήλωση στην "Reinsprache" (Καθαρεύουσα), χωρίς ακρότητες πάντως όπως το τονίζει πολύ εμφατικά στο άρθρο που αποτελεί και το πιστεύω του (1909[1] και [2]), υπήρξε αναμφιβόλως *στρατευμένος οπαδός του Χατζιδάκι*. Για να είμαστε αντικειμενικοί πρέπει να σημειώσουμε ότι η σκέψη για την Ελληνική ως "την διεθνή γλώσσα των λογίων του μέλλοντος" πηγάζει από τρεις πηγές: την Ελλάδα, την Γαλλία και την Γερμανία. Συγκεκριμένα, αξίζει να αναφέρουμε

¹⁶⁷ Αναφέρω με την ευκαιρία ότι στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης υπάρχει *δωρεά Χατζιδάκι*. Πρόκειται για περίου 3000 βιβλία, μερικώς καταλογωγραφημένα, τα οποία ευρίσκονται στην Κεντρική Βιβλιοθήκη. Οφείλω την πληροφορία στην κ. Α. Σφήκα-Θεοδοσίου (Ιστορικό Αρχείο ΑΠΘ) την οποία ευχαριστώ θερμά, πβ. Μανωλικά 2005: 23. Αφορμή για την δωρεά θα έδωσε το γεγονός ότι πρώτος πρύτανης του Παν. Θεσσαλονίκης υπήρξε ο Χατζιδάκις (1926, Α' περίοδος, τ.έ., όπως φαίνεται, Απρίλιος - Σεπτέμβριος), βλ. εν προκειμένω Χασιώτη - Αραβαντινό 2002: 98. Ο Χατζιδάκις, εκτός από πρύτανης, ως τακτικός καθηγητής, δίδαξε επίσης γλωσσολογία κατά το διάστημα των ετών 1926-1928 (πβ. Χατζιδάκι κ.ά. 1926-29: 5.6.9.10.20).

¹⁶⁸ Ο Ρ. (1911[3]) γράφει με σθένος υπέρ της Καθαρεύουσας αλλά μόνο σε σχέση με την ενιαία ελλ. φιλολογία όπου και έχει αντιρρήσεις κατά του Vári, ενώ παραθέτει απόσπασμα επιστολής του Α. Heisenberg από τις 22.6.1911. Ως προς τα ελληνικά, ο Η. συμφωνεί πλήρως με τις απόψεις του Ρ.: "Ich stimme in den Grundgedanken völlig mit Ihnen überein und bin von jeher für eine Verbindung der mittel- und neugriechischen mit der klassischen Philologie eingetreten" (σ. 706).

το έργο του August Boltz που έχει αυτόν ακριβώς τον τίτλο (Boltz 1890). Το ζήτημα απασχόλησε έντονα και τον Télyf ο οποίος, το 1888, παρουσίασε την μελέτη του τελευταίου σε βιβλιοκριτικό άρθρο (πβ. Télyf στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, με πηγή τον επιμνημόσυνο λόγο του Pecz, σ. 40).

Ο Boltz, του οποίου το βιβλίο ξεφύλλισα επί τη ευκαιρία, αφού αναφέρει με ειρωνεία την τεχνητή γλώσσα της εποχής του, την Volariuk και τις άλλες τεχνητές γλώσσες (σσ. 1-3), μας πληροφορεί ότι η ιδέα για την Ελληνική ως διεθνή γλώσσα προέρχεται από τον (νομομαθή και φιλόλογο) Μάρκο Ρενιέρη από τα 1855 (σ. 5). Οι απόψεις του Ρενιέρη ενέπνευσαν τον Γάλλο Gustave d' Eichthal - ιδρυτή της Association pour l' encouragement des études grecques -, ο οποίος δημοσίευσε μία μελέτη στο «Revue Scientifique» και μία στο «Revue de Physiologie» (αυθ. και σ. 14), και μετά, επίσης ελληνιστί στην *Εστία* ως d' Eichthal 1884. Έχοντας ελέγξει τις πληροφορίες του Boltz διαπίστωσα ότι η ελληνική μελέτη αποτελεί *δεύτερη δημοσίευση* με πρωτοβουλία των συντακτών του περιοδικού οι οποίοι προσθέτουν επίσης συμπληρώματα. Ο d' Eichthal αναφέρεται σε "σπουδαιότητας παρατηρήσεις" στο «Revue de Physiologie» (Επιθεώρησης τής φυσιολογίας) οι οποίες τον παρακίνησαν "να υποβάλη [...] τὴν λύσιν" και οι οποίες επομένως, δεν αποτελούν δικό του δημοσίευμα. Η μελέτη στην *Εστία* υπογράφεται από "Π.", αρχικό πιθανώς του επιμελητή ή μεταφραστή του κειμένου του d' Eichthal, που πρέπει να ήταν γνώριμο στους αναγνώστες της εποχής. Ο B. προθέτει ότι αυτό το άρθρο υπήρξε η άμεση αφορμή για τη συγγραφή του βιβλίου του (αυτ.). Πρέπει να παρατηρήσω ότι το έργο αυτό, αντίθετα με τον τίτλο του, δεν διαφέρει πολύ από τις συνηθισμένες γραμματικές και ανθολογίες κειμένων της εποχής. Πραγματεύεται τον ρόλο της Ελληνικής με την ανωτέρω έννοια, στα πλαίσια μιας Εισαγωγής μόνο που χρησιμοποιείται ως διευκρινιστικό βοήθημα για τα διάφορα αποσπάσματα που ακολουθούν, και το έργο του δεν συγκρίνεται με τη συστηματική προσέγγιση και ανάπτυξη του θέματος - πέραν μάλιστα και των ορίων της Ελληνικής - του Pecz.¹⁶⁹

Το πόσο τολμηρή και πρωτότυπη ήταν η σκέψη του Pecz για το ενιαίο της Ελληνικής και επίσης της Λατινικής - πράγμα το οποίο στην Ελλάδα, όσον αφορά στην ελληνική γλώσσα, είναι, συχνά, αν και όχι πάντα, κοινός τόπος - μπορεί να επιβεβαιώσει και ο γράφων από δική του εμπειρία. Ως φοιτητής, εγγεγραμμένος στο Τμήμα των Αρχαίων Ελληνικών και των Λατινικών στο Πανεπιστήμιο της Βουδαπέστης, ενδιαφερόμενος όμως επίσης για θέματα βυζαντινής και νεοελληνικής φιλολογίας, έμελλε να γίνεται αποδέκτης τόσο της αφ' υψηλού αντιμετώπισης του κάθε "μη δόκιμου" εκ μέρους των φοιτητών και συχνά μερικών καθηγητών των Αρχαίων Ελληνικών, όσο και να βιώνει τη συχνή αποστασιοποίηση από τα "δόκιμα" ελληνικά μέχρι βαθμού απορρίψεως εκ μέρους των φοιτητών των Νέων Ελληνικών: αντί διπλής επιδοκιμασίας *διπλάσια* αποδοκιμασία. Μια κατάσταση καθόλου υγιής και καθόλου άξια ενός πανεπιστημιακού χώρου. Ασφαλώς ο Pecz είχε δίκαιο, αλλά έλειπαν - όπως λείπουν ίσως και σήμερα - οι κοινωνικές προϋποθέσεις

¹⁶⁹ Για τον B. πβ. Λάμπρο 1905[α]: 737, και από την ξένη βιβλιογραφία, Muller 1891. Ο M. ακολουθεί τα ιδανικά των d' Eichthal και Boltz και τους αξιολογεί ανάλογα, καθώς επίσης τον Χατζιδάκι που αποτελούσε σημαντική πηγή για τη σύλληψη και τους προβληματισμούς του βιβλίου του. Μελετώντας τους δύο τόμους του M. καταλαβαίνει κανείς και τα κίνητρα του Télyf: η συνεξέταση και η από κοινού παρουσίαση των αρχαίων και των νέων ελληνικών θα αποτελούσε συνήθη πρακτική και επιστημονική μέθοδο, πόσο μάλλον όταν τα "νέα ελληνικά" εννοούσαν, όπως και σε αυτήν την περίπτωση, την Καθαρεύουσα. (Βλ. για κάποια επιχειρήματα τις σσ. 57.59.62.71 κεξ., κλπ.).

για να ιδρυθεί η ιδανική ελληνολατινική φιλολογία. Πόσο *νοσηρός* υπήρξε αυτός ο διαχωρισμός μπορούμε να το καταλάβουμε όταν διαβάζουμε ένα παράπονο του Χατζιδάκι (απόσπασμα της περίφημης Απάντησής του στον Krumbacher), του οποίου ο διμέτωπος αγώνας θυμίζει την προσωπική εμπειρία του γράφοντος:

"Άλλ' όμως, καθά ὁ παλαιὸς Σόλων οὔτε τοὺς εὐπατρίδας οὔτε τοὺς δημοκρατικοὺς διὰ τῆς δικαίας νομοθεσίας τοῦ ἡγχαρίστησεν, οὕτως ἔπαθον καὶ ἐγώ· ἐκάτεροι [δηλ. καθαρευουσιάνοι καὶ δημοτικιστὲς] ἀξιοῦντες νὰ ὑποστηρίξω μόνον αὐτῶν τὰς γνώμας καὶ ἀποτυχόντες ἄρμησαν ἐπ' ἐμέ· [...] Δὲν κατελέχθη ποτὲ εἰς τοὺς σχολαστικοὺς γλωσσαμύντορας, διὸ καὶ ὡς μαλλιαρὸς ἀπεκλήθη, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τοὺς σχολαστικοὺς δημοτικιστὰς, διὸ πάλιν καὶ ὡς ἀντιδραστικὸς κατηγορήθη" (Βαγιακάκος 1977: 73-74.91).¹⁷⁰ Από μια οπτική γωνία λίγο διαφορετική επανέρχεται σ' αυτό το χωρίο και προβληματισμό ο Μπαμπινιώτης σχολιάζοντας εν συντομία τη θέση του Χατζιδάκι (1983: 304-306, 1994: 55-76.438-439).

Όσον αφορά στην Έδρα Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου ELTE της Βουδαπέστης, αυτή αντιλήφθηκε τα αρνητικά της κρατούσας διχόνοιας και από τα τέλη της δεκαετίας του 70 άρχισε να εκδίδει δικό της περιοδικό με τον συμβολικό τίτλο *Homonoia*. Το όργανο αυτό που φιλοξενούσε μόνο ξενόγλωσσες μελέτες έπαυσε να εκδίδεται στις αρχές της δεκαετίας του '80.

Πιο επιτυχής υπήρξε η πρόταση του Pecz για την καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας και γλωσσολογίας. Σ' αυτούς τους χώρους, ως καθηγητής, πραγματοποιούσε την ενότητα όπως πάντα ήθελε ανεμπόδιστα και παρέδιδε μαθήματα Ελληνικής και από τις τρεις περιόδους (αρχαία, βυζαντινή, νεοελληνική), γινόταν, με άλλα λόγια, η επιστημονική σπουδή και της νέας Ελληνικής, ως ισάξιου με τα αρχαία αλλά και ως αυτοτελούς χώρου, για πρώτη φορά στην πατρίδα του ίδιου.

Με την *Γραμματική* (1894[1], εικ. 20), αντίθετα με το *Συντακτικό* του (1883) το οποίο χαρακτηρίστηκε υπερβολικά ριζοσπαστικό για σχολικό βοήθημα (Sritkó 1883), ο Pecz αγγίζει ίσως τις κορυφές της εποχής του. Ο Hegedús (1894) την χαιρετίζει θερμά καθώς επίσης το γεγονός ότι ο Pecz ακολουθεί τον Χατζιδάκι ως προς την *ενότητα* της ελληνικής γλώσσας. *Πρακτικό όφελος* της γραμματικής στην άποψή του θα είναι ότι συμβάλλει στη μελέτη των βυζαντινών πηγών οι οποίες αποτελούν σημαντικό σημείο αναφοράς για την προϊστορία των Ούγγρων (σσ. 493-494). Στη συνέχεια αναφέρει με ικανοποίηση ότι παρατίθεται μελέτη του Χατζιδάκι για το γλωσσικό ζήτημα μαζί με μετάφραση ως δείγμα από την νεοελληνική γλώσσα (σ. 495) ενώ προσυπογράφει τον χαρακτηρισμό του συγγραφέως ότι η Ελληνική είναι "ωραία" (σ. 496). Ο Pozder (1895) εκφράζει ακόμη θετικότερες απόψεις: η γραμματική δεν υστερεί σε τίποτε σε διεθνείς συγκρίσεις ως προς την μέθοδο και την επιστημονική της ενώ ως προς την πρακτική πλευρά, θα αποτελέσει χρήσιμο βοήθημα κατά της "ανοησίας" ("badar vád") με την οποία κατηγορούνται συχνά οι εκπαιδευτικοί, ότι τάχα "διδάσκουν νεκρές γλώσσες"

¹⁷⁰ Αναφορικά με τα παλαιά θλιβερά, ως αρκесоύμε στα εξής: ο Τριανταφυλλίδης, σε απόσταση τριών δεκαετιών, θεωρεί ότι τον Χατζιδάκι χαρακτηρίζει "άσυναρτησία και έλλειψη κάθε ενότητας και λογικής [...] καὶ [...] ὅπου πολεμᾷ τὸν Κρουμπάχερ" (1935: 19[23], αναφέρεται στους Krumbacher - Χατζιδάκι 1905). Διαφορετικά εκφράζεται για το ανωτέρω απόσπασμα ο Μπαμπινιώτης (1999[1]: 275).

(δηλ. την Ελληνική και την Λατινική): το βιβλίο του Pecz θα είναι το καλύτερο αντεπιχείρημα (σ. 323). Χαρακτηρίζει πολύ χρήσιμο και διδακτικό το τμήμα του έργου που εξηγεί την *διγλωσσία* και το *γλωσσικό ζήτημα*, υπενθυμίζοντας ότι διαπιστώθηκε διγλωσσία και στην παλαιότερη Ουγγρική κάθε φορά όταν γινόταν προσπάθεια για δημιουργία επιστημονικής γλώσσας (σ. 324).

Σημειώνω ειδικά τη *στενή φιλία* ανάμεσα στον Pecz και τον Χατζιδάκι επειδή πρόκειται για λεπτομέρεια που τονίζεται πολύ συχνά, όπως και στην νεκρολογία του πρώτου (σ. 6, βλ. πιο κάτω). Πρόκειται για φιλία που καλλιεργείται μέχρι το τέλος της ζωής του Pecz. Αξιοσημείωτο είναι και το γαμήλιο ταξίδι του τελευταίου που πραγματοποίησε στην Ελλάδα το 1892 (αυτ.). Το ταξίδι μεταβλήθηκε σε ερευνητική αποστολή καθοριστικής σημασίας για την επιστημονική ανέλιξη του νέου επιστήμονα. Παγίωσε το αρχικώς διατακτικό ενδιαφέρον του για την νεοελληνική γλώσσα και φιλολογία. Εικάζω ότι η δημοσίευση της *Einleitung* του Χατζιδάκι το ίδιο έτος (1892) θα συνέβαλε ουσιαστικά. Παρακολούθησε τα μαθήματα του Χατζιδάκι για ένα εξάμηνο και την επαφή αυτή την διατήρησε και στη συνέχεια (πβ. Hegedűs 1894: 493). Έτσι μόνο καταλαβαίνουμε πραγματικά την μεγάλη σημασία που είχαν στη ζωή του η γνωριμία και η φιλία αυτή. Αποτέλεσμα της σχέσης των δύο επιστημόνων υπήρξε - μεταξύ άλλων - η γραμματική της Νέας Ελληνικής (P. 1894[1]), η οποία και ήταν η πρώτη σοβαρή επιστημονική γραμματική του είδους στην Ουγγαρία. Ο Χατζιδάκις αναφέρεται τιμητικά ήδη στη σελ. 4: "Οφείλω πάρα πολλά στα διάφορα βασικής σημασίας έργα του Χατζιδάκι". Στη σ. 208 ο Χατζιδάκις αξιολογείται μαζί με άλλους Έλληνες συγγραφείς και ερευνητές ενώ στις σσ. 134-143 παρέχονται αποσπάσματα, μαζί με μετάφραση της μελέτης του πρώτου σε δύο μέρη ("Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι", 1890 και 1893). Η μακρά εισαγωγική επισκόπηση της *Γραμματικής* με τίτλο *Az újgörög nyelv / Η νεοελληνική γλώσσα/* (σσ. 9-41, με πρώτη δημοσίευση ως Pecz 1893[1]), δεν αποτελεί μόνο άριστη εισαγωγή στον νεοελληνικό γραπτό λόγο και γλώσσα μαζί με πλούσια βιβλιογραφία αλλά επίσης εισαγωγή στο έργο του Χατζιδάκι (σσ. 14 κεξ. και 296 κεξ. αντιστοίχως) καθώς επίσης την "ομολογία πίστεως" περί ελληνικής γλώσσας και του γλωσσικού ζητήματος του συγγραφέως που δηλώνει ότι αποδέχεται ανεπιφύλακτα την θέση Χατζιδάκι (σσ. 31 και 312).

Το επιστημονικό *πιστεύω* του μαθαίνουμε με λεπτομέρειες από τον ακαδημαϊκό *εναρκτήριό* του λόγο που αφιερώνεται στο μέλλον της κλασικής φιλολογίας στον τόπο του (Pecz 1905[1]). Σ' αυτόν τονίζεται η *αναγκαία σύνδεση* των κλασικών σπουδών με το *παρόν* (σ. 4.) και ο ρόλος της *Λατινικής* (σ. 21). (Αυτός ο ρόλος θεωρήθηκε και από τον γράφοντα τόσο σημαντικός ώστε να του αφιερώσει μελέτη σε Παράρτημα.)

Για τον Pecz η πιο μεγάλη χαρά (Darkó 1925: 9) υπήρξε το τιμής *ένεκεν διδακτορικό δίπλωμα* το οποίο του χορηγήθηκε από το Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1912. Μια χειρονομία που ανταποδόθηκε στον Χατζιδάκι 23 χρόνια αργότερα! Αξίζει επίσης να αναφερθεί το ονομαστό βιβλίο του Pecz, η *Συγκριτική Τροπική* (1913) επειδή κατέχει μια παράξενη θέση στο έργο του, όχι άσχετο προς τον Χατζιδάκι και επίσης διότι και αυτό αποτελεί είδος επιστημονικού πιστεύω. Πβ. λ.χ. το ακόλουθο απόσπασμα: "Ὡς γλώσσαν τοῦ βιβλίου μου μεταχειρίζομαι [sic] τὴν γραφο- | μένην τῶν σήμερον Ἑλλήνων, τὴν λεγομένην Καθαρεύουσαν, διότι κατὰ τὴν ἀπὸ πολλοῦ σχηματισθεῖσαν καὶ ἐπανειλημμένην ἔκφρασθαι πεποιθήσιν μου αὕτη ἢ γλῶσσα προὔρισται νὰ εἶναι ἢ κατ' ἐξοχὴν διεθνῆς γλῶσσα τῆς ἡνωμένης καὶ ὡς μῆς ἐκλαμβανομένης

ἀρχαίας, μεσαιωνικῆς καὶ νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας" (σσ. 5-6). Με τον όρο "τροπική" εννοεί τη συστηματοποίηση των ποιητικών τρόπων ή σχημάτων λόγου όπως π.χ. "μεταφορά", "αλληγορία", "παρομοίωση" ή "παραβολή" κτλ. σε γραμματολογικά πλαίσια. Σύμφωνα με την πεποίθηση που αναφέρει στον Πρόλογο, δημοσίευσε αρκετές μελέτες με γλώσσα την Καθαρεύουσα, τόσο στην Ελλάδα στο περιοδικό «Αθηνά» (πβ. Pecz 1893[3] και 1894[3]) όσο και αλλού. Τέτοιας φύσεως είναι λ.χ. η αναφερθείσα μελέτη για τα ζητήματα της γραφομένης στην Ελλάδα (1909[2], μαζί με το πρωτότυπο κείμενο που σημειώνω ως Pecz 1909[1]). Για αυτά που δημοσίευσε στην Ελλάδα μας πληροφορεί μεταξύ άλλων το βιβλιογραφικό μέρος της "*Συγκριτικής τροπικής*" (1913[2]: 3-5 και 392-396).

Ο Χατζιδάκις προτάσσει σύντομη εισαγωγή στον Pecz 1893(3) όπου εκφράζει τη χαρά του τόσο για την *γλώσσα* της πραγματείας όσο και για το γεγονός ότι δημιουργήθηκε νέα έδρα "σμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσης": "Ἡ [...] διατριβὴ αὕτη συντεταγμένη εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν εἶναι περιφανὲς τεκμήριον τῆς ἐπιμελοῦς καὶ ἐπιτυχοῦς καλλιτεργείας, ἧς ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀρχαία τε καὶ νεωτέρα, ἀξιοῦται ἐν Οὐγγαρῖα." Καταλήγει με την έκφραση της ευχής ο Pecz να αναλάβει την ηγεσία της νεοσυσταθείσας έδρας: "Εἴθε δὲ ἀνὴρ οἷος ὁ ἐλλογιμώτατος φίλος κ. Pecz, ὅστις ὡς γνωστὸν καὶ λαλεῖ τὴν ἡμετέραν νέαν γλῶσσαν ἀπταιστως, ν' ἀναλάβῃ τὸ μέγα καὶ ἔνδοξον τοῦτο ἔργον" (Σελ. 5, 1894: 241).

Η "*Συγκριτική τροπική*" με την πλούσια ύλη της και την ακριβή αναγραφή των χωρίων των εξετασθέντων σχημάτων αποτελεί σύνθεση των σημαντικότερων προηγούμενων μελετών του Pecz και εθεωρείτο έργο ζωής. Η σχέση που έχει με τον Χατζιδάκι είναι η εξής: κατά το έτος 1913 φαινόταν ότι με την επισκόπηση των "εγκρίτων χρόνων" θα ολοκληρονόταν η έρευνα γύρω από το θέμα των ποιητικών σχημάτων. Με αυτό το πνεύμα αξιολογεί το έργο ο Darkó (1914) ο οποίος συμφωνεί ανεπιφύλακτα ότι ο Pecz επέλεξε "την γλώσσα που όλοι οι ελληνοστές του κόσμου καταλαβαίνουν" (σ. 485) και τονίζει την μεγάλη σημασία της μελέτης για τις γραμματολογικές σπουδές. Και πράγματι, αν διαβάσουμε την Βιβλιογραφία της "Γενικής Γλωσσικής" του Χατζιδάκι (1915: ε') θα συναντήσουμε αυτό το βιβλίο μεταξύ όσων ο Έλληνας γλωσσολόγος είχε "ὑπ' ὄψιν [...] μάλιστα". Ο Pecz εμφανίζεται εκεί ως "Pecz, W.[ilhelm]" (εικ. 11). Στα χρόνια όμως του Α' Παγκοσμίου Πολέμου που ακολούθησαν, ο Pecz αποφάσισε να συνεχίσει την έρευνα επίσης στον χώρο των Ελασσόνων ποιητών: συμπεριέλαβε όσους μικρότερους δόκιμους είχαν μείνει έξω, στη συνέχεια τους Αλεξανδρινούς και τέλος επίσης τους ποιητές της ρωμαϊκής εποχής. Οκτώ χρόνια αργότερα, στις 2 Μαΐου 1921 ανακοίνωσε σε συνεδρία της Ακαδημίας την ολοκλήρωση του 2ου τόμου. Η εποχή εκείνη όμως δεν ευνόησε την εκτύπωση (βλ. ε' προκειμένων αυτά που αναφέρω στην ΕΙΣΑΓΩΓΗ). Ελπίζοντας ότι οι συνθήκες στην Ελλάδα ίσως θα επέτρεπαν την δημοσίευση του δεύτερου τόμου, γραμμένου στην Καθαρεύουσα όπως και ο πρώτος τόμος, έστειλε το χειρόγραφο στον Χατζιδάκι. Τα γνωστά γεγονότα όμως καθυστέρησαν την εκτύπωση και στην Ελλάδα. Κατά το φθινόπωρο του 1923 ο Pecz αισθάνθηκε ότι πλησιάζει το τέλος της ζωής του. Ειδοποίησε πάλι τον Χατζιδάκι και ζήτησε πίσω το χειρόγραφο. Λίγες μέρες πριν πεθάνει έφθασε πράγματι το έργο του. Απεβίωσε στις 9 Νοεμβρίου 1923 (Moravcsik 1926: 166¹⁷¹, πβ. και επιστολή

¹⁷¹ Στην ίδια σελίδα δίνει επίσης λεπτομερή βιβλιογραφικά στοιχεία γύρω από την "τροπική" του P.

του τελευταίου προς τον Χατζιδάκι με ημερομηνία 10.11.1923, στο κεφάλαιο Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ, βλ. εικ. 69-70). Εξ όσων γνωρίζω, ο δεύτερος αυτός τόμος παραμένει αδημοσίευτος. Τρίτος λόγος για τον οποίο αναφέρω το έργο είναι η *αφιέρωση*: η "Τροπική" υπάρχει επίσης στο Σπουδαστήριο Γλωσσολογίας του Παν/ου Αθηνών, όπου ο γράφων είχε την καλή τύχη να κάνει έρευνες για αρκετά χρόνια, με την εξής αφιέρωση στην 1η σελίδα: "Τῷ κ. καθηγητῆ Γ.Ν. Χατζιδάκι μεθ' ὑπολήψεως Γ. Ρετζ". Δέον λοιπόν του γράφοντος να κάνει λόγο για αυτήν την λεπτομέρεια. Ἐπ' ευκαιρία αναφέρουμε επίσης ότι στο Αρχείο Χατζιδάκι (Α), αντιστοίχως, ευρίσκεται ένα ανάπτυπο πραγματείας του (Pecz1911[1]) όπου στην 1η σελίδα διαβάζουμε, παρομοίως, την εξής αφιέρωση: "Τῷ φίλῳ κυρίῳ καθηγητῆ Γ.Ν. Χατζιδάκι Γ. Ρετζ" (εικ. 23). Αυτές οι λεπτομέρειες πιθανολογούν ότι στα πρώτα χρόνια του περασμένου αιώνας, μέχρι το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οι σχέσεις Χατζιδάκι - Ρετζ πρέπει να ήταν ειδικά στενές και θερμές. Μέχρι στιγμής δεν στάθηκε όμως δυνατόν να ανακαλυφθεί κάτι από την υποτιθέμενη αλληλογραφία.

Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον αν υπήρχε κάποια επιστολή ή σύγγραμμα του Ρετζ, σχετικό με τις πανεπιστημιακές παραδόσεις του Χατζιδάκι ή την αποστολή και επιστροφή της *Τροπικής*. Στις πηγές όμως, τις οποίες ερεύνησα, δεν βρήκα, εκτός από την επιστολή του Moravcsik, τίποτε σχετικό. Βρήκα όμως στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ουγγαρίας μία ενδιαφέρουσα επιστολή που έστειλε ο Ρετζ προς τον Πρόεδρο Thewrewk από την Αθήνα με ημερομηνία 7 Νοεμβρίου 1892. Πληροφορεί τον Thewrewk ότι έχει παρακολουθήσει μερικά μαθήματα στο *Αρσάκειον*, Ελληνικών και Λατινικών, και παρατηρεί ότι τα αρχαία ελληνικά διδάσκονται *κάθε μέρα* το πρωί, από τις 8 μέχρι τις 10. Κάνει γνωστό ως "προσωπική του εμπειρία" ότι οι Έλληνες αντιλαμβάνονται τα αρχαία ως την "παλαιά μορφή τις γλώσσας τους" και, "ακόμη και οι αγρότες αποκαλούν τα αρχαία 'βαθειὰ γλῶσσα' ενώ την δική τους ονομάζουν 'ἀπλῆ γλῶσσα'". Μαθαίνουμε ότι στο Πανεπιστήμιο υπήρχαν έξι καθηγητές της Ελληνικής, δύο της Λατινικής, ένας της ελληνικής αρχαιολογίας και ένας των ελληνικών αρχαιοτήτων.¹⁷² Το έργο του Ρετζ δεν έχει ακόμη υποβληθεί σε καθολική έρευνα και σε εξέταση με σκοπό μονογραφική σύνθεση. Αν γίνει κάτι τέτοιο θα μάθουμε, πιστεύω, και περαιτέρω λεπτομέρειες.

Τέλος, θα ήθελα να επισημάνω ότι ο "P. Vilmos" που αναφέρεται ως γλωσσολόγος στο ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ του Βαγιακάκου (Βαγιακάκος 1977: 141) δεν είναι άλλος από τον Ρετζ Vilmos, αλλιώς Γουλιέλμο Ρετζ. Το λάθος πηγάζει από την παρερμηνεία ονόματος και επιθέτου η σειρά των οποίων είναι αντίστροφη στην Ουγγρική. Οι Ούγγροι, για να διευκολύνουν τους ξένους, αντιστρέφουν συχνά αυτή τη σειρά όταν πρόκειται για ξένο κείμενο ή ξένα συμφραζόμενα αλλά στην δική τους γλώσσα δεν το κάνουν ποτέ. Μπορεί, μάλιστα, να βρήκα και την άμεση πηγή αυτού του λάθους: ο Βαγιακάκος πρέπει να χρησιμοποίησε την βιβλιογραφία της Μαλικούτη (1955-1956: 38 [αρ. 219]) η οποία αναγράφει ακριβώς τον ίδιο "P. Vilmos". Πρόκειται για βιβλιοκριτικό άρθρο του τελευταίου στο ΕΡΗΚ (βλ. Ρετζ 1905[2]). Επειδή η γλώσσα της βιβλιοκρισίας είναι η ουγγρική και ο Ρετζ υπογράφεται ως "Pecz Vilmos", η παρερμηνεία ήταν επόμενη. (Διερωτώμαι πώς υπέπεσε στην αντίληψη της Μαλικούτη ακριβώς αυτή η εργασία, χωρίς να έχει υπόψη της

μερικές άλλες). Ο Ρετζ, στο εν λόγω άρθρο δεν κρίνει μόνο τον Β' τόμο των Ἀκαδημεικῶν Ἀναγνωσμάτων του Χατζιδάκι όπως σημειώνεται αλλά και τους δύο τόμους. Ίσως να έχει ενδιαφέρον επίσης ότι ο Ρετζ αναφέρει πως υπήρξε *αυτόπτης μάρτυρας* της διαμαρτυρίας των φοιτητών¹⁷³ όταν ο Χατζιδάκις εξήγησε την διαφορά μεταξύ της αρχαίας και της νέας προφοράς της γλώσσας, παρατηρώντας ότι "οι Έλληνες είναι περιέργω προκατειλημμένοι" ["csodálatosan elfogultak", αυτ. σ. 58] στο ζήτημα αυτό. Την εξήγηση του φαινομένου βρίσκει στην ευρέως διαδεδομένη σφαλερή αντίληψη ότι ακριβώς η "αμετάβλητη προφορά αποδεικνύει πιο καλά την ενότητα των αρχαίων και των σημερινών Ελλήνων". Πβ. σχετικά επίσης Sandys 1915: 390).

Ανακαλύψαμε το όνομα του Ρετζ και στην *Αλληλογραφία* του Τριανταφυλλίδη με τον Krumbacher (αλληλογράφο και του πρώτου!), μολονότι ο Τριανταφυλλίδης δεν σχολιάζει: "Πλὴν τοῦ *Dreier*, ἦλθε τώρα κ' ἕνας ἄλλος καθηγητῆς, Ρετζ (Ούγγρος), ὁ ὁποῖος ἔγραψε ἕνα ἄρθρο σὲ μιὰ ἑλληνικὴ ἔφημερίδα, γιὰ τὴν καθαρεύουσα" (ημερομηνία 17/30.5.1909). Με βάση το κριτικό υπόμνημα πρόκειται για την εργασία που εμείς αναγράφουμε ως Ρετζ 1909(1), ενώ το υπόμνημα αναφέρει παρόμοια μελέτη του στα γερμανικά και προσθέτει ότι το πρώτο δημοσιεύθηκε επίσης στην εφημερίδα *Ἐμπρός* 18, 19 & 21.4.1909 (Μουλλάς κ.ά. 2001: 79-80, αρ. 74).¹⁷⁴

Συνοψίζοντας, διαπιστώνουμε ότι η προσφορά του Ρετζ υπήρξε σημαντική, γενικότερα, στην κλασική φιλολογία, καλλιέργησε με σπάνιο σθένος όλες τις τότε γνωστές εποχές του ελληνικού γραπτού λόγου ενώ ως προς τις βυζαντινές σπουδές, δημιούργησε σχολή (πβ. Moravcsik 1970: 119, Ritsók 1984: 6). Πιστεύω, οι τοποθετήσεις του και μόνον εξηγούν την *προσοχή που στράφηκε προς το πρόσωπο του Χατζιδάκι*, μάλιστα, χωρίς υπερβολές, η προσφορά του Χατζιδάκι στάθηκε γενεσιουργός αιτία - διά μέσου του Ρετζ - της δημιουργίας των ουγγρικών βυζαντινών σπουδών, ενώ ο κατάλογος των δημοσιευμάτων του Ρετζ που αναφέρονται στην παρούσα μελέτη, ίσως αντιπροσωπευτικός μεν, δεν αποτελεί παρά μια πολύ μικρή συλλογή ενός εκτενέστατου έργου, κυρίως, αν και όχι αποκλειστικά, ελληνικού

¹⁷³ Διερωτώμαι αν το περιστατικό είναι ταυτόσημο με αυτό που αναφέρει ο Τριανταφυλλίδης όταν γράφει: "Ὅτε ἐγένοντο αἱ ταραχαὶ εἰς τὸ μάθημα τοῦ Χατζιδάκι ἤμην ἐν τῇ αἰθούσῃ". Πρόκειται για επιστολή προς τον αδελφό του (με ημερομηνία 10.11.1901) που αναφέρεται μεν στα "Ευαγγελικά" αλλά δεν είναι σαφές από τα συμφραζόμενα αν οι ταραχές ήταν σύγχρονες ή είχαν γίνει προτούτερα. Δεν διευκρινίζει κάτι τέτοιο ούτε το κριτικό υπόμνημα (Μουλλάς κ.ά. 2001: 11, αρ. 9).

¹⁷⁴ Τα στοιχεία βασίζονται στα δεδομένα του Αρχείου Μ. Τριανταφυλλίδη (ΑΠΘ, ΙΝΣ) όπου πράγματι, στον Φάκελο Γ-8, αρ. 116, υπάρχουν τα τρία αποκόμματα. Επίσης οι ημερομηνίες (γραμμένες με το χέρι) ταιριάζουν όπως διαπιστώσαμε. Ενισχύει την πληροφορία του Μουλλά και ο Horváth 1940: 86(204). Προσπαθώντας όμως να ελέγξουμε τα στοιχεία του Μουλλά, δεν βρήκαμε τίποτε από τον Ρετζ στην εν λόγω εφημερίδα. Το άρθρο που σώζεται στο αρχείο (βλ. εικ. 21) και η μελέτη στο ΕΡΗΚ (εικ. 22) είναι ταυτόσημα στην ουσία αλλά δεν συμπίπτουν σε όλες τις λεπτομέρειες. Αναφορικά με την ελληνική εφημερίδα δημιουργείται η εξής απορία: είναι εκ της φύσεως των πραγμάτων λίγο πιθανό ο Ρ., με τα υψηλά ιδανικά του, να δημοσίευσε κάτι σε μία "μεφιστοφελική" εφημερίδα, όπως αυτοχαρακτηρίζεται το σατυρικό *Ἐμπρός*, εκδιδόμενο από τον Κ.Γ. Μακρίδη (με το ψευδώνυμο "Μεφιστοφελής") στην Κωνσταντινούπολη. Στα αποκόμματα που φυλάσσονται στο Αρχείο δεν μπόρεσε να διαπιστωθεί με βεβαιότητα αν η εφημερίδα είναι το *Ἐμπρός*. Ὑπὲρ του "Ἐμπρός" εκφράζεται όμως και ο Τριανταφυλλίδης (1921: 77[1]). Μήπως πρόκειται για κάποιο άλλο ὄργανο (με το ίδιο ὄνομα;) με το οποίο συνεργάζοταν ο Χατζιδάκις ο οποίος και θα έστειλε τη συμβολή του Ρ. για δημοσίευση; Είναι η *πολιτικὴ εφημερίδα* που αναφέρει ο Κ. Φωτιάδης με αφορμή τα γεγονότα του 1921 (*Ἡ γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, Αθήνα 2004: 431[1385.1386.1387]) κ.ε.;

¹⁷² OSZK Kézirattár, Pecz Vilmos levelei Ponorí Thewrewk Emilhez /Επιστολές του V. P. προς τον Αμίλιο Thewrewk de Ponor', 1916/4 (εικ. 60-61 παρακάτω. Βλ. επίσης εικ. 58-59).

ενδιαφέροντος. Ο Pecz έκανε πολλά όχι μόνο για την πατρίδα του και για την καλλιέργεια των ελληνικών σπουδών γενικότερα αλλά και υπέρ των καλών σχέσεων μεταξύ των επιστημόνων της πατρίδας του και της Ελλάδας. Του αξίζει κάθε ευγνωμοσύνη και τιμή εκ μέρους των σημερινών φιλολόγων και γλωσσολόγων ακόμη και σε περίπτωση που μερικά από τα ιδανικά και τους στόχους του δεν επιτεύχθηκαν ή και θεωρούνται σήμερα ξεπερασμένα. (Για περισσότερα πβ. Latkóczy 1896, Szinyei MIÉM X, 1905: 675-578, Csengeri 1922, Darkó 1925: 4[1].5.6.7.9.10.11.14.15.19.22.24, Horváth 1937: 652, Fekete 1975: 214, Harmatta 1975: 248, Ritoók 1990: 24-25, Kapitánffy 1990: 95.98.100, Darkó 1997, Borzsák 1999: 745, Ritoók στους Borzsák et al. 2003: 756 [όπου η προσπάθεια του P. τοποθετείται σε ιστορική προοπτική], Glatz 2003 II: 988, ÚMÉL V, 2004: 218 και L. Takács και I. Bartók [εν: Bartók 2005: 61.113]).¹⁷⁵

Υπάρχει και άλλη ουγγρική μαρτυρία της θεώρησης της Ελληνικής ως *ενιαίας* γλώσσας, του τύπου θεώρησης των Χατζιδάκι - Pecz: στο Αρχείο Χατζιδάκι (Κ) είδα ένα επισκεπτήριο που επιγράφεται ως εξής: *Prof. Dr. Maurics Dercsényi Budapest (A/A 679 φ. 56,1α)*. Δεν σημειώνεται τίποτε άλλο - ούτε ημερομηνία - μπορούμε όμως να υποθέσουμε ότι ο D. επισκέφθηκε κάποτε τον Χατζιδάκι. Ο Μαυρίκιος Dercsényi, ή Dercsényi Móric(z), νεότερος του Pecz, "Υφηγητής των Γλωσσικών Επιστημών", είναι γνωστός: η *φωνολογία* της Κυπριακής διαλέκτου (το πρώτο μέρος μιας γραμματικής της διαλέκτου που έγραψε, 1902) αποτελεί και την διδακτορική διατριβή του η οποία λαμβάνει υπ' όψιν όλη την έκταση της διαλέκτου. Θα ήταν ενδιαφέρον να ξέρουμε κατά πόσο ο D. επηρεάστηκε από τις απόψεις του Χατζιδάκι Ο ίδιος πάντως δεν ήταν μόνο φιλόλογος αλλά και ιστορικός. Τον απασχόλησαν διάφορα θέματα της ιστορίας της ανατολικής Μεσογείου. Ασχολήθηκε επίσης σε αρκετή έκταση με το ελληνικό '21. Την 1η Ιουνίου 1930 μίλησε στην Ακαδημία (Βουδαπέστη) εκ μέρους του ανθρωπιστικού συλλόγου Parthenon με θέμα την Ελληνική Επανάσταση και προσφώνησε τον παρόντα Έλληνα Πρόεδρο στα ελληνικά (πβ. Dercsényi 1932). Πιθανώς να συνάντησε τον Χατζιδάκι το 1931 ή 1932 όταν ήλθε στην Ελλάδα για σπουδές με την υποτροφία του Χαρισείου Ιδρύματος (Βουδαπέστη), πβ. Füves (1969: 69). Ως εικ. 76 προστίθεται φωτογραφία της πρόσοψης του ιδρύματος το οποίο εμφανίζεται σε άθλια κατάσταση, μετά τον πόλεμο, κατά το 1979.

¹⁷⁵ Η ορθογραφία "Petz" στη σ. 756 και στους Landfester - Egger (2005: 202, βλ. Βιβλιογραφικές Παραπομπές) είναι λανθασμένη. Η λεπτομέρεια δεν είναι ανούσια επειδή υπάρχει άλλος επιστήμονας, ιστορικός γλωσσολόγος, γερμανιστής-ινδοευρωπαϊστής, Ακαδημαϊκός, με το όνομα G. Petz (1863-1943).

Ροδόλφος VÁRI (Vári Rezső):

Ίθαθι εύχομένοις ύψιστε, μέγιστε πάτερ, Ζευ
(Vári παρά Szily 1900[8]: 262)

Ο R. Vári (1867-1940, εικ. 25), ο οποίος δύο φορές μάλιστα έκανε πρόταση για τον Χατζιδάκι, υπήρξε ενεργό στέλεχος της Φιλολογικής Εταιρείας από το 1886, συνεργάτης της γενικής εγκυκλοπαίδειας *Pallas* (βλ. τ. I, 1893: 809), ενώ μεταξύ των ετών 1905 και 1910 εκτελούσε καθήκοντα Γραμματέως της Εταιρείας. Οι σπουδές και η σταδιοδρομία του ήταν οι συνήθειες: σπούδασε κλασική φιλολογία, στην οποία απέκτησε εξαιρετική κατάρτιση χάρη στο γεγονός ότι είχε την δυνατότητα να κάνει έρευνες στην Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία, Αγγλία και Ισπανία. Έγινε Τακτικός Καθηγητής της Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας (από το 1918 στο Πανεπιστήμιο Ποσονίου [Πρεσβούργου], από δε το 1923 μέχρι το 1935 στο Πανεπιστήμιο Βουδαπέστης). Εξελέγη Αντεπιστέλλον Μέλος της Ακαδημίας το 1906, Τακτικό Μέλος το 1926. Όπως και τόσοι άλλοι στην πατρίδα του, ειδικεύθηκε στις βυζαντινές σπουδές. Το 1930 συμμετέσχε στο Τρίτο Παγκόσμιο Συνέδριο Βυζαντινολογίας στην Αθήνα όπου και χαιρέτησε την ολομέλεια του Συνεδρίου εκ μέρους της Ουγγρικής Ακαδημίας των Επιστημών (Moravcsik 1931: 27) και μίλησε στη συνέχεια με θέμα τους βυζαντινούς Τακτικούς (Vári 1929-1930, 1932). Το Συνέδριο φιλοξένησε οκτώ¹⁷⁶ επιστήμονες από την χώρα του, μεταξύ των οποίων τον Moravcsik, ενώ δεν έλειπε ούτε ο Χατζιδάκις που έδωσε δύο διαλέξεις. Επίσης εξελέγη - σύμφωνα με τον Szinyei - Μέλος της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών (Αθήνα).

Οι απόψεις και οι προσανατολισμοί του Vári περί των καθηκόντων της φιλολογίας ήταν κοντά στις απόψεις του Pecz μολοντί όχι ταυτόσημες. Αναπτύχθηκε, μάλιστα, μεταξύ τους μια επιστημονική συζήτηση για το θέμα αυτό όπου ο Vári αντιπροσώπευε ηπιότερη αντίληψη υποστηρίζοντας ότι ανθρωπίνως είναι πολύ δύσκολο, ίσως αδύνατον, ένας ερευνητής να έχει πρόσβαση με την ίδια αρμοδιότητα σε όλες τις περιόδους της ελληνικής παράδοσης. Πραγματεύθηκε αυτό το αντικείμενο σε πολυάριθμα άρθρα και μελέτες, από το 1895 στο ΕΡΗΚ και αλλού, στη σειρά των οποίων ο πιο σημαντικός είναι ίσως ο Εναρκτήριο λόγος (1927[1]).¹⁷⁷

Ολοκλήρωσε την κριτική έκδοση των Σχολίων (παλαιών και νεότερων) των *Αλεξιφαρμάκων* του Νικάνδρου βάσει του χειρογράφου Γοττίγγης μετά τον θάνατο του Άβελ που αποκαλεί "magistrum erga me benevolentissimum, carissimum" (σ. 5). Ως προς τη σημασία της έκδοσης αναφέρεται σε παλαιότερη άποψη του Wilamowitz (σ. 11, σημ.) ενώ αφήνει ανοικτό το

¹⁷⁶ πβ. Orlandos 1932: 416, ενώ ο Moravcsik (1931: 27) αναφέρει μόνο πέντε επιστήμονες από την Ουγγαρία.

¹⁷⁷ Ο Λόγος, λαμβάνοντας αφορμή από νομοσχέδιο του έτους 1926 (βλ. σ. 326), εκφράζεται κατά της αποστολής υποτρόφων για πέντε χρόνια στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου υποστηρίζοντας ότι κάτι τέτοιο θα ήταν καταστροφικό για τη χώρα (σ. 331), αναγνωρίζει ορισμένους εν σπέρματι κινδύνους της τότε Γερμανίας (σ. 328), και υπογραμμίζει επανειλημμένως τη σημασία των ελληνικών σπουδών οι οποίες κινδύνευαν να συρρικνωθούν στην εποχή του (σ. 335.339.344.346). Παρατηρεί ακόμα ότι αποτελεί *μέγιστο συμφέρον όλων των μορφωμένων να μη εξαφανισθεί η γνώση της Ελληνικής*: "minden komoly gondolkozónak eminens érdeke, hogy a görög nyelv tudása egy következő nemzedékben ki ne vesszen" (σ. 339)!

ερώτημα πόσο μέρος του corpus πρέπει να θεωρηθεί έργο του Τζέτζη (σ. 12). Επίσης αναφέρει κάποιες παρατηρήσεις βιβλιοπώλη στα ελληνικά από τον 15ο αι. (σσ. 8-9, Ábel - Vári 1891-92).¹⁷⁸

Αποτελεί πολύτιμη προσφορά του η *Εγκυκλοπαιδική ιστορία της κλασικής φιλολογίας* (1906[1]), ένα από τα βασικά έργα του και το μόνο κλασικό εγχειρίδιο αυτής της φύσεως από Ούγγρο επιστήμονα (πβ. ανάλογα Télyf 1864). Στην Εγκυκλοπαιδεία γίνεται επίσης σύντομη μνεία της *Einleitung* του Χατζιδάκι στην παράγραφο για τους Νεογραμματικούς, στην δε σ. 398 αναφέρονται ο Χατζιδάκις και ο Pecz μαζί ως "Junggrammatiker". Ο Vári αφιερώνει την εγκυκλοπαιδεία άλλωστε στον Hegedűs και τον Pecz (σ. III). Πολύ θετικά χαρακτηρίζει τον Vári και την Εγκυκλοπαιδεία του ο Hummel που παραθέτει το πλάνο του έργου και γράφει μεταξύ άλλων: "l'auteur, qui est loin d'être un inconnu, a bâti un travail original et estimable". Ο Hummel αναφέρει επίσης τους Télyf, Ábel, Thewrewk, Pecz και άλλους (2000: 302-303).

Ο Vári διέπρεψε στην ενασχόληση και την κριτική έκδοση των βυζαντινών Τακτικών στη σειρά των οποίων του Λέοντος ΣΤ' (865-912 μ.Χ.): "Λέοντος ἔν Χριστῷ Αὐτοκράτορος τῶν ἔν πολέμοις τακτικῶν σύντομος παράδοσις" (Vári 1917, 1922). Το δίτομο έργο είναι ανολοκλήρωτο και σπάνιο. Θα το βρει κανείς σε λίγες μόνο βιβλιοθήκες. Στον 1ο τόμο (σ. VII) ανακοινώνεται ότι η MTA και το Ουγγρικό Ιστορικό Ινστιτούτο της Ρώμης με ημερομηνία 19.3.1915 αποφάσισαν από κοινού την έκδοση μιας *Sylloge Tacticorum Graecorum* και η επιμέλεια ανατέθηκε στον Vári. Προβλεπόταν η έκδοση, μεταξύ άλλων, των Τακτικών των προβληματικών Ουρβικίου - Μαυρικίου¹⁷⁹ καθώς και άλλων δυσπρόσιτων συγγραφέων και κειμένων. Ο Vári, κλείνοντας την Εισαγωγή, εκφράζει την ευχή όπως "Quae Sylloge ut ad finem perfectum persolveretur, bonum, faustum, felix, fortunatumque eveniat!" (σ. XXXV). Ωραία λόγια που με την παρήχησή τους θυμίζουν τον *ποιητή* Vári (πβ. Szily 1900[8]: 262 ανωτέρω, αναφορικά με την εορτή της Φιλολογικής Εταιρείας), αλλά η Sylloge, παρομοίως με το συγκεκριμένο βιβλίο, δεν έχει ολοκληρωθεί, και αυτό παρά το γεγονός ότι υπήρξε αρκετή προεργασία εκ μέρους του Vári (π.χ. 1898, 1900, 1901, 1906[2], και πολύ αργότερα ακόμη το 1927[2]. Για την τελευταία μελέτη πβ. Dain 1938: 7). Οι πιθανοί λόγοι αναζητούνται κατά την γνώμη μας τόσο στις δυσμενείς συνθήκες στις οποίες περιήλθε η χώρα του Vári μετά τον 1ο Παγκόσμιο Πόλεμο (πβ. Vári 1931: 403) όσο και στις κριτικές που δέχθηκε το έργο του ίδιου. Ο Darkó (1920) αποτελεί αυστηρή, αν και εποικοδομητική κριτική, ενώ ο Gyomlay (1902) κάνει δριμεία επίθεση, ίσως ανάρμοστη στο έργο και στο ανάστημα ενός τέτοιου ερευνητή. Η κριτική αφορά σε δημοσίευμα του 1900, που είναι μία από τις προεργασίες όπως σημειώσαμε.¹⁸⁰ Τρίτος λόγος είναι οι σχετικές συμβολές του Dain (λ.χ.

1938, 1942, πβ. Moravcsik 1941: 161). Κατά κακή τύχη, επαναλήφθηκε η περίπτωση των Thewrewk - Lindsay! Ο Dain, ο οποίος ολοκλήρωσε την κριτική έκδοση των Τακτικών του Λέοντος, αναφέρει δεόντως και με πολύ θετικά λόγια τον Vári π.χ. στον Dain 1938 στις σσ. 8,9, ενώ τον αποκαλεί "eruditissimus" στη σ. 7, και στον (1942) στις σσ. 15.84.91 όπου κάνει εντύπωση ότι του αποδίδει την μέγιστη δυνατή φιλολογική ακρίβεια: "exactitude scrupuleuse des collations fournies par R. Vári" (1942: 15[1]). Ο Vári (1931) εξηγεί ακόμη λόγους και δίνει υποσχέσεις - ως την τελευταία αναλαμπή πβ. Korzenszky - Vári (1935) - αλλά η πρωτοβουλία και η Sylloge ανήκε πια αμετάκλητα στον Dain ο οποίος είχε ανακαλύψει (1939) μάλιστα και ένα "Corpus Perdítum" και είχε αποκαταστήσει τις σχέσεις μεταξύ αυτού και της Sylloge Tacticorum (σ. 44) με σύγχρονη δημοσίευση πέντε αποσπασμάτων (σσ. 33 κεξ.). Σε αυτό το βιβλίο δεν βρίσκει πια ευκαιρία να αναφέρει τον Vári ενώ ο Dain (1940: 42[2]) ασκεί επίσης ελαφρά κριτική εναντίον του.¹⁸¹ Οι ομοιότητες μεταξύ Thewrewk και Vári έχουν επίσης κοινή θετική διάσταση: τόσο το έργο του πρώτου όσο και του δεύτερου έχουν επανεκδοθεί. Βλ. Lindsay (1913 και 1978) και Vári (1901), και Woelfflin - Melber (1970) αντίστοιχα.

Ο Vári πραγματοποίησε δύο επαγγελματικά ταξίδια στην Ελλάδα, το 1899 και το 1901. Ως συνάδελφος του Pecz, ερευνητής και φίλος της Ελλάδος αλλά και υπεύθυνος της Φιλολογικής Εταιρείας, δεν μας εκπλήσσει που πρότεινε τον Χατζιδάκι για Επίτιμο Εταίρο αυτής το 1900, ούτε και το ότι η πρότασή του, ενισχυμένη και από τον Πρόεδρο Thewrewk, έγινε δεκτή ενθερμα, "διά βοής". Τον συναντούμε ξανά το 1935, το τελευταίο έτος της ενεργού καθηγεσίας του, όταν, από κοινού με τον Moravcsik, πρότεινε και πάλι τον Χατζιδάκι, αυτή τη φορά, για Επίτιμο Διδάκτορα του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης.

Τίμησε με συμβολές Έλληνες επιστήμονες, όπως για παράδειγμα τον Λάμπρο (1935). Στην μελέτη αυτή ασχολείται εκ νέου με τα Τακτικά, τους Μαυρικό - Ουρβικό (σσ. 206.209) και άλλα θέματα που τον απασχολούσαν.¹⁸²

Μέχρι στιγμής δεν ανακάλυψα κανένα στοιχείο που να δείχνει ότι ο Vári ήξερε προσωπικά τον Χατζιδάκι. Είναι όμως πολύ απίθανο να συνέβαινε κάτι τέτοιο και να μην είχαν μάλιστα αλληλογραφία. Πρέπει το πολύ, να είχαν συναντηθεί για πρώτη φορά (;), το 1930 στην Αθήνα επ' ευκαιρία του Συνεδρίου Βυζαντινολογίας. Ο λόγος αυτής της ασάφειας μπορεί να έγκειται στον χαρακτήρα του Vári. Υπήρξε άνθρωπος εσωστρεφής, ευαίσθητος, φιλήσυχος, φύση αντίθετη με τον εκδηλωτικό Thewrewk. Το "μόνο περιβάλλον που τον ευχαριστούσε πραγματικά", όπως ομολόγησε ο ίδιος, ήταν οι βιβλιοθήκες. Για τον ίδιο ίσως λόγο στάθηκε αρκετά δύσκολη η δουλειά του γράφοντος στο να συγκεντρώσει ικανοποιητικά στοιχεία για τη ζωή και το επιστημονικό έργο του, πέραν των βιβλιογραφικών στοιχείων που

έργο του V., για παράδειγμα BZ6, 1897: 588-589, 8, 1899: 508-510.

¹⁸¹ Για τις πολύπλοκες σχέσεις μεταξύ της *Sylloge Tacticorum*, της *Sylloge Tacticorum Graecorum* και των *Τακτικών του Λέοντος* πβ. τις Βιβλιογραφικές Παραπομπές της παρούσας εργασίας ("Sylloge ..."), και ακόμη McGeer 1991 και Woelfflin - Melber 1970 στις σσ. XXVI-XXVII. Για τη συμβολή του Dain πβ. αυτ. XXV κεξ.

¹⁸² Στον ίδιο Τιμητικό Τόμο γράφει εξάλλου και ο Darkó με τίτλο "Die Gründung der Festung Muchli", σσ. 228-231 (πρόκειται για τα γεγονότα των ετών 1294-1296).

¹⁷⁸ Επισημαίνουμε ότι τα δύο σχετικά δημοσιεύματα του Οικονομάκου αγνοούν αυτήν την έκδοση και έχουν υπ' όψιν μόνο μια κριτική συμβολή του V. στο EPhK το 1897 (2002: XXIV.107[4] και 2002[1]: 85[4]). Ο Οικονομάκος αναφέρει το "χειρόγραφο Goettingensis" στη σ. 71 στο πρώτο, και στη σ. 78 στο δεύτερο βιβλίο του.

¹⁷⁹ πβ. Vári 1906[2]: 47 κεξ., κυρίως σσ. 50-60 και 84-86, όπου συνεξετάζονται παράλληλα χωρία, και επίσης Vári 1917: XI. Βλ. ακόμη τα σχετικά έργα του Dain, π.χ. 1942 (σσ. 91.101, και αλλού). Ο V. (1916: 51-52) μας πληροφορεί επίσης ότι τα οργανωτικά καθήκοντα του ινστιτούτου ανατέθηκαν στον ίδιο. Αναφορικά με την *Sylloge Tacticorum Graecorum* μαθαίνουμε ότι ο κληθείς επιστημονικός εισηγητής υπήρξε ο Γ. Pecz. Η εισήγηση έγινε δεκτή από επιτροπή και το 1916 το χειρόγραφο εστάλη προς δημοσίευση.

¹⁸⁰ Για περισσότερα πβ. Pecz ο οποίος επανειλημμένως κάνει λόγο στα γερμανικά για το σημαντικό

είναι γνωστά, και στα οποία, άλλωστε, υπάρχουν επίσης αντιφάσεις και ασάφειες στις διάφορες πηγές. Ο Moravcsik αξιολογεί την προσφορά του, μεταθανάτια, το 1940[2] (γερμανιστί) και το 1941 (ουγγριστί). Για κάποιες περαιτέρω λεπτομέρειες πβ. Szinnyei ΜΙΕΜ XIV, 1914: 925-927, Csengeri 1926: 15, MÉL II 963, Fekete 1975: 298, Harmatta 1975: 349-350, Ritoók 1990: 25, Borzsák 1999: 746, Glatz 2003 III: 1365-1366¹⁸³, L. Takács (εν Bartók 2005: 57), X.Y., Révai (Ú) 18, 2006: 515-516, ÚMÉL VI, 2007: 1091-1092 και Vári 1916: 51-52.¹⁸⁴

¹⁸³ Στο συγκεκριμένο σημείο είναι λανθασμένη η ένδειξη των Χρονικών της Ακαδημίας (MTA Almanach) για το έτος 1940 ως πηγής: ο τόμος αυτός, εκτός από την μνεία του ονόματος του Vári, δεν παρέχει καμία πληροφορία. Από τις λακωνικές ενδείξεις των ίδιων Χρονικών για το έτος 1930 πληροφορούμαστε όμως ότι ο V. εξελέγη Αντεπιστέλλον Μέλος της Ακαδημίας στις 23 Μαρτίου 1906, και Τακτικό Μέλος στις 5 Μαΐου 1926 (σ. 17). Ο χαιρετισμός του ως Τακτικού Μέλους έγινε πάντως στις 8.3.1927 (βλ. Némethy 1928: 163 και L. Markó εν Glatz 2003 III: 1366. Η ημερομηνία "28.3.1927" στον Markó πιθανώς είναι λανθασμένη. Ο Némethy, σύγχρονος του V., σημειώνει 8.3.1927).

¹⁸⁴ Η παραπομπή στον Marót (1943) ως πηγή για τον V. στη σ. 1092 είναι λανθασμένη. Όπως διαπιστώσαμε, η συγκεκριμένη μελέτη περιορίζεται στην επισκόπηση της προσφοράς των σύγχρονων εν Ζωή φιλολόγων (βλ. σ. 52). Οι δύο μνείες του V. (σσ. 51.53) αποτελούν βιβλιογραφικές παραπομπές. Η περίπτωση δείχνει για άλλη μια φορά τις *δυσκολίες* που αντιμετωπίζει κανείς στη συγκέντρωση στοιχείων για αυτόν τον επιστήμονα, άλλων εκτός από τα δημοσιευθέντα έργα του.

Ιούλιος MORAVCSIK (Moravcsik Gyula, εικ. 26):

Ο I. Moravcsik (29.1.1892 - 10.12.1972), ο "Νέστωρ της ουγγρικής βυζαντινολογίας", με τον ευγενικό χαρακτήρισμό του Καραγιαννόπουλου (1974: 487), είναι αναμφίβολα η πιο σημαντική μορφή - όσον αφορά στο αντικείμενο αυτής της έρευνας - των ελληνικών σπουδών στην Ουγγαρία. Τον βλέπουμε στις ανωτέρω σελίδες τόσο ως αλληλογράφο του Χατζιδάκι όσο και ως τον προτείνοντα αυτόν για το αξίωμα του επίτιμου διδάκτορος. Είναι όμως και σε διεθνή κλίμακα ένας από τους πιο μεγάλους ελληνιστές. "Δεν υπάρχει ανάγκη να παρουσιάσωμεν τὸν Οὐγγρον τὴν καταγωγὴν καὶ καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης, ἕνα δὲ ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων βυζαντινολόγων τῆς ἐποχῆς μας συγγραφέα, τοῦ ὁποῦ το ὄνομα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λείπῃ ὡς παραπομπὴ ἀπὸ κανέν σχεδὸν σοβαρὸν ἔργον, σχέσιν ἔχον πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ τὰς βυζαντινὰς σπουδὰς" παρατηρεῖ ο Δεντάκης (1959: 702). Κορυφαῖος επιστήμονας με γνώσεις και ενδιαφέροντα που ξεπερνούν τα καθαυτὸ ελληνικά, Ακαδημαϊκός (Αντεπιστέλλον Μέλος: 1934, Τακτικό Μέλος: 1945), Ἐκτακτος Καθηγητὴς Πανεπιστημίου (1932), Τακτικός Καθηγητὴς Πανεπιστημίου (1936), Επίτιμος Εταῖρος της Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ξένος Εταῖρος της Ακαδημίας Αθηνῶν (1966, βλ. Τσάτσο 1966: 175, Θεοδωρακόπουλο 1966: 575 και Ζησιούλα 2002: 51[46]), Επίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνῶν (βλ. το ἄρθρο «Μόραβτσικ» στο ΠΛΜΠ, και του ιδίου 1969-1970: 311 [επιμέλεια Ἰωακείμης]), τιμηθεῖς με τον Χρυσὸ Σταυρὸ του Τάγματος του Σωτήρος (Καραγιαννόπουλος 1974: 489, Székely 1974: 550) και με το Σταυρὸ του Βασιλικὸ Τάγματος του Φοίνικος, χορηγηθέντα ἀπὸ τον Παῦλο Α', το 1963 (= "a Királyi Róhix Rend parancsnoki kereszije kitüntetetés", Székely 1974: 549).

Εξελέγη Ξένος Εταῖρος της Ακαδημίας Αθηνῶν ἀπὸ κοινού με τους G. Rohlfis και L. Robert. Η *Επικύρωση* και τα *Πεπραγμένα* αναφορικά μ' αυτό το γεγονός γράφουν τα εξής: "Ο Πρόεδρος, ἀρχομένης τῆς συνεδρίας, ἀνακοινεῖ ὅτι διὰ Βασ. Διατάγματος, ἐκδοθέντος ἐ.ξ. καὶ δημοσιευθέντος τὴν 24ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 97 (τεῦχ. Γ') Φ.Ε.Κ., ἐκυρώθη ἡ γενομένη ἐκλογὴ τῶν κ.κ. Gerhard Rohlfis, Gyula Moravcsik καὶ Louis Robert ὡς Ξένων ἐταίρων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐν τῇ Τάξει τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν" (Τσάτσο 1966: 175) και "Ὡς ξένοι ἐταῖροι ἐξελέγησαν εἰς τὴν Β' Τάξιν οἱ κύριοι: Gerhard Rohlfis, τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Ρωμανικῆς Φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Τυβίγγης, Gyula Moravcsik, τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης, και Louis Robert, καθηγητὴς τῆς ἐπιγραφικῆς καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων εἰς τὸ Collège de France" (Θεοδωρακόπουλος 1966: 575). Αναγράφεται σταθερὰ στην ΕΑΑ μεταξύ των Ξένων Εταίρων. Πβ. για μία ἀπὸ τις πιο πρόσφατες καταχωρήσεις Ιακωβίδη 2004: 131.

Υπήρξε επιστήμονας που υποστήριζε την φιλολογικὴ *ενότητα*, περιοριζόμενος ὁμως, διαφορετικὰ ἀπὸ τον καθηγητὴ του τον Pecz, στα

¹⁸⁵ "Πρέπει να επιδοθούμε στη μελέτη της κλασικῆς φιλολογίας, και μάλιστα αμελλητί".

ελληνικά. Εν προκειμένω ο Moravcsik μιλούσε για "ελληνολογία" ενώ, θέτοντας την αντίστοιχη "ρωμαιολογία" σε ξεχωριστή κατηγορία, παραχωρούσε τις λατινικές σπουδές σε άλλους ερευνητές (Szilágyi 1984: 186, Ritoók et al. 1986: 22). Η πιο σημαντική προσφορά του εντοπίζεται όμως στις βυζαντινές σπουδές, αφού είναι ο συγγραφέας εκατοντάδων μελετών και πολλών βιβλίων. Αρκεί να αναφέρουμε την *Εισαγωγή* του στις βυζαντινές σπουδές η οποία, εξ όσων ξέρω, αποτελεί το καλύτερο εισαγωγικό έργο που γράφηκε ποτέ στον χώρο των βυζαντινών σπουδών. Το βιβλίο του μεταφράσθηκε στα γερμανικά και έτσι έγινε ευρύτερα γνωστό (Moravcsik 1976). Συμμετέσχε στο 3ο Συνέδριο Βυζαντινολογίας στην Αθήνα (12-18 Οκτωβρίου 1930) για το οποίο δημοσιεύει έκθεση (Moravcsik 1931). Στην έκθεση εξαιρεί την άριστη διοργάνωση - έργο των Σ. Μενάρδου και Α. Ορλάνδου - (σ. 29), αναφέρει μεταξύ των συμμετασχόντων για παράδειγμα τον Χατζιδάκι και τον Συκουτρή (σ. 27) και εκφράζει την ευγνωμοσύνη του για την φιλοξενία του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης χάρη στην οποία του δόθηκε ευκαιρία να επισκεφθεί και το Άγιον Όρος (σ. 29).

Διηύθυνε την επιτυχή σειρά των *Ούγγροελληνικών Μελετών* που φιλοξένησαν και την πραγματεία του Συκουτρή (Sykoutris 1938). Στον Πρόλογο (σσ. 3-9) ο Moravcsik αποτίει φόρο τιμής στον πρόωρα αποθανόντα κλασικό φιλόλογο με τον αποχαιρετισμό: "χείρ γὰρ ῥυείσα τοῦ γράψαντος ὀλεῖται, | γραφή δ' αἰῶνι τῶδε συμπαραμένει" (σ. 9). Η σειρά των *Ούγγροελληνικών Μελετών* έπεσε, στην αρχή της δεκαετίας του 50, όπως και το *ΕΡΗΚ*, θύμα των περιοριστικών μεταρρυθμίσεων του τότε καθεστώτος. Εκτός από κορυφαίος βυζαντινολόγος υπήρξε επίσης ειδικός των βυζαντινοουγγρικών αλλά και των βυζαντινοτουρκικών θεμάτων (πβ. Moravcsik 1970 και 1983). Τίμησε με συμβολές διάφορους Έλληνες επιστήμονες, όπως τον Λάμπρο (1935), τον Άμαντο (1960) και τον Ορλάνδο (1965[2] [=Moravcsik 1967: 297-304]).

Είχε ασπασθεί, ήδη από τις αρχές του επιστημονικού του έργου, την *ιδέα της ενότητας της ελληνικής γλώσσας* (πβ. Χατζή 1975: 24 κεξ.), ακολουθώντας τους Télfy, Pecz και Vári. Έτσι, σε μια μελέτη γράφει π.χ. τα εξής: "De nos jours on assiste à la formation d'une nouvelle discipline dite l'«hellénologie» dont l'avènement et la nécessité avaient été prédits, dès la fin du siècle passé, par un savant hongrois, Guillaume Pecz, qui fut le premier messenger de cette nouvelle tendance. Quoique, au point de vue pratique, l'«hellénologie», c'est-à-dire l'étude totalitaire de l'hellénisme se heurte à bien des difficultés, il est certain que cette conception est en train de se frayer un chemin. L'examen attentif des problèmes de la linguistique et de l'histoire de la civilisation fait toujours plus nettement voir qu'il faut arriver à connaître la totalité de l'hellénisme: aussi bien les Grecs anciens que la période byzantine et les Grecs de l'Hellade renouvelée. Le type traditionnel du «philologue classique», dont la vue s'arrête à la fin de l'antiquité et dont l'opinion publique s'est fait une idée assez précise, est heureusement en voie de disparition" (1940[1]: 45).

Ο όρος "ελληνολογία" (hellénologie), μαζί με τον όρο "ρωμαιολογία", εισήχθη από τον Moravcsik (1933: 12) δοκιμαστικά ο οποίος ακολούθησε ήδη υπάρχοντες παρόμοιους όρους ("αιγυπτιαλογία", "βυζαντινολογία", "τουρκολογία") ως πρότυπα - στα πλαίσια μιας γενικότερης επαγγελματικής συζήτησης καμιά φορά ακόμη και σύγκρουσης με τον Κάρολο Κερένι και τον κύκλο του, αναφορικά με τους όρους "αρχαιογνωσία" και "κλασσική φιλολογία" και τα κοινωνικά-πολιτισμικά περιεχόμενα των όρων αυτών καθώς και των προβληματισμών των ερευνητών. Στη συνέχεια υποστήριξε τον

προταθέντα από τον ίδιο γλωσσικό τύπο σταθερά τόσο γραπτώς όσο και στα μαθήματά του. Η πιο συστηματική έκθεση της άποψης δημοσιεύθηκε το 1965[1] ως "*Byzantinologie et hellénologie*". Στην πολύ συγκροτημένη αυτή πραγματεία εκφράζει και πάλι την πεποίθησή του για την ένωση των τριών περιοχών της ελληνογνωσίας με πολλή αισιοδοξία: "Tout bien considéré, on peut dire que la dernière période des études grecques tend à faire disparaître les barrières presque infranchissables qui avaient séparé les partisans de la «philologie classique», les byzantinistes et les spécialistes du grec moderne" (σ. 300, σύμφωνα δε με Moravcsik 1967, σ. 21). Τελειώνοντας, με ακλόνητη αισιοδοξία, εκφράζει την πίστη του στην μέθοδο ("l'application de ces principes") την οποία είχε καλλιεργήσει (σ. 301/22). Παρόμοιος είναι ο λόγος του που εκφώνησε ελληνιστί το 1963 (Moravcsik 1969-1970). Οφείλω να παρατηρήσω, ότι ο Moravcsik, ο οποίος δεν ήταν γλωσσολόγος, ως σπάνια εξαίρεση στην χώρα του, τονίζει σ' αυτόν τον λόγο ότι η "ένωτική αντίληψη [...] ένεφανίσθη εἰς τὸ ἔδαφος τῶν γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν" (σ. 318). Ακολούθως αποτίει τον δέοντα φόρο τιμής στον Χατζιδάκι¹⁸⁶ και συνεχίζει την έκθεσή του με παραστατικές παρατηρήσεις από ολόκληρο τον χώρο της ελληνικής γραμματείας. Αναφέρει λεπτομέρειες οι οποίες, ανήκοντας η καθεμιά σε κάποια συγκεκριμένη φάση της ελληνικής παράδοσης, αποσαφηνίζουν τα δεδομένα κάποιας άλλης φάσεως της ίδιας παράδοσης. Γράφει λ.χ. για τον νεοελληνικό Χάρο σε συνδυασμό με την Άλκηστη του Ευριπίδη (σ. 322). Κλείνει την ομιλία με την πίστη του για την επιτυχία της "ελληνολογικής θεωρίας" (σ. 324).

Με την άποψή του όμως για "disparition" αποδείχθηκε υπερβολικά αισιόδοξος. Θεωρώ ότι η ανασύσταση της Έδρας της Ελληνικής μετά τον πόλεμο στο διάδοχο Πανεπιστήμιο ELTE ως Έδρα Ελληνικής Φιλολογίας (όπου "Ελληνική" = Αρχαία Ελληνικά) αποτελούσε οπισθοδρόμηση. Στο πλαίσιο της τελευταίας φιλοξενείται μικρή "θυγατρική" Έδρα Νέων Ελληνικών ("Újgödög Szakágazat") η οποία υπάγεται στην λεγόμενη "ενιαία" Έδρα. *Απουσιάζει* η Έδρα Βυζαντινών Σπουδών, ενώ βυζαντινές σπουδές *υπάρχουν*, - μιὰ αναδιοργάνωση της δεκαετίας του 1950 που επέζησε μέχρι και τις ημέρες μας - και που συνέβαλε μάλλον στην αποδιοργάνωση των ελληνικών σπουδών, μάλιστα ισχυρά και επιζήμια, αν βέβαια θεωρήσουμε τις απόψεις του Pecz και πολλών άλλων περί *ενιαίας* ελληνικής φιλολογίας υγιείς. Μια δομή *κατάλληλη* μόνο για άσκοπο "φιλολογικό σοβινισμό" - φαινόμενο που ο γράφων έχει ζήσει τα αρνητικά του - και καθόλα ώριμη για να υποστεί τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Είναι αλήθεια πως ο Moravcsik (1969-1970) γράφει ότι "Έπρεπε κάθε φοιτητής, ὁ ὁποῖος ἀφοσῶνει ἑαυτὸν εἰς τὰς ἑλληνικὰς σπουδὰς, νὰ ἐξοικειωθῆ με τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν. Ἡμεῖς οἱ Οὐγγροὶ ἀκολουθοῦμεν αὐτὴν τὴν ἀρχὴν" (σ. 324). Μπορεί και να ήταν έτσι όσο ζούσε. Για τον γράφοντα όμως αυτά τα λόγια φαντάζουν ως "φωνή βοώντος εν τη ερήμω". Ο γράφων που δεν είχε την καλή τύχη να προλάβει τον Moravcsik ως καθηγητή του, καθ' όλη την διάρκεια της φοιτήσεώς του βίωσε διαμετρικά αντίθετες εμπειρίες. Όχι μόνο δεν ακούσθηκε από επίσημη θέση ότι πρέπει οι φοιτητές να εξοικειωθούν και με την νεοελληνική γλώσσα αλλά αντιμετώπιζε ακόμη και συχνές αποδοκιμασίες. Η ευχή του Τωμαδάκη με την οποία κλείνει η αναγγελία του θανάτου του Moravcsik, έμεινε, κατά την γνώμη του

¹⁸⁶ Υπενθυμίζουμε την επιστολή του από το 1935: "λογίζομαι εύτυχής, διότι απέκτησα και την προσωπικήν γνωριμίαν Ὑμῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διαμονῆς μου εἰς τὴν Ἑλλάδα" (κεφάλαιο ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ανωτέρω).

γράφοντας, μια ευλαβής ευχή: "Εἴθε ἡ ἀπὸ μακροῦ δοκιμαζομένη χώρα του νὰ εἶρη ἰσάξιον συνεχιστὴν τῶν μελετῶν του" (1972-1973: 709).¹⁸⁷ Τέλος, δὲν στάθηκε επιτυχής ο Moravcsik οὔτε με τὴν πρόταση ὄρου: ο ὅρος "ελληνολογία" που χρησιμοποιεῖται καμιά φορά ἀπὸ τους μαθητὲς του, εἶναι ἀγνωστος στο εξωτερικό. Ἡ ἐλληνική φιλολογία προτιμᾷ τὸ "ελληνογνωσία" που εἶναι ἐπίσης τίτλος περιοδικού.

Ἐκτός Ἑλλάδος, γιὰ τὴν ἀκρίβεια, δὲν φαίνονται τόσο ἀπλά τα πράγματα: στὴν Ουγγαρία, ὡπὼς ἴσως καὶ στὴν υπόλοιπη Εὐρώπη, ἡ κλασικὴ φιλολογία θεωρεῖται κατηγορία ἀνώτερη ἀπὸ τους δύο φιλολογικούς χώρους (δηλ. τὴν ἐλληνική καὶ λατινική φιλολογία ἢ τὴν ελληνογνωσία καὶ "ρωμαιολογία") οἱ ὁποῖοι συνιστοῦν τὴν ἐν λόγῳ ἀνθρωπιστικὴ ἐπιστῆμη με ρίζες που ἀνάγονται στους ἐλληνιστικούς χρόνους (Zroll 1909: 12 κεξ.). Με τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ ἐπιδίωξη του Pecz μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ πὼς ἦταν πιο ὀρθολογική, ἐνῶ ἡ κριτικὴ του Moravcsik κατὰ τῶν "κλασικῶν φιλολόγων" του παλαιοῦ τύπου, δικαιολογημένη.

Θλιβερό δείγμα τῆς κατευθυνόμενης ἐπιστῆμης εἶναι ὁ Moravcsik 1955(1) που προκαλεῖ μελαγχολία - δείγμα του τι περίμενε μετὰ τὸ '48. τὸν κάθε πνευματικὸ χώρο. Τὸ τεύχος (ἐπιμέλεια καὶ γνωμοδότηση ["Gutachter"] τῶν J. Irmscher καὶ W. Hartke) ἀποτελεῖται ἀπὸ προγραμματικὸ λόγο του Moravcsik που ἐξεφωνήθη στὶς 13.12.1951 στὴν Ουγγρικὴ Ἀκαδημία (σσ. 7-40), ἀπὸ συζήτηση (Diskussionsbeiträge) ἕξι γνωστῶν ἐπιστημόνων, ὅλοι τους Ἀκαδημαϊκοί (σσ. 40-61) καὶ ἐνός ἐβδόμου μὴ φιλόλογου (σσ. 62-63), καὶ ἀπὸ δεύτερο λόγο του Moravcsik που ἐξεφωνήθη στο Πανεπιστήμιο Humboldt (Ἀνατολικὸ Βερολίνο) στὶς 14.4.1955 (σσ. 64-74) με θέμα τα ἐπιστημονικὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐτῶν 1951-1955. Ἡ ἀνάλυση του τεύχους θὰ ἀπαιτοῦσε ολόκληρη μελέτη, πράγμα που δὲν θὰ ἐπιχειρηθεῖ ἐδῶ. Στὴν ἐπισκόπηση, ἀπὸ τὴ σ. 11 κεξ., συναντούμε ὀνόματα ὄχι μόνο τῶν πατέρων τῆς ἀριστερῆς σκέψης ἀλλὰ καὶ του ἰδρυτῆ καὶ του τότε ἡγέτη τῆς νικητριάς στὸν πόλεμο ἀνατολικῆς υπερδύναμης. Τρομάζει ὅτι ὁ Harmatta, ὡς Diskussionsbeitrag, (ἀναγκάζεται νὰ) μιλά γιὰ "ἐπιτυχία ἐρευνητικοῦ πενταπλάνου τῶν κλασικῶν σπουδῶν" (Erfolg des Fünfjahrplanes der altertumswissenschaftlichen Forschung, σ. 43), ὁ Árpád Szabó νὰ ἀναφέρει "βάση" καὶ "εποικοδόμημα" (Basis und Überbau, σ. 59) καὶ ὁ μὴ φιλόλογος ἐβδόμος νὰ ἐντοπίζει "βασικὸ ἰδεολογικὸ πρόβλημα", ὄχι στὸν εἰσηγητὴ Moravcsik, ἀλλὰ στὸν Á. Szabó, τὴν μεγαλύτερη μορφή τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας στὴν χώρα μετὰ τὸν Κερένγι, ευρύτερα γνωστῆς καὶ ὡς ἐιδικῆς στὴν ἐρμηνεία τῶν μαθηματικῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (σσ. 62-63). Ὁ Moravcsik ἀνταποκρίθηκε στὴν διδασκαλία πιο καλὰ ἐφαρμόζοντας τὸν ὄρο "superstructure de sociétés" (1955[2]: 203). Ἡ λέξη που χρησιμοποιεῖ ὁ Harmatta εἶναι εἰδικὰ βαριά διότι συνάδει με τὰ ἀνελεύθερα οικονομικὰ πακέτα που παρέχονταν ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἡγεσία με τρόπο ἀυταρχικὸ στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας του '50, τὰ πιο γνωστὰ τῶν ὁποίων ἦταν τὰ "πενταπλάνα", με ἀποτέλεσμα οἱ οικονομικοὶ δείκτες τῆς χώρας νὰ καταγράφουν ἰσχυροὺς κλυδωνισμούς. Τὰ σκαμπανεβάσματα ὡδήγησαν στὶς

¹⁸⁷ Πολύ επιτυχής καὶ χρήσιμη εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ παρομοίωση ἀπὸ τὸν Χατζιδάκι τῆς φύσης καὶ δομῆς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας με "μέγαρον" (ἀποψη - ὅσο ξέρω - ἀγνωστὴ στὴν Ἑδρα Ἑλληνικῆς του Παν/ου ELTE), διότι δικαιολογεῖ καὶ ἐπιβάλλει ὡς φυσικὴ τὴν ἰδέα του ἐνιαίου. Ἡ ἐλλ. γλώσσα παρομοιάζεται με μέγαρο τὸ ὁποῖο δέχεται "μεταρρυθμίσεις" ὄχι ὅμως τόσες ὥστε νὰ ἀλλάξει οὐσιωδῶς (1934: 489 = ἰδ. κ.ά. 1909: 34). Ἀπὸ δὴ ἡ ἐμπνευση του γράφοντος νὰ προτείνει τὴν εἰκόνα του ἐξωφύλλου του βιβλίου (βλ. καὶ εἰκ. 1).

γνωστὲς ἐξελιξεις που συγκλόνισαν τὴν χώρα περὶ τὰ μέσα τῆς ἴδιας δεκαετίας. Ὅποιος ἐζήσε τὰ γεγονότα τὴν περίοδο ἐκείνη ἀπὸ κοντὰ δὲν μπορεῖ νὰ γελᾷ με τὶς ἀσυναρτησίες που συναντᾷ στα γραπτά τῆς ἐποχῆς γενικότερα καὶ στὴν ὑπὸ ἀνάλυση μελέτη εἰδικότερα.

Ὁ Moravcsik, ὡστόσο, κατάφερε νὰ περισώσει ἀπὸ τὰ παλιὰ του τὴν ἰδέα τῆς ελληνολογίας (σ. 23), καὶ τῆς ἐνότητας (σ. 64). Ὁ Fournier (1956) κρίνει, με ἀρκετὴ λεπτότητα, μερικὰ σημεῖα του ἐν λόγῳ τεύχους. Διδάσκει τους ἐνθουσιῶδεις συναδέλφους του ("candeur de nos ardents collègues de Budapest", σσ. 344-345) ὅτι δὲν ἦταν ὁ Μαρξ που ἐπινόησε τὴν μελέτη τῆς (οικονομικῆς) βάσης καὶ κάνει ἐπίσης παρατηρήσεις γιὰ τὸν ρόλο τῶν "Aufgabe" (βλ. τὸν τίτλο του τεύχους) τῆς ἐπιστῆμης, τέλος, υποθέτω ὅτι πρόκειται γιὰ λεπτὴ εἰρωνεία ὅταν συγχαίρει καὶ ἐνθαρρύνει τους συναδέλφους του με τὰ ἐξῆς: "Ces réserves formulées, on ne peut qu'applaudir à la sympathique ardeur de nos collègues de Budapest" (σ. 345). Ἀς βρεῖ τὴν ἐξήγηση ὁ καθένας στο ἐρώτημα γιὰτί ἕνας λόγος σαράντα σχεδὸν σελίδων, ἐκφωνηθεῖς στὴν ουγγρικὴ πρωτεύουσα, μαζί με συνοδευτικὴ συζήτηση στὴν ουγγρικὴ γλώσσα, δημοσιεύεται στα γερμανικά καὶ σε τεύχος ἐνός ἀνατολικογερμανικοῦ φορέως. Δικαιολογία τέτοιας στάσης παρέχει ὁ Sötér (1975: 152). Πολύ πιο σημαντικό εἶναι ὅταν ὁ ἴδιος ἐπισημαίνει πὼς οἱ ἐρευνητὲς του Moravcsik παρακολουθοῦν τὶς ελληνοουγγρικὲς σχέσεις μέχρι καὶ τὸν 15ο αἰ. (σ. 157). Συμπεραίνει κανεὶς ὅτι οἱ σχέσεις ἀποβαίνουν συνεχεῖς με τὴν ἔννοια ὅτι μετὰ τὴν Ἄλωση ἡ φυγὴ τῶν ἐμπόρων πρὸς τὶς παραδουναβείες χώρες, ἀρα καὶ πρὸς τὴν Ουγγαρία, πήρε νέα ἀφορμὴ. Ὡς πρὸς τὰ πρόσφατα, ἡ ἱστορία ἔχει δώσει τὴν ἀπάντησή της σε ολόκληρη τὴν μεταπολεμικὴ τεσσαρακονταετία. Ὁ Moravcsik καὶ οἱ ἄλλοι ἐπέζησαν ἐπιστημονικά: αὐτὸ τὸ γεγονός καὶ μόνο εἶναι ἀξίον λόγου. Ὅποιος ἐνδιαφέρεται γιὰ περισσότερα παραπέμπεται στὴν βιβλιοκρισία του Fournier, ἐνῶ ἀναφορικὰ με τὴν κατάσταση γενικότερα, λ.χ. στὸν Κριαρά (2008: 75, ἐπιστολὴ 93) ὅπου ὁ Moravcsik πληροφορεῖ τὸν σεβαστὸ συνάδελφό του ὅτι πρέπει "νὰ λάβει ἀδεία" νὰ στείλει τὰ "Βυζαντινοτουρκικά" (δικό του ἔργο!) στο ἐξωτερικό. Τὸ γράμμα χρονολογεῖται ἀπὸ τὶς 18 Ἰουλίου 1950. Ἀναφορικὰ με τὴν κατάσταση τῶν κλασικῶν σπουδῶν στὴν Ἀνατολικὴ Γερμανία μπορεῖ νὰ συμβουλευθεῖ κανεὶς τὸν Fuhrmann (1995: 160-166, εἰδικὰ: σ. 166), καὶ τὸν Moravcsik 1955, ἕνα κείμενο πὸν ὑπάρχει σε ὀρισμένες βιβλιοθήκες καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἰούλιος Moravcsik ὑπῆρξε ὁ τελευταῖος Ἑλληνιστὴς με πιστεύω γιὰ ἐνότητα καὶ συγχρόνως ἐπίσης ἐρευνητὴς μεγάλης ολκῆς. Σημαντικὸς ἦταν ἀκόμη ὁ Ευγένιος Darkó (1880-1940) τὸ ὄνομα του ὁποῖο βρῆκε ὁ γράφων σε ἀπὸ 7.6.1932 ἐπιστολὴ του Χατζιδάκι (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Φάκελος Χατζιδάκι, Ε/16) καὶ ὁ ὁποῖος "se dit être l'élève de Vilmos Pecz" (Kapitánffy 1982: 34) Ὁ Darkó ἐξελέγη ἐπίσης Ἐπίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (αὐτ. σ. 46). Μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔχει ἐμφανισθεῖ Ἑλληνιστὴς τύπου καὶ ἀναστῆματος του Moravcsik. Ὁ ἐκλιπὼν διευθυντὴς τῆς Ἑδρας τῆς Ἑλληνικῆς, ὁ R. Falus, ἦταν κατηγορηματικὰ ἐνάντιος στὴν ἐνότητα καὶ ὁ γράφων μπορεῖ νὰ το ἐπιβεβαιώσει ἀπὸ προσωπικὴ ἐμπειρία. Σε μάθημά του, στο δεύτερο μισό τῆς δεκαετίας του 70, ὁ Falus ἐκφράσθηκε ἐπὶ λέξει ὡς ἐξῆς: "nem tud érdekelni a bizánci és az újgödög" /"ἀδύνατον νὰ με ἐνδιαφέρουν τὰ βυζαντινὰ καὶ τὰ νέα ἐλληνικά"/. Ἡ τοποθέτηση αὐτὴ εἶχε, φυσικά, συνέπειες ὡς πρὸς τὴν διοργάνωση, τὶς προτιμήσεις καὶ τὰ προγράμματα σπουδῶν τῆς Ἑδρας.¹⁸⁸ Ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἑδρας ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε διαδεχθεῖ (Τ.

¹⁸⁸ Διαφορετικὰ γράφει γιὰ τὸν F. σε σημειώμά του ὁ K. Szabó (1977: 10).

Szerpessy) ήταν πολύ πιο επιεικής αλλά υπήρξε ελληνοιστής του παραδοσιακού τύπου του κλασικού φιλόλογου. Ο προσφάτως αποθανών Karitánffy, μαθητής του Moravcsik, καλλιέργησε βυζαντινά θέματα¹⁸⁹, ο επίσης εκλιπών Szabó, αφού έκανε τα πρώτα του βήματα ως κλασικός φιλόλογος, άρχισε να παίρνει στροφή όλο και περισσότερο προς την νεοελληνική λογοτεχνία, ο γλωσσολόγος Mohay, συντάκτης ενός πολύ καλού Νεοελληνοσυγγρικού λεξικού (1988), του μόνου που κυκλοφόρησε ποτέ ως λεξικό επιστημονικού επιπέδου στη χώρα του, διορίστηκε, για διοικητικούς λόγους, στην Έδρα Λατινικής, για να αναλάβει στη συνέχεια Διευθυντής της Έδρας της Νέας Ελληνικής (έως σήμερα). Ο αποθανών προ δεκάπενταετίας Fűves, εκτός Έδρας και Πανεπιστημίου, συνέχιζε το έργο του Honáth, άλλοτε καθηγητή του. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι ο Moravcsik, αναφορικά με την καλλιέργεια των ελληνικών, από θεωρητική άποψη, είχε δίκαιο. Και όμως, οι τρεις περίοδοι της Ελληνικής παραμένουν διακριτές. Οι σχέσεις των ερευνητών με τα ελληνικά είναι στεροβαρείς και οι ίδιοι δεν μιλούν ούτε για "ελληνολογία" ούτε για "ρωμαιολογία". Ο γράφων εγγράφηκε στα Ελληνικά και Λατινικά δυο χρόνια μετά τον θάνατο του Moravcsik. Μέσα από μια τόσο άμεση εγγύτητα προς την μεγαλύτερη φυσιογνωμία των ελληνικών σπουδών στην Ουγγαρία, το έργο του οποίου αναδείχθηκε έργο περιωπής διεθνούς κύρους, και μισό αιώνα και πλέον μετά την δημοσίευση της φημισμένης πραγματείας του πιο μεγάλου Έλληνα γλωσσολόγου (Χατζιδάκι 1909), δεν θυμάται να συνάντησε ποτέ στο επίσημο πρόγραμμα σπουδών της λεγόμενης "Ενιαίας Έδρας Ελληνικής" τον όρο "ελληνολογία" ή να άκουσε τη λέξη "ενότητα". Ακολουθώντας τον Moravcsik καθώς φαίνεται, ο Szabó γράφει για "νεοελληνολογία" (π.χ. 1980: 105.124, και επίσης στο *Homonoia* 1, 1979: 222-224). Ο Szabó (1980), παρά το κατευθυνόμενο πνεύμα της μελέτης του και κάποιες διατυπώσεις που σήμερα δεν είναι επίκαιρες, αποτελεί τίμια και γενναία προσπάθεια παρουσίασης της λογοτεχνίας, και γενικότερα της κουλτούρας του τόπου του κατά την εξεταζόμενη περίοδο, υπό το πρίσμα ενός νεοελληνοιστή, και καλύπτει, θα λέγαμε, επίσης αρκετά καλά. Για κάποιες λεπτομέρειες που αφορούν και στην παρούσα μελέτη πβ. σσ. 104-105.¹⁹⁰

Χρειάζεται περαιτέρω έρευνα για να επαληθευθεί ή να διαψευστεί αν ο Niehoff-Panagiotidis (1994: 14) έχει δίκαιο όταν καθιστά υπεύθυνο ακριβώς τον Χατζιδάκι για την τριχοτόμηση της ελληνικής πολιτιστικής παράδοσης! Γράφει μεταξύ άλλων: "statt der alten klassizistischen Vorurteile die noch schlimmere Sprachlosigkeit aufgrund einer falsch verstandenen Arbeitsteilung eintrat".¹⁹¹ Αν όντως έχει γίνει κάτι τέτοιο, θλιβερή έκβαση

¹⁸⁹ Μεταθανάτια κυκλοφόρησε ο Karitánffy 2003 που αποτελεί έκδοση διατριβής επί υφηγεσία και προσθήκης συναφών δημοσιευμάτων του. Η προσέγγιση του Κ. είναι "αντίστροφη": εξετάζει τι αναφέρουν ουγγρικές ιστορικές πηγές για το Βυζάντιο. Καταλήγει στο συμπέρασμα πως αντίθετα με ό,τι πιστεύεται γενικά, ο Ουνιάδης (1407-1456), για πολιτικούς λόγους, δεν είχε σκοπό να παράσχει βοήθεια κατά των Τούρκων στην απειλούμενη Κωνσταντινούπολη.

¹⁹⁰ Αξίζει να ξεφυλλίσει κανείς το πρόσφατο βιβλίο του Κριαρά (2008) το οποίο δημοσιεύει 234 επιστολές που εστάλησαν στον ίδιο. Οι διάφοροι πίνακες και τα ευρετήρια καθιστούν τη χρήση εύκολη. Το Ευρετήριο Ονομάτων δεν αναγράφει μόνο τα ονόματα των αποστολών αλλά και αυτών που αναφέρονται στα γράμματα. Παρατίθενται λ.χ. πέντε γράμματα από τον Moravcsik μεταξύ 1950-1969 (σσ. 75-77). Δημοσιεύονται 7 επιστολές από τον Κ. Szabó (σσ. 95-102), και η επιστολή 134 (σσ. 98-100) παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες αναφορικά με την δημιουργία και το πρόγραμμα του Νεοελληνικού Κλάδου της Έδρας της Ελληνικής στο Πανεπιστήμιο Βουδαπέστης. Μερικά γράμματα υπογράφονται επίσης από τη σύζυγό του, Καθηγήτρια Νέων Ελληνικών στην ίδια Έδρα, ως Ευαγγελία και ως Βαγγελιώ αντιστοίχως. Γενικά, το βιβλίο έχει πολλά ουγγρικά ονόματα όπως των Mohay, Karitánffy, Fűves, και πραγμάτων όπως "ουγγρική ιστορία λογοτεχνίας" (επιστολή 138, σ. 102, που εννοεί την "Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας" στα ουγγρικά). Ο Δ. Χατζής που διδασκε νέα ελληνικά, αναφέρεται στις σσ. 95-96. Για την Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας πβ. Karitánffy και ά. 1989. Αυτή η έκδοση ενώνει, σε μορφή μονογραφίας 451 σελίδων, την ιστορία της βυζαντινής και της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Στο γλωσσικό κίνημα αφιερώνεται κεφάλαιο 12 σελίδων. Με κάποια φειδώ, αναφέρεται και ο Χατζιδάκις (σ. 282).

¹⁹¹ Το βιβλίο του Niehoff-Panagiotidis δίνει πολύ καλή επισκόπηση της έρευνας της Αλεξανδρινής

πολλών ευλαβών προσπαθειών, θα έγινε αναμφίβολα παρά τη θέληση του Χατζιδάκι, και δεν θα πρέπει να αγνωθούν οι ενωτικές συμβολές τόσο του ίδιου όσο και των οπαδών του, όπως του Pecz, και μαθητού του τελευταίου, του Moravcsik. Είναι γεγονός ότι οι φιλόλογοι το έργο των οποίων έχει εξετασθεί αλλά και οι Έλληνες γλωσσολόγοι στην πλειοψηφία τους, έβρισκαν και εκτίμησαν τα ενωτικά στοιχεία στο έργο του Χατζιδάκι. Ωσαύτως, οι διαπιστώσεις της παρούσας έρευνας είναι οι ίδιες. Δημιουργείται, για άλλη μια φορά, η εντύπωση ότι το κίνητρο των όσων κατέληξαν σε αρνητικά συμπεράσματα γύρω από το έργο του Χατζιδάκι είναι το "γλωσσικό" και λιγότερο ή και καθόλου η γλωσσολογία ή η ελληνική φιλολογία. Ο Moravcsik αποτελεί τρανό παράδειγμα του ενωτικού ελληνοιστή φιλόλογου. Στο σπουδαίο έργο του το "γλωσσικό" είναι ζήτημα μειωμένης σημασίας.

Από την μεγάλη βιβλιογραφία που έχει συγγραφεί με αντικείμενο την προσφορά του Moravcsik αναφέρω μόλις λίγους τίτλους στις βιβλιογραφικές παραπομπές αυτής της μελέτης όπως Benedicty 1962, Harmatta 1967, 1973, κλπ., εφιστώ δε την προσοχή στο άρθρο του Χατζή (1975), που έζησε δύο δεκαετίες στην Βουδαπέστη. Αξιολογεί το έργο του Moravcsik στον χώρο της νεοελληνικής γραμματείας (ό,τι δηλ. αυτός θεωρεί χώρο νεοελληνικό) και παρέχει αρκετές χρήσιμες πληροφορίες και λεπτομέρειες. Ως πολύ καλό συνάδελφο και φίλο αποχαιρετίζει τον Moravcsik ο Irmischer από το Ανατολικό Βερολίνο (1975) ο οποίος συνεργάστηκε επίσης στην 3η έκδοση των *Βυζαντινοτουρκικών* (Moravcsik 1983), ενώ από ελληνικής πλευράς αξιολογεί τον - κυρίως - βυζαντινολόγο Moravcsik ο Τωμαδάκης (1974), δίνοντας περαιτέρω βιβλιογραφικές παραπομπές. Τιμώντας την μνήμη του αποθανώντος, ο Τωμαδάκης εξαίρει καταλλήλως τις προσπάθειες του πρώτου γύρω από τη σωστή αντίληψή του για την ελληνολογία, και δίνει επίσης λεπτομέρειες (σ. 438) που δεν έχουν μεν σχέση με την επιστήμη δείχνουν όμως παραστατικά τι είδους δυσκολίες έπρεπε να αντιμετωπίζει ένας κορυφαίος επιστήμονας εντός και εκτός της χώρας του ακόμη και στην δεκαετία του 60, μια εποχή πολύ πιο ήρεμη μετά τις πολιτικές αλλαγές στις οποίες έπεσαν θύμα, μεταξύ πολλών άλλων, και οι Ούγγροελληνικά Μελέται.¹⁹² Η κατακλειδα του λόγου του Τωμαδάκη εκφράζει τόσο την φιλοσοφία της παρούσας μελέτης όσο και τον ίδιο τον Moravcsik, άνθρωπο και επιστήμονα:

"Μία μεγάλη και σεμνή μορφή των Ελληνικών σπουδών παρήλθε του βήματος, από το όποιο πλέον δεν είναι δυνατή ή συνέχεια του ερευνητικού λόγου, υπό το πνεύμα του Moravcsik. Οί καιροί ήλλαξαν και το τρίτον του αιώνας κλείει με άνεπανορθώτους άπωλείας" (σ. 440).

Για περισσότερα αναφορικά με τον Moravcsik πβ. Fekete 1975: 194.464, Harmatta 1975: 353.355.358, Sótér 1975: 151-152.155-158, MÉL III 540, Ritoók 1997: 12.15(28), Borzsák 1999: 781 (με παραπομπές), ÚMÉL IV, 2002: 849-851, Glatz 2003 II: 892-893 και Révai [Ú] XIV, 2004: 664-665.

Κοινής και της Κοινής γενικότερα, πέραν και της Ελληνικής. Αξιολογεί τον Χατζιδάκι εκτενώς σε πολλά σημεία της Εισαγωγής (σσ. 1-25) και του 2ου Κεφαλαίου (σσ. 195-518), παρέχοντας φιλολογικά, γραμματολογικά και ιστορικά πλαίσια.

¹⁹² Αξίζει, πιστεύω, τον κόπο να αντιπαραβάλει κανείς τα όσα γράφει ο Τωμαδάκης (1974: 437-438) για τις συνθήκες συνάντησης του Moravcsik στην Αθήνα με τον γιο του που έμενε τότε στην Αμερική, και τη συζήτηση του Németh (2002: 4) με τον Julius Moravcsik, γιο του Gy. Moravcsik, κλασικό φιλόλογο, φιλόσοφο και γλωσσολόγο, Καθηγητή του Παν/ου του Stanford, αναφορικά με το πώς και γιατί εγκατέλειψε ο τελευταίος, μαζί με τον αδελφό του, την πατρίδα του το 1949.

Η ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΣΤΗΝ ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Σχετικά με τον ρόλο της Λατινικής στον χώρο της κλασικής φιλολογίας - ως τον επιστημονικό και πολιτιστικό παράγοντα αναφορικά με το αντικείμενό μας - δεν χρειάζονται πολλά επιχειρήματα. Τονίζω πολλές φορές αυτήν την λεπτομέρεια στην μελέτη μου. Πιστεύω ότι δεν υπάρχει κλασικός φιλόλογος, Έλληνας ή ξένος, που να μην δεχθεί τον δεσμό μεταξύ Έλληνικής και Λατινικής Φιλολογίας. Αναφέρθηκα ανωτέρω στον Βουρβέρη. Από τους νεώτερους μπορώ να μνημονεύσω τον πρώην ερευνητή της Ακαδημίας Αθηνών και νυν καθηγητή του Πανεπιστημίου της Κύπρου Ιωάννη Γ. Ταϊφάκο του οποίου είχα την ευκαιρία να παρακολουθήσω, το 1992-1993, το "Σεμινάριο Κλασικής Φιλολογίας". Ο Ταϊφάκος, ο οποίος ήταν τότε επίσης Διευθυντής της Εταιρείας Ρωμαϊκών Σπουδών, τόνισε πολλές φορές στο σεμινάριό του την *ενότητα* της ελληνικής και της λατινικής φιλολογίας και γενικότερα την ανάγκη της σύνδεσης των ελληνικών και των ρωμαϊκών σπουδών. Δεν μπορεί παρά να συμφωνήσει κανείς με την άποψη.

Το άλλο σκέλος, δηλ. η χρήση της Λατινικής στην Ουγγαρία, ως μια ειδική περίπτωση της παρουσίας αυτής της γλώσσας εκεί, αποτελεί, εκτός από τον φιλολογικό-επιστημονικό, επίσης ιστορικο-πολιτισμικό παράγοντα.

Ο Ακαδημαϊκός Borzsák, ο οποίος συνέταξε την Βιβλιογραφία Κλασικής Φιλολογίας (1952) για τα έτη 1926-1950, και ο πιο μεγάλος λατινιστής των τελευταίων δεκαετιών στην χώρα του σε πρόσφατο βιβλίο (1990), μια ιστορική και φιλολογική έρευνα, αναφέρει διάφορες απόψεις επί του θέματος. Ο κάπως δασκαλιστικός τίτλος υπαγορεύει βέβαια εξαρχής την καταφατική απάντηση, αξίζει ωστόσο να αναφέρουμε δύο από τις απόψεις που εξετάζονται. Παραθέτει (σ. 190) τα λόγια του συγγραφέως L. Németh (1901-1975, η συγκεκριμένη άποψη του οποίου διατυπώθηκε μεταξύ 1945-1950): "Η δεύτερη μητρική γλώσσα των εγγράμματων ανθρώπων στην Ουγγαρία ήταν, επί οκτακόσια χρόνια, η Λατινική. Οι ιερείς τους κάνανε την προσευχή τους στα λατινικά, τα παιδιά τους διάβαζαν στα σχολεία λατινικά, στα δικαστήρια μιλούσαν λατινικά. Ό, τι δεν μπορούσαν να πουν στην αγροϊκά γλώσσα τους, το έλεγαν στα λατινικά". Προηγούμενως (σ. 82) αναφέρει επίσης την άποψη του Ιουλίου Κορνίς, το όνομα του οποίου συναντήσαμε σε σχέση με το Δίπλωμα του Χατζιδάκι. Κατά τον Κορνίς, "τα λατινικά ήταν, ούτως ειπείν, μέχρι χτες¹⁹³ η γλώσσα των γραμμάτων και της κρατικής διοίκησης. Η γνώση αυτής της γλώσσας ήταν προϋπόθεση - επιτρέπεται να το πούμε - τόσο της ευρωπαϊκής όσο και της εθνικής συνείδησης: η Λατινική είναι για μας υπόθεση εθνικής σημασίας". (Η άποψη αυτή υιοθετήθηκε για νομοθέτημα και στη συγκεκριμένη μορφή της αποτελεί απόσπασμα άρθρου ενός νόμου του έτους 1924, βλ. σελ. 82 αυτ.,

υπογράμμιση του συγγραφέως).

Για να καταλάβουμε αυτήν την εκπληκτική ίσως κατάσταση πρέπει να έχουμε υπ' όψιν ορισμένες ιδιόμορφες εθνικές λεπτομέρειες. Ο άλλοτε ειδωλολάτρης πληθυσμός των Ούγγρων που κατέλαβε την μελλοντική του χώρα υπήρξε γλωσσικά και πολιτιστικά λίγο πολύ απομονωμένος: έφθασε στην Ευρώπη, όπως υποστηρίζεται καμιά φορά από τους ιστορικούς, "με καθυστέρηση περίπου χιλίων χρόνων". Με τον εκχριστιανισμό ξεκίνησε την ευρωπαϊκή του πορεία και, ενώ στην αρχή προσέγγιζε με ισοδύναμο προσανατολισμό προς τα δύο μεγάλα χριστιανικά κέντρα, Ρώμη, Κωνσταντινούπολη, και συγχρόνως επίσης κρατούσε ίση απόσταση μεταξύ τους (πβ. Font 2005: 90), ήλθε σταδιακά υπό την κυριαρχία της πρώτης. Αυτό το πράγμα συνεπαγόταν και γλωσσικό προσανατολισμό, μάλιστα πιο έντονο από αυτόν που εκδηλωνόταν στην λατινομάθεια των λοιπών Ευρωπαίων αφού η γλώσσα των πρώτων - μη ινδοευρωπαϊκή επί πλέον - έπρεπε πρώτα να καλλιεργηθεί ούτως ώστε να γίνει ισάξια των άλλων του σύγχρονου ευρωπαϊκού χώρου. Το έργο της αναβάθμισης της "αγροϊκάς" γλώσσας - διαδικασία εκατοντάδων χρόνων - θυμίζει τις προσπάθειες εμπλουτισμού της άλλοτε "Δημοτικής", ευρισκομένης "σε άθλια κατάσταση", με λόγια στοιχεία αλλά και την μεγάλη διαφορορά μεταξύ της Δημοτικής πριν από εκατό χρόνια και της καθημερινής ελληνικής Κοινής της εποχής μας. Θυμίζει, ακόμη, τη σύνθεση και τον अपαρτισμό της σημερινής ενιαίας γλώσσας από τις δύο κυριότερες μορφές της ελληνικής γλωσσικής επικοινωνίας (πβ. Μπαμπινιώτη 1994[2]).

Προσθέτουμε ότι η σύγχρονη έρευνα της προϊστορίας των Ούγγρων διαπιστώνει με όλο και περισσότερη βεβαιότητα ότι αυτός ο νομαδικός λαός, πριν εισβάλει στην μελλοντική του χώρα γύρω στον 9ο αιώνα (ένα πρώτο κύμα πιθανώς είχε φθάσει ήδη τον 6ο αι.), είχε έλθει σε επαφή με τον ανατολικό χριστιανισμό διακόσια-τριακόσια χρόνια πιο νωρίς και τον είχε γνωρίσει αρκετά καλά αν και δεν τον είχε υιοθετήσει (Βετθényi - Gyaray 1993: 25-26). Αυτή η λεπτομέρεια συμβάλλει στην κατανόηση του περίεργου γεγονότος ότι στο εν λόγω γεωγραφικό διαμέρισμα δημιουργήθηκε ένα κράτος, μεγάλο και αρκετά δυνατό, σχετικά γρήγορα και εύκολα, και επίσης, χριστιανικό, πράγμα που ήταν βέβαια και η προϋπόθεση της επιβίωσής του.¹⁹⁴ Από γλωσσική άποψη αυτό το πράγμα πρέπει να σημαίνει ότι ο συγκεκριμένος πληθυσμός διέθετε και πάντα κάποια εξοικείωση με ξένους γραπτούς λόγους, πρώτα με τα ελληνικά και άλλα ανατολικά, και αργότερα με βάση τα ελληνικά, προσπέλαζε επίσης τα λατινικά.

Πράγματι, τα πρώτα γραπτά τεκμήρια της Ουγγρικής απαντούν, ως λέξεις διάσπαρτες, μέσα σε λατινικά κείμενα (βλ. π.χ. Benkó 1967: 40.42). Υπήρξε όμως και ένας δεύτερος λόγος. Η ιστορία της χώρας και η πολύ ανοικτή γεωγραφική θέση της (της λεγόμενης Λεκάνης των Καρπαθίων) την εξέθετε αδιάκοπα στον κίνδυνο ξένων επιδράσεων, όχι πάντα ειρηνικών. Επί τουρκοκρατίας, αλλά κυρίως μετά, όταν για διακόσια σχεδόν χρόνια η θέση

¹⁹⁴ Για μια πιο αντικειμενική τοποθέτηση των πραγμάτων πρέπει να παρατηρήσουμε ότι μερικές άλλες κρατικές οντότητες (Δανία, Πολωνία, Βοημία κτλ.) διαμορφώθηκαν επίσης κατά την ίδια εποχή. Έχει παρατηρηθεί πως δημιουργείται η εντύπωση ότι οι ειδωλολατρικοί πληθυσμοί στις ευρωπαϊκές περιφέρειες θα ακολούθησαν το "ίδιο σενάριο" (Csukovits 2001: 9, πβ. επίσης Font 2005: 93-97).

¹⁹³ Πβ. το συναφές παράπονο του d' Eichthal, τον οποίο αναφέραμε ανωτέρω με αφορμή την προσφορά του Pecz: "κενόν υπάρχει εν τῇ ἐπιστήμῃ, ἀφ' ὅτου δὲν γίνεται πλέον χρῆσις τῆς λατινικῆς" (1884: 68).

της δεν διέφερε πολύ από αυτήν μιας αποικίας των Αψβούργων (πβ. Ritoók στους Borzsák et al. 2003: 755), η Λατινική αποτελούσε όπλο κατά της υπερβολικής κυριαρχίας της Γερμανικής. Δεν μας εκπλήσσει λοιπόν όταν μάθουμε πως η Λατινική υπήρξε επίσημη γλώσσα της χώρας μέχρι και τη δεκαετία του 40 του προπερασμένου αιώνας. Για τον αντίκτυπο αυτού του γεγονότος πβ. Johnson 1907: 227 (2 μνείες), και Sandys 1915: 392.¹⁹⁵ Κάτι ακόμη που δεν είναι λιγότερο εντυπωσιακό: η πρώτη εφημερίδα να κυκλοφορήσει στη χώρα ήταν λατινόγλωσση. Έχει εκδοθεί πανομοιότυπο της (Benda 1979). Ο Γερμανός ποιητής και φιλόσοφος J.G. Herder (1744-1803), τον οποίο απασχολούσαν και γλωσσικά ζητήματα, δεν είχε, οφείλουμε να παρατηρήσουμε, δίκαιο όταν υποστήριζε στα τέλη του 18ου αιώνας ότι "η ουγγρική φυλή και η γλώσσα της θα εξαφανισθούν", αλλά γλώσσα και λαός, επηρεάστηκαν όντως πάρα πολύ από τους Γερμανούς: η γλώσσα διαθέτει π.χ. πολύ μεγάλο αριθμό μεταφραστικών δανείων. Η μελαγχολικο-φιλική παρατήρηση του Herder διατυπώθηκε το 1791 και είχε θετικά αποτελέσματα: αποτέλεσε ώθηση στο κίνημα των "νεολόγων" με προσπάθειες για την "ανακαίνιση" της γλώσσας (πβ. τα όσα σημειώνω στον λόγο του Thewrewk στο κεφάλαιο Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ). Το όλο πρόβλημα αναπτύσσεται και από το συγγραφέα Αιμίλιο Κολοζσβάρι Grandpierre (1979: 143-144). Πολύ μεγάλη παρέμεινε ανάλογα, επίσης η επίδραση της Λατινικής. Ο Κολοζσβάρι Grandpierre θεωρεί ότι η γλώσσα κινδύνευε ακόμη και από τα λατινικά: "δεν είχε νικήσει τότε ακόμη την Λατινική" (σ. 144). Θα ήθελα να αναφέρω επίσης κάτι που θα γίνει αντιληπτό ίσως ακριβώς στην Ελλάδα πιο καλά παρά αλλού. Είναι γνωστός ο ρόλος που έπαιζε η Ορθόδοξη Εκκλησία στη συντήρηση του Έθνους και της γλώσσας του στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Κάτι ανάλογο έκανε η Εκκλησία στην Ουγγαρία σε όλα τα χρόνια της ιστορίας της η οποία ήταν κάθε άλλο παρά ήρεμη. Είναι καίριο από αυτήν την άποψη να ξέρουμε ότι η γλώσσα των λειτουργιών της Καθολικής Εκκλησίας, η οποία καλύπτει τις ανάγκες των δύο τρίτων του πληθυσμού, παρέμενε η Λατινική μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 60 του περασμένου αιώνας. Ως γλώσσα ορισμένων επίσημων πράξεων της Εκκλησίας, η Λατινική είναι σε χρήση ακόμα και στις ημέρες μας. Με αυτά τα δεδομένα, είναι, πιστεύω, αυτονόητη η προνομιακή θέση της Λατινικής την οποία στον μεσοπόλεμο άλλωστε, σε μια φθίνουσα εποχή αν την συγκρίνουμε με την μεγάλη εποχή των Pecz και Thewrewk, την σπούδαζαν στα λεγόμενα ανθρωπιστικά σχολεία μέσης εκπαίδευσης ακόμη, συνήθως σε οκτώ ώρες την εβδομάδα (πληροφορία μιας καθηγήτριάς μου των Λατινικών στο Πανεπιστήμιο της Βουδαπέστης).¹⁹⁶

Στις μέρες μας η κατάσταση είναι αρνητική: τα Λατινικά διδάσκονται σε ελάχιστα σχολεία μέσης εκπαίδευσης σε δύο, και σπανίως σε περισσότερες ώρες την εβδομάδα ενώ τα Αρχαία Ελληνικά εξαφανίσθηκαν από τα επίσημα προγράμματα και διδάσκονται ως επί το πλείστον μόνο στα πλαίσια σεμιναρίων με πειραματικό χαρακτήρα σε ένα ή δύο σχολεία στην πρωτεύουσα. Δεν είναι πολύ θετική η κατάσταση των κλασικών γλωσσών και στα εκκλησιαστικά σχολεία, τα οποία δεν περιορίζονται, άλλωστε, στην πρωτεύουσα (πβ. Borzsák - Ritoók στους Borzsák et al. 2003: 754). Τα δευτεροβάθμια επηρεάζουν μοιραία τα τριτοβάθμια. Πιο ενθαρρυντικός από

¹⁹⁵ Υπήρξε όμως και η αρνητική διάσταση των λατινικών: πβ. Ritoók 1990: 14.

¹⁹⁶ Κατά τον Ritoók ο μέσος όρος για το ευρύτερο κοινό ήταν 6-7 ώρες την εβδομάδα (1984: 5).

ό,τι εμπνέει η διδασκαλική πρακτική, αφιερώθηκε προσφάτως συλλογικός τόμος στην ιστορική παρουσία της Λατινικής (Bartók 2005).

Ίσως αξίζει να αναφερθούν ενδεικτικά επίσης τα εξής: ο Borzsák εξέδωσε αξιόλογο βιβλίο με τίτλο "Το πνεύμα της Λατινικής" (1942) για το οποίο γράφηκαν δώδεκα βιβλιοκρισίες. Αυτός ο αριθμός δεν δείχνει μόνο πόσο σημαντικό είναι το βιβλίο, δείχνει επίσης το εξαιρετικό ενδιαφέρον που είχε το θέμα τότε. Πολύ αργότερα, από γλωσσολογική άποψη εξετάζει το ζήτημα ο J. Balázs σε ογκώδη τόμο: "Η Λατινική στην Ουγγαρία. Η μητρική μας γλώσσα και το ευρωπαϊκό πρότυπο" (1980). Από ξενόγλωσσα έργα αναφέρω τρία: την Mészáros (1940) που παρουσιάζεται ως πολύ καλό εισαγωγικό έργο, γραμμένο για ξένους (πβ. EPhK 65, 1941: 324-326), τον Klaniczay (1983), ο οποίος δίνει ίσως την πιο καλή σύνθεση ουγγρικής γραμματολογίας στην αγγλική γλώσσα. Όπως είναι φυσικό, θίγει τον λατινικό γραπτό λόγο της χώρας, π.χ. Nemeskürty 1983(1) και Nemeskürty 1983(2). Η γραμματολογία συμπληρώνεται από το *Old Hungarian Literary Reader* (Klaniczay 1985), όπου ειδική προσοχή αρμόζει ίσως στον αναγεννησιακό ποιητή Janus Pannonius (σσ. 63-84). Τρίτο αναφέρω τον συλλογικό τόμο με κείμενα σε διάφορες ξένες γλώσσες και με τον συμβολικό λατινικό τίτλο *Hungaria litterata, Europae filia*, (Kurucz - Szőrényi 1985, γερμανική μετάφραση: 1986). Και οι δύο τόμοι έχουν επίσης χρήσιμους Προλόγους και Επιλόγους. Αυτά τα έργα εμπεριέχουν μελέτες που πραγματεύονται την υποδοχή και την καταξίωση διαφόρων ξένων λογοτεχνικών έργων και ρευμάτων. Για τους αρχαίους κλασικούς γράφει ο Bollók (1985, 1986) ενώ για την μεταγενέστερη ελληνική λογοτεχνία γράφει ο Szabó (1985, 1986).

Με βάση όλα τα ανωτέρω, θα μου αναγνωρίσουν, πιστεύω, οι φιλόλογοι αναγνώστες ότι πρόκειται για πολύ μεγάλο σεβασμό, πανηγυρισμό και για δείγμα δοκιμότητας λατινικού πνεύματος όταν ο Melich, π.χ., στον λόγο του εκφράζεται με αυτήν την χαρακτηριστική *abundantia* ή *congeries* (πλεονασμό ή αφθονία) των ρημάτων, μετοχών και ουσιαστικών: "Itaque viros hos doctissimos, modo enumeratos, Doctores Philosophiae honoris causa agnoscimus, pronuntiamus declaramusque, dantes et concedentes eis iura, honores, praerogativas ac privilegia" και, επίσης, ότι πρόκειται για το ίδιο πανηγυρικό και πολύ υψηλό ύφος, και όχι για μια υπερβολική σχολαστικότητα ή για ακριβολογίες μόνο ενός κειμένου νομικής φύσεως, όταν το Δίπλωμα του Χατζιδάκι εφαρμόζει το ίδιο υφολογικό εργαλείο: "creavimus, pronuntiamus ac declaramus", και γενικά, ότι η χρήση της Λατινικής στη σειρά των τελετών του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης το 1935 καθώς και στο Δίπλωμα του Χατζιδάκι (και σε όλα τα Διπλώματα όλων των άλλων τιμηθέντων) εξέφραζε, εκ μέρους των τιμησάντων, τον ύψιστο δυνατό σεβασμό και τιμή προς όλους τους παρευρισκόμενους και τους απόντες. (Μετάφραση των εδώ παραθεμάτων βλ. στο κεφάλαιο «ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ»).

Ολοκληρώνοντας την μελέτη μου ας μου επιτραπεί μια "αναχρονιστική παρατήρηση": πριν από σχεδόν 80 χρόνια, στα τέλη της δεκαετίας του '20 του περασμένου αιώνα ιδρύθηκε στην Βουδαπέστη ανθρωπιστικός σύλλογος ονόματι "Parthenon". Στόχος του υπήρξε η καλλιέργεια της ελληνορωμαϊκής κλασικής παράδοσης και του ανθρωπιστικού ιδεώδους. Ο Péter, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου, συνοψίζει, στις αρχές της δεκαετίας του '40 πλήρης ευφορίας, στα λατινικά, τις δραστηριότητες του συλλόγου και αναφέρει μεγάλα ονόματα όπως των

Huszt, Eckhardt, Moravcsik, Alföldi, Kerényi κλπ., γράφοντας μεταξύ άλλων: "haud minus strenue in universitatibus nostris incumbitur antiquis litteris. Exempli causa a. 1940. et 1941. iuvenes rerum antiquitatis studiosi Josephum Huszt de epistulis Plinii Minoris, Julium Moravcsik de Graecis papyris, Andream Alföldi de historia III p. Chr. n. saeculi, Carolum Kerényi de antiqua religione docentes frequentabant. Sodales quoque Collegii Eötvösiani¹⁹⁷ ardentissimo rerum antiquarum studio flagrant. In gymnasiis nostris omnium classium discipuli in Latinis litteris erudiuntur [...]" (1940-41: 79). Ως κύκνειο άσμα φαντάζονται αυτά τα λόγια στον σημερινό αναγνώστη ο οποίος νοιώθει πικρία. Η καταστροφές του '45 ήταν πια πολύ κοντά, για να μην αναφέρουμε την πολύ μεγαλύτερη καταστροφή, ως προς την πνευματική ζωή, της "στροφής" του '48-'49 και της δεκαετίας του '50 (πβ. Ritoók στους Borzsák et al. 2003: 757-758). Ο ενθουσιώδης νεοελληνιστής Α. Horváth, και γραμματέας του ανθρωπιστικού συλλόγου Parthenon πέθανε, πριν τελειώσει ο πόλεμος, στις 15.2.1945 (Σούλης 1950: 950). Ο Kerényi εγκατέλειψε τη χώρα του το '43, δεν επέστρεψε, και πέθανε στην Ελβετία το 1973, ο Alföldi, ένας από τους μεγαλύτερους ιστορικούς, έφυγε το '48 και απεβίωσε στις ΗΠΑ το 1981. Ο Moravcsik, αντίθετα, έμεινε στην πατρίδα του, αποδεχόμενος τους περιορισμούς, τις ταπεινώσεις και τις στερήσεις του πολιτικού συστήματος, αναφορικά με τα οποία πβ. MORAVCSIK ανωτέρω και Τωμαδάκη (1974: 438).¹⁹⁸

Ο Ritoók 2009 (σσ. 9-18), σε εμπειριστατωμένη μελέτη, επισκοπεί για άλλη μια φορά την παλαιότερη και την νεότερη κλασική φιλολογία στην χώρα του. Σαφώς και βρίσκει σημαντικά αποτελέσματα, ωστόσο δεν είναι ιδιαίτερα αισιόδοξος. Ναι, υπάρχουν κλασικές σπουδές και σήμερα, είναι υψηλό και το επίπεδό τους, αλλά πρόκειται για υπόθεση ολίγων, δεν υφίστανται πια "ανθρωπιστικά γυμνάσια" και δεν θα τολμούσα να διαπιστώσω γενικό "ardentissimum rerum antiquarum studium".

¹⁹⁷ Το "Eötvös Kollégium", το οποίο - με διακοπή κατά την δεκαετία του '50 - επέζησε μέχρι τις ημέρες μας, αντιστοιχεί στην γαλλική École normale supérieure. Σημαντικός αριθμός Ούγγρων φιλόλογων είχε το προνόμιο να σπουδάσει σε αυτό το κολλέγιο, μεταξύ τους αρκετοί από αυτούς που αναφέρονται στο παρόν βιβλίο, όπως ο πρόσφατα αποβιώσας Borzsák.

¹⁹⁸ Προσθέτουμε στην Βιβλιογραφία κάποια δυσπρόσιτα γραπτά που είχαμε την ευκαιρία να συμβουλευθούμε, έτσι του Ακαδημαϊκού και φιλόλογου T. Kardos και του κλασικού φιλόλογου και μουσικολόγου J. Wagner. Τα συγκεκριμένα γραπτά, μολονότι λόγω εποχής και τόπου δημοσίευσης περιήλθαν σε λήθη, αντικαθίστανται πιστά το μεγάλο ενδιαφέρον τόσο για τα λατινικά όσο και για τις κλασικές σπουδές εν γένει. Ο Κ. μάλιστα, δίνει χρήσιμη ιστορική επισκόπηση προβάλλοντας το γεγονός ότι η πρώτη επαφή με την λατινική γραμματεία χρονολογούνται εκατοντάδες χρόνια πριν από τον Ανθρωπισμό.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ, ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- AAntHung
Ábel, J. / Ábel, E.
1885
Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae
Orphica. Recensuit Eugenius Ábel. Accedunt Procli Hymni, Hymni Magici, Hymnus in Isim aliaque eiusmodi Carmina. Lipsiae sumptus fecit G. Freytag. Pragae sumptus fecit F. Tempisky. MDCCCLXXXV (Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum. Edita curante Carolo Schenkl)
- Ábel, E. - Vári, R.
1891-92
Scholia Vetera in Nicandri Alexipharmaca e Codice Gottingensi Edita. Adiecta sunt Scholia Recentia. Recensionem ab Eugenio Ábel inchoatam ad finem perduxit Rudolphus Vári. Budapestini et Berolini. Sumptibus Academiae Litterarum Hungaricae. MCCCXCI. Apud S. Calvary Eiusque Socium. MCCCXCII. (Editiones Criticae Scriptorum Graecorum et Romanorum a Collegio Philologico Classico Academiae Litterarum Hungaricae Publici Iuris factae.)
- Αιγινίτης, Δ.
1929
Προσφώνησις τοῦ Προέδρου τῆς Ἀκαδημίας (Ἐορτασμός τῆς Ὀγδοηκονταετηρίδος τοῦ κ. Γ. Χατζιδάκι). ΠΑΑ 4 [Τεύχος] Α', Λόγοι, σσ. 27-35
- Ák. Ért.
Akadémiai Értesítő. A Magyar Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti Szily K. Főtitkár / Δελτίον της Ακαδημίας. Κατόπιν εντολής της Ουγγρικής Ακαδημίας των Επιστημών εκδίδεται από τον Κ. Szily, Γενικό Γραμματέα/. Buda-Pest: MTA (1840-)
- Αλεξάνδρου, Δ.Ν.
2005(;) Χρυσόπλοοι. Οι Έλληνες του Δούναβη. Θεσσαλονίκη: Ερωδιός (Πρώτη έκδοση: 1999[;])
- Αλεξίου, Στ.
1994
Βιταέντζος Κορνάρος: Ερωτόκριτος. Κριτική Έκδοση, Εισαγωγή, Σημειώσεις, Γλωσσάριο. Στ.Α. Ἀθήνα: Ἑρμῆς (©1980, 1986). (Φιλολογική Βιβλιοθήκη 3)
- 2001
Βιταέντζος Κορνάρος: Ερωτόκριτος. Ἐπιμέλεια Στ.Α. Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας» (©1985, Ἐκδοτικὴ Ἑρμῆς ΕΠΕ, ©1995, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας»)
- Αμαντος, Κ. / Amantos, Κ.
Εἰς Ἀποθήμην Κ. Ἀμάντου · βλ. Τωμαδάκη 1960
- 1921
(Αμαντος κ. ά.) *Ἀφιέρωμα εἰς Χατζιδάκι*. Διατριβαὶ φίλων καὶ μαθητῶν ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἑπετείῳ τῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ καθηγεσίας αὐτοῦ. [Ἐπιτροπεΐα: Κ. Ἀμαντος κ. ά.]. Ἐν Ἀθήναις: τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου
- 1937
Aus der Geschichte und Geographie Neugriechenlands. *EPHk* 61: 305-313
- 1948
Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις (1848-1941). *Σθ* 52: 7-9
- Αναγνωστόπουλος, Γ.Ν.
1933(;) Χατζιδάκις, Γεώργιος, Ν. *MEE* 24: 533 (+ Χ. Ψ.:

- Αναγνωστοπούλου, Μαρία†
2003 *Χατζιδάκις (Γεώργιος). *MEE Συμπλ.* 4, 1957: 999
Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις. *GBBNP* 3: 3-13 (με περίληψη στα γερμανικά)
- Αναστασιάδης, Γ.
2003 *Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης αφηγείται την ιστορία του (1926-1973)*. Με το βλέμμα και τη γραφή των καθηγητών και των φοιτητών του. Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Ανδριώτης, Ν.Π.
1976 Ἐπὶ τὸν Ψυχάρη στὸν Τριανταφυλλίδη. Ἐν Ἐπιτηδεύματα στὸν Καθηγητὴ Νικόλαο Σ. Ἀνδριώτη. Φροντιστὶ Ἀ.Γ. Θαβώρη κ.ά. Θεσσαλονίκη, σσ. 352-372 (= *Νέα Ἑστία* 66, 1959: 1402-1412)
- ΑΠΘ
Αρχεῖο Χατζιδάκι (Α)
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (=ΑΥΤΗ)
Πρώην Αρχεῖο με διάφορα προσωπικά αντικείμενα, επιστολές, κάρτες, βιβλία κτλ. στην οικία της Μαρίας Αναγνωστοπούλου (Αθήνα). Εδώ σωζόταν επίσης μέρος του υλικού που ήλθε μαζί με το Δίπλωμα του Παν/ου Βουδαπέστης (1935)¹⁹⁹
- Αρχεῖο Χατζιδάκι (Κ)
Το μεγαλύτερο μέρος του προσωπικού αρχείου του Χ., ως δωρεά Ελένης Αναγνωστοπούλου, στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης (Ι.Μ.Κ., Βιβλιοθήκη), Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ηράκλειο Κρήτης (πβ. σχετικά τον Πρόλογο του Παρλαμά εν Χατζιδάκι 1992[1]: XIII-XIV)²⁰⁰
- ASCSA
AT American School of Classical Studies in Athens
Antik Tanulmányok ή *Studia Antiqua* /Μελέτες για την Αρχαιότητα/²⁰¹
- Ἄθ.
Ἄθηνᾶ. Περιοδικὸν Σύγγραμμα τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας
Aristotelian University of Thessaloniki, Greece (=ΑΠΘ)
- Bácskai, Vera - Nagy, L. (επιμέλεια)
1985 *Széchenyi pesti tervei* /Τα πολεοδομικά σχέδια του Ι. Sz./: Fordította: Bába I., Vásárhelyi Judit, Ziegler G. /Μετάφραση: Ι. Β., J. V., G. Z./: Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó /Λογοτεχνικές Εκδόσεις/ (Magyar Levelestár /Ουγγρική Επιστολογραφία/)
- Βαγιακάκος, Δ.Β.
1975 (1) Ἐντὶ Προλόγου. In: Hatzidakis 1975: α'-η'

¹⁹⁹ Η δομή της παρούσας μελέτης αλλά και η διάταξη του όλου υλικού επέβαλαν να χειρισθώ σε αυτό το βιβλίο τα Αρχεία Χατζιδάκι (Α και Κ) ως δύο ξεχωριστές οντότητες. Το 1997 περιήλθε όμως από την Αθήνα στην Κρήτη και το υπόλοιπο υλικό της κληρονομιάς του Χατζιδάκι. Η Επιμελήτρια Βιβλιοθηκών και Αρχείων Γ. Κατσαλάκη ενημερώνει το κοινό διά του ημερησίου τύπου (βλ. Κατσαλάκη 1997). Από τη θέση αυτή θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην ίδια για την σχετική φωτοτυπία που μου έστειλε ταχυδρομικώς.

²⁰⁰ Βλ. παρατήρηση σχετικά με το Αρχείο Χατζιδάκι (Α).

²⁰¹ Ο ενδιαφερόμενος θα βρει αυτό το περιοδικό - κοινή έκδοση των Εδρών Ινδοευρωπαϊκής Γλωσσολογίας, Ελληνικής, και Λατινικής Φιλολογίας και της Εταιρείας Κλασικών Σπουδών, Βουδαπέστη - π.χ. στην Βιβλιοθήκη της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής [ÉFA] και του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών [ΕΙΕ] στην Αθήνα).

- 1975 (2)
1977 An Stelle eines Prologs. In: Hatzidakis 1975: θ'-ιζ
Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις (1848-1941). Βίος και ἔργον. In: Γ.Ν. Χατζιδάκις: *Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναι Β'*, 1977(1): 3-142 [επίσης σε ξεχωριστό τεύχος]
- Balázs, J.
1980 *Magyar deákság*. Anyanyelvünk és az európai modell /Τα Λατινικά στην Ουγγαρία. Η μητρική μας γλώσσα και το ευρωπαϊκό πρότυπο/. Budapest: Magvető
- Bárczi, G. - Benkő, L. - Berrár, Jolán
1967 *A magyar nyelv története* /Ιστορία της ουγγρικής γλώσσας/. Szerkesztette Benkő L. /Επιμέλεια L. B./: Budapest: Tankönyvkiadó
- Bartal, A.
1874 A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak művelése hazánkban /Η κλασική φιλολογία και η συγκριτική άρια γλωσσολογία στην Ουγγαρία/. *MTAKÉrt.NySzT.I.* (Budapest: Eggenberger) 1874: 3
- Bartók, I. (ed.)
2005 *Companion to the History of the Neo-Latin Studies in Hungary*. Budapest: Universitas Publishing House
- Bayer, Brita
2002 Die griechische Sprachfrage, die deutsche Wissenschaft und Georgios Chatzidakis. *GBBNP* 2: 4-22 (με αγγλική περίληψη)
- Βελλιανίτης, Θ. - Πλακίδης, Σ.Μ.
1933 Σίνας, Γεώργιος. *MEE* 33: 858-859
- Bellus, Ibolya
1996 *A magyar ókortudomány bibliográfiája 1976-1990 - Bibliographia Studiorum Antiquorum in Hungaria MCMLXXVI-MCMXC*. Edidit Iboiya Bellus. Budapest: Balassi Kiadó
- Benda, K. (επιμέλεια)
1979 *Mercurius Veridicus 1705-1710*. Az első hazai hírlap hasonmás kiadása Kenéz Győző fordításával, Benda Kálmán bevezetőjével /M.V. [...] Η πρώτη ημεδαπή εφημερίδα, μαζί με μετάφραση του G. Kenéz, Εισαγωγή του K. Benda/. Budapest: Magyar Helikon
- Benedicty, R.
1962 Die literarische Tätigkeit von Gyula Moravcsik. *AAntHung* 10: 295-313
- Benkő, L.
1967 *A magyar nyelvtörténet forrásai és felhasználásuk módszere* /Ιστορικές πηγές της Ουγγρικής και μεθοδολογία/. Ev: Bárczi et al. 1967: 21-93
- Bertényi, I. - Gyapay, G.
1993 *Magyarország rövid története* /Σύντομη ιστορία της Ουγγαρίας/. Budapest: Maecenas
- Berza, L. (Főszerkesztő /Γενική επιμέλεια/)
1993 *Budapest Lexikon* /Η Βουδαπέστη. Μια

- BngrJ
Bódiss, J. 202
1913
Bollók, J.
1985
- Eγκυκλοπαίδεια/ I-II. Budapest: Akadémiai Kiadó
Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher (Βερολίνο-Αθήνα)
- Hatzidákisz, Georgiosz. *Révai* IX: 599
- The Greek and Latin Classics and Hungarian literature.* In: Kurucz - Szörényi 1985, pp. 11-20 (γερμ. μετάφραση του ίδιου εν' Kurucz - Szörényi 1986, 13-24)
- Boltz, A.
1890
- Hellenisch die allgemeine Gelehrtensprache der Zukunft.* Leipzig: Verlag von Wilhelm Friedrich K.R. Hofbuchhändler
- Borzásák, I.
1942
- A latin nyelv szelleme* /Το πνεύμα της Λατινικής/, Budapest: Franklin (Parthenon-tanulmányok 3 /Μελέτες της Ανθρωπιστικής Ένωσης Parthenon, αρ. 3/ (= Ιδ. 2006: 342-421)
- 1952
- A magyar klasszika-filológiai irodalom bibliográfiája 1926-1950 – Bibliographia philologiae classicae in Hungaria MCMXXVI – MCML.* Collegit Stephanus Borzásák. Budapest: Akadémiai Kiadó
- 1972
- Nyusztay Antal emlékezete (1880-1933) /Η μνήμη του Α. Ν./, AT 19: 222-236 (=Ιδ. 1994: 375-382)
- 1979
- Ábel Jenő /Ευγένιος Άβελ/, AT 26 [1982]: 257-266 (=Ιδ. 1996: 397-409)
- 1981
- Ábel Jenő /Ευγένιος Άβελ/, Budapest: Akadémiai Kiadó (A múlt magyar tudósai /Ούγγροι επιστήμονες του παρελθόντος/)
- 1982
- Jenő Ábel (1858-1889) [γαλλιστί]. *Homonoia* 4: 5-32
- 1990
- Kell-e a latin? /Χρειάζονται τα λατινικά;/.* Budapest: Gondolat²⁰³
- 1994-2006
- Dragma.* Válogatott tanulmányok I-VII / "Δράγμα". Μελέτες I-VII/. Budapest: Telosz Kiadó (I: 1994, II: 1996, III: 1997, IV: 2000, V: 2002, VI: 2003, VII: 2006)
- 1999
- Eine Handvoll.* Ausgewählte kleine Schriften von I. B. Budapest: Akadémiai Kiadó
- 1999 (1)
- La filologia greca e latina in Ungheria. In: Id. 1999, 742-750 (=La filologia greca e latina nel sec. XX. Atti del Congresso intern., II, Roma 1984: 809-821, ουγγριστί εν' Ιδ. 2003: 375-386)
- Borzásák, I. - Ritoók-Szalay, Ágnes - Ritoók, Zs.
2003
- Ungarn. I. Der klassische Einfluss auf die Kultur Ungarns. II. Geschichte der Altertumswissenschaften. *DNP* 15/3: 748-759 (αγγλικά εν' *Brill's New Pauly. Classical Tradition* II, 2007: 1046-1056, με πρόσθετη βιβλιογραφία)

²⁰² Στον 9ο τόμο της εγκυκλοπαίδειας *Révai* δύο επιστήμονες εμφανίζονται ως υπεύθυνοι για την κλασική φιλολογία: ο Bódiss και ο Csengeri (βλ. σ. 806). Επειδή ο Β. ασχολήθηκε επίσης με γλωσσολογία ενώ ο Cs. όχι, υποθέτω ότι ο συγκεκριμένος αρθρογράφος θα είναι ο πρώτος.

²⁰³ Πβ. τη συνέντευξη με τον ίδιο για το θέμα εν' Ιδ. 2002: 373-384 (πρώτη δημοσίευση: 1996), και έναν, κάπως απαισιόδοξο "Επίλογο" (εν' Ιδ. 2006: 335-341).

- Βουρβέρης, Κ.Ι.
1965
- Κλασική παιδεία και έννοια του κλασικού* /Αθήνα: ΕΑΕ (Ελληνική Ανθρωπιστική Έταιρεία. Κέντρον Ανθρωπιστικών Κλασικών Σπουδών. Σειρά πρώτη: Αρχαιότης και σύγχρονα προβλήματα 31)
- 1967
- Εισαγωγή εις την αρχαιογνωσκίαν και την κλασικήν φιλολογίαν* /Αθήνα: ΕΑΕ (Ελληνική Ανθρωπιστική Έταιρεία. Κέντρον Ανθρωπιστικών Κλασικών Σπουδών. Σειρά δευτέρα: Μελέται και έρευναι εκδιδόμεναι υπό Κωνστ. Ί. Βουρβέρη και Στυλ. Γ. Καψωμενού, 15)
- BPhT
- Budapesti Philológiai Társaság /Φιλολογική Εταιρεία της Βουδαπέστης/ (βλ. επίσης Fináczy - Thewrewk 1895)
- Bursian, C.
1883
- Geschichte der classischen Philologie in Deutschland von den Anfängen bis zur Gegenwart.* München - Leipzig: Druck und Verlag von R. Oldenburg
- BZ
- Byzantinische Zeitschrift
- Chesnais, P.
1966
- Les étapes de la traduction en Hongrie. *Études Finno-Ougriennes* III: 20-51
- Crystal, D. / Κρύσταλ, Ντ.
1997
- A Dictionary of Linguistics and Phonetics.* Fourth Edition. Oxford, UK - Malden, Mass. USA: Blackwell Publishers
- 2003
- Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής.* Μετάφραση: Γ. Ξυδόπουλος. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Csengeri, J.
1918
- Ponorí Thewrewk Emil emlékezete /Μνήμη του Αιμιλίου Thewrewk de Ponorí/. *Budapesti Szemle* /Επιθεώρηση Βουδαπέστης/ 175: 20-50
- 1922
- P.(ecz) Vilmos. *Révai* XV: 275
- 1925
- Télfy Iván. *Révai* XVIII: 101-102
- 1925(a)
- Thewrewk (Ponorí) Emil. *Révai* XVIII: 237
- 1926
- Vári Rezső. *Révai* XIX: 15
- Csiffáry, Gabriella (επιμέλεια)
2003
- Születtem ... Magyar tudósok önéletrajzai / "Γεννήθηκα ..."* - Βιογραφικά σημειώματα Ούγγρων λογίων/. Budapest: Palatinus
- Csukovits, Enikő
2001
- Introduction to the Volume of Studies on Saint Stephen. In: Zsoldos 2001: 7-14
- Czebe, Gy.
1927-1828
- Wilhelm Pecz † [γερμανιστί]. *BngrJ* 6: 362
- Dain, A.
1938
- Sylloge Tacticorum quae olim «Inedita Leonis Tactica» dicebatur in lucem prolata curis Alphonsi Dain.* Paris: Les Belles Lettres (Nouvelle Collection de textes et documents publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé)
- 1939
- Le «Corpus Perditum».* Paris: Imprimerie A. Bontemps (Limoge). (Collection de Philologie classique)
- 1940
- La Collection Florentine des Tacticiens Grecs.* Essai sur une

- 1942 entreprise philologique de la renaissance. Paris: Imprimerie A. Bontemps (Limoge). (Collection de Philologie classique) L' «*Extrait Tactique*» tiré de Léon VI Le Sage par A.D. Paris: Édouard Champion. (Bibliothèque de l'École des hautes études [...]. Sciences historiques et philologiques, 284ème fascicule)
- Δαλέζιος, Α.Γ.
ά.έ.
Darkó, J.
1914 Βογκούλοι (Woguli). *ΜΕΕ* 7: 441
- 1920 Γουλιέλμος Pecz: Συγκριτική τροπική [...] [κτλ., βιβλιοκρισία στο Pecz 1913(2)]. *ΕPhK* 38: 484-489 [ουγγριστί]
- 1925 R. Vári, *Leonis Imperatoris* [...] [κτλ., βιβλιοκρισία στο Vári 1917]. *ΕPhK* 44: 62-66 [ουγγριστί]
- 1925 Pecz Vilmos emlékezete /Μνήμη του Γουλιέλμου Pecz/. *MTA Emlékbeszédek /Νεκρολογίες της Ουγγρικής Ακαδημίας των Επιστημών/* 18/18: 2. Budapest: MTA
- 1997 Pecz Vilmos. Ev. Gazda et al. 1997 II: 294-295 (Πρώτη δημοσίευση: *Akadémiai Értesítő* 1925 /Δελτίο της Ακαδημίας, 1925/)
- Debrunner, A.
1930 Sprachwissenschaft und Klassische Philologie. *Indogermanische Forschungen* 48: 1-25
- Deér, J.
1966 *Die Heilige Krone Ungarns*. 397 Abbildungen auf 139 Tafeln. Graz-Wien-Köln: Hermann Böhlau Nachf., (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Kl., Denkschriften, 91. Band)
- d' Eichthal, G.
1884 Περί της ελληνικής γλώσσης ως γλώσσης κοινής τῆς ἐπιστήμης. *Ἐστία*, ἔτος Θ', Ἀρ. 422, τόμ. ΙΖ', 29 Ἰαν. 1884: 68-72
- Δημαράς, Κ.Θ.
1987 *Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Μαΐου 1837*. Μελέτη ἱστορική καὶ φιλολογική. Ἀθήνα: Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν (Σειρὰ Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου 1)
- Δεντάκης, Β.Λ.
1959 Βιβλιοκρισία: Gyula Moravcsik, *Cyzantinoturcica*, Bände I-II, Berlin 1958. *Θεολογία* 30: 702-707
- Dercsényi, M.
1902 *A kyprosi nyelvjárás története a legrégebbi időktől napjainkig*. I. rész. Hangtan. Bölcséletdoktori értekezés. Írta Dercsényi Móricz /Ἱστορία της Κυπριακής διαλέκτου, από τους αρχαιότερους χρόνους μέχρι τις ημέρες μας. Α' μέρος, Φωνολογία. Εναίσιμος διατριβή. Υπό Μ.Δ./]. Budapest: Franklin
- 1932 A götög szabadságharc /Η ελληνική επανάσταση/. *Parthenon* 5: 5-20 (Δημοσιεύεται στα ελληνικά επίσης η προσφώνηση του D. προς τον πρέσβη της Ελλάδας στις σσ. 19-20)

- DNP *Der Neue Pauly*. Enzyklopädie der Antike. Hrsg. von H. Cancik und H. Schneider. Stuttgart - Weimar: Metzler. I., 1996- (αγγλ. έκδοση ως *Brill's New Pauly*)
- Dölger, F.
1941 G.N. Chatzidakis†. *BZ* 41: 573-576
- EAA Ἐπετηρὶς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν
- ΕΕΒΣ Ἐπετηρὶς τῆς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (Ἀθήνα)
- ΕΕΦΣΠΑ Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
- E.K.I.M. Εταιρία Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν (Ἡράκλειο Κρήτης)
- EKΠΑ Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν (=UOA)
- ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem /Πανεπιστήμιον Ἐπιστημῶν L. E.' Βουδαπέστη/204
- ELTE Kézirattára Ἀρχεῖο Χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου ELTE (Βουδαπέστη)
- ELTE Levéltár Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Πανεπιστημίου ELTE (Βουδαπέστη)
- Eötvös, L. (az Akadémia Elnöke /Πρόεδρος τῆς Ακαδημίας')
1901 *Magyar Tudományos Akadémia. Alapszabályok és Ügyrend*. /Ουγγρική Ακαδημία Ἐπιστημῶν. Καταστατικὸ καὶ Διαδικαστικά/. Budapest: Franklin
- ΕΠΑΕΕ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον: Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς (Ἀθήνα)
- EPhK Egyetemes Philologiai Közlöny / Archivum Philologicum (Hungaricum) ἢ Γενικὸν Φιλολογικὸν Ὄργανον (Βουδαπέστη 1877-1948)
- Fekete, Gézáne
1975 *A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai 1825-1973*. Összeállította F. G. /Τὰ Μέλη τῆς Ουγγρικής Ακαδημίας Ἐπιστημῶν, 1825-1973. Επιμέλεια: F. G./]. Budapest: MTA
- Fináczy, E. - Ponorí Thewrewk, E.
1895 *A Budapesti Philologiai Társaság alapszabályai* /Καταστατικὸ τῆς Φιλολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Βουδαπέστης/. *ΕPhK* 19: 883-888
- Fludorovits, Jolán
1941 E.M. Mészáros, *De cultu litterarum* [...] [κτλ., βιβλιοκρισία, πβ. Mészáros 1940]. *ΕPhK* 65: 324-326
- Förster, A.
1940 *A filológia fogalma* /Ἡ ἔννοια τῆς φιλολογίας/. *MTAKÉrt.NySzT.I.* 25/12: 530-546
- Font, Márta
2005 *A keresztény nagyhatalmak vonzásában*. Közép- és Kelet-Európa a 10-12. században /Ἡ Κεντρικὴ καὶ ἡ Ανατολικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸν 10ο-12ο αἰ.: ἀμοιβαῖες ἐπιδράσεις τῶν χριστιανικῶν μεγάλων δυνάμεων/. Budapest: Balassi

²⁰⁴ Μέχρι το 1950 το ὄνομα τοῦ πανεπιστημίου ἦταν Pázmány Péter Tudományegyetem.

Γαυρόγλου Μ. - Μπαρμάνω Δεληγιάννη Β. -
 Μπαρμάνω Δεληγιάννη Β. -
 2014 - βεν. Μπαρμάνω Δεληγιάννη Β.

Fournier, H. 1956 Von Gyula Moravcsik, *Stand und Aufgaben* [...] [κτλ., κρίση του Moravcsik 1955]. *Revue des Études Anciennes* 58: 343-345

Füves, Ö. 1963 Dercsényi Móric 1879-1961 /Μαυρίκιος Δ. 1879-1961/. *AT* 10: 69

1982 Kiegészítés Horváth Endre Magyar-görög bibliográfiájához /Συμπλήρωμα στην Ουγγροελληνική βιβλιογραφία του Ανδρέα Horváth/. *AT* 39: 56-60

Fuhrmann, M. 1995 *Europas fremd gewordene Fundamente. Aktuelles zu Themen aus der Antike*. Zürich: Artemis & Winkler

Γ.Α.Κ. 1997 Γενικά Αρχεία του Κράτους (Αθήνα)

Gazda, I. et al. 1997 *Százhuszonöt éve nyílt meg a Kolozsvári Tudományegyetem. Emlékkönyv I-II.* /Εκατόν είκοσι πέντε χρόνια του Πανεπιστημίου της Κλαυδιούπολης (Klausenburg, Cluj). Αφιέρωμα. Α'-Β'/. Piliscsaba: Magyar Tudománytörténeti Intézet /Ινστιτούτο Μελετών Ουγγρικής Επιστήμης στο Piliscsaba/

GBBNP Göttinger Beiträge zur Byzantinischen und Neugriechischen Philologie

Georgacas, D.J. 1955 George N. Hatzidakis (1848-1941). In *Memoriam*. 15 years after his death. *Orbis* 4: 574-576

Γεωργαλάς, Γ.Κ. 1933 Τέλφου (Telfy), Ἰβάν. *ΜΕΕ* 22: 862

Γλ. Γλωσσολογία (Αθήνα)

Glatz, F. 2003 *A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai 1825-2002 I-III* /Τα Μέλη της ΜΤΑ, 1825-2002, ττ. 1-3'/. Főszerkesztő: G. F. /Γενική επιμέλεια: F. G. /'. Budapest: MTA Társadalomkutatató Központ - Tudománytár /ΜΤΑ, Κέντρο Κοινωνιολογικών Σπουδών - Θησαυρός Επιστημών/

Graesse, J.G.Th. 1969 *Orbis Latinus oder Verzeichnis der lateinischen Benennungen der bekanntesten Städte etc.* [...]. Amsterdam: B.R. Grüner - Aalen: Scientia

Graf, F. (hrsg.) 1997 *Einleitung in die lateinische Philologie* [...] herausgegeben von F. G. Stuttgart - Leipzig: Teubner (Einleitung in die Altertumswissenschaft) (Ελλ. με. άφραση: Αθήνα, Εκδ. Παπαδήμα, 2η έκδ., 2003)

Grimm, J. - Grimm, W. 1983 *Deutsche Sagen*. Herausgegeben von den Brüdern G. Berlin: Rütten & Loening (Vollständige Ausgabe, nach dem Text der dritten Auflage von 1891, mit der Vorrede der Brüder Grimm zur ersten Auflage 1816 und 1818 und mit einer Vorbemerkung von H. Grimm)

Gyomlay, Gy. 1902 A Leo-féle Taktika XVIII. fejezetének Vári Rezső-féle szövegéhez /Παρατηρήσεις στην έκδοση του Κεφ. XVIII²⁰⁵ των Τακτικών του Λέοντος από τον Ρ. V. /'. *EPhK* 26: 454-473

Györkösy, A. 1942 Titkári jelentés /'Εκθεση Γραμματέως/. *EPhK* 66: 250-251

Hanák, P. (ed) 1988 *One Thousand Years. A Concise History of Hungary*. Budapest: Corvina (συμβολές επτά επιστημόνων)

Χαριτάκης, Γ. (επιμέλεια) 1935 *Εκς Αθηνην Σπιριδωνος Λάμπρου*. 'Εν 'Αθήναις: Τυπογραφείον "Εστία", Κ. Μάτσηρ και Ν. Καργαδούρη

Χαριτωνίδης, Χ.Χ. 1932 *Εκθεσις τῶν κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς λειτουργίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς (1928-1929) [...] πεπραγμένων. *Εκθεσις πεπραγμένων κατὰ τὸ πινεπιστημικὸν ἔτος 1928-1929. Τεύχος πρῶτον. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης

Harmatta, J. 1967 Praefatio [λατινιστί]. In: Moravcsik: 1967: 9-10

1967(δισ) βλ. Moravcsik 1967

1973 Moravcsik Gyula 1892-1972 [ουγγριστί]. *Magyar Tudomány* /'Ουγγρική Επιστήμη/ 345 (10): 683-686

1975 The study of the Ancient World. In: T. Erdely-Grúz - K. Kulcsár (eds) *Science and Scholarship in Hungary*. Budapest, Corvina, pp. 343-363

Χασιώτης, Ι.Κ. - Αραβαντινός, Δ. 2002 *Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στην αυγή του νέου αιώνα*. Διαχρονική πορεία εβδομήντα πέντε χρόνων. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Χατζής, Δ. 1975 Τά νεοελληνικά μελετήματα τοῦ Ἰουλίου Μόραβτσικ. *AAntHung* 23: 25-40 ("Ὀμιλία στήν συνεδρίαση ποῦ ὀργάνωσε, τιμώντας τή μνήμη τοῦ Ἰουλίου Μόραβτσικ, ἕνα χρόνο μετά τό θάνατό του, ἡ Οὔγγρική Ἐταιρεία Κλασσικῶν Σπουδῶν")

Χατζηφώτης, Ι.Μ. 1974 *Karl Krumbacher (1856-1909). Η ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του*. Βιβλιογραφικὸ Συμπλήρωμα (1900-1973) στήν "Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας". 'Αθήναι: Ἐκδόσεις Βασ. Ν. Γρηγοριάδης (Βυζαντινὰ καὶ Νεοελληνικὰ Βιβλιογραφικὰ Βοηθήματα 1)

Χατζιδάκης, Γ.Ν. / Hatzidakis, G.N. 1890 Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐν Ἑλλάδι [Α' μέρος]. *3ε*. 2: 169-235

1892 *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Leipzig:

205 βλ. Vári 1900.

- Breitkopf & Härtel. 2η έκδ.: Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 1975 (Παράρτημα 3 του Λεξικογραφικού Δελτίου, Κέντρον Συντάξεως Ιστορικού Λεξικού, [φωτοτυπική επανέκδοση η οποία προλογίζεται από τον Δ.Β. Βαγιακάκο]). 3η έκδ.: Nachdruck: Hildesheim - New York, Georg Olms Verlag, 1977)
- 1893 Περί του γλωσσικού ζητήματος ἐν Ἑλλάδι [Β' μέρος]. *Ψφ.* 5: 117-230
- 1902 *Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα εἰς τὴν ἑλληνικὴν, λατινικὴν καὶ μικρὸν εἰς τὴν ἰνδικὴν γραμματικὴν* ὑπὸ Γ.Ν. Χ. Τόμος Α'. Ἐν Ἀθήναις: τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου (Βιβλιοθήκη Μαρασλή)
- 1903 (1) Περί του γλωσσικού ζητήματος ἐν Ἑλλάδι. *Ψφών* 5: ἀρ. φύλ. 234-242
- 1903 (2) *Περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἀρχῆς τῆς γλώσσης*. Ἐν Τεργέστη: Ἐκδότης τὸ τυπογραφεῖον τοῦ αὐστριακοῦ Λόγδ (Μετατύπωσις ἐκ τῆς «Νέας Ἡμέρας», βλ. εἰκ. 10)
- 1904 *Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα εἰς τὴν ἑλληνικὴν, λατινικὴν καὶ μικρὸν εἰς τὴν ἰνδικὴν γραμματικὴν* ὑπὸ Γ.Ν. Χ. Τόμος Β'. Ἐν Ἀθήναις: τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου (Βιβλιοθήκη Μαρασλή)
- 1905 *Ἀλεξανδρινὰ καὶ νέα ἑλληνικά (MNE A)*. Ἐν Ἀθήναις: Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου
- 1905(δς) βλ. Krumbacher - Χατζιδάκις 1905
- 1907 *Ἀλεξανδρινὰ καὶ νέα ἑλληνικά (MNE B)*. Ἐν Ἀθήναις: Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου
- 1907(1) Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον. Τὰ κατὰ τὴν Πρυτανεῖαν Γ.Ν. Χατζιδάκι, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας, πρυτανεύοντος κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1905-1906. Ἐν Ἀθήναις: ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Π.Δ. Σακελλαρίου
- 1908-1909 *Περὶ τῆς ἐνότητος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*. *ΕΠΑΕΕ* 5: 47-151
- 1909 Περί τῆς ἐπιστημονικῆς ἀνάγκης ἐνὸς λεξικοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Ἰδ. κ.ά. 1909: 7-34 [=Ἰδ. 1934: 471-489]
- 1915 *Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γραμματικὴν*. Τόμος Γ', *Γενικὴ Γλωσσική*. Ἀθήναι: Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, Μέρος Πρῶτον: 1915
- 1926 Διατίεμαι μὲν δημοτικιστὴς ἀλλὰ δὲν γράφω τὴν Δημοτικὴν. Ἐν Θεσσαλονίκῃ: ©Συγγρ.; [=Ἰδ. 1977(1): 358-370]
- 1934 *Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναὶ ΓΕΙ* Τόμος Α'. Ἐν Ἀθήναις: Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Βιτσικουνάκη (Ανατύπωση: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Κέντρον Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ. Λεξικογραφικὸν Δελτίον. Παράρτημα 4, 1980)
- 1975 βλ. 1892
- 1977(1) *Γλωσσολογικαὶ Ἐρευναὶ ΓΕ Β'*. Τόμος Β'. Ἐν Ἀθήναις: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. "Ἀντὶ Προλόγου" (σσ. V-VII), "Ἐἰσαγωγή" (σσ. 3-142), ἐπιμέλεια τόμου: Δ.Β. Βαγιακάκος, Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (Κέντρον Συντάξεως τοῦ Ἱστ. Λεξ. Λεξικογραφικὸν Δελτίον. Παράρτημα 2)

- 1977(2) βλ. 1892
- 1992(1) *Ἀλεξιστήματα περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος τῆς Ἀμακεδονίας*. (Πρόλογος: Μ.Γ. Παρλαμάς). Ἡράκλειον Κρήτης: Ε.Κ.Ι.Μ. 206
- 1992(2) *Über den hellenischen Charakter der Makedonier (1897-1928) - Du caractère hellénique de la Macédoine (1897-1928)*. (Prologue: M.G. Parlamas). Heraklion - Kreta: Gesellschaft der Historischen Kretischen Studien. - Héraklion-Crète: Société des Etudes Historiques Crétoises
- Χατζιδάκις, Γ.Ν. κ.ά.
1909 *Τεσσαρακονταετηρὴς τῆς καθηγεσίας τοῦ Κ.Σ. Κώντου*. Φιλολογικαὶ διατριβαὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ θαυμαστῶν αὐτοῦ προσφερόμεναι. Ἐν Ἀθήναις: Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου
- 1926-29 *Ἐπιτηρὴς Πανεπιστημιακῶν ἐτῶν 1926-27, 1927-28, 1928-29*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης
- Havas, L. et al. (ἐπιμέλεια)
1998 *Bevezetés az ókortudományba I. A görög és római világ irásos és tárgyi emlékei - Introductio in Studia Antiqua I. Fontes et Monumenta Mundi Graeco-Latini*. Debrecen - Debreceni: Kossuth Egyetemi Kiadó (ΑΓΑΘΑ. Studia ad Philologiam Classicam pertinentia quae in Aedibus Universitatis Debreceniensis rediguntur II. Seriem edendam curat Ladislaus Havas)
- H. Boros, Vilma
1970 *Stein Aurél ifjúsága*. Hirschler Ignác és Stein Ernő levelezése Stein Aurélról, 1866-1891 /Ο νέος Αурήλιος Stein μέσα από την αλληλογραφία του Ιγνατίου Hirschler και του Ερνέστου Stein, 1866-1891' (αγγλική περίληψη: σσ. 137-141)/. Budapest: MTA (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai - Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae 61)
- Hegedús, I.
1894 *Újgörög nyelvtan. Újgörög nyelvtan olvasmányokkal [...]* /Νεοελληνική γραμματική [...] κτλ., βιβλιοκρισία στο Pecz 1894(1)/. *NyK* 24: 492-496
- 1899 A philologia az egyetemen /Η θέση της φιλολογίας στο πανεπιστήμιο/. *EPHK* 23: 865-869
- Heinrich, G.
1897 (Επιμέλεια) *Ponorí Thewrewk Emil elnöki beszédei*. A Budapesti Philologiai Társaság kiadványa. /Προεδρικοί λόγοι του Αι. Τ. de Ponor. Ἐκδοση τῆς Φιλολογικῆς Ἐταρείας τῆς Βουδαπέστης/. Budapest: Franklin

206 Ἐξαιτίας τῆς πλήρους ενημέρωσης τοῦ παρόντος βιβλίου σημειώνουμε ὅτι οἱ Ἐκδόσεις Κάκτος κυκλοφόρησαν δύο πραγματείες τοῦ Χατζιδάκι που βασίζονται σε αὐτὴν τὴν ἔκδοση: *Ἡ ἐλληνικότητα των Αρχαίων Μακεδόνων*. Μεταφορά στη σημερινή γλώσσα: Φιλολογικὴ Ομάδα Κάκτου. Αθήνα: Κάκτος 2008. Ἡ ἔκδοση εἶναι ὅμως ἐκλαϊκευτικῆς φύσεως, παραλείπονται ἀναγραφές πηγῶν, σημειώσεις καὶ παραπομπές. Για ἐπιστημονικὲς ἔρευνες ἐνδείκνυνται μόνο οἱ ἔκδόσεις 1992(1) καὶ (2) καθὼς ἐπίσης τὰ ὅσα ἄλλα σημειώνονται στὴν ἀνωτέρω βιβλιογραφία.

- 1920 Elnöki megnyitó beszéd. (A Budapesti Philologiai Társaság XLV. Közgyűlése. 1920 február 14.) /Προεδρικός λόγος στην 45η Γενική Συνέλευση της Φιλολογικής Εταιρείας της Βουδαπέστης, 14.2.1920/. *EPHk* 44: 75-77
- Hekler, A.
1935 *L'Université de Budapest - Die Universität von Budapest.* Basel: Fritz Lindner Verlag - Budapest: Imprimerie Royale Hongroise de l'Université
- HGD *Handbuch der griechischen Dialekte.* Erster Teil von A. Thumb. Zweite erweiterte Auflage von E. Kieckers. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1932, (Indogermanische Bibliothek)
- Hóman, B.
1935 *1635-1935. Fasti Regiae Universitatis Litterarum Hungaricae Budapestinensis a Fundatore Petro Pázmány nominatae.* Anno MCMXXXIV - MCMXXXV scholastico. Foundationis eius CCC.-o in publicum propositi. [Dr. Valentinus Hóman, Minister rer. sacr. et publ. instr.]. Budapestini Typis Regiae Universitatis Litterarum Hungaricae MCMXXXV
- Homonoia *Homonoia - Σημειώσεις.* Yearbook of the Chair of Greek Philology of the University L. Eötvös /Budapest/ - Έπετηρίδα της Έδρας της Έλληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης (1979-1983) 207
- Horváth, E. / Χόρβατ, Α.
1934 *Újgörög tanulmányok Magyarországon /Νεοελληνικές σπουδές στην Ουγγαρία/. EPHk* 58: 84-88, 191-194
- 1937 Νεοελληνικές μελέτες στην Ουγγαρία. *Λέξις* 249 (1 Μαΐου): 651-661
- 1940 *Magyar-görög bibliográfia.* Ουγγροελληνική βιβλιογραφία υπό Άνδρέα Horváth. Budapest: Kir. M. Pázmány Péter Tudományegyetemi Görög Filológiai Tanszék - Πανεπιστημιακόν Ίνστιτούτον Έλληνικής Φιλολογίας (MGT/OYEM 12)
- 1943 *Az újgörögök /Οι Νεοέλληνες/. Budapest: Magyar Szemle Társaság. (Kincsestar 21 /Σειρά Έθνικοί Θησαυροί 21'/)*
- 1947(†) Adalékok a "Magyar-görög bibliográfia"hoz - Συμβολές στην "Ουγγροελληνική βιβλιογραφία". *EPHk* 70: 107-114
- Hummel, P.
2000 *Histoire de l'histoire de la philologie.* Étude d'un genre épistémologique et bibliographique. Genève: Librairie Droz
- Husztí, J.
1940 Némethy Géza emlékezete (1865-1937) /G. Némethy (1865-1937). Αναμνηστικός Λόγος/. *EPHk* 64: 1-33

207 Υπάρχουν οι τόμοι 2-5 στο Γερμανικό Αρχαιολογικό Ίνστιτούτο (DAI) στην Αθήνα.

- Ιακωβίδης, Σπ. (Πρόεδρος Ακαδημίας)
2004 Ξένοι Έταίροι [της Ακαδημίας Αθηνών]. *Ε44* 79: 131
- I.M.K. Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, Ηράκλειο (υπάγεται στην Ε.Κ.Ι.Μ.)
- ΙΝΣ Ίνστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη
- Irmscher, J.
1975 Gedenkworte auf Gyula Moravcsik. *AAnthHung* 23: 1-2
- Johnson, H.H.
1907 The Present State of Classical Studies in France. *The Classical Review* 21: 225-227
- Josef, Erzherzog
1902 *Zigeunergrammatik.* Budapest: Ausgabe der Zeitschrift "Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn" (Hrsg. von A. Herrmann)
- József Főherczeg (ο Αρχιδούκας Ιωσήφ)
1888 *Czigány nyelvten. Románo csibákero sziklaribe /Γραμματική της Αθιγγανικής/. Πρόλογος (σσ. V-VIII) και Επιμέλεια: E. Thewrewk de Ponor. Budapest: MTA.*
- Κακριδής, Ι.Θ. (επιμέλεια)
1963-1969 *Άπαντα Αλκωνόλη Τριανταφυλλίδη* 1-8 + Εύρετήριο (Επιμέλεια: Έ. Κριαράς κ. ά.). Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ
- Κακριδής, Θ. - Άμαντος, Κ. - Παπαδόπουλος, Α.Α.
1928 Η Όγδοηκονταετηρίς του κ. Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι. *ΣΣ* 40: 211-215 [=Βαγιακάκος 1977: 131-133]
- Kapitánffy, I.
1982 Jenő Darkó (1880-1940) /Ευγένιος D. [...]/. *Homonoia* 4: 33-47
- 1990 Gyula Czebe /Ιούλιος Czebe/ (1887-1930). In: Kluwe et al. 1990: 94-104 [γερμανιστί]
- 2003 *Hungarobyzantina.* Budapest: Typotex
- Kapitánffy, I. - Caruha, Vangelio - Szabó, Kálmán
1989 *A bizánci és az újgörög irodalom története /Ιστορία της βυζαντινής και της νεοελληνικής λογοτεχνίας/. Budapest: Gondolat*
- Καραγιαννόπουλος, Ι.
1974 † Gyula Moravcsik. *Βυζαντινά* 6: 487-490
- Καρακώστας, Γ.Κ.
2004 *Ο Βασιλεύς Όθων. Το Οθώνειο Πανεπιστήμιο (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών) και η Νομική του Σχολή.* Αθήνα: Έκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Karakostas, G.K.
2005 *König Otto. Die Otto-Universität von Athen und ihre Juristische Fakultät.* Athen: Ant. N Sakkoulas - München: C.H. Beck
- Kardos, T.
1941 L'insegnamento del latino in Ungheria. *PSUL* 3,4: 63-67 (λατ. Summarium: σ. 67)
- Κασσάιος, Γ. (=G. Kassai)
1890 Μόχατς. (Έλεγεία υπό Καρόλου Κισφαλουδίου ούγγριστι

- γεγραμμένη). *EPhK* 14: 641-643²⁰⁸
- Katona, L. - Szinnyei, Fr.
1911 *Geschichte der ungarischen Literatur*. Leipzig: Göschen
- Katonis, A.L. / Katona, A.L.
2000 Τρεις διακρίσεις του Χατζιδάκι στην Ουγγαρία. *Γλ.* 11-12: 393-399
- 2010 Three Honours given to Hatzidakis by pre-war Hungary. In: Ralf-Peter Ritter *Festschrift* (in press). Cracow: Jagellonian University.
- Κατσαλάκη, Γεωργία
1997 Στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης το αρχείο του Γ.Ν. Χατζιδάκι. Με χειρόγραφα μελετών αλλά και υπομνήματα για την «Έκδοση του Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσας». *Καθημερινή*, 24 Αυγούστου 1997
- Κατσικι-Γκιβάλου, Αναστασία
1977 Γεώργιος Χατζιδάκις (1848-1941). Εν' Θεοδωρακόπουλος 1977: 189-192
- Kerényi, B. Eszter
2003 *Az arany ember*. A Gödöllői Kastély görög ura: Sina György és fia, Sina Simon /Οι χρυσοί άνθρωποι. Δυο Έλληνες μεγιστάνες στο Παλάτι του Gödöllő: Γεώργιος Σίνας και υιός Σίμων Σίνας/. *Kiállítás a Gödöllői Városi Múzeumban* 2003. március 1 - szeptember 20 /Έκθεση στο Δημοτικό Μουσείο του Gödöllő 1.3.2003 - 20.9.2003/. A tanulmányt írta és a katalógust szerkesztette: K. B. E. /Μελέτη και Κατάλογος: Β.Ε. Κ./ [Ελληνικά: *Η οικογένεια Σίνα στην Ουγγαρία και στο Gödöllő*. Περίληψη από τους Κ. Νάκο, Ν. Φοκά και Θ. Σκεύη, σσ. 51-63]. Gödöllő: Városi Múzeum /Δημοτικό Μουσείο/
- 2007 *Báró Sina Simon /Ο Βαρόνος Σίμων Σίνας/ Budapest: Új Mandátum Kiadó /Εκδόσεις Ύ.Μ.Κ./*
- Kiss, J.M. - Szögi, L. - Ujváry, G.
1988 *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. Repertórium 1635-1975 /Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης. Ευρετήριο 1635-1975/. [I.] Szerkesztette és a bevezetést írta Sz.L. /Επιμέλεια, Πρόλογος: L. Sz./ Πληροφορίες στα αγγλικά: σσ. 411-413. Budapest: ELTE (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 10 /Σελίδες από την ιστορία του Πανεπιστημίου ELTE 10/)*
- Kiss, J.M. - Szögi, L. - Varga, Júlia
1999 *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. Repertórium 1635-1990. /Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης. Ευρετήριο 1635-*

²⁰⁸ Το ποίημα του K. Kisfaludy (1788-1830) γραμμένο στις αρχές της δεκαετίας του 1820, πραγματεύεται τα γεγονότα του έτους 1526, αρχής της 150ετούς τουρκοκρατίας στην Ουγγαρία.

- 1990/. II. Szerkesztette és a bevezetést írta Sz.L. /Επιμέλεια, Πρόλογος: L. Sz./ (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 20 /Σελίδες από την ιστορία του Πανεπιστημίου ELTE/ 20)
- Kiss, L.
1995 *Melich János*. Budapest: Akadémiai Kiadó (A múlt magyar tudósai /Ούγγροι επιστήμονες του παρελθόντος/)
- Klaniczay, T. (ed)
1983 *A History of Hungarian Literature*. Budapest: Corvina
1985 *Old Hungarian Literary Reader*. 11th-18th centuries. Budapest: Corvina
- Kluwe, E. - Ritoók, Zs. - Sliwa, J.
1990 *Zur Geschichte der klassischen Altertumswissenschaft der Universitäten Jena, Budapest, Kraków*. Jena: Friedrich-Schiller-Universität (Wissenschaftliche Beiträge der Friedrich-Schiller-Universität Jena 1990)
- Köprülü, M.F.
1935 *Les origines de l'Empire ottoman*. Paris: E. De Boccard [Ελλ. μετάφραση, επιμέλεια, σχολιασμός: Στ. Παπαγεωργίου, Αθήνα: Παπαζήση, 2001]
- Kolozsvári Grandpierre, E.
1979 *Herder árnyékában /Στη σκιά του Herder/*. Budapest: Magvető
- Κονδυλάκης, Ι.Δ.
1990 *Κρητικών Λεξιλόγιον*. Φιλολογική επιμέλεια Θ.Ε. Δετοράκης. Ήρακλειον Κρήτης: Δήμος Ήρακλείου - Βικελαία Βιβλιοθήκη
- Κόντος, Κ.Σ.
1909 βλ. Χατζιδάκις κ.ά. 1909
- Κοπιδάκης, Μ.Ζ. (επιμέλεια)
1999 *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο
- Kornis, Gy./J.
1930 *Ungarische Kulturideale (1777-1848)*. Leipzig: Verlag von Quelle & Meyer
1936(1) *A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem alapítása 300 éves évfordulójának Jubileumi Emlékkönyve /Le tricentenaire [...]/*, βλ. Kornis 1936(2)/. Az Egyetemi Tanács megbízásából szerkesztette Kornis Gyula az egyetem rektora. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda /Rédigé par J. Kornis [...]/, βλ. Kornis 1936[2]/
1936(2) *Le tricentenaire de l' Université Royale Hongroise Pierre Pázmány de Budapest*. En souvenir des fêtes jubilaires organisées pour commémorer le 300e anniversaire de sa fondation. Rédigé par Jules Kornis, Recteur de l' Université, Budapest: Imprimerie Royale Hongroise Universitaire
1938 *Hungary and European Civilisation*. Budapest: Royal Hungarian University Press
1942 *Melich János*. In: Zsirai 1942, 8-23 [αναγραφή των

- δημοσιευμάτων του I. M. - έως 1.1.1942 - αυτ. σσ. 503-522]
- Korzenszky, Eleonóra - Vári, R.
1935 *Onasandri Strategicus*. Ediderunt E. K. et R. V. Budapestini, Typis Societatis Franklinianae, MCMXXXV (Sylloge Tacticorum Graecorum. Consilio Rudolphi Vári et auxilio Collegii Historicorum Hungaricorum Romani ab Academia Litterarum Hungarica publici iuris facta. Volumen Primum Tomus Prior)
- Κουρμούλης, Γ.Ι.
ά.έ.
1955-1956 Χατζιδάκις, Γεώργιος. *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν "Ήλικου"* ΙΗ': 589-590
Μνημόσυμος λόγος εις Γεώργιον Ν. Χατζιδάκιν. *ΕΕΦΣΠΑ ΣΤ'*: 613-624
- Κριαράς, Ε.
1969
2004 βλ. Ι.Θ. Κακριδή 1963-1969
Ανιχνεύσεις. Μελετήματα και άρθρα. Συμβολή στο χρονολόγιο του δημοτικισμού. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ΙΝΣ
2008 *Γράμματα ξένων μελετητών και άλλων λογίων. Τόμος πρώτος 1938-1995. Επιμέλεια Στέλλας Τσάμου. Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη*
2009 Ο Ελ. Βενιζέλος και το Άρθρο του Συντάγματος για τη γλώσσα (1911). Με Εισαγωγή και Επίμετρο. *Φιλολόγος* τ. ΛΒ', τ. 137 (Ιούλιος/Αύγουστος/Σεπτέμβριος): 986-1027
- Kroll, W.
1909 *Geschichte der klassischen Philologie*. Leipzig: Göschen'sche Verlagshandlung
- Krumbacher, K.
1886 Ein irrationaler Spirant im Griechischen. *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, 1886: 359-444
- Krumbacher, K. - Χατζιδάκις, Γ.Ν.
1905 *Τὸ πρόβλημα τῆς νεωτέρας γραφομένης Ἑλληνικῆς* ὑπὸ Κ. Krumbacher καὶ Ἀπάντησις εἰς αὐτὸν ὑπὸ Γ.Ν. Χατζιδάκι. Ἐν Ἀθήναις: Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου
- Κρύσταλ
Kurucz, Gy. - Szörényi, L. (eds)
1985 *Hungaria litterata, Europae filia*. Budapest: Published by the Hungarian Publishers' and Booksellers' Association
1986 *Hungaria litterata, Europae filia*. Studien über die kulturellen Kontakte Ungarns zur Welt [γερμανική έκδοση του προηγούμενου τίτλου]
- Κυριαζόπουλος, Β.Δ.
1976 Τὰ πενήντα χρόνια τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 1926-1976. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Lackó, M.
1978 Sziget és külvilág. Kerényi Károly és a magyar szellemi élet /Νησίδα και υπόλοιπος κόσμος. Ο Κάρολος Κερένυι και η πνευματική ζωή στην Ουγγαρία!/. *AT* 25:

- 13-41
- Λαίος, Γ.Σ.
1972 *Στίμων Στίνας* ὑπὸ Γεωργίου Σ. Λαίου. Ἐν Ἀθήναις: Γραφεῖον Δημοσιευμάτων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Βιογραφία Ἑθνικῶν Εὐεργετῶν 1) [Γερμανική Περίληψη: σσ. 409-414]
- Λάμπρος, Σπ.Π. / Lambros, Sp.P.
1905 Εἰς Μήμην Σπ. Λάμπρου (1935): βλ. Γ. Χαριτάκη 1935.
Ληκταὶ σελιδες μετ' Εἰκόνων καὶ ἐννεα παρεμβέτων Πινάκων. Ἐν Ἀθήναις: Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου
1905(a) Ἡ νεοελληνικὴ ποίησις ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Οὐγγαρίᾳ. Ἐν Ἰδ. 1905: 736-741 (Πρώτη δημοσίευση: «Ἐστία» 649, ἔτος ΙΓ' [5 Ἰουνίου 1888], σσ. 361 - 363, ὑπὸ το στοιχεῖο "Ω*")
1912(1) (Επιμέλεια) ΞΕΝΙΑ. *Hommage international à l'Université nationale de Grèce à l'occasion du soixante-quinzième anniversaire de sa fondation (1837-1912)*. Athènes: Imprimerie "Hestia", C. Meisner & N. Kargadouris
1912(2) *Ἑθνικῶν Πανεπιστημίων (1837-1912) - Université nationale de Grèce (1837-1912)*. Τὰ κατὰ τὴν ἐβδομηκοστὴν πέμπτην ἀμφιστηρίδα τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου [...] - La célébration du soixante-quinzième anniversaire de la fondation de l'Université nationale de Grèce [...]. Ἐν Ἀθήναις: Τυπογραφεῖον "Ἐστία" Μάϊσνερ & Καργαδοῦρη - Athènes Imprimerie "Hestia" Meissner & Kargadouris
- Landfester, M. - Egger, Brigitte (Hrsg.)
2005 *Rezeptions- und Wissenschaftsgeschichte. Register zu den Bänden 13-15/3 Des Neuen Pauly*. Stuttgart-Weimar: Metzler
- Latkóczy, M.
1896 Pecz Vilmos. *Pallas* XIII: 884
1897 Télfy Iván. *Pallas* XVI: 57-58
1897(a) T.(hewrewk) Emil. *Pallas* XVI: 150-151
1900 Télfy Iván. *Pallas* XVIII: 687
- Lindsay, W.M.
1913 *Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli Epitome*. Thewrewkianis copiis usus edidit Wallace M. Lindsay. Lipsiae in Aedibus B.G. Teubneri MCMXIII (Επανεκδόση: Hildesheim - New York, Georg Olms Verlag, 1987)
- Lovag, Zsuzsa
1986 *The Hungarian Crown and Other Regalia*. Translated by M. Uszkay. Budapest: The Hungarian National Museum
- Mackridge, P.
2004 "Sie sprechen wie ein Buch": G. M. Hatzidakis (1848-1941) and the defence of Greek diglossia. *Κάμπος/Kambos: Cambridge Papers in Modern Greek* 12: 69-87²⁰⁹

²⁰⁹ Την παρατήρηση των Γερμανών "Sie sprechen wie ein Buch" αναφέρει ο Χατζιδάκις στο περιοδικό

- 2009 *Language and National Identity in Greece 1766-1976*.
Oxford: University Press
- Μαλικοῦτη, Μ. Αγγελική
1955-1956 Γεώργιος Χατζιδάκις. *ΕΕΦΣΠΑ ΣΤ'*: 9-73
[Δημοσιεύματα του Χατζιδάκι: αυτ. σσ. 20-73]
- Μανωλίκας, Κ.
2005 Οι συλλογές των βιβλίων της Κεντρικής Βιβλιοθήκης.
Πανεπιστημιούπολη (ΑΠΘ) Τεύχος 19 (Νοέμβριος): 23-24
- McGeer, E.
1991 *Sylloge Tacticorum*. In: A.P. Kazhdan et al. (eds), *The Oxford Dictionary of Byzantium* 3: 1980
- 1991(a) *Taktika of Leo VI*. In: A.P. Kazhdan et al. (eds), *The Oxford Dictionary of Byzantium* 3: 2008
- MEE Π. Δρανδάκης κ.ά.: *Λεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία*.
Πρώτη έκδοση: Ἀθήναι, ©1926- (;), ττ. 1-24, Α.Ε.Β.Ε.
Π.Γ. Μακρῆς & ΣΙΑ, Δεύτερη έκδοση: Ἀθήναι, ©1957,
ττ. 1-24 + *Συμπλήρωμα*, ττ.1-4, "Ὁ Φοῖνιξ"
- MÉL *Magyar Életrajzi Lexikon*. Főszerkesztő Kenyeres Ágnes
/Ουγγρικό Βιογραφικό Λεξικό, Γενική επιμέλεια: Α.
Κ. / I-IV, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967-1994
- Μενάρδος, Σ.
1929 Τὸ ἔργον τοῦ Χατζιδάκι. *ΠΑΑ* 4: [Τεύχος] Α', Λόγοι,
(38)-(43)
- Mészáros, E.M.
1940 De cultu litterarum et de lingua Latina Hungariae medii
aevi. *Bollettino internazionale di studi, ricerche,
informazioni* (Roma) II (PSUL) 210
- MGT/OYEM *Magyar-görög tanulmányok*. Szerkeszti Moravcsik Gyula
/ *Οὐγγροελληνικὰ Μελέται*. Διευθυνόμεναι ὑπὸ Ἰουλίου
Moravcsik. Budapest/Βουδαπέστη 1935-1950
- MHK *A Magyar Honfoglalás Kútfoi*. A honfoglalás ezredéves
emlékére / Πηγές αναφορικά με την Εγκατάσταση των
Ούγγρων. Αναμνηστικός Τόμος της Χιλιετηρίδας / [...] Szerkesztették Pauler Gy. és Szilágyi S. / Επιμέλεια Gy.
P. και S. Sz. / 211 Budapest: MTA (Φωτοτυπική
επανάδοση: Budapest, Nap Kiadó, 2000, με Επίλογο
του G. Vékony, σσ. 879-892)
- Mohay, A.
1988 *Újgörog-magyar szótár / Επίτομο Ελληνο-ουγγρικό
λεξικό*. Budapest: Akadémiai Kiadó / Βουδαπέστη:
Ακαδημαϊκές Εκδόσεις
- Μωραΐτη, Έλλη
1981 Ούγγροι Φιλέλληνες-Εθελοντές στην ελληνική

⁷ *Αθηνά* (7. 1895: 489). Το παράθεμα αναδημοσιεύεται στο βιβλίο *Γλωσσολογικά Μελέται* του ίδιου (Α' 1901: 489). Ευχαριστώ τον Καθηγητή P. Mackridge για την πληροφορία που έλαβα σε ηλεκτρονική επιστολή στις 11.11.2009.

²¹⁰ Non vidi, πβ. Fludorovits 1941.

²¹¹ Σε συνεργασία με οκτώ επιστήμονες, μεταξύ των οποίων με τον R. Vári.

- επανάσταση (1821-1828). *Homonoia* 3: 137-171
- Moravcsik, Gy. / Μόραβτσικ, Ί.
Ανώνυμος: Μόραβτσικ (Ίούλιος Moravcsik). *ΜΕΕ* Συμπλ. 1957,
Γ', σ. 721
- Ανώνυμος: Γκουύλα Μόραβτσικ. *ΠΛΜΠ* 42, 1990, 1996: 370
X.Y.: Moravcsik Gyula. *Révai* [Ú] XIV, 2004: 664-665
- 1926 Pecz Vilmos. (1854-1923). *EPHK* 50: 158-167
- 1931 A III. nemzetközi bizantinológiai kongresszus / Το 3ο
Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινολογίας / *EPHK* 55: 27-29
- 1933 *A görög és latin filológia magyar feladatai* / Τα καθήκοντα
των ερευνών στον χώρο της Ελληνικής και της
Λατινικής Φιλολογίας στην Ουγγαρία / *EPHK* 57: 8-24
- 1935 Συμβολή εις τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τῆς Ἐπιτομῆς
Ἰωάννου τοῦ Κιννάμου. *Εν*: Χαριτάκης 1935: 311-314
[=Ιδ. 1967: 293-296]
- 1940(1) Antik görögség - Éli görögség. Hellenisme antique -
hellenisme vivant. *Parthenon* 14: 24-45 [Γαλλικό κείμενο
στις σσ. 41-45]
- 1940(2) Rudolf Vári. *BZ* 40: 351-352
- 1941 Vári Rezső (1867-1940) / Ροδόλφος Vári [...] / *EPHK* 65:
159-161
- 1955(1) *Stand und Aufgaben der Klassischen Philologie in Ungarn*.
Berlin: Akademie-Verlag (Deutsche Akademie der
Wissenschaften zu Berlin. Schriften der Sektion für
Altertumswissenschaft 4)
- 1955(2) Dix années de philologie classique hongroise 1945-1954.
AAnthung 3: 191-209
- 1960 Ἄνώνυμον ἀφιερωτικὸν ποίημα περὶ τοῦ αὐτοκράτορος
Βασιλείου Α'. *Εν*: Τωμαδάκης 1960: 1-10 [=Ιδ. 1967:
139-146]
- 1964 Τὰ κύρια προβλήματα τῆς οὐγγρικής βυζαντινολογίας.
ΕΕΒΣ 33: 143-153 (=Ιδ. 1967: 51-58)
- 1965(1) *Byzantinologie et hellénologie*. *Byzantion* 35: 291-301 (=Ιδ.
1967: 15-22)
- 1965(2) Σημειώσεις εἰς τὰ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα τῶν
οὐγγροβυζαντινῶν σχέσεων. *Εν*: Χαριστήριον εἰς
Ἀναστάσιον Κ. Ὁρλάνδον. Ἐπιμέλεια: Δ. Ζακυθηνὸς κ.ά.
I. 1965: 27-35 [=Ιδ. 1967: 297-304]
- 1967 *Studia Byzantina*. Curavit János Harmatta. Editio Adolphi M.
Hakkert, Amstelodami MCMLXVII (© Budapest: Akadémiai
Kiadó 1967)
- 1969-1970 Ἑλληνολογία ἢ περὶ τῆς ἐνότητος τῶν ἑλληνικῶν
σπουδῶν. *ΕΕΦΣΠΑ* 20: 311-324
- 1970 *Byzantium and the Magyars*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- 1976 *Einführung in die Byzantinologie*. Budapest: Akadémiai
Kiadó ("Gemeinschaftsausgabe des Akadémiai Kiadó und
der Wissenschaftlichen Buchgesellschaft, Darmstadt")
- 1983 *Byzantinoturcica*. I: Die byzantinischen Quellen der
Geschichte der Türkvolker, II: Sprachreste der Türkvolker in
den byzantinischen Quellen. 3., unveränderte Auflage. Berlin:
Akademie-Verlag (Berliner Byzantinische Arbeiten Bd. 10-11)

- Moravcsik, Gy. - Kerényi, K.
1930 Görög tudósok Társaságunk tiszteleti tagjai /'Ελληνες επιστήμονες εξελέγησαν Επίτιμοι Εταίροι της Φιλολογικής Εταιρείας'/ *ΕΡΗΚ* 54: 65-66
- Moravek, E.
1930 *A magyar klasszika-filológiai irodalom bibliográfiája 1901-1925. – Bibliographia philologiae classicae Hungaricae 1901-1925.* Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda
- Μουλλάς, Παν. - Βερτώνη-Κοκόλη, Μαρία - Πέτκου, Έφη (επιμέλεια)
2001 *Μανόλης Τριανταφυλλίδης: Αλληλογραφία 1895-1959.* Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ΙΝΣ
- Μπαμπινιώτης, Γ.
1982 Πρόλογος του Έκδότη - Editor's Foreword. Γλ. 1: 3-4, 5-6
1983 Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις (1848-1941). Η συμβολή του στην αποκατάσταση της γλωσσικής μας ταυτότητας και στην επιστημονική σπουδή της ελληνικής γλώσσας. *Αριάδνη* 1: 294-307 [=Ιδ. 1994[1]: 55-75, 438-439]
- 1988 Γεώργιος Χατζιδάκις. *ΠΒΛ* 9B, 1988: 419-420
1994(1) *Ελληνική γλώσσα. Παρελθόν - παρόν - μέλλον.* Μελετήματα, διαλέξεις και άρθρα 1977-1993. Αθήνα: Gutenberg (Γλωσσολογική Βιβλιοθήκη 2)
1994(2) Χατζιδάκις, Γεώργιος. *ΠΛΜΠ* 61: 19-22
1999(1) Γ.Ν. Χατζιδάκις (1848-1941). *Εν* Κοπιδάκης 1999: 274-275
1999(2) Η μελέτη της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας. Ένθετο της *Καθημερινής* "Επτά Ημέρες", 3 Οκτωβρίου 1999. (Επίσης online: <http://abnet.agrino.org/htmls/H/H006.html>)
- MTA *Magyar Tudományos Akadémia /'Ουγγρική Ακαδημία Επιστημών'* (Βουδαπέστη)
- MTAKÉrt.NySzT.I. *MTA. Értékezések a Nyelv- és Széptudományok köréből /'ΜΤΑ. Πραγματείες από τον χώρο των Γλωσσικών και Καλών Επιστημών'* (Βουδαπέστη)
- MTA Kézirattár Βιβλιοθήκη της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών, Αρχείο Χειρογράφων (Βουδαπέστη)
- MTA Kézirattár K 1470 *Összes-ülési jegyzőkönyvek 1899-1900 /'ΜΤΑ. Πρωτόκολλα των Συνεδριάσεων 1899-1900'*.
- Muller, H.C.
1891 *Historische Grammatik der hellenischen Sprache, oder Uebersicht des Entwicklungsganges der altgriechischen zu den neugriechischen Formen, nebst einer kurzen Geschichte der mittleren und neuesten Litteratur, mit Sprachproben und metrischen Uebersetzungen. Erster Band. Grammatik.* Leiden: E.J. Brill (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ - Hellenische Bibliothek oder Sammlung von Arbeiten auf dem Gebiete der Alt-, Mittel- und Neugriechischen Sprache und Litteratur unter Redaktion von H.C. Muller und A.J. Flament. Theil I.)
1892 *Historische Grammatik der hellenischen Sprache [...]. Zweiter Band. Chrestomathie in chronologischer Reihenfolge, Griechische Texte von Homer bis auf die Gegenwart, zum Theile mit Uebersetzung und Anmerkungen.* Leiden: E.J. Brill (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ - Hellenische Bibliothek [...]. Theil I)
- Νάκας, Θ.
1982 Γ.Ν. Χατζιδάκις, Γλωσσολογικά Έρευναι, τόμος Α' (ανατύπ. 1980) και τόμος Β' (1977[1]): Ακαδημία Αθηνών. Γλ. 1: 200
- Nékám, L. - Bajza, J. et al.
1935 *Les efforts culturels de la Hongrie de 896 à 1935.* Budapest: Comité Central des Stations balnéaires, thermales et climatiques de Budapest [Το βιβλίο κυκλοφόρησε συγχρόνως επίσης συγγραμμάτιο από τις ίδιες εκδόσεις ως *Magyarország kulturtörékvései 896-tól 1935-ig*]
- Nemeskürty, I.
1983(1) *Hungarian Literature in the Latin Tongue.* In: Klaniczay 1983: 23-27
1983(2) *Humanism in the Latin Tongue.* In: Klaniczay 1983: 43-49
- Németh, G.B.
1977 *Az Egyetemes Philologiai Közlöny százéves évfordulójára (Az intézményes tudományszervezés első hazai irodalomtörténeti orgánuma) /'Για τα εκατόχρονα του Γενικού Φιλολογικού Οργάνου [Το πρώτο ημεδαπό γραμματολογικό όργανο της θεσμοθετημένης επιστημολογίας]'/ *Filológiai Közlöny /'Φιλολογικό όργανο'* 23: 343-362*
- Németh, Gy.
2002 *Beszélgetés Julius Moravcsik professzorral /'Συνέντευξη με τον Καθηγητή Julius Moravcsik'/ *Ókortudományi Értésítő /'Δελτίο Αρχαιογνωσίας'* 10: 3-7*
- Némethy G.
1928 *Némethy Géza osztályelnök üdvözlő beszédei az I. osztályban tartott székfoglalók alkalmával /'Χαιρετισμοί του προϊσταμένου G. Némethy προς τα νεοεκλεγέντα Τακτικά Μέλη της Ακαδημίας, Τάξη Ι. /' I. Vári Rezső r. taghoz 1927 március 8 /'I. Προς τον R. Vári, νεοεκλεγέν Τακτικό Μέλος, 8.3.1927'/ *Ak. Ért.* 39: 163-164*
- Nesselrath, N.-G. (hrsg.)
1997 *Einleitung in die griechische Philologie [...]* herausgegeben von N.-G. N. Stuttgart - Leipzig: Teubner (Einleitung in die Altertumswissenschaft) [Ελλ. μετάφραση: Αθήνα, Εκδ. Παπαδήμα, 2η έκδ., 2003]
- Niehoff J. - Tsakmakis, A.
2000 *Griechenland. I. Allgemeines. II. Bildung und Wissenschaft. DNP 14: 267-287 [Αγγλικά εν: *Brill's New Pauly. Classical Tradition* II, 2007: 740-760]*
- Niehoff-Panagiotidis, J.
1994 *Koine und Diglossie.* Wiesbaden: Harrassowitz (Mediterranean Language and Culture Monograph Series)

- [...] Volume 10, Faculty of Humanities, Tel Aviv University - Harrassowitz Verlag, Wiesbaden)
- NyK
2002
Οικονομάκος, Κ.
2002(1)
Οικονομίδης, Ν.
1979, 1980
Οικονόμος, Γ.Π.
1915
1921
Orlandos, A.C.
1932
OSZK Kézirattár
OYEM
ΠΑΑ
Πάγκαλος, Γ.Ε.
1955-2002
Παλαμάς, Κ.
1929
Pallas
Paméni, E. (επιμέλεια)
1977
- Προλεγόμενα στην κριτική έκδοση των Ξεξεφαρμάκων του Νικάνδρου.* Αθήναι: Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Έκδόσεως Έργων Ελλήνων Συγγραφέων (Πονήματα. Συμβολές στην Έρευνα της ελληνικής και της λατινικής γραμματείας 4)
Νικάνδρου Ξεξεφάρμακα. Έκδίδει Κ. Οικονομάκος. Αθήναι: Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Έκδόσεως Έργων Ελλήνων Συγγραφέων
- Τò Βόρειο σύνορο. Εν: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους.* Διεύθυνση Έκδόσεως: Γ. Χριστόπουλος, Ί. Μπαστιάς. Θ', Αθήναι: Έκδοτική Αθηνών, σ. 12.
- Επιγραφαί της Μακεδονίας* υπό Γ.Π. Οικονόμου. Έν Αθήναις: Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου
De Profusionum Receptaculis Sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis. Scripsit Georgius P. Oeconomus. Athenis: Ex Officina Typographica P.D. Sakellarii MCMXXI (Bibliotheca Societatis Archaeologiae Athenarum Vol. XXI)
- IIIème Congrès international des études byzantines Athènes 1930.* Compte-rendu par A.C. O. Athènes: Imprimerie "Hestia", Meissner & Kargadouris
Εθνική Βιβλιοθήκη της Ουγγαρίας. Αρχείο Χειρογράφων (Βουδαπέστη)
βλ. MGT
Πρακτικά (της) Ακαδημίας Αθηνών
- Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης.* I-VI, 1η και 2η έκδ. Έν Αθήναις: Έκ του Τυπογραφείου Μ. & Κ. Τσέβδου [όλοι οι τόμοι από το ίδιο τυπογραφείο;]
- Λόγος. [Χαιρετισμός του Γ.Ν. Χατζιδάκι στην Ακαδημία Αθηνών]. ΠΑΑ 4: [Τεύχος] Α', Λόγοι, (44)-(49)
A Pallas Nagy Lexikona I-XVIII /Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια του Ιδρύματος Pallas. ττ. 1-18/. Κόζροντι szerkesztő: Bokor József, Védnök [a IV. kötetből]: József főherceg /Διευθυντής Έκδόσεως: J. Bokor, Προστασία Έκδόσεως [από τ. 4 και στο εξής]: Αρχιδούκα Ιωσήφ/. Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság /Έκδοση της Λογοτεχνικής Έκδοτικής Α.Ε. «Pallas»/, 1893-1900
- A Magyar Tudományok Akadémia kiadványai 1828-1950 /Δημοσιεύματα της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών,

- 1828-1950/. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Παπαδόπουλος, Α.
1948
Papadopoulos, J.K.
2007
Παπασπυρόπουλος, Σπ.Β. (επιμέλεια)
1987
Papp, F.
1920-1921
Papp, Izabella
2002
Papp, J.
1982
Παλαμάς, Μ.Γ.
1992(1)
1992(2)
Paul, H.
1920
ΠΒΛ
Pecz, V.W. / Πετς, Γ.
1882
1883
1889(1)
- Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις (1848-1941). *Σφ.* 52: 9-48
- The Art of Antiquity: Piet de Jong and the Athenian Agora.* Athens: ASCSA
- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών 1837-1987. Εκατόν πενήντα χρόνια.* Επετειακές εκδηλώσεις 2-5 Μαΐου 1987. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- Ponori Thewrewk Emil emlékezete /'Η μνήμη του Αιμιλίου Thewrewk de Ponor/. *A Kisfaludi-Társaság Évlapjai* /'Χρονικά της Εταιρείας Kisfaludi'/ *Ú.F.* 53: 104-107
- Görög nemes családok Magyarországon a XVIII-XIX. században /'Οικογένειες Ελλήνων ευγενών στην Ουγγαρία κατά τον 18ο και 19ο αι./'. *Posztbizánci Közlemények / Studia Postbyzantina Hungarica* 5: 20-36; 150-151 (in English)
- Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen* /'ΕΛΤΕ: Παραδώσεις και μη πνευματικές πηγές του Πανεπιστημίου/. Budapest: ELTE (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 7 /'Σελίδες από την ιστορία του Πανεπιστημίου ELTE 7'/)
- Πρόλογος.* Εν Χατζιδάκις 1992(1): IX-XIV
Prologue. Εν Χατζιδάκις 1992(2): IX-XI
- Prinzipien der Sprachgeschichte.* Fünfte Auflage. Halle a.S.: Max Niemeyer (Πρώτη έκδοση: 1880)
Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια - Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό. ττ. 1-9B, Διεύθυνση Έκδόσεως: Γ.Α. Χριστόπουλος - Ι.Κ. Μπαστιάς. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, ©1983-1988
- Az újgrammatikai irány és a pszichológiai momentum a mondatban* /'Η νεογραμματική κατεύθυνση και το ψυχολογικό στίγμα στην πρόταση/. *EPH* 6: 634-645
Görög mondatban. A gymnasiumok felső osztályai számára. /'Ελληνική σύνταξη για τις ανώτερες τάξεις των γυμνασίων/. Budapest: Eggenberger
C. Sallusti Crispi *Bellum Catilinae* /'Ο πόλεμος με τον Κατιλίνα/et *Bellum Iugurthinum* /'Ο πόλεμος με τον Ιουγούρθα/. Edidit Guilelmus Pecz. Budapestini MDCCCLXXXIX. Sumptus fecit R. Lampel (Ph. Wodianer et filii). Bibliopolae Aulae Imp. et. Reg. (Bibliotheca Scriptorum

- 1889(2) Graecorum et Romanorum in usum scholarum edita curante Aemilio Thewrewk de Ponor)
A görög tragoedia. /'Η τραγική ποίηση των Ελλήνων'/.
Első kötet: *A görög tragoedia története*. /Τόμος Α: Η ιστορία της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας'/.
Budapest: Franklin (Görög és római irodalomtörténeti munkák.
/Ιστορία της ελληνικής και της ρωμαϊκής λογοτεχνίας. Πραγματείες'/.
Kiadja a M. T. Akadémiának Classica-Philologiai Bizottsága /ΜΤΑ: Επιτροπή της Κλασικής Φιλολογίας. Δημοσιεύματα'/)
- 1893(1) *Az újgörög nyelven*. /'Η νεοελληνική γλώσσα'/.
Erdélyi Múzeum /Μουσείο Τρανσυλβανίας'/ 10: 291-322 [=Pecz 1894(1): 9-41]
- 1893(2) Hatzidakis új-görög nyelvtudományi munkája /'Το έργο του Χατζιδάκι στον χώρο της νεοελληνικής γλωσσολογίας' (βιβλιοκρισία στο Χατζιδάκι 1892)/.
Erdélyi Múzeum /Μουσείο Τρανσυλβανίας'/ 10: 473-474
- 1893(3) [Γουλιέλμος Πέτς:] Τὰ μεταφορικά σχήματα τοῦ Ἀριστοφάνους παραβαλλόμενα πρὸς τὰ μεταφορικά σχήματα τοῦ Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου. *Σφ.* 5: 241-248²¹²
- 1894(1) *Újgörög nyelvtan olvasmányokkal és bevezetéssel az újgörög nyelvtudományba* /'Νεοελληνική γραμματική με κείμενα και εισαγωγή στη μελέτη της Νέας Ελληνικής επί γλωσσολογικής βάσεως'/.
Budapest: Franklin
- 1894(2) *Bevezetés az újgörög nyelvtanba* /'Εισαγωγή στην νεοελληνική γραμματική' (βιβλιοκρισία στο Χατζιδάκι 1892)/.
NyK 24: 240-245
- 1894(3) [Γουλιέλμος Πέτς:] Συμβολαὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν μεταφορικῶν σχημάτων τῆς ποιήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ποιητικὴν. Μέρους τρίτον [...].²¹³ Τὰ μεταφορικά σχήματα τῶν μικροτέρων καὶ ἀνωτέρων Ἀρχαίων Ἑλλήνων τραγικῶν. *Σφ.* 6: 426-441
- 1894(4) Die Analogie in der Bildung neugriechischer Wörter.
Ungarische Revue 14: 214-215
- 1902(1) Télfy Iván Lev. Tag emlékezete /'Μνήμη του Ι. Τέlfy Αντεπιστέλλοντος Μέλους'/.
MTA Emlékbeszéddek /ΜΤΑ. Λόγοι εις μνήμην των Εκλιπόντων'/ XI. 3.
Budapest: MTA
- 1902(2) Télfy Iván. *EPHK* 26: 264-267
- 1902-1904 *Ókori Lexikon* /'Εγκυκλοπαικό Λεξικό της Αρχαιότητας'/.
[...] szerkesztette P. V. /'Συνταχθέν υπό V. P.'/ Budapest: Franklin. I: A-L (1902), II: M-Zs (1904)
(Φωτοτυπική επανέκδοση: Budapest, Könyvértékesítő

²¹² Η μελέτη αποτελεί δεύτερο μέρος σειράς τριών μελετών. Στις σσ. 241-242 ο Ρ., σε υποσημείωση, δίνει βιβλιογραφικές παραπομπές και δεν αποσιωπά ότι οι Γερμανοί χαρακτήρισαν καταπληκτικό το πρώτο μέρος της εργασίας του (πβ. Pecz 1894(3)).

²¹³ Πβ. Pecz 1893(3) και 1894(3): 426 όπου, σε υποσημείωση, ο Ρ. αναγράφει τις προηγούμενες σχετικές μελέτες του.

- 1905(1) Vállalat, 1984-85, I-IV, Πρόλογος στην επανέκδοση: Zs. Ritoók)
A classica philologia jövője tekintettel hazai viszonyainkra. Székfoglaló Pecz Vilmos r. tagtól /'Η καλλιέργεια των των κλασικών σπουδών στην πατρίδα μας. Μία άποψη. Εναρκτήριος λόγος του Γ. Ρ. τακτικού μέλους της Ακαδημίας'/.
MTAKÉrt.NySzT. I. 19/5 (Βουδαπέστη, ΜΤΑ)
- 1905(2) Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα [...] [κτλ., βιβλιοκριτικό άρθρο στο Χατζιδάκι 1902 και 1904]. *EPHK* 29: 57-59
- 1906 *Classica philologia és görög-latin philologia* /'Κλασική φιλολογία και ελληνολατινική φιλολογία'/.
EPHK 30: 1-6
- 1909(1) *Az irodalmi nyelven kérdése a mai görögöknél* /'Η γραφομένη στη σημερινή Ελλάδα'/.
EPHK 33: 1-16 [Περὶ λήψη της ίδιας μελέτης στο *Ak. Ért.* 20, 1, 1909 8-14]
- 1909(2) Τὸ ζήτημα τῆς γραφομένης παρὰ τοῖς σημερινοῖς Ἑλλησιν. *EPHK* 33: 241-250²¹⁴
- 1911(1) Συμβολαὶ εἰς τὴν συγκριτικὴν τροπικὴν τῆς ποιήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ποιητικὴν. Μέρους τρίτον. Οἱ τρόποι τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς τοῦ Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου καὶ Ἀριστοφάνους. *EPHK* 35: 1-85
- 1911(2) Κάρολος Krumbacher καὶ ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία. *EPHK* 35: 168-175
- 1911(3) *Az egyetemes görög philologia és a katharevousa mint annak nemzetközi nyelve* /'Η καθολική ελληνική φιλολογία και η *Καθαρεύουσα* ως η γλώσσα αυτής'/.
EPHK 35: 705-706
- 1912(1) Klassische und mittel- und neugriechische Philologie. *BZ* 21: 377-378
- 1912(2) Οἱ τρόποι τοῦ Πινδάρου. Ἐν Λάμπρος 1912(1): 42-48
- 1913(1) *Az Athéni Egyetem alapításának ünnepe* /'Εορτασμός της ιδρύσεως του Πανεπιστημίου Αθηνών'/.
EPHK 37: 627-628
- 1913(2) *Συγκριτικὴ τροπικὴ τῆς ποιήσεως τῶν ἐγκρίτων χρόνων τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας*. Οἱ τρόποι τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, τοῦ Πινδάρου, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου καὶ Ἀριστοφάνους ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ποιητικὴν καὶ παραβαλλόμενοι πρὸς ἀλλήλους. Ὑπὸ Γουλιέλμου Pecz. Ἐν Βουδαπέστη, Οὐγγρικὴ Ἐπιστημονικὴ Ἀκαδημία. (Συγγράμματα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Φιλολογίας ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν τῇ Οὐγγρικῇ Ἐπιστημονικῇ Ἀκαδημίᾳ Κλασικῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπείας.)
- 1913(3) Die Frage der Schriftsprache bei den heutigen Griechen.

²¹⁴ Πβ. τὸ ἄρθρο του Ρ. με τὸν ἴδιο τίτλο στο *Ἐμπρός* (:) 18-19-21.4.1909 (Αρχεῖο Μ. Τριανταφυλλίδη, ΑΠΘ, ΙΝΣ, φακ. Γ-8, αρ. 116, σε τρία μέρη).

- Ungarische Rundschau 2: 218-221
- Pecz, V. - Ponori Thewrewk, E.
1890
A Budapesti Philologiai Társaság Választmányának Emlékirata a görög nyelven üggyében /Μνημόνιο του Διοικητικού Συμβουλίου της Φιλολογικής Εταιρείας της Βουδαπέστης αναφορικά με την Ελληνική Γλώσσα/. *EPhK* 14: 268-275
- Péter, J. (Gy.)
1940-1941
Pέτκου, Έφη
1999
Summarium. *Parthenon* Ú.F. 1: 75-79 [λατινιστί]
- Κατάλογος Αρχείου Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, ΙΝΣ
- Φάβης, Β.Ιω.
1941
ΠΛΜΠ
Αληθινός Λόγος εις Γεώργιον Ν. Κατζιδάκην.
Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης
Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρους-Λάρους-Μπριτάννικα.
Γενική Διεύθυνση: Γ.Α. Πουρνάρας. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος ©1981, 1997, ττ.1-61
- Pozder, K.
1895
Újgörög nyelvtan olvasmányokkal [...] [κτλ., βιβλιοκρισία στο Pecz 1894[1]. *EPhK* 19: 323-326
- Pruzsinszky, J.
1918(1)
1918(2)
PSUL
Piis Manibus. Ponori Thewrewk Emil emlékezete /P.M. Μνήμη του Αιμιλίου Thewrewk de Ponor'/. Budapest: Franklin
Piis Manibus. *EPhK* 42: 177-203
Per lo studio e l'uso del latino. Bollettino internazionale di studi - ricerche - informazione (Istituto di Studi Romani)
- Pukánszky, B.
1940
Titkári jelentés /Έκθεση Γραμματέως/. *EPhK* 64: 289-291
- Révai
Révai Nagy Lexikona I-XXI /Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια των Αδελφών Révai, ττ. 1-21'/. [Felelős kiadó: Révai Mór János /Υπεύθυνος Εκδόσεως: Μ.Ι. Ρ.']. Budapest: Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság /Ίδρυμα Λογοτεχνίας των Αφών Révai Α.Ε.]/, 1911-1935 (Hasonmás Kiadás: Szekszárd, Babits Kiadó, 1993-2004, Kiadóvezető: Károly István: /Επανεκδοση: Szekszárd: Εκδόσεις Babits, 1993-2004, Υπεύθυνος: Ι. Κ.').
- Révai [Ú]
Révai Új Lexikona 1-18 + Kiegészítő kötet /Νέα Εγκυκλοπαίδεια Révai, ττ. 1-18' + Συμπλήρωμα/. Főszerkesztő: Kollega Tarsoly I. /Αρχισυντάκτης: Ι. Κ.Τ.]. Szekszárd: Babits Kiadó /Szekszárd: Εκδόσεις Babits', 1996-2008
- Rhousopoulos, Rh.A. / Ρουσόπουλος, Ρ.Α.
1900
Woerterbuch der neugriechischen und deutschen Sprache mit einem Verzeichnisse griechischer Eigennamen - Λεξικόν Έλληνογερμανικόν μετά καταλόγου κυρίων ὀνομάτων.
Leipzig: Haberland - Έν Αθήναις: τύποις καὶ ἀναλώμασι Π.Δ. Σακελλαρίου [2η έκδ.: 1940, 3η έκδ.: 1961]

- Riedel, M.
1996
Die Erfindung des Philologen. Friedrich August Wolf und Friedrich Nietzsche. *Antike und Abendland* 42: 119-136
- Ritoók, Zs.
1984
Előszó az új kiadáshoz [Id. Pecz 1902-1904] /Πρόλογος στην επανέκδοση του Pecz 1902-1904/. Τόμος Ι: σσ. 5-10
- 1990
Emil Tewrewk von Ponor und die klassische Philologie in Ungarn bis zum Ende des ersten Weltkrieges. In: Kluwe et al. 1990: 13-39
- 1991
Ponori Thewrewk Emil /Αιμίλιος Thewrewk de Ponor' / [Kézirat / Χειρόγραφο]. Budapest.²¹⁵
- 1993
Ponori Thewrewk Emil /Αιμίλιος Thewrewk de Ponor'/. Budapest: Akadémiai Kiadó (A múlt magyar tudósai /Ούγγροι επιστήμονες του παρελθόντος/)²¹⁶
- 1997
The contribution of Hungary to international classical scholarship. *Hungarian Studies* 12: 5-15
- 1998
Az ókortudomány fogalmának változásai /Αρχαιογνωσία: ένα μεταβαλλόμενο σημασιολογικό πεδίο/. In: Havas et al. 1998: 7-35
- 2009
Vágy, költészet, megismerés. Válogatott tanulmányok /Πόθος, ποίηση, γνώση. Επιλογή μελετών'/. Budapest: Ozirisz [για την πρώτη μελέτη που αναφέρουμε ανωτέρω, σσ. 9-18 στην Επιλογή, πβ. το αγγλικό πρωτότυπο στο *Acta Classica Univ. Scient. Debr.* 44, 2008: 175-184]
- Ritoók, Zs. et al.
1986
A magyar ókortudomány bibliográfiája 1951-1975 – Bibliographia Studiorum Antiquorum in Hungaria MCMLI-MCMLXXV. Moderante Zsigmond Ritoók. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Sandys, J.E.
1915
A Short History of Classical Scholarship from the Sixth Century B.C. to the Present Day. Cambridge: University Press²¹⁷
- Schwyzler, E.
1939
Griechische Grammatik auf der Grundlage von Karl Brugmanns Griechischer Grammatik. I. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung (Zweite, unveränderte Auflage: 1953)

²¹⁵ Η σειρά η οποία φιλοξενεί την μονογραφία Ritoók 1993, ως αρχή, δεν δημοσιεύει σημειώσεις. Το χειρόγραφο όμως είναι πιο πλήρες παρέχοντας πολύτιμα φιλολογικά στοιχεία και διάφορες πληροφορίες. Αναφορικά με την ζωή και την εποχή του Τ. πβ. λ.χ. σελίδα 110.

²¹⁶ Η Βιβλιογραφία στις σσ. 228-251 είναι διεθνής. Παραπέμπει σε όργανα όπως λ.χ. το *Journal of the Gypsy Lore Society* (2, 1890: 148-160) όπου παρουσιάζεται η Γραμματική της Αθιγγανικής ως έργο του Archduke Josef, 1888).

²¹⁷ πβ. και την πιο μεγάλη σχετική εργασία του ίδιου: *A History of Classical Scholarship.* Vol. III. The Eighteenth Century in Germany, and the Nineteenth Century in Europe and the United States of America. Cambridge 1908 (επανεκδοση: 1967). Με την Ελλάδα ασχολείται στις σσ. 353-384. Αναφορικά με τον Χατζιδάκι βλ. σσ. 375-376, αναφορικά με την Ουγγαρία βλ. σσ. 390-392.

- Sötér, I.
1975
A sas és a serleg. Akadémiai arcképek /'Αετός και κύπελλο. Πορτρέτα ακαδημαϊκών'. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Σούλης, Γ.Χρ.
1950
Ένα Μνημόσυνο. Άνδρέας Χόρβατ (1891-1945). Άξια Ξστιά ΜΗ', έτος ΚΔ', 1950, τεύχος 552, 1 Ιουλίου, σσ. 950-955
- Σπανάκης, Στ.Γ.
1991
Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων. Εγκυκλοπαίδεια [...]. Τόμος Β'. Ηράκλειο Κρήτης: Γ. Δετοράκης Α.Ε.Β.Ε.
- Spitkó, L.
1883
Görög mondatlan [...] [κτλ., βιβλιοκρισία στο Pecz 1883]. EPhK 7: 1021-1028
- Σταθόπουλος, Μ. κ.ά.
1987
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Κατάλογος Έκθεσης Ενθυμημάτων. [...] 150 Χρόνια 1837-1987. Αθήνα: Μουσείο Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών
- Sykoutris, J.
1938
*Philologie et vie. Budapest/Βουδαπέστη: Kir. M. Pázmány Péter Tudományegyetem Görög Filológiai Intézet / Πανεπιστημιακόν Ίνστιτούτον Έλληνικής Φιλολογίας (MGT/OYEM 6)
βλ. Dain 1938, 1939, 1940, 1942, McGeer 1991*
- Sylloge Tacticorum
Sylloge Tacticorum Graecorum
βλ. Vári 1917, 1922 και Korzenszky - Vári 1935
- Szabó, K.
1977
Νεοελληνικές σπουδές στό Πανεπιστήμιο τής Βουδαπέστης. Μαντατοφόρος 10 (May): 8-11
- 1980
Ένεοελληνική λογοτεχνία στή σοσιαλιστική Ούγγαρία. Homonoia 2: 103-138
- 1985
The Influence of Byzantine and Modern Greek Literature in Hungary. In: Kurucz - Szörényi 1985: 125-130 (γερμ. μετάφραση εν: Kurucz - Szörényi 1986: 151-158)
- Szalai, S., - Szántó, L.
1975
*(Főszerkesztők/Γενική επιμέλεια)
A Magyar Tudományos Akadémia 150 éve adatokban /'Τα 150 χρόνια της ΜΤΑ. Τα Δεδομένα'. Budapest: Akadémiai Kiadó*
- Szász, K.
1894
"Denkrede auf Paul Hunfalvy" von Emil P.-Thewrewk. Ungarische Revue 14: 559-560
- Székely, G.
1974
Moravcsik Gyula (1892-1972). Századok /'Αιώνες'/ 108. évf., 3049 sz., 1974, 2: 547-550
- Szentpétery, I.
1935
A Bölcsészettudományi Kar története 1635-1935 /'Ιστορία της Φιλοσοφικής Σχολής 1635-1935'. Budapest: Egyetemi Nyomda (A Királyi Magyar Pázmány Péter=Tudományegyetem története. IV. kötet /'Ιστορία
- Szepes, Erika
2006
Ponori Thewrewk Emil műfordításai az ógörög és a római költészetből /'Ε. Τ. Ρ.: Αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή ποίηση. Μεταφράσεις'. Válogatta és a kiadványt szerkesztette Sz. E. /'Επιλογές, επιμέλεια: Ε. Σζ./ Budapest: Saluton ("Magyar Örökhatagók" /'Η πνευματική παρακαταθήκη διάσημων Ούγγρων'/)
- Szilágyi, J.Gy.
1973
Kerényi Károly emlékezete (1897-1973) /'Κάρολος Kerényi, 1897-1973'. AT 20: 200-210
- 1984
«Mi, filológusok»/Εμείς οι φιλόλογοι/218. AT 31: 167-197
- Szily, K.
1900(1)
Magyar Tudományos Akadémia. Tagajánlások 1900-ban. /'Ουγγρική Ακαδημία Επιστημών. Προτάσεις για μέλη του έτους 1900'. Budapest: MTA
- 1900(2)
Körlevél a Magyar Tudományos Akadémia T. Tagjaihoz. (Budapest, 1900 februárius 10-én) /'Εγκύκλιος προς τα Σ. Μέλη της ΜΤΑ, Βουδαπέστη, 10.2.1900'. Ak. Ért. 11 (122[2]): 104
- 1900(3)
Jelentés az akadémiai választásokról. (Kelt Budapesten, a M. Tud. Akadémia 1900. május 4-én tartott nagygyűléséből.) /'Έκθεση περί των εκλογών στην Ακαδημία, Βουδαπέστη, ΜΤΑ, Γενική συνέλευση στις 4.5.1900'. Ak. Ért. 11 (122[2]): 275
- 1900(4)
LX. Nagygyűlés. - Első nap. 1900. május 2 /'40η Γενική Συνέλευση της Ακαδημίας. 1η ημερίδα, 2.5.1900'. Ak. Ért. 11 (126[6]): 332-336
- 1900(5)
LX. Nagygyűlés. - Második nap. 1900. május 4-én /'40η Γενική Συνέλευση της Ακαδημίας. 2η ημερίδα, 4.5.1900'. Ak. Ért. 11 (126[6]): 337-338
- 1900(6)
Huszonkettedik Akadémiai Ülés. Hetedik összes ülés. 1900. május 28-án /'22η Συνεδρία της Ακαδημίας. 7η Ολομέλεια, 28.5.1900'. Ak. Ért. 11 (126[6]): 340-342
- 1900(7)
Huszonhatodik Akadémiai Ülés. - Nyolczadik összes ülés. 1900. június 28-án /'26η Συνεδρία της Ακαδημίας. 8η Ολομέλεια, 28.6.1900'. Ak. Ért. 11 (127[8]): 390-392
- 1900(8)
Vegyesek /'Ανάλεκτα'. EPhK 24: 260-264
- Szinnyei MIÉM
Magyar Írók Élete és Munkái. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta Szinnyei József /'Ούγγροι Συγγραφείς. Βιογραφίες και εργογραφίες. Κατόπιν εντολής της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών, εγράφη υπό J. Sz./ I - XIV. Budapest: Kiadja Hornyánszky Viktor Akad. Könyvkereskedése, 1891-1914 /'Τ. I-XIV, Βουδαπέστη: Βιβλιοπωλείο των Ακαδημαϊκών

218 Ο τίτλος υπαινίσσεται στην ομώνυμη ημιτελή επιστημονική εργασία του F.W. Nietzsche: "Wir Philologen". Για την εργασία του Nietzsche πβ. Riedel (1996).

- Εκδόσεων του V. H./ (Utánnyomás/Επανέκδοση: A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése Utánnyomat-Sorozata, Budapest 1980-1981)
- Szögi, L.
1982
*Egyetemünk történetének levéltári és kézirat forrásai. Tematikus repertorium (1635-1970). Szerkesztette és a bevezetést írta Sz.L. /Πηγές της ιστορίας του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης. Θεματικός κατάλογος των πηγών του Πανεπιστημίου ELTE. Αρχαία (1635-1970). Επιμέλεια, Πρόλογος: L. Sz./ Budapest: ELTE, ττ. I-II, Πληροφορίες στα αγγλικά: II, σσ. 510-512 (Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 8 /Σελίδες από την ιστορία του Πανεπιστημίου ELTE 8'/
Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története. 1635-2002. Szerkesztette Sz. L. /Ιστορία του Πανεπιστημίου ELTE, 1635-2002'. Επιμέλεια: L. Sz./ Budapest: ELTE Eötvös Kiadó /Βουδαπέστη: Εκδόσεις Eötvös, ELTE/*
- 2003
- Télfy, I./J. / Τέλφου, Ι.
1848
Ανώνυμος: Τέλφου, Ιωάννης (Télfy). ΠΛΜΠ 57, 1993: 58.
[Télfy, J.:] *Gyakorlati ó és új görög nyelvtan.* Összehasonlítva mintegy 70 nyelvel. [...] Első rész. /Πρακτική γραμματική της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής. Προσλαμβάνονται για σύγκριση περίπου 70 γλώσσες [...]. 1ο μέρος/. Budán. Nyomatott a' Magyar Kir. Egyetem beütivel /Βούδα: Τύποις του Ουγγρικού Βασιλικού Πανεπιστημίου/
1853
[Télfy, J.:] *Studien über die Alt- und Neugriechen und über die Lautgeschichte der griechischen Buchstaben.* Leipzig: C.H. Reclam
1864
[Télfy, J.:] *A classica philologia encyclopaediája* /Εγκυκλοπαίδεια της κλασικής φιλολογίας/. Pest: Emich Gusztán tulajdona
1868
Συναγωγή τῶν Ἀττικῶν Νόμων - Corpus Iuris Attici. Graece et Latine. E fontibus composuit, commentario indicibusque instruxit I.B. Télfy Advocatus; in u. universitate literarum Hungarica philologiae classicae professor publicus ordinarius. Pestini et Lipsiae MDCCCLXVIII. Sumptibus Guilelmi Laufferi (Budae typis regiae scientiarum universitatis Pestinensis 1868)
1891
Hellén irodalom és hellén nyelvtanítás /Η ελληνική λογοτεχνία και η διδασκαλία της Ελληνικής/. *ΕΡΗΚ* 15: 454-470
- Θεοδωρακόπουλος, Ι.Ν. (επιμέλεια)
1966
Ἐκθεσίς τῶν πεπραγμένων τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸ ἔτος 1966 τῶν ἀπονεμομένων τιμητικῶν διακρίσεων καὶ τῶν προκηρυσσομένων νέων βραβείων. ΠΑΑ 41: 571-596
1977
Ἀκαδημικά Ἀθηνῶν. Οἱ ἐκλιπόντες Ἀκαδημαϊκοὶ τῆς Πεντηκονταετίας (1926-1976). Ἀθῆναι: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν
- (Ponori) Thewrewk, Á.
1875
Mire való az a görög nyelv? Bizalmas levelezések, melyeket egy titkos levéltárban fölfedezett Thewrewk Árpád főgym. tanár /Προς τι αυτή η Ελληνική Γλώσσα; Ανταλλαγή απόψεων δι' αλληλογραφίας που ανακάλυψε σε φιλολογικό κρησφύγετο ο Α.Τ., Καθηγητής Λυκείου/.²¹⁹ Budapest: Nyomatott Bagó Mártonnál /Βουδαπέστη: Τυπογραφείο του Márton Bagó/
- (Ponori) Thewrewk, E. / Thewrewk von Ponor, E.
1866
A hang mint műanyag. Költészet-zenészet értekezés. A magyar zene eredeti magyar mivoltának bebizonnyításával /Ο ήχος ως πρώτη ύλη της μουσικής τέχνης. Πραγματεία περί ποιήσεως και μουσικολογίας. Αποδειξεις της γνησιότητας της ουγγρικής μουσικής/. Pest /Πέστη/: Hartleben
1869
A nyelvészet mint természettudomány /Η γλωσσολογία ως θετική επιστήμη/. Pest: Nyomatott Khór és Wein Nyomdájában /Πέστη: Τυπογραφείο των Khór και Wein/
1878
Codex Festi breviati Corvinianus. *NyK* 14: 1-56
1878(a)
Der Festus Pauli-Codex der Corvina. *Literarische Berichte aus Ungarn* 2: 96-103²²⁰
1881
A magyar zene rhythmusa /Ο ρυθμός της ουγγρικής μουσικής/. Budapest: Franklin
1882
Festus-Studien. *Ung. Revue* 2: 80-90
1884
Codex Festi breviati Trecensis. In: E. Lavissee [Préface], *Mélanges Graux*. Paris, E. Thorin, pp. 659-669²²¹
1888
Πρόλογος στην Γραμματική της Αθιγγανικής, και επιστημονική επιμέλεια (βλ. József, Főherczeg, 1888)
1889
Sexti Pompei Festi De Verborum Significatu quae Supersunt cum Pauli Epitome. Edidit Aemilius Thewrewk de Ponor. Pars I. Budapestini Sumptibus Academiae Litterarum Hungaricae
1891²²²
Az I. Osztály jelentése a görög-kiejtés tanítása kérdéseinben /Ἐκθεση της Α' Τάξεως της Ακαδημίας αναφορικά με την διδακτική διάσταση της προφοράς των ελληνικών κειμένων/. *Ak. Ert.* 2(19): 445-448
1893
Codex Festi Farnesianus XLII tabulis expressus. Consilio et impensis Academiae Litterarum Hungaricae editit

219 Πρόκειται για ψευδώνυμες επιστολές που έχουν επινοηθεί από τον συγγραφέα με στόχο να ενθαρρύνει και να δικαιολογήσει τις ελληνολατινικές σπουδές στην χώρα του.

220 Πβ. ιδ. εν *ΕΡΗΚ* 2, 1878: 4-12 (ουγγριστί).

221 Εκτός και αν ο Ritoók χρησιμοποίησε άλλη έκδοση (:), η ένδειξη των σελίδων "567-77" στον Ritoók 1993: 244(117) είναι λανθασμένη.

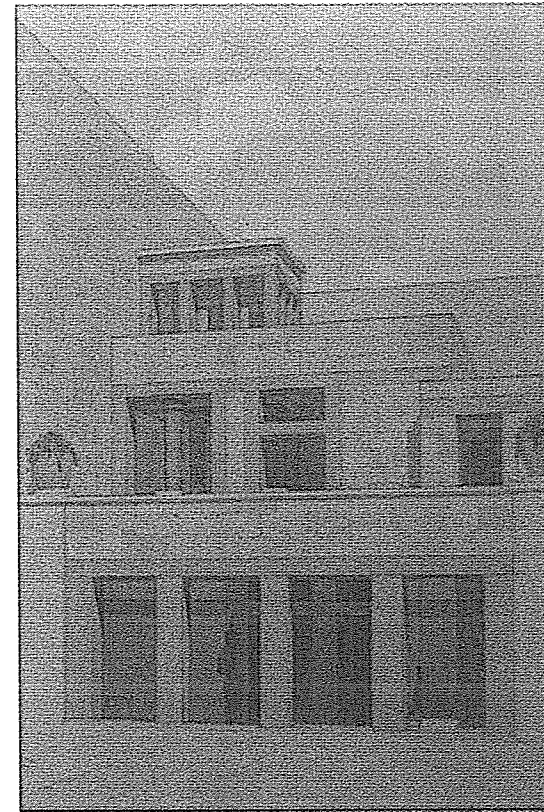
222 Συμφωνούμε με τον Ritoók (1991:115[13]) ο οποίος πιθανολογεί ότι αυτή η έκθεση γράφηκε από τον Thewrewk. Το κείμενο δεν υπογράφεται από συγκεκριμένο πρόσωπο αλλά το ύφος του μαρτυρεί τον T. Ειδικά χαρακτηριστική είναι η αναφορά στην γλωσσολογία ως "το σημαντικό επίτευγμα του 19ου αιώνας" (σσ. 447-448), και επίσης η χρήση λατινικού ρητού (σ. 448).

- Aemilius Thewrewk de Ponor. Budapestini, MDCCCXCIII.
Typis Franklinianis
- 1897 *Ponori Thewrewk Emil elnöki beszédei* (βλ. Heinrich 1897)
- 1899 Elnöki megnyitó beszéd (1899 jan. 11) /Προεδρικός λόγος, 11.1.1899/. *EPHk* 23: 160-176
- 1900 Elnöki megnyitó beszéd (1900 jan. 13) /Προεδρικός λόγος, 13.1.1900/. *EPHk* 24: 237-248
- 1905 *Ponori Thewrewk Emil egyetemi beszédei* /Λόγοι του Αι. Th. de Ponor εκφωνηθέντες στο Πανεπιστήμιο της Βουδαπέστης/. Budapest: Hornyánszky Viktor Cs. és Kir. Udvari Könyvnyomdája /Τυπογραφείο της Αυτοκρατορικής και Βασιλικής Αυλής του V. H./ *József főherczeg emlékezete* /Μνήμη του Αρχιδούκα Ιωσήφ. Νεκρολογία/. Budapest: MTA
- (Ponori) Thewrewk, E. - Katona, L.
1900 *Jegyzőkönyv a Budapesti Philologiai Társaságnak 1900. évi január 13.-án tartott XXV. rendes közgyűléséről* /Πρωτόκολλο της 25ης Τακτικής Γενικής Συνέλευσης της Φιλολογικής Εταιρείας της Βουδαπέστης, 13.1.1900/. *EPHk* 24: 259-260
- (Ponori) Thewrewk, I.
1893 *József főherczeg /Ο Αρχιδούκας Ιωσήφ/. Budapest: Franklin*
- Thewrewk-Pallaghy, A.
1940 *Ponori Thewrewk Emil /Αιμίλιος Thewrewk de Ponor/. Budapest: K.M. Egyetemi Nyomda /Τυπογραφείο του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης/*
- Tolnai (Lehr), V.
1896 *Vegyesek /Ανάλεκτα/. EPHk* 20: 282-285
- Τωμαδάκης, Ν.Β.
1960 (Επιμέλεια) *Εἰς Μνήμην Κ. Αιμάντου 1874-1960*. Ἀθήναι: Τυπογραφεῖον Μηνᾶ Μυρτίδη
- 1972-1973 Ἐταιρεία Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Πεπραγμένα 1972. *ΕΕΒΣ* ΛΘ' - Μ' [39-40]: 709-712
- 1974 Gyula Moravcsik (1892-1972). *ΕΕΒΣ* ΜΑ' [41]: 437-440
- Τριανταφυλλίδης, Μ.
Αλληλογραφία Μ. Τριανταφυλλίδη: πβ. Μουλλά κ.ά. 2001
Ἀπαντα Μ. Τριανταφυλλίδη: πβ. Ι.Θ. Κακριδῆ 1963-1969
- 1921 Για τὴν ἱστορία. Ἀπάντηση σὲ μιὰ ἀπάντηση. *Δελτίο* [sic] τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου 9: 77-93 [=ἰδ., Ἄπαντα 5, 1963: 14-29]
- 1935 *Ἀπὸ τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας*. Βερναρδάκης - Κόντος - Χατζιδάκις. Ἀθήνα: Σεργιάδης [= *Λέξι Γράμματα* 1, 1935, ἀρ. 6, σσ. 343-364 καὶ 7-8, σσ. 417-431, καὶ ἰδ., Ἄπαντα 5, 1963: 278-307]
- Τσάτσος, Κ. (Πρόεδρος Ακαδημίας)
1966 Συνεδρία τῆς 5ης Μαΐου 1966. Πράξεις καὶ ἀποφάσεις τῆς Ἀκαδημίας. Ἐπικύρωσις ἐκλογῆς Ξένων Ἐταίρων. *ΛΑ* 41 [1967]: 175
- Τζάρτζανος, Α.
1941 Γεώργιος Ν. Χατζιδάκης [sic]. *Λέξι Ἐστία* 30: 524-529

- ÚMÉL *Új Magyar Életrajzi Lexikon* Főszerkesztő Markó L. /Ουγγρικό Βιογραφικό Λεξικό, Νέα Έκδοση. Γενική επιμέλεια: L. M.'/ I- VI (2001-2007). Budapest: Magyar Könyvklub
- UOA University of Athens (=ΕΚΠΑ)
- Vári, R.
X.Y.: Vári Rezső. *Révai* (Ú) 18, 2006: 515-516
- 1891 βλ. Ábel - Vári 1891
- 1898 Bölscs Leó császárnak "A hadi taktikáról" szóló munkája. Kútfőtanulmány /Ἄλλοντος ἐν Χριστῷ Αὐτοκράτορος τῶν ἐν πολέμοις τακτικῶν σύντομος παράδοσις/. 'Ευρετική'. *Értekezések a Történeti Tudományok köréből* /Πραγματεῖες ἀπὸ τον χώρο των ἱστορικῶν Επιστημῶν/ XVII, 10. Budapest: MTA
- 1900 Bölscs Leo hadi taktikájának XVIII. fejezete /[Ἄλλοντος του Σαφού] Πολεμικῶν παρασκευῶν διάταξις, ἸΗ' (ελληνικό κείμενο μαζί με παράλληλη μετάφραση)/. In: *MHK* 3-89 βλ. *MHK*
- 1900(bis) *Incerti Scriptoris Byzantini Saeculi X. Liber de Re Militari*. Recensuit Rudolfus Vári Budensis. Lipsiae in Aedibus B.G. Teubneri. MCMII (Επανεκδοση: βλ. Woelfflin - Melber 1970)
- 1901 *A classica-philologia encyclopaediája*. /Ἐγκυκλοπαιδεία της κλασικῆς φιλολογίας/. Budapest: Athenaeum
- 1906(1) Zur Überlieferung mitteligriechischer Taktiker. *BZ* 15: 47-87
- 1906(2) *Történeti intézetek Rómában*. Adalék a legujabb kor tudománytörténelméhez /Ἀρχαιολογικὲς σχολές στην Ρώμη. Μια συμβολή στις ἱστορικὲς σπουδές κατὰ την νεότερη εποχή/. Budapest: MTA
- 1917 *Leonis Imperatoris Tactica*. Ad librorum mss. fidem edidit, recensione Constantiniana auxit, fontes adiecit, praefatus est R. Vári. Tomus I. (Prooemium et Constitutiones I-XI. Continens.) Budapestini: Typis Regiae Universitatis Scientiarum Budapestinensis, MCMXVII. (Sylloge Tacticorum Graecorum. Consilio Rudolphi Vári et auxilio Collegii Historicorum Hungaricorum Romani ab Academia Litterarum Hungarica publici iuris facta. Volumen tertium. Budapestini.)
- 1922 *Leonis Imperatoris Tactica*. [...] Tomi II. Fasc. prior. (Constitutiones XII., XIII. et constitutionis XIV. paragraphos 1-38. continens.) Budapestini [...] MCMXXII. (Sylloge [...], βλ. Vári 1917)
- 1927(1) *Klasszika-filológiai (Székfoglaló) /Ἡ κλασικὴ φιλολογία στην χώρα μας. Ακαδημαϊκὸς Ἐναρκτήριος Λόγος/. MTAKÉrt.NySzT.I. XXIV, 11: 325-348*
- 1927(2) Die sog. 'Inedita Tactica Leonis'. *BZ* 27: 241-270
- 1929-1930 *Desiderata der byzantinischen Philologie auf dem Gebiete der mitteligriechischen kriegswissenschaftlichen Literatur*. *BngrJ* 8 [1931]: 225-232 (Το πλήρες κείμενο της ανακοίνωσης στο Συνέδριο Βυζαντινολογίας, πβ. Vári 1932)
- 1931 *Sylloge Tacticorum Graecorum*. *Byzantion* 6: 401-403
- 1932 *Desiderata der byzantinischen Philologie auf dem Gebiete der*

- 1935 mittelgriechischen kriegswissenschaftlichen Literatur. In: Orlandos 1932: 84-85 (Περίληψη της ανακοίνωσης στο Συνέδριο Βυζαντινολογίας, πβ. Vári 1929-1930)
Das Müllersche Fragment über griechisches Kriegswesen. In: Χαριτάκης 1935: 205-209
βλ. Korzenszky - Vári 1935
- 1935(bis)
Vékony, G. 2000 βλ. MHK
- Vincent, A. - Δετοράκης, Θ. 1980 *Λεξιόνες Αντιωνίου Φόσκολου Φορτουμπίτου*. Κριτική έκδοση, σημειώσεις, γλωσσάριο: A. Vincent. Έκδοτική επιμέλεια: Θ. Δετοράκης. Ήράκλειο Κρήτης: EKIM (Έταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών. Κρητικόν Θέατρον 2)
- Voinovich, G. 1941 *Megemlékezések és gyászbeszéddek. A főtitkár megemlékezései elhunyt tagokról /Μνημόσυνα και νεκρολογίες. Αναμνηστικά Σημειώματα του Γενικού Γραμματέως [Voinovich] περί των Εκλιπόντων Μελών της Ακαδημίας/*. *Ak. Ért.* 51 [472]: 356-358
- Wagner, I. 1939 (1) *De usu linguae latinae in Hungaria post bellum gentium. PSUL* 1, 1: 63-68
1939 (2) «Iuventus» Budapestinensis. *PSUL* 1, 1: 73-74
1941 *De certaminibus latinis Budapestinensibus. PSUL* 3, 4: 37-38
- Wiseman, T.P. (ed) 2002 *Classics in Progress. Essays on Ancient Greece and Rome*. London: The British Academy
- Woelfflin, E. - Melber, I. 1970 *Polyaeni Strategematon Libri VIII. Ex Recensione Edvardi Woelfflin. Iterum Recensuit Ioannes Melber. Addenda Adiecit Klaus Reinhard. Adiunctus est Incerti Scriptoris Byzantini Saeculi X. Liber De Re Militari. Ex Recensione Rudolphi Vari. Editio stereotypa Editionum annorum MDCCCLXXXVII/MCMI. Stutgardiae in Aedibus B.G. Teubneri MCMLXX* (πβ. Vári 1901)
- X. Ψ. 1993, 1996 Γεώργιος Σίνας. *ΠΛΜΠ* 54: 71
Ζησιούλας, Ι. (Πρόεδρος Ακαδημίας) 2002 Ξένοι Έταίροι [της 'Ακαδημίας 'Αθηνών]. *Ε4476*: 50-52
- Zsirai M. (szerk.) 1942 *Emlékkönyv Melich János hetvenedik születésnapjára /Η Εβδομηκονταετηρίς του Ιωάννη Melich. Αφιέρωμα. Επιμέλεια Μ. Ζ./*. Budapest, Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság /Έκδοση της Ουγγρικής Γλωσσολογικής Εταιρείας/
- Zsoldos, A. (ed) 2001 *Saint Stephen and His Country. A Newborn Kingdom in Central Europe: Hungary. Essays on Saint Stephen and His Age*. Budapest: Lucidus

1.

Η δυτική πλευρά του Ανακτόρου του Μίνωα, Κνωσός, Κρήτη
(λεπτομέρεια βασισμένη στον πίνακα του Piet de Jong, προ του 1952)
The west side of the Palace of King Minos and the Central Court
Yard, Cnossos, Crete (detail based on the painting by Piet de Jong,
terminus ante quem: 1952). [Πβ. εξώφυλλο - Cf. title page]

Πηγή - Source:
Papadopoulos 2007: 13

2.

Γ.Ν. Χατζιδάκις, γλωσσολόγος, φιλόλογος, Καθηγητής
Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός.
G.N. Hatzidakis, linguist, philologist, University Professor, MA.

Πηγή - Source:
Χατζιδάκις (Hatzidakis) 1992(1): IV

Η Μαρία Αναγνωστοπούλου επέτρεψε στον γράφοντα να δει αυτήν την φωτογραφία που παριστάνει τον Χατζιδάκι σε φυσικό μέγεθος (Αθήνα, Οδός Σκουφά 10, δίπλα στο Αρχείο Χατζιδάκι Α, αρχές της δεκαετίας του 1990). Η φωτογραφία αναδημοσιεύεται στην ΜΕΕ (λ. Γ.Ν. Χατζιδάκις).

By courtesy of late Maria Anagnostopoulou, the present author was able to have a look at this life-size photography in Athens (Skoufas str. 10, neighbouring to Hatzidakis Archives A (Αρχείο Χατζιδάκι Α) in the early 1990s). The picture has also been published in MEE s.v. Γ.Ν. Χατζιδάκις.

3.

GEORGES HATZIDAKISZ,
anc. professeur à l'Université
d'Athènes.

Ο Γ.Ν. Χατζιδάκις από ουγγρική πηγή
G.N. Hatzidakis, from a Hungarian source:

Kornis 1936 (2): Φωτογραφικός Πίνακας μεταξύ σσ. 232 και 233.
Kornis 1936 (2): Table between pp. 232 and 233.

4.

Προτομή Γ.Ν. Χατζιδάκι. Έργο του Β. Καπάνταη,
πιθανή χρονολογία: 1951.

Bust of G.N. Hatzidakis; Sculptor: V. Karandais, probably 1951.

Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Σπουδαστήριο του Τομέα
Γλωσσολογίας. Φωτογραφία: Α.Λ.Κ., 2006.

University of Athens, School of Philosophy, Reading Room of the
Dept. of Linguistics; Photo: ©Author, 2006.

5.

ΟΙ ΠΡΥΤΑΝΕΙΣ ΚΑΙ Ο	
1926-27 Α' Πρυτάνης Β' Πρυτάνης	ΓΕΩΡΓ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ ΧΡΗΣΤ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΓΕΩΡΓ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ
1927-28	
1928-29	ΠΑΝΤ. ΚΟΝΤΟΠΙΑΝΝΗΣ
1929-30	ΠΕΤΡ. ΚΟΝΤΟΣ
1930-31	ΙΩΑΝ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ
1931-32	ΠΕΡΙΚΛ. ΒΙΖΟΥΚΙΔΗΣ
1932-33	ΦΩΤ. ΠΑΛΙΑΤΣΕΑΣ
1933-34	ΣΤΙΛΠ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ
1934-35	ΔΗΜ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ
1935-36	ΤΡΥΦ. ΚΑΡΑΝΤΑΣΗΣ
1943-44	ΧΑΡΑΛ. ΦΡΑΓΚΙΣΤΑΣ
1944-45	ΘΩΩΝ ΠΥΛΛΑΡΙΝΟΣ
1945-46	ΙΩΑΝ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ
1946-47	ΙΩΑΝ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ
1947-48	ΒΑΣ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
1948-49	ΓΕΩΡΓ. ΔΕΛΗΠΙΑΝΝΗΣ
1949-50	ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΑΡΑΒΑΣ
1950-51	ΝΙΚ. ΕΜΠΕΡΙΚΟΣ
1951-52	ΚΩΝ/ΝΟΣ ΛΙΒΑΔΑΣ
1952-53	ΑΝΔ. ΕΥΓΟΠΟΥΛΟΣ
1953-54	ΜΑΡΙΝ. ΣΙΓΑΛΑΣ

Αναγραφή Πρυτάνεων του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ):
Γ.Ν. Χατζιδάκις, ο πρώτος Πρύτανης (1926).

The Rectors Roll of the University of Thessaloniki (AUTH):
G.N. Hatzidakis, the first University Rector (1926).

ΑΠΘ, Κτίριο Διοικήσεως, Ισόγειο

Φωτογραφία: Α.Λ.Κ., 2006.

AUTH, Administration Building, Ground Floor

Photo: ©Author, 2006.

Ο Χατζιδάκις εμφανίζεται ως "Χατζιδάκης".
Hatzidakis' name appears as "Χατζιδάκης".

Οι διατελέσαντες Κοσμητόρες του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ),
μεταξύ τους ο Γ.Ν. Χατζιδάκις (ακαδ. έτος: 1908-9).
The Deans Roll of the University of Athens (UOA): G.N. Hatzidakis,
the Rector of the University, session 1908-9.

Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Κοσμητεία
Φωτογραφία: Α.Λ.Κ., 2006.
University of Athens, Deanery
Photo: ©Author, 2006.

Ο Γ. Χατζιδάκις εμφανίζεται ως "Χατζιδάκης" στην 3η στήλη.
Hatzidakis' name appears as "Χατζιδάκης" in the 3rd column.

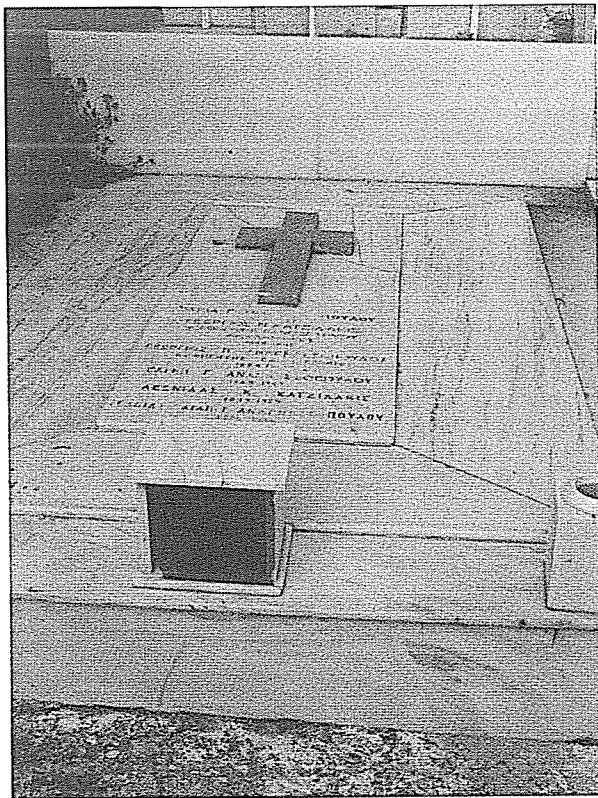

Εικ. 281. Το χωριό Μύρθιος Αγ. Βασιλείου.

Μύρθιος Αγ. Βασιλείου (Κρήτη), Γενέτειρα του Γ.Ν. Χατζιδάκι.
The Village Myrthios (Crete) where G.N. Hatzidakis was born.

Πηγή - Source:
Σπανάκης (Spanakis) 1991: 573 (Εικ./Fig. 281).

8.

Ο οικογενειακός τάφος του Γ.Ν. Χατζιδάκι.
The family grave of G.N. Hatzidakis.

Αθήνα, Πρώτο Νεκροταφείο, Τομ. 18, Αρ. 95

Φωτογραφία: Α.Λ.Κ. 2007.

Athens, Central Cemetery, Section 18, No. 95

Photo: ©Author, 2007.

Στον τάφο διακρίνεται, ως πρώτο, το όνομα της Μαρίας Αναγνωστοπούλου (1924-2003) η οποία είχε γηροκομήσει τον Χατζιδάκι.

Among the names that can be seen the first one is that of Maria Anagnostopoulou (1924-2003) who looked after Hatzidakis until his death.

9.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

G. N. HATZIDAKIS

EINLEITUNG

IN DIE

NEUGRIECHISCHE GRAMMATIK

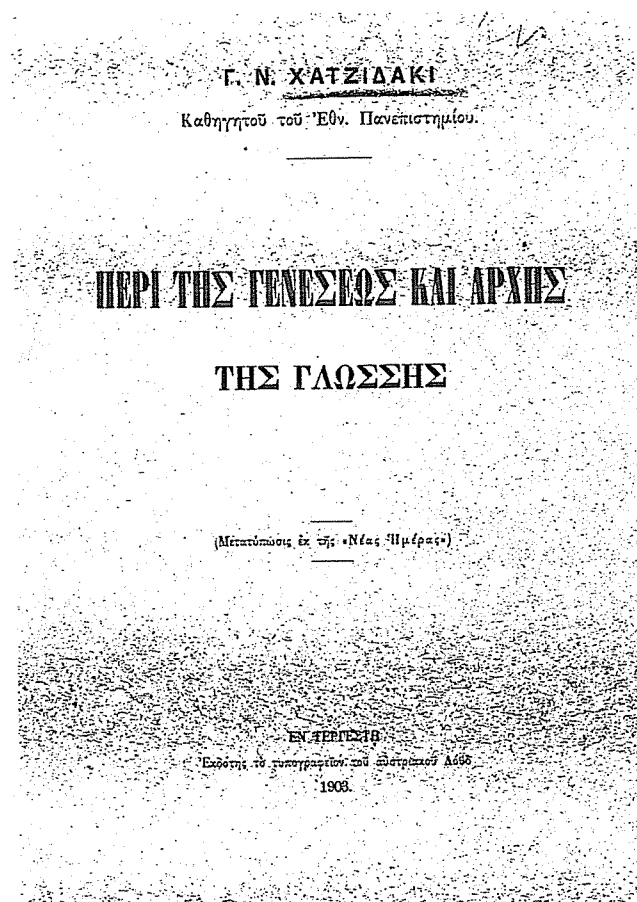
ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1975

Προμετωπίδα της περίφημης “Εισαγωγής” του Χατζιδάκι (1892) σε επανέκδοση της Ακαδημίας Αθηνών (1975).

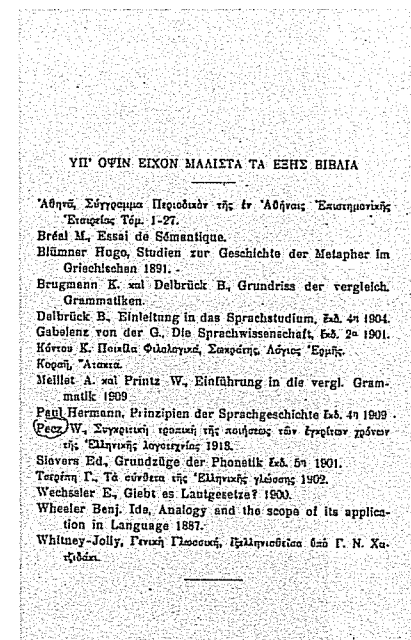
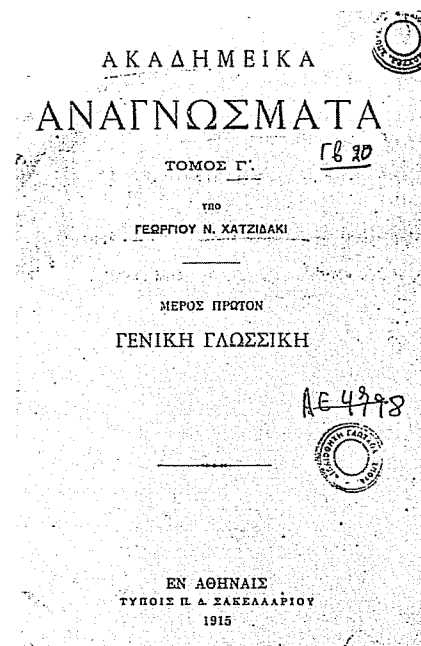
Frontispiece of Hatzidakis' famous “Introduction” (1892), second edition by the Academy of Athens (1975).

Μια λιγότερο γνωστή μελέτη του Χατζιδάκι: “Περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἀρχῆς τῆς γλώσσης” (Τεργέστη, 1903). Η μελέτη συνεχίζει την νεογραμματική παράδοση.

A less known paper by Hatzidakis on glottogenesis in the wake of the Neogrammarian tradition, published in Trieste in 1903.

Η μελέτη συγκρίνεται με αυτήν του Thewrewk (1869).
Compare to this work Thewrewk (1869).

Ο Χατζιδάκις αναφέρει τον Pecz (1913 [2]).
A reference to Pecz (1913 [2]) by Hatzidakis in his
“University Courses”.

Πηγή - Source:

Χατζιδάκις 1915: προμετωπίδα καὶ σ. ε' .
Hatzidakis (Χατζιδάκις) 1915: Title Page and p. ε' (p. V).

Ιωάννης Τέλυ (Télfi), θεολόγος, κλασικός φιλόλογος, δικηγόρος, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός, κάτοχος του Παρασήμου του Χρυσού Σταυρού του Τάγματος του Σωτήρος, ενθουσιώδης Ελληνιστής και Νεοελληνιστής, ο πατέρας των νεοελληνικών σπουδών στην Ουγγαρία.
 Iván (John) Télyf (Télfi), theologian, classicist, lawyer, University Professor, MA, holder of the Gold Cross of the Redeptor's Order, ardent Hellenist and Neo-Hellenist, founder of Modern Greek Studies in Hungary.

Πηγή - Source:
 Glatz 2003 III: 1289.

GYAKORLATI
 Ó ÉS ÚJ
 GÖRÖG NYELVTAN.

ÖSSZEHASONLITVA HINTEGY 70 NYELVVEL.

TANODÁK HASZNÁLATAUL

IRTA

TÉLFI JÁNOS

EGYETEMI H. TANÁR

ELSŐ RÉSZ.

121

BUDÁN,
 NYOMATOTT A' MAGYAR KIL. EGYETEM BETŰIVEL 1848.

Προμετωπίδα της ενιαίας Ελληνικής Γραμματικής του Ι. Τέλυ (Télfi), (Βούδα, 1848).
 A Grammar of Ancient and Modern Greek by J. Télyf (Télfi), Frontispiece (Buda, 1848).

ΩΤΟΔΙΑ ΚΕΦΕΛΕΤ.

Διατριβή, ἢ καθρέπτης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν ᾗ βλέπει πᾶσι τὰς ἀποὸν ἀναγκαιοτέρας ἢ σαφεῆς αὐτῆς πρὸς τῶν τελείων παιδείαν.

Συγγράμη καὶ ἑκδόθη παρὰ Ἰωάννου Παπαῦ Ῥάλλη Μαυρομάτου τῶν ἐν Πέστῃ Γραικῶν π. 90-91.

Ἔξ γράμματα.

§. 3. Ὅταν αὖ σφαι εἰς πικροῖς διαιθεῖσιν ἀδελφοῖς, πικροῖς πικροῖς, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν.	§. 3. Μιμόνῃσαν ἂ ἄελο ἐς ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν.
§. 4. Ἄλλοις ποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν.	§. 4. De τοῖσινα ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν.

...τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν.

...τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν.

...τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν.

...τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν, ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν ἀποῖν.

Ο νέος Αιμίλιος Thewrewk de Ponor, "Ἡρώς Κτίστης", γλωσσολόγος, κλασικός φιλόλογος, μουσικολόγος, μεταφραστής, ιδρυτής και πρόεδρος της Φιλολογικῆς Εταιρείας της Βουδαπέστης, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός.

Πηγή - Source:
Ritoók 1993, φωτογραφία μεταξύ των σελίδων 2 και 3.
Ritoók 1993, picture between pp. 2 and 3.

Δείγμα από την Ελληνική Γραμματική του Τέλφυ (Τέλφι): "Διατριβή, ἢ καθρέπτης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, [...] Συγγράφη καὶ ἐξεδόθη παρὰ Ἰωάννου Παπαῦ Ῥάλλη Μαυρομάτου [sic] τῶν ἐν Πέστῃ Γραικῶν" (σσ. 90-91).

A sample from the Greek Grammar by Télyf (Télfi) on the use of the Greek language. The author cited is Papa Rallis Mavromatis, an Orthodox priest in Pest, the Hungarian co-capital (pp. 90-91).

Πηγή - Source:
Télyf (Télfi) 1848: 90-91.

Για τον Παπαῦ Ῥάλλη Μαυρομάτου πβ. Horváth 1943: 69.
For Papa Rallis Mavromatis cf. Horváth 1943: 69.

*Ponori Thewrewk
Emil*

Ο Αιμίλιος Thewrewk de Ponor στην ακμή του.
Aemilius Thewrewk de Ponor in his best years.

Πηγή - Source:

EPhK 24, 1900, μετά τη σ. VIII, Αφιέρωμα Αι. Thewrewk de Ponor.
EPhK 24, 1900, post p. VIII, Memorial Volume to
Ae. Thewrewk de Ponor.

A NYELVÉSZET

MINT

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

IRTA

PONORI THEWREWK EMIL.

ELŐADTA A TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULATNAK 1869. MÁJ. 5. TARTOTT GYÜLÉSÉN.

PEST, 1869.

NYOMATOTT KHÓR ÉS WEIN NYOMDÁJÁBAN.

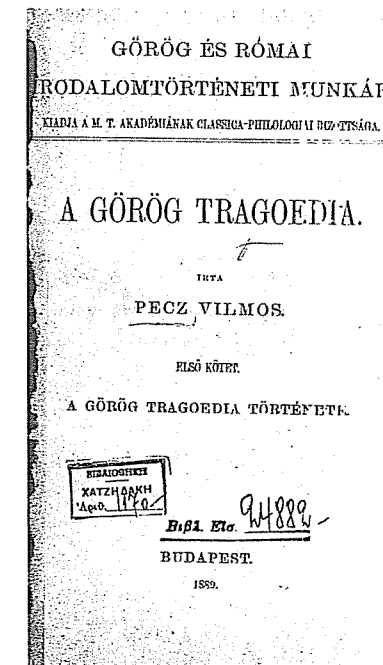
"Η γλωσσολογία ως θετική επιστήμη". Μελέτη του
Αι. Thewrewk de Ponor (Πέστη, 1869).
"Linguistics as Natural Science". A paper by Ae. Thewrewk de Ponor,
in the wake of the Neogrammarians, published in Pest, 1869.

Η μελέτη συγκρίνεται με τον Χατζιδάκι 1903 (2).
Cf. Χατζιδάκις (Hatzidakis) 1903 (2).

Γουλιέλμος Pecz, κλασικός φιλόλογος, ελληνιστής, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός, Επίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών, μαθητής και στρατευμένος οπαδός του Χατζιδάκι.- Wilhelm Pecz, Classicist and Hellenist, University Professor, MA, Honorary Doctor of the University of Athens, Hatzidakis' pupil and ardent follower.

Πηγή - Source:
Vári 1906: 447.

Γ. Pecz, “Η τραγική ποίηση των Ελλήνων” (Βουδαπέστη 1889), προμετωπίδα με τη σφραγίδα “Βιβλιοθήκη Χατζιδάκη”.
Frontispiece of the book “The Greek Tragic Poets” (Budapest 1889) by W. Pecz, with the entry “Hatzidakis Library” (Βιβλιοθήκη Χατζιδάκη) having been stamped on it.

Ευρίσκεται στο: ΑΠΘ, Κεντρική Βιβλιοθήκη (Κεν: PA 3671. H9 V55, 1889) - Location: AUTH, Main Library (Κεντρική Βιβλιοθήκη: Κεν, PA 3671. H9 V55, 1889).

Το 1926, ο πρώτος Πρύτανης του ΑΠΘ υπήρξε ο Γ.Ν. Χατζιδάκις ο οποίος δώρισε περίπου τρεις χιλιάδες βιβλία στο πανεπιστήμιο. Είναι εύλογο να υποθέσει κανείς ότι ο Pecz είχε δώσει κάποτε αυτό το βιβλίο προσωπικά στον Χατζιδάκι.
In 1926, G.N. Hatzidakis was the first Rector of the University of Thessaloniki to which he bequeathed about three thousand books. It is reasonable to assume that he had received this book from W. Pecz.

UJGÖRÖG NYELVTAN

OLVASMÁNYOKKAL ÉS BEVEZETÉSEL AZ UJGÖRÖG NYELVTUDOMÁNYBA.

MERTSÉPÉNYI EGYETEM KÖNYVTÁRA

PECZ VILMOS.

BUDAPEST. FRANKLIN-TÁRSULAT MAGYAR NYELM. INTÉZET ÉS KÖNYVTÁRA. 1894.

Προμετωπίδα της "Νεοελληνικής Γραμματικής" του Γ. Pecz (Βουδαπέστη 1894). - "A Grammar of Modern Greek" by W. Pecz, Frontispiece" (Budapest 1894).

Το βιβλίο που δείχνει την άμεση επίδραση του Χατζιδάκι (πβ. την Einleitung του τελευταίου, 1892), έτυχε πολύ θερμής υποδοχής στους ουγγρικούς φιλολογικούς κύκλους.

This grammar, influenced by Hatzidakis' Einleitung (1892), was highly esteemed by the colleagues of Pecz. It was remarked that Pecz had proved that Greek was not a dead language.

18-4-9 1909

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΧΕΡΙΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚ. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΓΡΑΦΟΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΣΗΜΕΡΙΝΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΣΙ

"Αλλ' ἐν δύνανται εἶδῃ καὶ γραφομένην γλῶσσαν τὴν ἐπιπλεονεχτοῦσαν τῆς ἀναγνώσεως ἐπὶ τῆς οὐδοῦς... Ἡ ἀναγνώσιμη ἐστὶν ἡ ἀναγνώσιμη... Ἡ ἀναγνώσιμη ἐστὶν ἡ ἀναγνώσιμη..."

Συμβολή του Pecz στο "γλωσσικό ζήτημα" (18 Απρίλη, 1909, σ. 1). A contribution by Pecz to the Greek "language question" (April 18, 1909, p. 1).

Πηγή - Source: Αρχείο Μ. Τριανταφυλλίδη (ΑΠΘ, ΙΝΣ, Φ. Γ-8, Αρ. 116). M. Triantaphyllides Archives (AUTH, Institute of Modern Greek Studies [ΙΝΣ], File Γ-8, No. 116).

Το άρθρο που σώζεται στο αρχείο είναι στην ουσία ταυτόσημη με την μελέτη στο ΕΡΦΚ που δημοσιεύθηκε το ίδιο έτος. Ως πηγή, το αρχείο αναφέρει την εφημερίδα "Εμπρός".

This contribution by Pecz and the one in the ΕΡΦΚ (1900) are largely, but not entirely, identical. According to the entries of the Archives, the article was published in the newspaper "Εμπρός" ("Forward").

G. Pecz

Τὸ ζήτημα τῆς γλωσσικῆς πτυχῆς τῶν σημερινῶν
Ἑλλήνων.¹⁾

Ἦν τῆ προσημειώσῃ τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων ἐπιμαρτυρία ἀπολογοῦσα. Ἦν τῆ ποιητικῆς αἰτίας ἡ γνησίη ἀπολογία. Ἦν τῆ εἰς τὸν παῖδα λόγος λειτουργικῆς κατὰ μέγα μέρος ἡ δασυῶς τῆς ἀρχαίωσης, ἡ λειτουργικῆς ἀκαθάρτου. Τὸ ζήτημα τοῦ δικαίου τοῦ εἰς τὴν ἀπολογοῦσά τῆς ἀρχαίωσης ἀποκλείει παρὰ τοῖς νόοις Ἑλλήνων τὸ ἀπολογοῦσά τῆς ἀρχαίωσης. καὶ αἱ ἀπὸ πολλῶν πρὸς τοῦτον σχετιζόμενα ζήτηματα ἐκφυρτῶσάν τοις δὴ τῶν λεπτομερέων ἐξήγησάν τοις Krumbacher καὶ τοῦ Χατζιδάκι. Ὁ Krumbacher, ὁ ἰσχυρῆς τῆς βοσκονικῆς φιλολογίας, διεπίστωσε τὴν γνησίαν αἰτίαν τῆς ἐκείνου αἰτίας σφραγιστικῆς τῆς ἀπολογοῦσας «Das Problem der neugriechischen Schriftsprache», ἐνεκείνου ὄψεως οἱ Ἕλληνες ἀπὸ ἀπολογοῦσας ἐπίστατον ἀποδοκίμασαν. Μεταῖτις τούτου ἐξέβησαν κατέχει τίς εἶδος τῆς ἐκείνου αἰτίας καὶ τὸ περιεχόμενον ἢ τοῦ Χατζιδάκι, τὸ ἰσχυρῆς τῆς μεσοκινήσεως καὶ νῆας ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τὸν μέγιστον γράστω τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας ἐν τῆ ἀπολογοῦσῃ. Ἡ ἀπάντησις τοῖς εἰς τὸν Krumbacher ἐξηγήσῃ τῆς 1905 ἐν τῆ εἰς τὸν μέγιστον γράστω τῆς ἀπολογοῦσας τοῦ γερμανοῦ λόγου γένηται τὸν τίτλον «Τὸ πρόβλημα τῆς νεοεὶσεως γλωσσικῆς ἀπολογοῦσας ἀπὸ K. Krumbacher καὶ ἀπάντησις εἰς αὐτὴν ἀπὸ Hatzidakis». Ἡ ἀπάντησις τῆς 1907 γάρβωσῃ τῆς 1905 γερμανοῦ ἀπὸ Krumbacher, ὅτι ἡ ἀπολογοῦσῃ στικῶς ἀναπόστειται καὶ τῶν δημοτῶν στοιχείων ὄχι ἐπὶ τῆ βλάσει τῆς σημερινῆς ἀλλὰ μόνον τῆς καθάρτου αἰτίας ἐκείνου, ἵσθι ἢ

1) Τῆ 30 Νομβρίου 1908 ἐβλήθη ἐν τῆ ἀπολογοῦσῃ τῶν πρώτων ἐπίστατον τῆς ἀπολογοῦσας ἐξέβησαν κατέχει τίς εἶδος τῆς ἐκείνου αἰτίας καὶ τὸ περιεχόμενον ἢ τοῦ Χατζιδάκι, τὸ ἰσχυρῆς τῆς μεσοκινήσεως καὶ νῆας ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τὸν μέγιστον γράστω τῆς ἀπολογοῦσας τοῦ γερμανοῦ λόγου γένηται τὸν τίτλον «Τὸ πρόβλημα τῆς νεοεὶσεως γλωσσικῆς ἀπολογοῦσας ἀπὸ K. Krumbacher καὶ ἀπάντησις εἰς αὐτὴν ἀπὸ Hatzidakis». Ἡ ἀπάντησις τῆς 1907 γάρβωσῃ τῆς 1905 γερμανοῦ ἀπὸ Krumbacher, ὅτι ἡ ἀπολογοῦσῃ στικῶς ἀναπόστειται καὶ τῶν δημοτῶν στοιχείων ὄχι ἐπὶ τῆ βλάσει τῆς σημερινῆς ἀλλὰ μόνον τῆς καθάρτου αἰτίας ἐκείνου, ἵσθι ἢ

Philologica Kölny, XXXIII, 4. 17

Πρώτη σελίδα της μελέτης του Pecz για το “γλωσσικό ζήτημα”. Η μελέτη δημοσιεύθηκε στα ελληνικά, στο συγγραφικό περιοδικό EPhK.

First page of a paper on the Greek “language question” by Pecz, published in Greek in the Hungarian periodical Organum Philologicum (EPhK).

Πηγή - Source:
Pecz 1909 (2): 241.

Διακρίνονται τα ονόματα των Krumbacher και Χατζιδάκι. Ο Pecz παίρνει θέση υπέρ του τελευταίου.
Krumbacher’s and Hatzidakis’ name can be read several times. Pecz clearly took the part of the latter.

Τὸ εἶδος κατὰ τὴν ἀπολογοῦσῃ
ἡ ἀπολογοῦσῃ
ἡ ἀπολογοῦσῃ

G. Pecz

ΣΥΜΒΟΛΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΝ ΤΡΟΗΙΚΗΝ ΤΗΣ ΠΟΗΙΣΕΩΣ
ἐν σχέσει
πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ποιητικῆς
Μέρου τούτου.
ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΔΥΣΣΙΑΣ
παραβλαστούμενοι
πρὸς τοὺς τοῦ Αισχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου καὶ Ἀριστοφάνους

ἔκ τῆς
Γραμματικῆς Pecz.
Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ συγγραφικῆς περιπέτου Egvátemes Philologiai Közlöny (Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Ὄργανον) 35 (1911) 1-85.

Προμετωπίδα ανατύπου με αφιέρωση του Γ. Pecz (1911).
Offprint dedicated by W. Pecz to Hatzidakis (1911).

Αρχείο Χατζιδάκι (A), φωτογραφία κατ’ ευγενή παραχώρηση της Μαρίας Αναγνωστοπούλου προς τον γράφοντα (18.3.1996).
Hatzidakis Archives A (Αρχείο Χατζιδάκι, A), a photo by courtesy of Maria Anagnostopoulou (18.3.1996).

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ἐκδόματα
ὕπὸ τῆς ἐν τῇ Οὐγγρικῇ Ἐπιστημονικῇ Ἀκαδημίᾳ
Κλασσικῆς Φιλολογικῆς Ἐπιτροπείας.

*Συγκριτικὴ τροπικὴ
τῆς ποιήσεως τῶν ἐγκρίτων χρόνων
τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας.*

Οἱ τρόποι τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, τοῦ Πυθάρου,
Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου καὶ Ἀριστοφάνους
ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν ποιητῶν καὶ παραλλήλως
πρὸς ἄλλους.

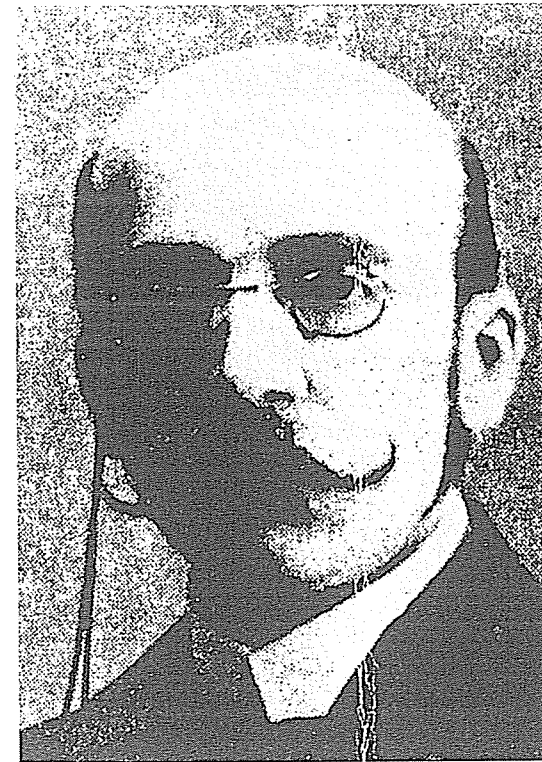
Ἰ. Π.
Γουλιέλμο Pecz.

Ἐν Βουδαπέστῃ.
Οὐγγρικὴ Ἐπιστημονικὴ Ἀκαδημία.
1913.

Προμετωπίδα της “Συγκριτικῆς Τροπικῆς” του Γ. Pecz (Βουδαπέστη 1913). – A Comparative Study of Greek Figures of Speech by W. Pecz, Title Page (Budapest 1913).

Το βιβλίο γράφηκε στα ελληνικά και εκδόθηκε από την Ουγγρική Ακαδημία Επιστημών στην Βουδαπέστη. Ο Pecz πίστευε ότι θα συμβάλει μ’ αυτόν τον τρόπο στην ανάδειξη της Καθαρεύουσας ως διεθνούς γλώσσας των φιλολογικών επιστημών.

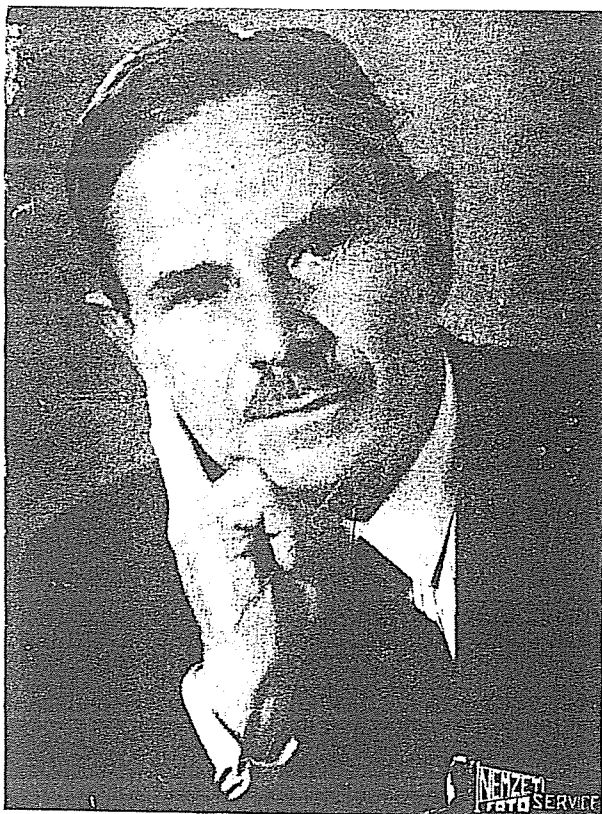
This book has been written in Greek, and published by the Hungarian Academy of Sciences in Budapest. Pecz believed that he would contribute in this way to the diffusion of the Katharevousa, the scholarly variation of Modern Greek of his time, in order to render the Katharevousa the international language of classical scholarship.

Ροδόλφος (Rudolf) Vári, Ταμίας της Φιλολογικής Εταιρείας της Βουδαπέστης, κλασικός φιλόλογος, βυζαντινολόγος, ιστορικός, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός.
Rudolf Vári, Treasurer of the Budapest Philological Society, Classicist, Byzantinist, historian, University Professor, MA.

Πηγή - Source:
MÉL II 1982: 963.

Ο Ρ. Vári έκανε πρόταση για εκλογή του Χατζιδάκι δύο φορές: το 1900 (Φιλολογική Εταιρεία της Βουδαπέστης) και το 1935 (Πανεπιστήμιο Βουδαπέστης). R. Vári was twice active in favour of Hatzidakis: in 1900 (election into the Budapest Philological Society) and in 1935 (Honorary Doctorate by Budapest University).

Gyula Moravcsik (1892-1972)

Ιούλιος Μοραβτσίκ, Ελληνιστής, Βυζαντινολόγος, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός, Ξένος Εταίρος της Ακαδημίας Αθηνών, μαθητής του Γ. Ρετς.

Julius (Gyula) Moravcsik, Hellenist and Byzantinist, University Professor, MA, External Fellow of the Academy of Athens, a pupil of W. Pecz.

Πηγή - Source:

Καραγιαννόπουλος (Karayannopoulos) 1974: 487.

HATZIDÁKISZ GYÖRGY dr.-t, az athenaei egyetemen az indogermán összehasonlító nyelvészet nyilv. rendes tanárát, a M. T. Akadémia I. osztályába *külső* tagnak ajánlja Pecz Vilmos I. tag. Hogy a korunkbeli görögöknél a nyelvtudomány a mult évtized elején a mai színvonal magaslatára emelkedett, az úgyszólván kizárólagosan Hatzidákisz érdeme, ki a közép- és újgörög nyelvre vonatkozó tudományos kérdésekben a külföld által is általánosan elismert első tekintély. Mint Selbrück jeni tanár tanítványa Németországban nyervén kiképeztetését, terjedelmes irodalmi működést fejtett ki az ó-, de különösen a közép- és újgörög nyelv terén. Munkáinak egész sorozatával szállott sikra az újabb (közép- és új-görög nyelvkérdésekben tekintélynek örvendő) Seffner ellen, kimutatván, hogy az ókori dialectusok — esekélyes maradványokból eltekintve — kivesztek, és hogy az újabb görög köznyelv és dialectusai — az egyetlen ezakóni dialectus kivételével — nem az ókori aiol és dór dialectusoknak, hanem az alexandriai korszakban az attikai nyelvből keletkezett köznyelvnek, *κοινή διάλεκτος*-nak a tovább fejlődései. Hatzidákisznak az újabb görög nyelv eredetére, illetőleg annak az ó-görög nyelvhez való viszonyára nézve föllállított eme tételét elfogadták a legkiválóbb nyelvtudósok, úgy hogy ma az újabb görög nyelvre vonatkozó kutatások mindenütt az általa föllállított alaptételből indulnak ki. Görög és német nyelven írt, számos munkái közül elegendőnek tartom a következő ezimti főmívét említeni: „Einleitung” in die neugrichische Grammatik. Indo-germanische Grammatiken. V. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1892.“ (464 lap). Ezek alapján bátor vagyok Hatzidákisz Györgyöt külső tagul való megválasztásra a legmelegebben ajánlani.

Το κείμενο της πρότασης του Ρετς για την εκλογή του Γ.Ν. Χατζιδάκι ως Ξένου Εταίρου της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών.
Pecz proposes G.N. Hatzidakis for Academy Membership.

Πηγή - Source:
Szily 1900 (1): 14.

Ark. Eml. II. 1900 június 8. péntek

A M. Tud. Akadémia Közgyűlése

HUSZONHATODIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A II. osztály kétéltű ülés. 1900. június 14-én.

Bartha Gyula r. t. emlékiratát elolvasták... 120. Gombos Béla r. t. beszámolója... 121. Füzessy Lajos r. t. beszámolója... 122. Székely Gyula r. t. beszámolója... 123. Székely Gyula r. t. beszámolója...

HUSZONHATODIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

A III. osztály kétéltű ülés. 1900. június 14-én.

Tud. Helyettes emlékiratát elolvasták... 124. Székely Gyula r. t. beszámolója... 125. Székely Gyula r. t. beszámolója... 126. Székely Gyula r. t. beszámolója...

HUSZONHATODIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Függelék beszámolója.

1900. június 14-én.

Tud. Helyettes emlékiratát elolvasták... 127. Székely Gyula r. t. beszámolója... 128. Székely Gyula r. t. beszámolója...

A M. Tud. Akadémia Közgyűlése

Helyettes emlékiratát elolvasták... 129. Székely Gyula r. t. beszámolója... 130. Székely Gyula r. t. beszámolója...

131. Székely Gyula r. t. beszámolója... 132. Székely Gyula r. t. beszámolója...

133. Székely Gyula r. t. beszámolója... 134. Székely Gyula r. t. beszámolója...

135. Székely Gyula r. t. beszámolója... 136. Székely Gyula r. t. beszámolója...

137. Székely Gyula r. t. beszámolója... 138. Székely Gyula r. t. beszámolója...

139. Székely Gyula r. t. beszámolója... 140. Székely Gyula r. t. beszámolója...

141. Székely Gyula r. t. beszámolója... 142. Székely Gyula r. t. beszámolója...

143. Székely Gyula r. t. beszámolója... 144. Székely Gyula r. t. beszámolója...

145. Székely Gyula r. t. beszámolója... 146. Székely Gyula r. t. beszámolója...

147. Székely Gyula r. t. beszámolója... 148. Székely Gyula r. t. beszámolója...

149. Székely Gyula r. t. beszámolója... 150. Székely Gyula r. t. beszámolója...

151. Székely Gyula r. t. beszámolója... 152. Székely Gyula r. t. beszámolója...

153. Székely Gyula r. t. beszámolója... 154. Székely Gyula r. t. beszámolója...

155. Székely Gyula r. t. beszámolója... 156. Székely Gyula r. t. beszámolója...

157. Székely Gyula r. t. beszámolója... 158. Székely Gyula r. t. beszámolója...

159. Székely Gyula r. t. beszámolója... 160. Székely Gyula r. t. beszámolója...

161. Székely Gyula r. t. beszámolója... 162. Székely Gyula r. t. beszámolója...

163. Székely Gyula r. t. beszámolója... 164. Székely Gyula r. t. beszámolója...

165. Székely Gyula r. t. beszámolója... 166. Székely Gyula r. t. beszámolója...

167. Székely Gyula r. t. beszámolója... 168. Székely Gyula r. t. beszámolója...

169. Székely Gyula r. t. beszámolója... 170. Székely Gyula r. t. beszámolója...

171. Székely Gyula r. t. beszámolója... 172. Székely Gyula r. t. beszámolója...

173. Székely Gyula r. t. beszámolója... 174. Székely Gyula r. t. beszámolója...

175. Székely Gyula r. t. beszámolója... 176. Székely Gyula r. t. beszámolója...

177. Székely Gyula r. t. beszámolója... 178. Székely Gyula r. t. beszámolója...

179. Székely Gyula r. t. beszámolója... 180. Székely Gyula r. t. beszámolója...

181. Székely Gyula r. t. beszámolója... 182. Székely Gyula r. t. beszámolója...

183. Székely Gyula r. t. beszámolója... 184. Székely Gyula r. t. beszámolója...

185. Székely Gyula r. t. beszámolója... 186. Székely Gyula r. t. beszámolója...

187. Székely Gyula r. t. beszámolója... 188. Székely Gyula r. t. beszámolója...

189. Székely Gyula r. t. beszámolója... 190. Székely Gyula r. t. beszámolója...

191. Székely Gyula r. t. beszámolója... 192. Székely Gyula r. t. beszámolója...

193. Székely Gyula r. t. beszámolója... 194. Székely Gyula r. t. beszámolója...

195. Székely Gyula r. t. beszámolója... 196. Székely Gyula r. t. beszámolója...

197. Székely Gyula r. t. beszámolója... 198. Székely Gyula r. t. beszámolója...

199. Székely Gyula r. t. beszámolója... 200. Székely Gyula r. t. beszámolója...

T K 1420 (1900) 1420 (1900) 1420 (1900)

Voinovich emlékiratát elolvasták... Megemlékezés és gyászbeszéd. 1941. 1. 356-357

A főtitkár megemlékezése elhunyt tagokról.

Június 23-án kiemelt a toll Füzessy Mándor t. tag... Róla nem felejtett el semmit, mert hosszú életnek még utolsó évében is jelelt meg könyve, melyet utóbbi években írt...

Július 19-én elhunyt Horváth Cirill r. tag... Magyar irodalomtörténet r. k. tanára a Pázmány Péter Tudományegyetemen...

Horváth Cirill egy napon hunyt el külsőjeink sorából... Temetésén Balanyi György l. tag vett tőle búcsút az Akadémia nevében...

Megemlékés hosszú szenvedések után sirjába szállott... A múlt század egyik legnagyobb és legtehetősebb magyar nyelvésze volt...

Megemlékezés és gyászbeszéd

újabb érzésrenddel és saját szenvedéssel vers tárgyá avatta... Nem volt harsány természet, inkább elcsövesedett, magába zárkózó, de az irodalom kérdéseiben nem egyszer harsányan szólt hozzá...

Emlékedett szellem volt és tiszta lélek... A babérkoszorút tette az Akadémia nevében Rédey Tiadár társunk telt le a ravatalára...

Koporsójára Mauritz Béla osztálytitkár tette le az Akadémia koporsóját... Küllőjeink sorából elhunyt Julius Petersen, a berlini egyetemen a német irodalomtörténet tanára...

December 2-án elhunyt Zlinszky Ador r. tag... hosszú szenvedés után. Az irodalomtörténet és segédtudományai terén munkálkodott nagy felkészültséggel...

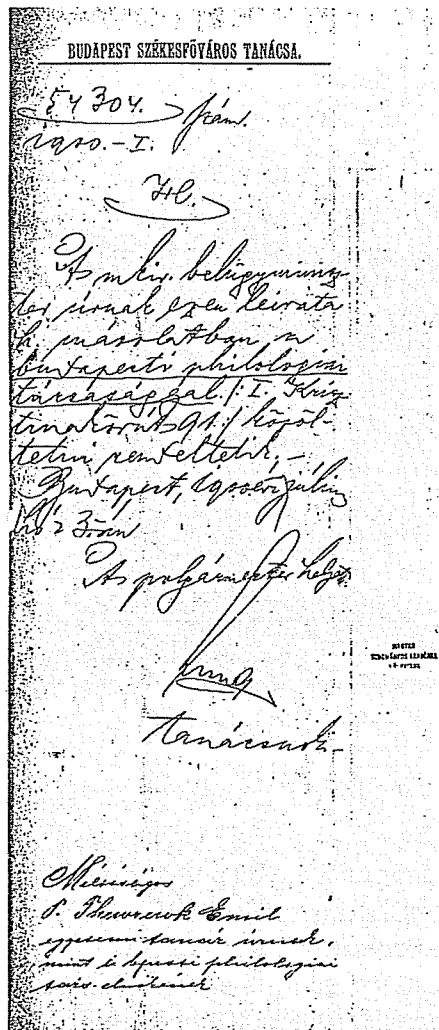
Akadémiai Emléki

Πρακτικά της 8ης Ολομέλειας της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών (18 Ιουνίου, 1900). Υπογραμμίζεται το όνομα του Χατζιδάκι ο οποίος εκφράζει τις ευχαριστίες του για την εκλογή του. Proceedings of the 8th Plenary Session of the Hungarian Academy of Sciences (June 28, 1900). Hatzidakis expresses his thanks for his election to External Fellow of the Academy. His name is underlined.

Πηγή - Source: Szily 1900 (7): 391-392.

Ανακοινώνεται ο θάνατος του Χατζιδάκι στο Δελτίο της Ακαδημίας. Hatzidakis' death announced in the Bulletin of the Academy.

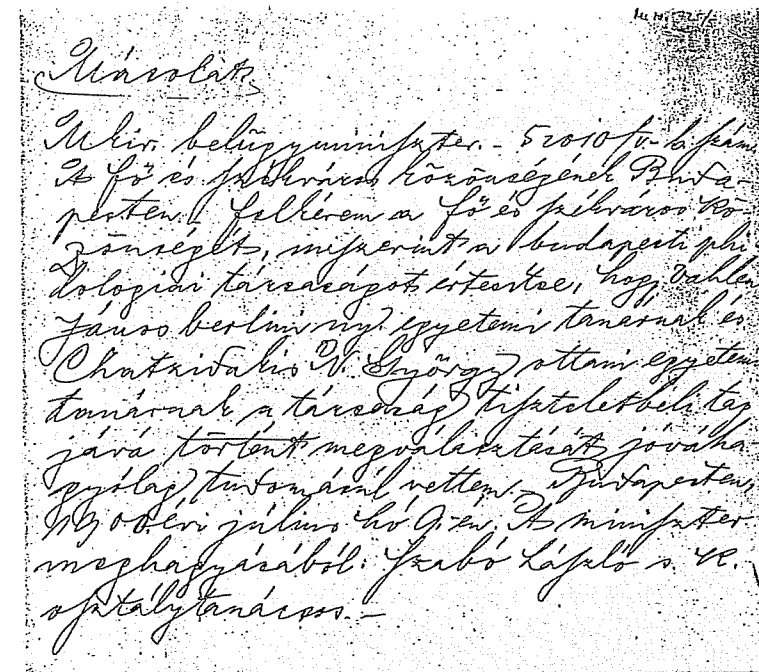
Πηγή - Source: Voinovich 1941: 356.

Υπουργική Επιστολή προς τον
 Αιμίλιο Thewrewk de Ponor,
 Πρόεδρο της Φιλολογικής
 Εταιρείας (1900).
 An ordinance to Aemilus
 Thewrewk de Ponor, Chairman of
 the Budapest Philological Society
 (1900).

Αρχείο Χειρογράφων της
 Ουγγρικής Ακαδημίας
 Επιστημών: MTA Kézirattár K
 1470, Αρ. 54307/1900-I.
 Manuscripts of the Library of the
 Hungarian Academy of Sciences:
 MTA Kézirattár K 1470, No.
 54307/1900-I.

Προκύπτει ότι η Φιλολογική Εταιρεία στεγαζόταν στην περιοχή Βούδα (Budapest I., Krisztina krt. 91). Το όνομα του Thewrewk διακρίνεται στην 4η σειρά από κάτω.
 It appears that the headquarters of the Philological Society were in Buda, the right side of the Hungarian capital (Budapest I., Krisztina krt. 91). Thewrewk's name can be read in line 4 from below.

Αντίγραφο της υπουργικής Απόφασης η οποία ειδοποιεί την
 Φιλολογική Εταιρεία ότι η πρόταση για την εκλογή των I. Vahlen και
 Γ.Ν. Χατζιδάκι έχει γίνει δεκτή (9 Ιουλίου, 1900).
 A Duplicate: the Confirmation by the Ministry of Interior concerning
 the election of J. Vahlen and G.N. Hatzidakis, sent to the Budapest
 Philological Society (July 9, 1900).

Αρχείο Χειρογράφων της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών,
 Manuscripts of the Library of the Hungarian Academy of Sciences:
 MTA Kézirattár K 1470, Ms 10. 725/5.

Το όνομα του Χατζιδάκι ως Chatzidakis N. György διακρίνεται στη σειρά 7 από
 κάτω.
 Hatzidakis name appears as Chatzidakis N. György in line 7 from below.

A Budapesti Philologiai Társaság 1900-ban.

I. A Társaság tisztségelölői:

Elnök: Ponori Theureck Emil
 Aleloők: Heinrich Gusztáv Másodtitkár: Cserény József
 Első titkár: Katona Lajos Pénztárnok: Cserháti Samu
 Szerkesztők: Némethy Géza és Petz Géza.

II. Választmányi tagok:

BUDAPESTIEK:		VIDÉIEK:	
Budics Ferencz	Nagyessy László	Bázel Aurél	Griesswein Sándor
Bermüller Ferencz	Pecz Vilmos	Binler Jenő	Haldsz Imre
Erdélyi Pál	Pruzsinszky János	Báttas Juszán	Kasskovics Kálmán
Findcsay Ernő	Uj Reményi Ede	Baymár Teofil	Kardos Albert
5 Gyomlay Gyula	15 Simonyi Zsigmond	5 Boros Gábor	15 Nádasfalussy Kornél
Hegedüs István	1 Simonyi József	Burdny György	Frechala Imre
Höman Ottó	Trudár Pál	Burján János	Szűts Lajos
Komny József	Váczy János	Csengeri János	Szamosi János
Kassinszky Mihály	Vári Rezső	Décsi Imre	Verecs Imre
10 Magyarfal József	20 Zlinszky Aladár	10 Erdélyi Károly	20 Zsoldos Benő

III. Tiszteleti tagok:

Bartal Antal, kir. tanácsos, Híraszeli.
 Chatschakis N. György, egyetemi tanár, Athén.
 Dr. Bartal Vilmos, utvári tanácsos, egyetemi tanár, Bécs.
 Dr. Laurich Arthur, egyetemi tanár, Königsberg.
 5 † Müller Miksa, egyetemi tanár, Oxford.
 Dr. Schuchardt Hugó, egyetemi tanár, Gréz.
 † Dr. Schwarz Gyula, egyetemi tanár, Budapest.
 Dr. Szász Károly, ev. ref. püspök, Budapest.
 Vahlen Ernő, egyetemi tanár, Berlin.
 10 Dr. Lánbény Armin, egyetemi tanár, Budapest.

IV. Alapító tagok:

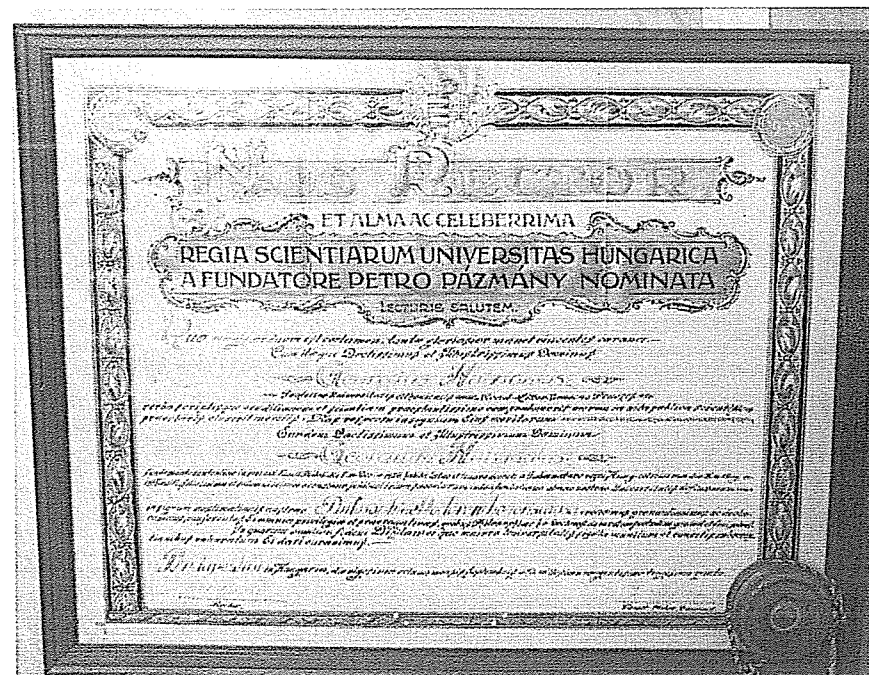
* József Csász. és Kir. Főherceg ő fensége, Alcsúth	200 kor.
† Dr. Abel Jenő, volt egyetemi tanár, Budapest	200 .
† Dr. Budenz József, volt egyetemi tanár, Budapest	200 .
* Dr. Gyulai Pál, egyetemi tanár, Budapest	200 .
5 Dr. Hegedüs István, egyetemi tanár, Budapest	200 .
Dr. Heinrich Gusztáv, egyetemi tanár, Budapest	300 .
† Horváth Cyrill, volt egyetemi tanár, Budapest	200 .
† Dr. Hunfalvy Pál, a M. T. Akadémia volt főkönyvtárosa	200 .
* Gr. Kun Géza, nagybirtokos, Maros-Németh	200 .
10 B. és K. Latinovics Géza, nagybirtokos, Bihály	200 .
† Nopdli János, pergamenti püspök, Nagyvárad	602 .
Uj. Dr. Reményi Ede, kir. k. h. főnyom. tanár, Budapest	200 .
Dr. Székely György, állami főnyom. tanár, Nagyszében	200 .
Osszesen	3332 kor.

A †-tel jelöltek elhaltak, a *-gal jelöltek tiszteleti tagok is.

Μέλη της Φιλολογικής Εταιρείας της Βουδαπέστης το 1900.
 Members of the Budapest Philological Society in 1900.

Πηγή - Source:
 ΕΡhK 24, 1900: 962.

Υπογραμμίζεται το όνομα του Γ.Ν. Χατζιδάκι.
 G.N. Hatzidakis' name is underlined.

Το Διδακτορικό Δίπλωμα Τιμής Ένεκεν, χορηγηθέν προς τον Γ.Ν.
 Χατζιδάκι από το Πανεπιστήμιο Βουδαπέστης (1935).
 The Honoris Causa Doctoral Diploma, given to G.N. Hatzidakis by
 Budapest University (1935).

Ευρίσκεται - Location:
 Ακαδημία Αθηνών, Έκθεση δίπλα στο Γραφείο του Προέδρου.
 Academy of Athens, Exhibition next to the Chairman's Office.
 Φωτογραφία: Α.Λ.Κ., 2006 - Photo: ©Author, 2006.

Το 2006, όταν ο συγγραφέας πραγματοποίησε δεύτερη επί τόπου έρευνα, βρήκε το Δίπλωμα κρεμασμένο στον τοίχο. Η σφραγίδα (bulla) είχε πάλι τοποθετηθεί επάνω του.

In 2006, by the second inspection of the present author, this Diploma was found hanging on the wall with the bulla fastened on it.

Ε/16

Αθήναι, 28 Ιουλίου 1978

Π ρ ο ς
Τήν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ	
ΑΡΘ. ΠΡΩΤ.	85758
ΕΛΛΗΝ. ΣΤ.	31/7/78

Ἐχω τήν τιμή νά σᾶς δηλώσω, ὅτι προσφέρω εἰς τήν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν ὡς δωρεάν τό τιμητικόν δίπλωμα εἰς περγαμηνήν, τό ὅποιον ἀπεστάλη εἰς τόν ἀκαδημαϊκόν Γεώργιον Ν. Χατζηδάκην τό ἔτος 1935 ὑπό τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης, ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς συμπληρώσεως 500 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου τούτου.

Διὰ τοῦ ἐν λόγῳ διπλώματος ὁ Γεώργιος Ν. Χατζηδάκης ἀνεκηρύσσεται ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ ὡς ἄνω Πανεπιστημίου.

Eleni Anagnostopoulou

Ἑλένη χήρα Γ. Ἀναγνωστοπούλου
τό γένος Χατζηδάκη
ὁδός Σκουφᾶ 10

Ε.Α.

Επιστολή Ελένης Αναγνωστοπούλου προς την Ακαδημία Αθηνών (28 Ιουλ. 1978). - A letter by Eleni Anagnostopoulou to the Academy of Athens (July 28, 1978).

Πηγή - Source:

Ακαδημία Αθηνών, Φακ. Γ.Ν. Χατζιδάκι, Ε/16, Αρ. Πρωτ. 85758.
Academy of Athens, File G.N Hatzidakis, E/16, Registration No. 85758.

Η Ελένη Αναγνωστοπούλου, χήρα του γλωσσολόγου Γ. Αναγνωστοπούλου, προσφέρει στην Ακαδημία Αθηνών ως δωρεά το τιμητικό δίπλωμα που Χατζιδάκι εκ μέρους του Παν/ου Βουδαπέστης (1935).

Eleni Anagnostopoulou donates to the Academy of Athens the Doctoral Diploma Honoris Causa of Hatzidakis, given by Budapest University (1935).

Βουδαπέστη, τῇ 17 Μαΐου 1935.

Ἐλλογιμώτατε Κύριε Καθηγητά,

Τὸ ἐν Βουδαπέστη Πανεπιστήμιον κατὰ τὸ προσεχὲς φθινόπωρον θὰ ἑορτάσῃ τὴν τριακοσιοστὴν ἐπετηρίδα τῆς ἰδρύσεώς του καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐνκαιρίᾳ ἡ φιλοσοφικὴ Σχολή μας ἐξελέξατο Ἐμᾶς παμπήφει Διδάκτορα αὐτῆς Ἐπίτιμον ἐπιθυμοῦσα νὰ ἐκφράσῃ τοιοῦτοτρόπως τὴν μεγάλην καὶ θαθεῖαν ἐκτίμησιν καὶ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν παγκοσμίως γνωστὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν Ἐμῶν.

Δράττομαι τῆς ἐνκαιρίας νὰ εἶμαι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος νὰ ἀνακοινώσῃ Ἐμῖν τὴν ἐκλογὴν τῆς Σχολῆς μας καὶ νὰ προσθέσω εἰς τὴν ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν, ἡ ὁποία δὲν θάρψῃ, ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ Πανεπιστημίου μας εἶναι μίᾳ ἐξαιρετικῇ χαρᾷ διὰ μᾶς ἑλληνιστὰς καὶ ἰδιαιτέρως δι' ἐμέ, ὁ ὁποῖος εἶμαι μαθητὴς τοῦ ἀειμνήστου Γουλιέλμου Πετζ καὶ ὁ ὁποῖος λογίζομαι εὐτυχής, διότι ἀπέκτησα καὶ τὴν προσωπικὴν γνωριμίαν Ἐμῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διαμονῆς μου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Επιστολή του Moravcsik προς τον Χατζιδάκι (17.5.1935), σ. 1.
A letter by Moravcsik to Hatzidakis (17 Μαΐου, 1935), p. 1.

Πηγή - Source:
Αρχείο Χατζιδάκι (Α)
(Hatzidakis Archives ([A]))

Δι' εορταί τοῦ Πανεπιστημίου μας θὰ λάβωσι χώραν εἰς τὴν Βουδαπέστην κατὰ τὴν 25-29 Σεπτεμβρίου τοῦ τρέχοντος ἔτους καὶ θὰ εἶναι μίᾳ μεγάλῃ χαρὰ καὶ τιμῇ διὰ μᾶς ἂν ἠμπορούσατε νὰ παραλάβητε προσωπικῶς τὸ δίπλωμα ἐπιτίμου διδάκτορος.

Ἐλπίζων νὰ ἀποδεχθῆτε τὸ ταπεινὸν σημεῖον τῆς ἀναγνωρίσεως, τῆς ἐκτιμῆσεως καὶ εὐγνωμοσύνης τοῦ Πανεπιστημίου μας καὶ ἐκφράζων τὰς θερμοτάτας εὐχὰς μου

διατελῶ μετὰ βαθυτάτης ὑπολήψεως

ὁλως Ὑμέτερος

Gy. Moravcsik

καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου

Επιστολή του Moravcsik προς τον Χατζιδάκι (17. Μαΐου 1935), σ. 2.
A letter by Moravcsik to Hatzidakis (17. May 1935), p. 2.

Πηγή - Source:
Αρχεῖο Χατζιδάκι (Α)
Hatzidakis Archives (A)

[Ték. Kón]

Hatzidakis H. H. (Hatzidakis H. H.) (Γεώργιος Χατζιδάκις), tanácsosi egyetemi nyelvészeti tanácsos, a görög tudományos Akadémia tagját és volt elnökét, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagját.

Hatzidakis, aki jelenleg 55 éves, világhírűt ismert tudós az indogermán összehasonlító nyelvészet és főleg a görög nyelvterület terén. Ő, aki Debrecen jeni iskolájából került ki, volt az első, aki a középső- és újgörög nyelv területével módszeresen foglalkozott és a görög nyelv egész területének számos problémáját tisztáta. Munkássága által a görög nyelv középső periódusának kutatását Nyugat-Európában is megindította a egész iskolát érintett. Munkái közül az "Einleitung in die neugriechische Grammatik" (Leipzig 1892), az "Αρχαϊκὰ Ἀσχημένια /I-II.1902-04/, a "Προϊονικά καὶ νέα Ἑλληνικά /I-II.1904-1907/s "Ἰστορικὸ Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας /1915/ a görög nyelv-tudomány oly klasszikus alkotásai közé tartoznak, amelyekre az újabb kutatók lépten-nyomon hivatkoznak. Hatzidakis sok tudományos tette ma már teljesen átment a köztudatba, így pl. ő mutatta ki először, hogy a mai görög nyelv és dialektusai - a tsakoni kivételével - a hellénisztikus kori közös nyelvnek -ra mennek vissza. Hatzidakis volt egyben a középső- és újgörög nyelv számára gondolatának felvetője a e mű első kötete hosszú előkészítés után most látott napvilágot ("Ἰστορικὸν ἑλληνικὸν τῆς Πέρας Ἑλληνικῆς I. Athén 1933).

Hatzidakis a magyar tudománytal is szoros kapcsolatot tartott fenn, aminek bizonyítéka, hogy Akadémiaának még 1900-ban, tehát 34 évvel ezelőtt külső tagjává választotta.

Hatzidakis személyében tehát olyan tudóst ajánlunk a jubiláris díszdoktorrá, aki a görög nyelv-tudományban az egyik legtekintélyesebb képviselője és aki, mint a görög tudomány igazú mestere, magas kora ellenére ma is friss erővel dolgozik, amint folyton megjelenő újabb és újabb dolgozatai bizonyítják.

Egyesek mind nagyon szabad arra is rimutalni, hogy Hatzidakis személyében a görög nemzet is képviselve lenne, amilynek tudósai csak túlságosan a legkiválóbb munkásságot fejtik ki.

Budapest, 1934. június 21-én.

R. Vári
R. Moravcsik

Επιστολή προς την
Διεύθυνση της
Φιλοσοφικής Σχολής
από τις 2 Ιουνίου,
1934 με υπογραφή
των

R. Vári και
I. Moravcsik.

A letter to the Dean's
Office of the School
of Philosophy from
2nd June, 1934,
signed by R. Vári and
J. Moravcsik.

Αρχεῖο ELTE
(Πανεπιστημίου
Βουδαπέστης),
Φιλοσοφική Σχολή,
Φάκελος Τιμῆς ἐνεκεν
Διδακτόρων, Αρ.
664/1934-35.

Archives of ELTE
University
(Budapest), Faculty of
Philosophy, Honorary
Doctors,
File No. 664/1934-35.

Αυτή η επιστολή δύναται να θεωρηθεί η τυπική πρόταση για το πρόσωπο το Χατζιδάκι ενώ η ταυτόσημη επιστολή από τις 26 Νοεμβρίου του ίδιου έτους θα αποτελούσε την απόφαση της Φιλοσοφικής Σχολής.
This letter may have been the proposal for Hatzidakis, whereas the letter from 26 Nov. 1934, largely the same, might have been part of the file containing the decision and the documents with regard to Hatzidakis.

Hatzidakisz, aki jelenleg 45 éves, világhírű íróként tudós az irodalom-
 ról és az irodalomtörténetről és főleg a görög nyelvű irodalomról. J. aki
 Berlinből jött az iskolájából került ki, volt az első, aki a közép- és újgörög
 nyelv történetével foglalkozott és a görög nyelv történetének az-
 azes problémáit tisztázta. munkássága által a görög nyelv későbbi fejlődésé-
 nek kutatását nyugat-Európában is megindította a görög iskolák teremtésé-
 nek. munkái közt az "Einführung in die neuere Griechische Grammatik" (Leipzig, 1899/),
 az "Αποδοτική Εργασία" /I-II. 1902-1904/, a "Μεσαιωνική Νέα Ψαλμω-
 διά" /I-II. 1906-1907/ s a "Εθνομος Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας" /1915/
 a görög nyelv-tudomány egy klasszikus alkotásai közé tartoznak, amelyekre
 az újabb kutatók lépten-nyerem hivatkoznak. Hatzidakisz sok tudományos kö-
 tetét az új teljesebb írást a kötetekébe. Így pl. ő vezette ki először,
 hogy a mai görög nyelv és dialektusai - az egy tanári kivételével - a hellé-
 nisztikus kori költői diallektos -ra vannak vissza. Hatzidakisz volt egyben
 a közép- és újgörög nyelv szótára gondolatának felvetője s a mai első köte-
 tes használatának szervezője és előkészítője után csak látott napvilágot ("Ιστο-
 ρικόν Λεξικόν της Νέας Ελληνικής Γ. Ψ. Αθηνών 1933.).

Hatzidakisz a magyar tudománytal is szoros kapcsolatot tartott fenn,
 aminek bizonyítéka, hogy Akadémiánk még 1900-ban, tehát 34 évvel ezelőtt
 külső tagjává választotta.

Hatzidakisz szándékában tehát olyan tudóst ajánlunk a jubiláris dísz-
 doktorságra, aki a görög nyelv-tudományban az egyik legtekintélyesebb kép-
 viselője és aki, mint a görög tudomány mestere, magán kére ellenére az in-
 frans országgal szoros, amit folyton megjelenő újabb és újabb jelzésekkel
 bizonyítja.

Egyesetársaink nagyon szívesen arra is kíváncsiak, hogy Hatzidakisz szeré-
 nyében a görög nemzet is képviselve legyen, amelynek tudósai sok területen
 a legkiválóbb munkásságot fejtik ki.

Budapest, 1934. november 26.

J. Huszti

J. Melich
 1934. nov. 26. tanár
 Hatzidakisz

Επιστολή χωρίς
 αναγραφή παραλήπτη
 από τις 26 Νοεμβρ.,
 1934, με υπογραφή
 των I. Huszti,
 I. Melich και
 I. Moravcsik.
 An unaddressed letter
 from 26 Nov. 1934,
 signed by J. Huszti,
 J. Melich and
 J. Moravcsik.

Αρχείο ELTE
 (Πανεπιστημίου
 Βουδαπέστης),
 Φιλοσοφική Σχολή,
 Φάκελος Τιμής ένεκεν
 Διδασκτόρων, Αρ.
 664/1934-35.
 Archives of ELTE
 University
 (Budapest), Faculty of
 Philosophy,
 Honorary Doctors,
 File No. 664/1934-35.

Πιθανώς, η επιστολή αποτελούσε κομμάτι φακέλου με δικαιολογητικά. Ο
 Τιμώμενος εμφανίζεται ως Hatzidakisz, αναφέρονται σημαντικά γραπτά του και
 θεωρείται ότι διά του προσώπου του θα εκπροσωπηθεί ολόκληρο το ελληνικό έθνος.
 Ο I. Melich υπογράφει και το Δίπλωμα του Χατζιδάκι.
 This letter may have belonged to a file containing the reasons for the nomination.
 Hatzidakis' name can be read as Hatzidakisz. Some of his works are cited, and he is
 considered to be an important representative of the Greek nation. J. Melich is one
 of the two who signed Hatzidakis' Doctoral Diploma.

Magnifice Domine Rector !

Méltóságos Uram !

Hivatkozással Méltóságod 180/1934-35 sz.

átiratára, tisztelettel van szerencsém Niggli Pál sürüchi,
 Wentz F. A. P. C. utrechti nyug., Dopsch Alfons bécsi, Spranger
 Ede berlini egyet. tanár, Gentile Giovanni olasz szenátor,
 Tharaud Jérôme francia író és Dabrowski János krakkói egye-
 temi tanár életrejei adatait mellékelten megküldeni.

Egyben tisztelettel közlöm Méltóságoddal,
 hogy Dirac P. A. M. cambridgei egyetemi tanár kérésére Ortway
 Rudolf ny. r. tanárral, hogy a kitüntetést - sajnos - nem fo-
 gadhatja el.

Karunk az így megválasztott díszdoktori hely-

re f. tanári I. r. ülésében kiemeltetve, hogy Hatzidakisz
 György athéni nyug. egyetemi tanárt hozza javaslatba. Növeztet
 életrejei adatait és tudományos munkásságának ismertetését
 szintén mellékeltem.

Végül tisztelettel közlöm, hogy dr. Németh
 Gyula ny. r. tanár úr Karunk f. tanári I. r. ülésében Köprülüade
 Mehmet Fust többi egyetemi tanár díszdoktorrá avatása ügyé-
 ben tett indítványát a változott politikai viszonyokra való
 tekintettel visszavonta. Karunk az indítvány visszavonását
 tudomásul vette.

Fogadja Méltóságod kiváló tisztelettel nyilvá-
 nitását.

Zomboc Zoltán
 bölcsészethatózó tanár

Επιστολή του
 Κοσμήτορος Ζ.
 Gombocz προς
 τον Πρύτανη
 (Βουδαπέστη,
 21 Δεκ. 1934).
 A Letter by the Dean
 Z. Gombocz to the
 Rector of Budapest
 University (Budapest,
 21 Dec. 1934).

Αρχείο ELTE
 (Πανεπιστημίου
 Βουδαπέστης),
 Φιλοσοφική Σχολή,
 Φάκελος Τιμής ένεκεν
 Διδασκτόρων,
 Αρ. 664/1934-35.
 Archives of ELTE
 University (Budapest),
 Faculty of Philosophy,
 Honorary Doctors,
 File No. 664/1934-35.

Ο Κοσμήτωρ Gombocz ειδοποιεί τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης ότι
 ο Γ. Ν. Χατζιδάκις, σε έκτακτη συνεδρία, έχει προταθεί να εκλεγεί Τιμής ένεκεν
 Διδάκτωρ του πανεπιστημίου. Ο Χατζιδάκις εμφανίζεται ως Hatzidakisz György,
 στην τρίτη παράγραφο της επιστολής.

Dean Gombocz informs the Rector that G. N. Hatzidakis, during an extraordinary
 session, has been nominated for conferring on him an honorary degree. His name as
 Hatzidakisz György, can be seen in the third paragraph.

Budapesti királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem.

meghatározni, hogy kiknek a köréből választassanak a díszdoktorok? Ez az álláspontra szerinte logikus. Es az Egyetemi Tanács 1934 évi május hó 12-én tartott VII. rendes ülés-protokolljában, mely a jegyzék-jegyzéknyéből. 163 pontját véglegesen megállapítja. 3558/1933/1934. számú határozatban a díszdoktorokká való avatása kellő e - Tárgy: Egyetemünk jubileuma alkal- mából kreálendő díszdoktorok száma. Ezzel a juttatásról és felelős felében Előadó: Dr. Kunca Ödön jog-és áll- lantudományi Dekán. fogva, hogy a Tanács a díszdokto- rok számát 30-ra állapítja meg, hogy az Egyetemi Tanács az Egye- tem jubileuma alkalmából kreálán- dó díszdoktorok száma ügyében a- döntést a jog-és államtudományi Kar előterjesztésére, annak idején felfüggesztette; a Dr. Magyar- Zoltán nyilvános rendes tanár me- morandumára, kapcsán felkérte a tu- dománykarokat, hogy az egyes a a különleges kari szempontok mérle- gelése mellett véleményüket nyil- vánítani sziveskedjenek. A kari vélemények beérkezését, előadó a- zokat részletesen ismerteti és ki- vénatosnak tartja, hogy a Tanács végleges és határozott álláspon- tot foglaljon el már most mind a kreálendő díszdoktorok száma te -

Δεσφας (Αειμωδός)
Γεωργιάδης (Μαλίν)
Γερονιθιαραυδ (Π)
Αβ. Δοπισιδη (Πεισ)
Κορνηλιου (Τετς)
Βουλιου (Βαν)

Αίμανα
Κίντος
Κάινφι

Πανεπιστήμιο
Βουδαπέστης:
Περίληψη
Πρωτοκόλλου
της Ολομελούς
Συνεδρίας του
Πανεπιστημιακού
Συμβουλίου με
θέμα την Εκλογή
Τιμής Ένεκεν
Διακτόρων
(Βουδαπέστη, 12
Μαΐου, 1934, Αρ.
3558/1933/1934), σ. 1.

Budapest
University:
Excerpt from the
Plenary Session
Minutes of the
University Senate
concerning the
new Doctores
Honoris Causa
(Budapest, 12
May, 1934, No.
3558/1933/1934), p. 1.

Μόνο περιλήψεις υπάρχουν. Το μεγαλύτερο μέρος του αρχαιακού υλικού του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης καταστράφηκε το 1956 σε πυρκαϊά.
Only excerpts exist. A major part of the University Archives material was destroyed in a fire in 1956.

zintetében, mind pedig a köréből
kérdésben, hogy kiknek a köréből
választassanak a díszdoktorok? Es
az álláspontra szerinte logikus
következése volna annak a ta-
nács-határozatnak, mely a jubileum
időpontját véglegesen megállapí-
totta. Külföldieknek ugyanis dísz-
doktorokká való avatása kellő e -
lőkészületre szorul és így a köz-
lépéseket e tekintetben legkoráb-
ban a jövő tanév első felében
kellene megtenni.

Javasolja enné-
fogva, hogy a Tanács a díszdokto-
rok számát összesen 30-ban álla-
pítsa meg. Ebből a számból a böl-
csészeti Karra 9, a többi három
Karra egyenkint 7-7 esik. A Sena-
tus felkéri az egyes Karokat, hogy
a nekik jutó szám keretén belül
1934. június hó 30-ig hozzák ja-
vaslatot a jubileum alkalmából
kreálendő díszdoktorokat. E ja-
vaslatot tekintetében a Tanács a
következő irányelveket jelöli meg:
a/ suly helyezendő arra, hogy a
külföldi országok lehetőleg a -
ránylagosan legyenek képviselve;
b/ díszdoktorokká kizárólag tu-
dósok volnának kreálendók; c/ vé-
gül, hogy a kitűzött határidőre
csak külföldiek hozandók javas-
latta.

Πανεπιστήμιο
Βουδαπέστης:
Περίληψη
Πρωτοκόλλου της
Ολομελούς
Συνεδρίας του
Πανεπιστημιακού
Συμβουλίου με
θέμα την Εκλογή
Τιμής Ένεκεν
Διακτόρων
(Βουδαπέστη, 12
Μαΐου, 1934, Αρ.
3558/1933/1934), σ. 2.

Budapest
University:
Excerpt from the
Plenary Session
Minutes of the
University Senate
concerning the
new Doctores
Honoris Causa of
the University
(Budapest,
12 May, 1934,
No. 3558/1933/
1934), p. 2.

Többek hozzászólása
után az Egyetemi Tanács előadó javaslatát elfogadta.

/Egyhangú Határozat/.

Kmf.

Láttam: A kivonat hitelűül:

rector egyetemi ny.r.tanár
tanácsjegyző.

Πανεπιστήμιο Βουδαπέστης: Περίληψη Πρωτοκόλλου της Ολομελούς Συνεδρίας του Πανεπιστημιακού Συμβουλίου με θέμα την Εκλογή Τιμής Ένεκεν Διδασκτόρων (Βουδαπέστη, 12 Μαΐου, 1934, Αρ. 3558/1933/1934), σ. 3. - Budapest University: Excerpt from the Plenary Session Minutes of the Senate of the University concerning the new Doctores Honoris Causa of the University (Budapest, 12 May, 1934, No. 3558/1933/1934), p. 3.

Αρχείο ELTE (Πανεπιστημίου Βουδαπέστης), Φιλοσοφική Σχολή, Πρωτόκολλο του Ακαδημαϊκού Έτους 1933-1934, Φακ. 1484, σσ. 1-3. Archives of ELTE (Budapest University), Faculty of Philosophy, The 1933-34 Minutes, File No. 1484, pp. 1-3.

Díjazókatörvények ajánlatainak a következők:

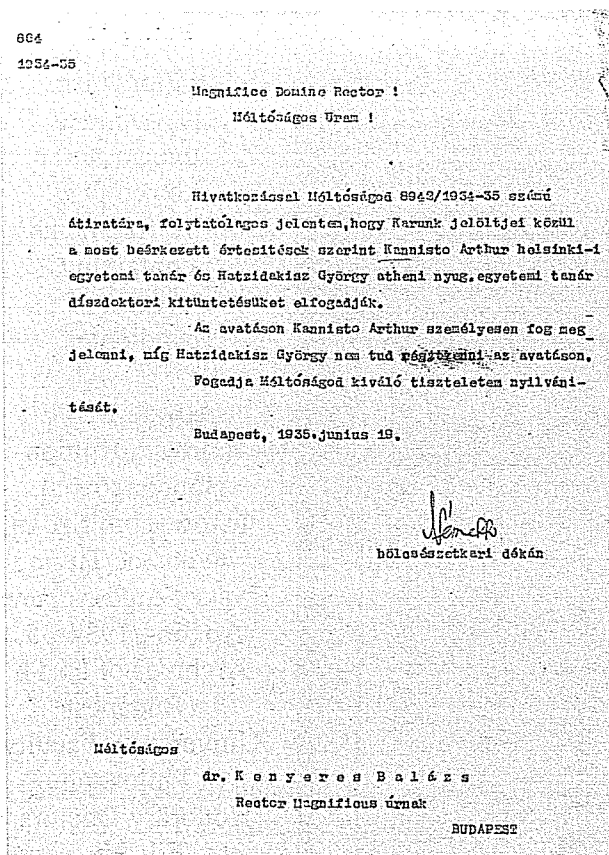
Niggli Pál	Ajánlja:	Mauritz Béla
Went F.A.P.C.	"	Paál Árpád
Dopsch Alfonz	"	Dognanovszky Sándor
Sprenger Ede	"	Kornis Gyula
Tharaud Jérôme	"	Eckhardt Sándor
Dabrowski János	"	Lukinich Imre
Hatzidakisz György	"	Melich János és Huszti József
Colasanti Arduino	"	Gerevich Tibor
Baldensperger Fernand	"	Eckhardt Sándor
Gentile Giovanni	"	Kornis Gyula

P. Niggli	igen	igen
A. Dopsch	igen	igen, de lelkese
F.A.P.C. Went	igen	szívesen
E. Sprenger	igen	igen
János Dabrowski	igen	igen
Jérôme Tharaud	igen	igen
Fernand Baldensperger	igen	igen
Giovanni Gentile	igen	igen
Hatzidakisz György	igen	igen
Melich János és Huszti József	igen	igen

Σύμφωνα με το πρώτο κείμενο η επίσημη πρόταση για τον Χατζιδάκι έγινε από τον I. Melich και τον I. Huszti (εικ. 47). Το κείμενο γραμμένο με το χέρι πληροφορεί ότι ο Χατζιδάκις δέχεται την διάκριση αλλά δεν θα παραστεί στην τελετή απονομής. Το όνομά του είναι το έβδομο στο πρώτο κείμενο, και το τελευταίο στο δεύτερο. The typewritten text shows J. Melich and J. Huszti (see picture 47) as the final proposers. The first fragment states that Hatzidakis accepts the distinction but will not be present at the graduation ceremony. His name is the seventh in the first fragment, and the last one in the second.

Δύο
σπαράγματα
με ονόματα
υποψηφίων
διδασκτόρων.
Two fragments
containing
names of
candidates.

Αρχείο ELTE
(Πανεπιστημίου
Βουδαπέστης),
Φιλοσοφική Σχολή,
Φάκελος Τιμής
ένεκεν Διδασκτόρων,
Αρ. 664/1934-35.
Archives of ELTE
(Budapest
University), Faculty
of Philosophy,
Honorary Doctors,
File No.
664/1934-35.

Ο Κοσμήτωρ Gy.
Németh ειδοποιεί
τον Πρύτανη Β.
Kenyeres σε από 19
Ιουν. 1935.
επιστολή αναφορικά
με τον Φιλλανδό Α.
Kannisto και τον
Γ.Ν. Χατζιδάκι.

Dean Gy. Németh
informs the Rector
B. Kenyeres in a
letter from 19 June,
1935. on the Finnish
professor A.
Kannisto and on
G.N. Hatzidakis.

Αρχείο ELTE (Πανεπιστημίου Βουδαπέστης), Φιλοσοφική Σχολή,
Φάκελος Τιμής ένεκεν Διδασκτόρων, Αρ. 664/1934-35
Archives of ELTE (Budapest University), Faculty of Philosophy,
Honorary Doctors, File N. 664/1934-35

Οι δύο καθηγητές αποδέχονται τις διακρίσεις αλλά ο Χατζιδάκις δεν θα παραστεί
στην τελετή απονομής. Ο λόγος δεν διευκρινίζεται.
Both professors accept the distinctions but Hatzidakis will not be present at the
ceremony. No reason has been given.

Ιούλιος Κορνίς, φιλόσοφος, ψυχολόγος,
Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός,
μέλος του μοναστικού τάγματος των
Πιαριστών της Καθολικής Εκκλησίας.
Julius (Gyula) Kornis, philosopher,
psychologist, University Professor, MA,
Piarist.

Πηγή - Source:
Glatz II 2003: 714.

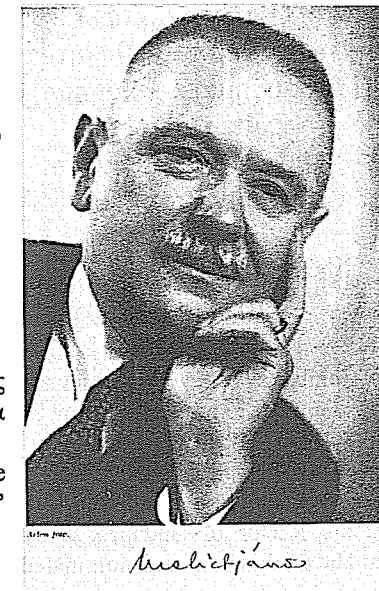
Ο Ι. Κορνίς συνοπογράφει ως Πρύτανης της
Φιλοσοφικής Σχολής το Τιμητικό Δίπλωμα του
Χατζιδάκι (πβ. Ι. Melich).

J. Kornis, Rector of the Faculty of Arts, is one of the two professors who signed
Hatzidakis' Diploma Honoris Causa (cf. J. Melich).

Ιωάννης Melich, γλωσσολόγος,
Σλαβολόγος, Καθηγητής
Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός.
János (John) Melich, linguist, Slavicist,
University Professor, MA.

Πηγή - Source:
Zsirai 1942: έναντι σ. 1.
Zsirai 1942: facing p. 1.

Ο Ι. Melich συνοπογράφει ως Κοσμήτωρ της
Φιλοσοφικής Σχολής το Τιμητικό Δίπλωμα
του Χατζιδάκι (πβ. Ι. Κορνίς).
J. Melich, Dean of the Faculty of Arts, is one
of the two professors who signed Hatzidakis'
Diploma Honoris Causa (cf. J. Kornis).

47.

Husztí József

I. Huszti, κλασικός φιλόλογος, Λατινιστής,
Καθηγητής Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός.

J. Huszti, Classicist, Latinist,
University Professor, MA.

Πηγή - Source:
MÉL II 1967: 763.

Σύμφωνα με τα δύο σπαράγματα (εικ. 43) ο I. Huszti και ο I. Melich συνεμφανίζονται ως προτείνοντες τον Χατζιδάκι για Επίτιμο Διδάκτορα του Παν/ου Βουδαπέστης. - According to the two fragments (pict. 43) J. Huszti and J. Melich appear as the pro forma proponents of Hatzidakis for the distinction of Honorary Doctor by the Budapest University.

48.

Zoltán Gombocz, γλωσσολόγος,
φωνητικός, Καθηγητής
Πανεπιστημίου, Ακαδημαϊκός.

Zoltán Gombocz,
linguist, phonetician,
University Professor, MA.

Πηγή - Source:
MÉL I 1967: 605.

Ο Gombocz, σε από 21 Δεκ. 1934 επιστολή (εικ. 39) ειδοποίησε τον Πρύτανη ότι ο Χατζιδάκις προτάθηκε για τιμήs ένεκεν διδάκτορα του πανεπιστημίου. - Gombocz informed (21 Dec. 1934, pict. 39) the Rector of Budapest University that Hatzidakis had been nominated for a honorary doctor of the university.

Gombocz Zoltán

49.

τοῦ.

Λοιπὸν παρακαλῶ Ὑμᾶς νὰ ἔχητε τὴν καλοσύνην νὰ μοῦ στείλητε μία καλὴν φωτογραφίαν Σας διὰ νὰ τὴν δημοσι- εῦσωμεν εἰς τὸ μνημονευθὲν Δεύκωμα.

Ἐκφράζων τὰς καλλιτέρας εὐχὰς μου διὰ τὸ νέον ἔτος

διατελῶ μετὰ τῆς βαθυτάτης ὑπολήψεως

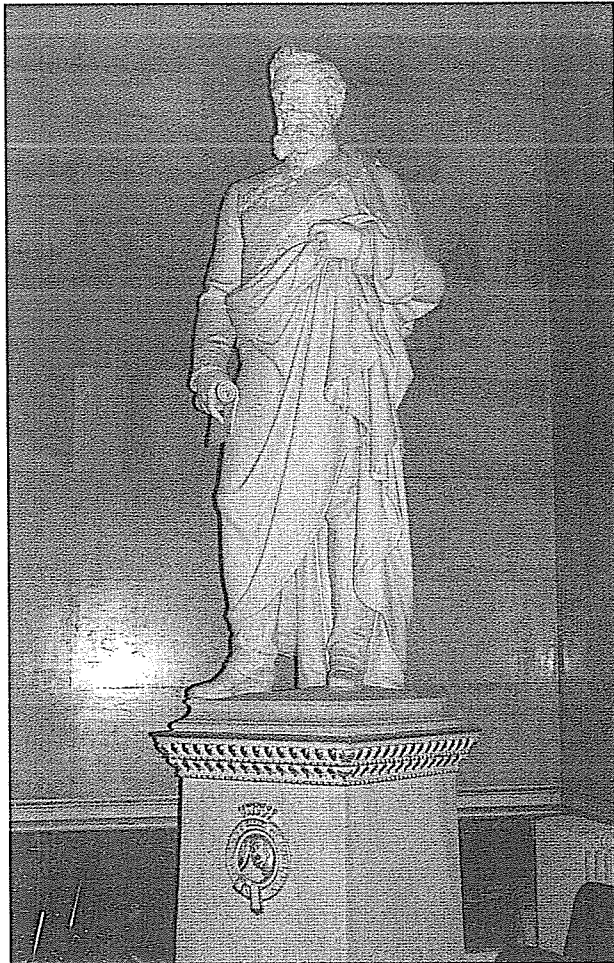

Gy Moravcsik

Prof. Dr. GYULA MORAVCSIK
BUDAPEST, VI., Eötvös-utca 31.

Σπάραγμα επιστολής του
Moravcsik προς τον Χατζιδάκι
(πιθανή χρονολογία: τέλη Δεκεμβρίου 1935).
A mutilated letter by Moravcsik to Hatzidakis
(probable date: end of December 1935).

Αρχείο Χατζιδάκι (Κ), Α/Α 163, Φ. 7/2.
(Hatzidakis Archives [K], No. 163, File 7/2).

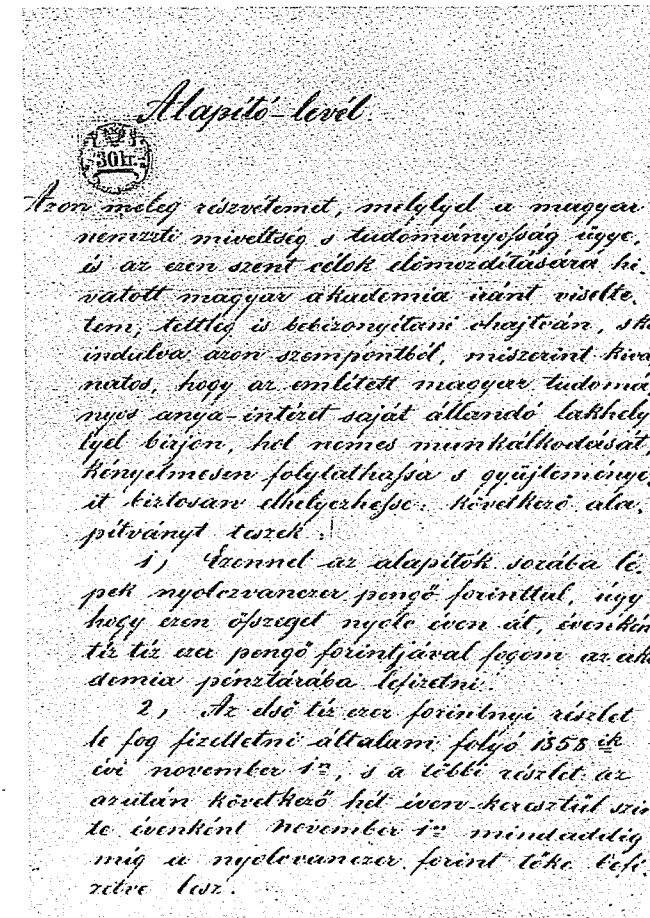

Ανδριάς Σίμωνος
Σίνα, Ευεργέτη της
Ακαδημίας Αθηνών
και της Ουγγρικής
Ακαδημίας
Επιστημών
(Βουδαπέστη).
Statue of Simon
Sinus, one of the
patrons of the
Academy of Athens
and of the
Hungarian Academy
of Sciences
(Budapest).

Ευρίσκεται -
Location:
Ακαδημία Αθηνών,
Προθάλαμος.
Φωτογραφία:
Α.Λ.Κ., 2006.
Academy of Athens,
Vestibule.
Photo: ©Author,
2006.

Το πρόπλασμα σε γύψο αποτελεί έργο του Λεωνίδα Δρόση. Μετά τον θάνατο αυτού (1882), για την μεταφορά του προπλάσματος σε μάρμαρο φρόντισε ο Ιταλός Attilio Picarelli το 1885 (πβ. Λάϊο 1972: 233-234).

The statue was modeled by the neoclassicist Leonidas Drossis, and after Drossis' death in 1882, cut into marble by the Italian Attilio Picarelli in 1885 (cf. Λάϊος [Laios] 1972: 233-234).

"Δωρητήριο" (Ιδρυτικό Έγγραφο της Ουγγρικής Ακαδημίας
Επιστημών) του Σ. Σίνα στην ουγγρική γλώσσα, Βιέννη,
14 Αυγ. 1858, σ. 1. - Deed of Foundation of the Hungarian Academy
of Sciences by S. Sinas in Hungarian, Vienna, 14 August, 1858, p. 1.

Πηγή - Source:
Λάϊος (Laios) 1972: 174.

3, A hátralevő részletektől száztőlötös kamatot fogok fizetni.

4, Kívánom pedig, hogy ezen alapítványom kamataival együtt kizárólag az akadémia épületére fordítassék, melyben hogy az akadémia sokáig virágozzék és nemes rendeltetésének mind inkább és sikeresebben megfeleljen, lelkem legbuzgóbb vágyainak egyike.

Bécs Augustus 14^{én} 1858.

Φωτ. 14. Δωρητήριο του Σίμου Σίνα υπέρ της ἐν Βουδαπέστη Ούγγρικής Ἀκαδημίας (1858).
Bl. σ. 172 καὶ ἔγρ. 63.

“Δωρητήριο” (Ιδρυτικό Έγγραφο της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών) του Σ. Σίνα στην ουγγρική γλώσσα, Βιέννη, 14 Αυγ. 1858, σ. 2.

Deed for the Foundation of the Hungarian Academy of Sciences by S. Sinas in Hungarian, Vienna, 14 August, 1858, p. 2.

Πηγή - Source:
Λάιος (Laios) 1972: 175.

appellé à le représenter auprès de Cours Allemands, de remercier Votre Excellence, en sa qualité de Président du Conseil des Ministres, de la bienveillance avec laquelle elle a prêté les mains à ma nomination.

En ayant ainsi l'occasion de servir un pays auquel je suis et j'ai toujours été fier d'appartenir par mon origine et mes sentiments, je suis doublement heureux de représenter la politique d'un cabinet que dirige le digne fils de l'illustre amiral, dont le nom est à jamais gravé dans la mémoire de tous les Hellènes. J'ose espérer, Monsieur le Ministre, que Votre Excellence me conservera toujours sa haute et bienveillante estime.

Agréez, Monsieur le Président du Conseil, l'assurance de ma plus haute considération et de mes sentiments les plus dévoués.

Baron Simon Sina

63

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.

‘Ο Σίμων Σίνας προσέφερε δωρεάν εἰς 80.000 φλωρινίων πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ μεγάρου τῆς ἐν Βουδαπέστη Ούγγρικῆς Ἀκαδημίας (σ. 172 - 175).

Alapító-levél.

Azon meleg részvétemet, melylyel a magyar nemzeti mivelttség s tudományosság ügye, és az ezen szent célok előmozdítására hivatott magyar akadémia iránt viseltem, tetteg is bebizonyítani óhajtván s kiindulva azon szempontból, miszerint kívánatos, hogy az említett magyar tudományos anya-intézet saját állandó lakhelyvel bírjon, hol nemes munkálkodását, kényelmesen folytathassa s gyűjteményeit biztosan elhelyezhesse: következő alapítványt teszek:

1. Ezennel az alapítók sorába lépek nyolcvanezer pengő forinttal úgy, hogy ezen összeget nyolc éven át, évenként tíz-tizezer pengő forintjával fogom az akadémia pénztárába lefizetni.

2. Az első tízezer forintnyi részlet le fog fizettetni általam folyó 1858^{ka} évi november 1^a, s a többi részlet az azután következő hét éven keresztül szinte évenként november 1^a mindaddig, míg a nyolcvanezer forint tőke befizetve lesz.

3. A hátralevő részletektől száztőlötös kamatot fogok fizetni.

4. Kívánom pedig, hogy ezen alapítványom kamataival együtt kizárólag az akadémia épületére fordítassék, melyben hogy az akadémia sokáig virágozzék és nemes rendeltetésének mind inkább és sikeresebben megfeleljen, lelkem legbuzgóbb vágyainak egyike.

Bécs, Augustus 14^{én} 1858.

Báró Sina Simon

Το δημοσιευθέν ουγγρικό κείμενο (αρ. 63) του “Δωρητηρίου” του Σ. Σίνα. - S. Sinas Deed of Foundation (no. 63) in print (in Hungarian)".

Πηγή - Source:
Λάιος (Laios) 1972: 351.

10. Ο ΣΙΜΩΝ ΣΙΝΑΣ
ΜΕΓΑΣ ΔΩΡΗΤΗΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗΣ

Ἡ Ἀκαδημία τῆς Βουδαπέστης, ἰδρυθεῖσα τῷ 1825 ὑπὸ τοῦ μεγάλου συγγραφέως καὶ πολιτικοῦ τῆς Οὐγγαρίας István Széchenyi ἀπὸς καλλιέργειαν τῆς ἐθνικῆς γλώσσης καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης, παρέμενεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἄνευ ἰδίου κτηρίου. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1857 ὁ τότε πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Emil Dessewffy ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν κίνησιν πρὸς ἀνάγειν εἰδικοῦ μεγάρου καὶ κατήρτισεν ἐπιτροπὴν, ἣ ὅποια κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη διετήρησεν ἔργον μεταξὺ ὄλων τῶν τάξεων τοῦ οὐγγρικοῦ λαοῦ. Εἰς τὸν ἔρανον ἐκεῖνον, ὅστις ἐγένετο «νόμος τιμῆς καὶ ἱστορικῆς χειρονομίας» δι' ἕκαστον Οὐγγρον, προσέφερον τὸν ὀβολὸν τῶν καὶ οἱ βιοπαλαισταί. Ἐν τῇ σειρά ἡμῶς τῶν μεγάλων δωρητῶν κορυφαῖος ὑπῆρξεν ὁ Σίνας. Ἰδοὺ ἐν μεταφράσει τὸ δωρητήριον, ὅπερ οὗτος συνέταξεν οὐγγρῶσι καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὴν ἰδρυτικὴν ἐπιτροπὴν τοῦ μεγάρου τῆς Ἀκαδημίας :

«Ἐπιθυμῶν νὰ ἀποδείξω καὶ ἐμπράκτως τὴν θερμὴν συμμετοχὴν, τὴν ὁποῖαν κισθάνομαι διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν γραμμάτων τῆς Οὐγγαρίας, καθὼς καὶ διὰ τὴν Οὐγγρικὴν Ἀκαδημίαν, ἣ ὅποια ἔχει ὡς ἀπο-

1. Το Palazzo Grassi, ἐν ἐκ τῶν μνημειωδῶν μεγάρων τῆς Βενετίας, ἔχει ἀπεικονεθῆ πολλῶς. Βλ. κυρίως «Le Fabbriche e i Monumenti cospicui di Venezia, illustrati da L. Ciognara, da A. Diiedo e da G. A. Sovva. Editione con copiose note ed aggiunte di Francesco Zanotto», vol. II (Venezia MDCCLVII), p. 129-130, εἰκὼν 219, ἔθελ ἀναγράφεται : «Palazzo Grassi, ora De de Sina sul Gran Canale a S. Samueleu καὶ «Venezia monumentale pittoresca, o sessanta fra i palazzi... illustrati da Gianjacopo noble Fontana Venetianou (Venezia 1845-1846), No 7, 14 εἰς τὴν κατακείμενον εἰς. 35. Τὴν παραπομπὴν εἰς τὰ ἀνωτέρω βιβλία καὶ τὴν προμήθειαν τῆς εἰκόνης δεύειν εἰς τὸν κ. Παναγιώτην Μπαρτολόμηον, δ. Φ., τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ θερμῶς καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης.

στολήν τὴν προαγωγήν τῶν ἰερῶν τούτων σκοπῶν, καὶ ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ μήτηρ αὐτῆ τῆς οὐγγρικῆς ἐπιστήμης δεῖν νὰ ἔχῃ ἰδίαν μόνιμον ἔδραν, ἐν τῇ ὅποια νὰ δύναται νὰ ἐπιδίδεται ἀνέτως εἰς τὴν εὐγενῆ αὐτῆς δραστηριότητα καὶ νὰ στεγάζῃ ἀσφαλῶς τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτῆς συλλογὰς, προσφέρω τὴν ἑξῆς δωρεάν :

1) Διὰ τοῦ παρόντος ἐντάσσομαι εἰς τὴν σειράν τῶν ἰδρυτῶν μὲ τὸ ποσὸν τῶν 80.000 φλωρινίων κατὰ τρόπον ὅσπερ νὰ καταβάλλω τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Ἀκαδημίας κατὰ δόσεις ἐτησίας ἐκ 10.000 φλωρινίων ἐκάστῃ.

2) Ἡ πρώτη δόσις θὰ καταβληθῇ ὑπ' ἐμοῦ τὴν 1ην Νοεμβρίου 1858, τὴν αὐτὴν δὲ ἡμερομηνίαν ἐκάστου τῶν ἐπομένων ἐπὶ τὰ ἑτῶν θὰ καταβάλλωνται αἱ περαιτέρω δόσεις, μέχρις ὅτου συμπληρωθῇ τὸ κεφάλαιον τῶν 80.000 φλωρινίων.

3) Διὰ τὰς καθυστηρημένας δόσεις θὰ πληρώνω τόκον 5%.

4) Ἡ ἐπιθυμία μου εἶναι, ὅπως ἡ δωρεὰ αὐτῆ μετὰ τῶν τόκων αὐτῆς χρησιμοποιήθῃ ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἀνάγειν τοῦ οἰκοδομηματος τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ διακαὴς δὲ πόθος μου εἶναι, ὅπως ἐν τῷ οἰκοδομηματι ταύτῳ ἡ Ἀκαδημία ἀναμείξῃ ἑσασί καὶ ἀνταποκρίνηται μετὰ ὀλον ἐν μεγαλυτέρας ἐπιτυχίας εἰς τὸν εὐγενῆ αὐτῆς προορισμόν.

Βιέννη, 14 Αὐγούστου 1858.

Βαρῶνος Σίμων Σίνας¹.

Ἡ ἀνωτέρω δωρεὰ ἀνεκοινώθη ἐπισήμως τὴν 15-12-1858, ἥτοι κατὰ τὴν πρότερον πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας, ἥτις συνεκλήθη μετὰ δεκαετῆ διακοπῆν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Τὰ σχέδια τοῦ μεγάρου ἐξεπόνησεν ὁ Γερμανὸς ἀρχιτέκτων A. Friedrich Stüler, ἣ δὲ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου ἀρξαμένη τῷ 1862 διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ τρία ἔτη. Ἐπὶ τῆς προσόψεως ἐνετοιχίσθη ἡ ἐπιγραφή : «Ἡ γέρθη διὰ συνεισφορῶν τοῦ Ἔθνους», τὴν δὲ 9ην Δεκεμβρίου 1865 ἐτελέσθησαν τὰ ἐργαζία τοῦ μεγάρου, εἰς τὰ ὅποια παρέστη καὶ ὁ Σίνας². Τῷ 1867 προσέφερον οὗτος ἔτερα 1.000 φλωρίνια διὰ τὴν γραμμικὴν διακόσμησιν τῆς αἰθούσης τῶν τελετῶν, ἣ δὲ ἰδρυτικὴ δωρεὰ, αὐξήθησεν οὕτως μόνον

1. Φωτ. 14 καὶ ἔργ. 63.

2. «Vasárnapi Ujság» (Pest), Nr. 51/17-12-1868.

3. «Uj» ἀνωτέρω, Nr. 51/17-12-1865. Βλ. εἰς. 35.

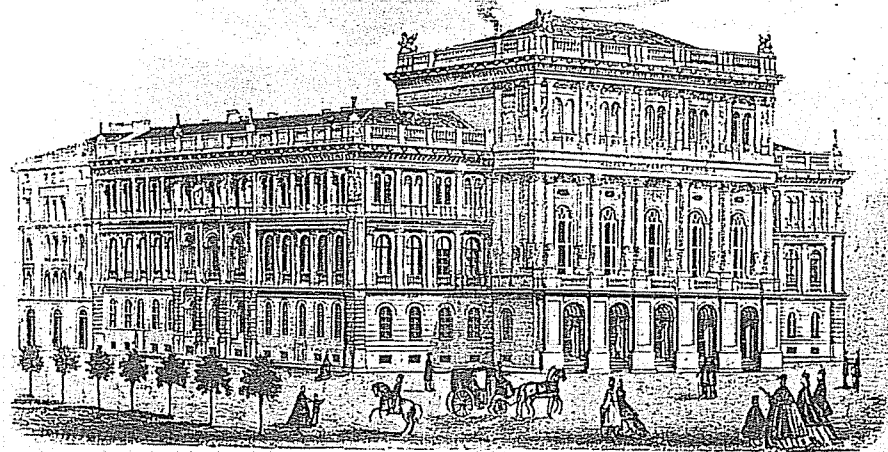
Ελληνικὴ μετάφραση τοῦ «Δωρητηρίου» τοῦ Σ. Σίνα, σ. 1.
Sina's Deed of Foundation in Greek translation, p. 1.

Πηγή - Source:
Λαΐος (Laios) 1972: 172.

Ελληνικὴ μετάφραση τοῦ «Δωρητηρίου» τοῦ Σ. Σίνα, σ. 2.
Sina's Deed of Foundation in Greek translation, p. 2.

Πηγή - Source:
Λαΐος (Laios) 1972: 173.

55.

AZ AKADEMLA PALOTÁJA.

Emelte a nevezet.

Épülni kezdett 1862-ben.
Megnyiták december 11-én.

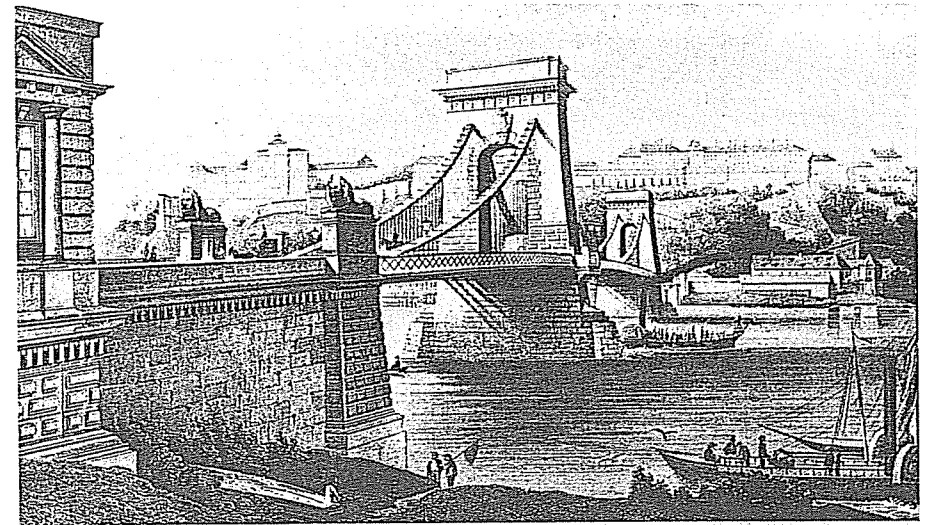
Bevezetel. 1863-ban.

36. Τὸ μέγαρον τῆς Ἀκαδημίας τῆς Βουδαπέστης (1865), τοῦ ὁποῦ μέγας δωρητῆς ἐγένετο ὁ Σίμων Σίνας.
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Magyarország és a Nagy Világ» (3-12-1865, p. 153).

Η Ουγγρική Ακαδημία Επιστημών (MTA), Βουδαπέστη.
The Hungarian Academy of Sciences (MTA), Budapest.

Πηγή - Source:
Λάιος (Laios) 1972, Εικ./Fig. 36.

56.

37. Ἡ κρεμαστή γέφυρα τῆς Βουδαπέστης, κατασκευασθεῖσα πρωτοβουλίᾳ τοῦ St. Széchenyi καὶ δαπάνῃ τοῦ Γεωργίου Σίνα. Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ J. Hunfalvy, Budapest és Környéke (Pest 1859).

Η Κρεμαστή Γέφυρα της Βουδαπέστης
(έργο του Adam Clark, 1838-49).
The Chain Bridge of Budapest (built by Adam Clark, 1839-49).

Πηγή - Source:
Λάιος (Laios) 1972, Εικ./Fig. 37.

Η γέφυρα κατασκευάστηκε με πρωτοβουλία του Στ. Széchenyi και με δαπάνες του Γ. Σίνα ο οποίος χρηματοδότησε επίσης την Ακαδημία Επιστημών (MTA).
The bridge was built on the initiative of St. Széchenyi and at the expense of G. Sinas (father of S. Sinas). G. Sinas also made a contribution to the Academy of Sciences.

Η κατοικία όπου
έμενε ο Αιμίλιος
Thewrewk de
Ponor το 1892
(Βουδαπέστη Ι.,
Tárnok u. 12.).

In this house dwelt
Aemilius
Thewrewk de
Ponor in 1892
(Budapest I.,
Tárnok str. 12.).

Φωτογραφία:
Α.Λ.Κ., 2006.
Photo: ©Author,
2006.

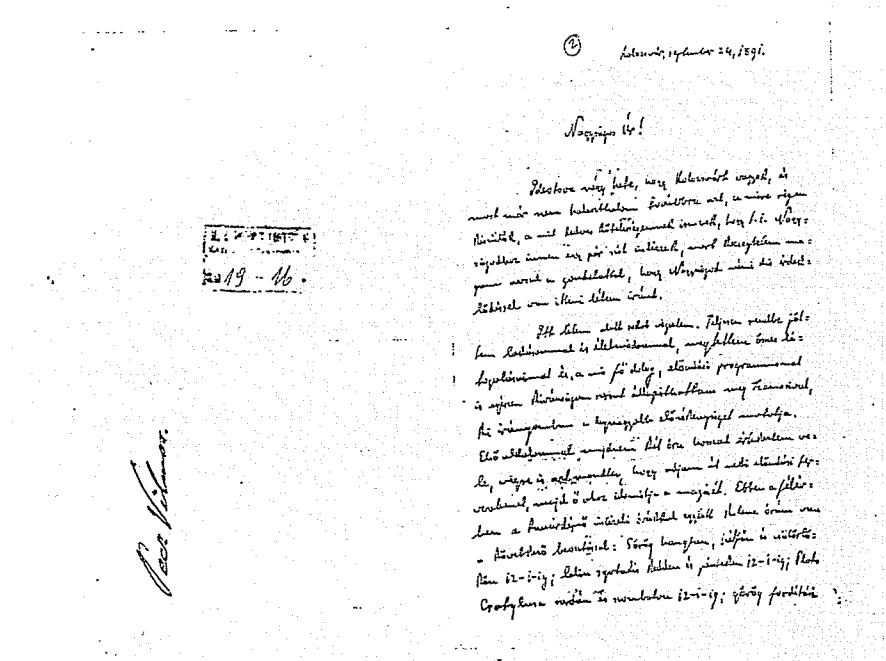
Πηγή πληροφορίας

Source of the
information:

(Ponori) Thewrewk, I. (υιός του Αιμιλίου) 1893: 71 (Επιστολή του Αρχιδούκα Ιωσήφ προς τον υιό του Αι. Thewrewk de Ponor από τις 25 Ιαν. 1892, Fiume, σήμερα: Rijeka, Κροατία).

(Ponori) Thewrewk, I. (son of Aemilius) 1893: 71 (A letter by Archduke Joseph to I. Thewrewk, son of Ae. Thewrewk de Ponor, 25 Jan. 1892, Fiume, actual Rijeka, Croatia).

Το νυν κτίριο κτίσθηκε επάνω στις βάσεις διώροφης οικοδομής από το 1862 η οποία καταστράφηκε μερικώς στον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο (Berza 1993 II: 493).
The actual building is a new construction on the foundations of the former which was damaged during World War II (Berza 1993 II: 493).

Επιστολή του Pecz προς τον Αι. Thewrewk de Ponor (24 Σεπτ., 1891) σ. 1.
A letter by Pecz to Ae. Thewrewk de Ponor (Sept. 24, 1891) p. 1.

OSZK Kézirattár, Αρχείο Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ουγγαρίας (Βουδαπέστη), Επιστολές του Pecz προς τον Thewrewk, Αρ. 2.
(OSZK Kézirattár, Manuscripts of the Hungarian National Library, Budapest, Letters by Pecz to Thewrewk, No. 2)

Ο Pecz γράφει από την Κλαυδιούπολη (Cluj-Napoca) της Τρανσυλβανίας (σήμερα Ρουμανία) όπου ανέλαβε Καθηγητής της Λατινικής και της Ελληνικής Φιλολογίας, συμπεριλαμβανομένης και της Νέας Ελληνικής.
Pecz writes his letter from Klausenburg, Transsylvania (actual Cluj-Napoca, Rumania), where he began his career as Professor of Latin and Greek Philology, Modern Greek included.

αυτοκρατορία, θέλω 5-9-92; ήγουν, εκδοθέν δι' αβραμίου;
μηδ, ούτωσάν οι νεώτεροι 5-9-92. Α κατ'αρχήν...

Κρίναι να σ' αν ήγουν αίνω. Πάντως αίνω
αυτ' αίνω, να ημωσαν αλ αίνω, α αίνω αίνω...

Όσα, να ημωσαν αλ αίνω, α αίνω αίνω
αίνω αίνω! αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω...

αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω
αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω...

αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω
αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω...

αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω
αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω...

αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω
αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω...

Επιστολή του Pecz προς τον Αι. Thewrewk de Ponor (24 Σεπτ., 1891) σσ. 2-3.
A letter by Pecz to Ae. Thewrewk de Ponor (Sept. 24, 1891) pp. 2-3.

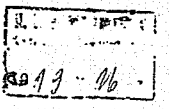
OSZK Kézirattár, Αρχείο Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της
Ουγγαρίας (Βουδαπέστη), Επιστολές του Pecz προς τον Thewrewk, Αρ. 2.
(OSZK Kézirattár, Manuscripts of the Hungarian National Library,
Budapest, Letters by Pecz to Thewrewk, No. 2).

Ο Pecz ο οποίος είχε γοητευθεί ειδικά από τα Νέα Ελληνικά εφαρμόζε πάντα την
νεοελληνική προφορά, ωστόσο, όπως υπογραμμίζει και ο ίδιος (σ. 2), δεν επέμενε
αν κάποιος από τους φοιτητές του επιθυμούσε να διαβάζει τα αρχαία κείμενα με την
εξ επανασυνθέσεως προφορά.
Pecz, who was especially fascinated by Modern Greek, recommended his students to
use the modern pronunciation in all Greek texts but as he underlines himself (p. 2)
he did not insist on them doing so in the case of Ancient Greek Texts.

Αθήνα, 1892, νουέμβρ 7.

Αγαπητέ Κε!

Α υπέροχοι νιάτα εφέινω: οκτώβρ Κόρφα
ήγουν ήρκατεν ιδε, ήλιδ ιδε, να αλ ήλινω =
μω, να ημωσαν αλ αίνω, α αίνω αίνω...

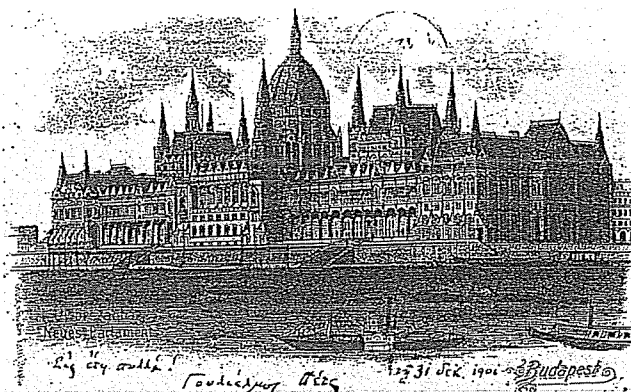
Α Αρσακείον νεώ γυμνασιούνα
μεγαλλεργόνα μινωσαν αίνω αίνω αίνω αίνω
αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω αίνω...

Επιστολή του Pecz προς τον Αι. Thewrewk de Ponor (7 Νοεμβ. 1892)
σ. 1 - A letter by Pecz to Ae. Thewrewk de Ponor (Nov. 7, 1892) p. 1.

OSZK Kézirattár, Αρχείο Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της
Ουγγαρίας (Βουδαπέστη), Επιστολές του Pecz προς τον Thewrewk, Αρ. 4.
(OSZK Kézirattár, Manuscripts of the Hungarian National Library,
Budapest, Letters by Pecz to Thewrewk, No. 4)

Ο Pecz πέρασε τον μήνα του μέλιτος στην Ελλάδα και παρακολούθησε συγχρόνως
μαθήματα ελληνικών και λατινικών. Στη σ. 1 αναφέρει το εκπαιδευτικό ίδρυμα
Αρσάκειον (Αθήνα).
Pecz went for honeymoon with his wife to Greece, and attended also Geek and Latin
classes at the Arsakeion School in Athens (p. 1).

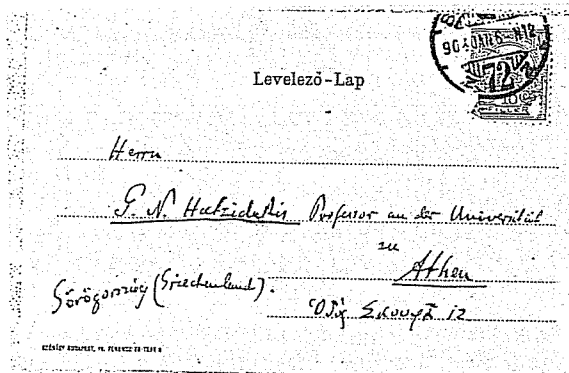
63.

Ταχυδρομική κάρτα του Pecz προς τον Χατζιδάκι (31 Δεκ., 1901).
A postcard by Pecz to Hatzidakis (Dec. 31, 1901).

Αρχείο Χατζιδάκι (A)
(Hatzidakis Archives [A])

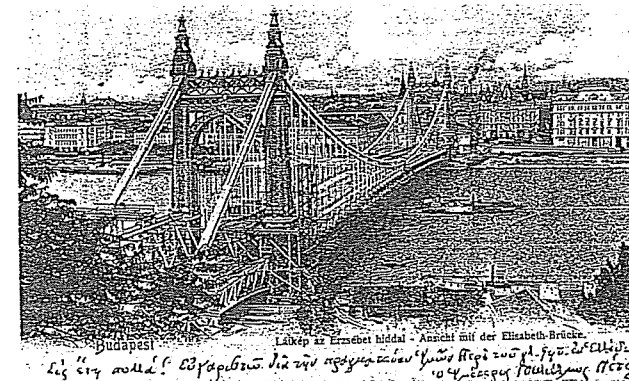
64.

Ταχυδρομική κάρτα του Pecz προς τον Χατζιδάκι (6 Ιαν. 1904).
A postcard by Pecz to Hatzidakis (Jan. 6, 1904).

Αρχείο Χατζιδάκι (A)
(Hatzidakis Archives [A])

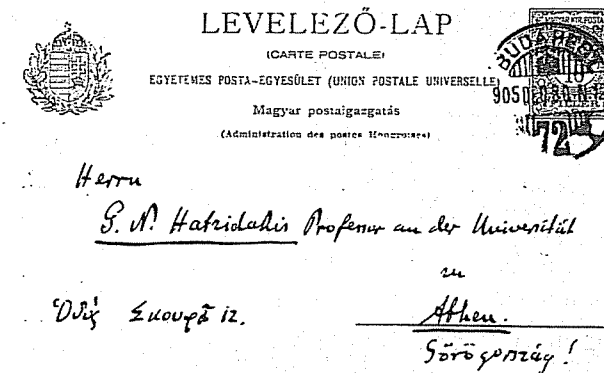
65.

Ταχυδρομική κάρτα του Pecz προς τον Χατζιδάκι (6 Ιαν., 1904).
A postcard by Pecz to Hatzidakis (Jan. 6, 1904).

Αρχείο Χατζιδάκι (A)
(Hatzidakis Archives [A])

66.

Ταχυδρομική κάρτα του Γ. Pecz προς τον Γ.Ν. Χατζιδάκι (29 Δεκ. 1905) σ. 1.
Postcard from W. Pecz to G.N. Hatzidakis (Dec. 29, 1905) p. 1.

Αρχείο Χατζιδάκι (K), AA 542 Φ. 55, 12.
(Hatzidakis Archives [K], No. 542 File 55, 12)

Εν Βουδαπέστη τῆ 29-12-1905.

Εξ ὑμῶν πολλῶν

ὁ γράμματός

Γουλιέλμος Πέτς

Ταχυδρομική κάρτα του Γ. Pecz προς τον Γ.Ν. Χατζιδάκι (29 Δεκ. 1905) σ. 2. Postcard from W. Pecz to G.N. Hatzidakis (29 Dec. 1905) p. 2.

Αρχείο Χατζιδάκι (Κ), ΑΑ 542 Φ. 55, 12. (Hatzidakis Archives [K], No. 542 File 55, 12)

Εν Βουδαπέστη, τῆ 5 Ἀπριλίου 1912 Τῆ κυρίῳ Δν. Λάμπρῳ, Πρύτανη τοῦ Ἑλθεῖναι Πανεπιστημίου.

Ἐλογισμῶν Κίριε Πρύτανη! Ἐλισθη τὴν ἀξιότιμον ἐπιστολήν Ἰμῶν μετὰ τῆς τοῦ κυρίου κοσμήτορος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἣ δὲ ἐλληγορησθήσῃ μετὰ μεγίστης χαρᾶς, οἷ ἢ ἐν λόγῳ Σχολῆ ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἐσθίων τῆς ἱβδομηροσῆς πύματι; ἐπειροῦ ἀπὸ τῆς ἰθρόστος τοῦ Σέβαστοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου με ἀνεκρήσῃ ἐπιτιμῶν διδάκτορα ἀδελφ. Λογισμῶν ἐπιτῆς ἐπὶ τῆς ἱβρωικῆς κούτῃ τῆς, ἐθαριστῶ δὲ ἐνθερμῶσται Ἰμῶν, Ἐλογισμῶν Κίριε Πρύτανη, καὶ τῆ Σέβαστῆς Πρυτανείας διὰ τὰ συγγρημῆσῃ Ἰμῶν. Παροκαλῶν Ἰμῶν, Ἐλογισμῶν, νὰ ἐγγυῶσῃτε τὴν συνημμένην ἐπιστολήν μου τῷ κυρίῳ κοσμήτορι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, καὶ ἐπαναλαμβάνων εἰς ἐθρητιστῆς μου. Διαιτέδῳ μετὰ πλείσταις ὑπολήψῃσῃ.

Γουλιέλμος Πέτς ἀσθημῆς τῆς κλασσικῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ ἐν Βουδαπέστη Πανεπιστημίου.

Εν Βουδαπέστη, τῆ 8 Ἀπριλίου 1912 Τῆ κυρίῳ Δν. Σακελλῆρανοῦ, Κοσμήτορι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἑλθεῖναι Πανεπιστημίου.

Ἐλογισμῶν Κίριε Κοσμήτορ! Ἐμαι ἀκόσῃ τῆς ἀπὸ 3/16 Ἀπριλίου τ. ἐ ἐπίμου ἐπιστολῆς Ἰμῶν, ἣ δὲ μετὰ γηθοσῆς βλέπω, οἷ ἢ Φιλοσοφικῆ Ἰμῶν Σχολῆ με ἀνεκρήσῃ ἐπίμου ἀδελφ. διδάκτορα ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἱβδομηροσῆς πύματι; ἐπειροῦ ἀπὸ τῆς ἰθρόστος τοῦ Ἰμῶν Πανεπιστημίου. Ἡ μεγίστη αἰτῆ τῆς ἐπὶ ἐπὶ καὶ ἢ προσφιλοσῆ, ἐθαριστῶ δὲ τῆ Σέβαστῆ Φιλοσοφικῆ Σχολῆ ἐπὶ τῆς ἐνθερμῶσται. Ἡ μελέτη τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῆ ὀλίγη ἀπὸ ἐπὶ ἐπὶ ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ βίῳ μου, καὶ πάντοτε προσεπάθησα ἐν τοῖς συγγρημῆσῃ καὶ τῆς παραδόσῃ μου νὰ καταδείξῳ συμφῶνως πρὸς τὴν γύμνη τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων τὴν ἐνότητα αἰου τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαίῳσῃ χρόνων μέχρι σήμερον, τῶρα δὲ ὅσῃ τὴν ἀναγγαίῃ τῶν ἐπιστημῶν προσαδῶν μου ἐκ μέρους τοῦ

ἀρμυδιῶσῃ κυρίῳ, τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου, πλεθῆσῃ ἱμῶν ἐπὶ τῆς. Παροκαλῶν Ἰμῶν, Ἐλογισμῶν Κίριε Κοσμήτορ, νὰ διεργῆσῃτε τὰς πολλαπλῆς ἐθρητιστῆς καὶ τὴν βελτίῳν ἐγγυῶσῃσῃ μου τῆ Σέβαστῆ Φιλοσοφικῆ Σχολῆ. Αὐτιτέδῳ μετὰ διακερημῆς ἐπὶ τῆς.

Γουλιέλμος Πέτς ἀσθημῆς τῆς κλασσικῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ ἐν Βουδαπέστη Πανεπιστημίου.

Halle a. S., den 30. April 1912. Hochachtungsvoll Herr Rektor, Werter Freund!

Ich kann meinen Brief an den Dekan der Philosophischen Fakultät nicht abgeben lassen, ohne auch Ihnen ein Wort des Dankes und der Freude zu sagen. Mit Recht nehmen Sie an, daß ich für die hohe Ehre zu den ersten Ehrendoktoren Ihrer Universität zu gehören eine warme Empfindung der Dankbarkeit haben werde, der Dankbarkeit von Allen gegen Sie. Denn Sie sind es doch, dem ich in erster Linie diese hohe Auszeichnung verdanke, dann vielleicht auch dem Umstand, daß ich der Nachfolger von L. Roß bin, und dann erst meinen wissenschaftlichen Versuchen, denen Ihre Universität schon einmal an meinem 60. Geburtstag eine so ehrenvolle Anerkennung gewollt hat. Mit wehmütiger Freude aber gedenke ich in dieser Stunde unseres gemeinschaftlichen Freundes und Lehrers, Ernst Curtius. Wie würde es ihn gefreut haben, wenn er dieses Jubiläum auch mit erlebt hätte, er der mit jeder Faser seines Wesens an Griechenland hing, nicht minder an dem neuen als an dem alten. Die kleine Gabe, die ich in Verein mit Karo und zwei der letzten Schüler von Curtius Ihrer Universität zu widmen gewagt habe, haben Sie hoffentlich nicht als Unbescheidenheit aufgefaßt. Wir wollen später auch Curtius' Peloponnes folgen lassen. Mit herzlichen Grüßen Ihr aufrichtig ergebener C. Robert

Ο Pecz ευχαριστεῖ τον Πρύτανη και τον Κοσμήτορα του Πανεπιστημίου Αθηνών για την εκλογή του ως Επιτίμου Διδάκτορος του Πανεπιστημίου το 1912. - Two letters by Pecz, one to the Rector and one to the Dean of the University of Athens expressing Pecz's gratitude for having been awarded an honorary doctorate by the university in 1912.

Πηγή - Source: Λάμπρος (Lampros) 1912 (2), σσ. 348-349.

Γράφοντας προς τον Κοσμήτορα ο Pecz σημειώνει: "πάντοτε προσεπάθησα ἐν τοῖς συγγράμμασι καὶ ἐν ταῖς παραδόσῃ μου νὰ καταδείξῳ συμφῶνως πρὸς τὴν γνώμην τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων τὴν ἐνότητα ὄλου τοῦ ἑλληνισμοῦ" (σ. 348). In his letter to the Dean, Pecz admits that his aim had always been to consider the Greeks in their historical continuity and to try to prove their linguistic and ethnic unity (p. 348).

Ἁγιότιμοι Κύριοι!

Θαλά τιν ἐπισημὴν εἰς κυρίας Πέτς καὶ
κατὰ τὸ ἡμετέριον θέλημα τοῦ μαμαριῶν μαθη-
τητοῦ μου ἀνακοινῶν ὑμᾶς, ὅτι ὁ κ. Σοφιάνος
Πέτς ἐπέθανε ἑξήμερον. Ὁ μαμαριῶν περιμένει
κατὰ τὴν ἡμετέριαν ἐξοφλὰν ἀποδοῦναι τὸ
χρεώματόν τοῦ διηγεγραμμένου ὑμῶν, τοῦ γραφέντος
ἐγγράφου καὶ τὴν ἡμετέριαν χάριν τῆς ζωῆς ὑμῶν
ἦτο, ὅταν ἐπέθανε ἢ ἐπισημὴν ὑμῶν καὶ τὸ
ἔργον ὑμῶν. Ἐχθρὸν τὰς ἐπισημῶν ἐχρησθῆναι
ὑμῶν καὶ τὰ ἡμετέρια χρεώματα τοῦ μαμα-
ριῶν, ὁ ὅστις μοὶ ἐρητύησεν ἀρχῆς καὶ
ἐν τῷ ἀνακοινῶν καὶ ἐπίσημῶν τὴν ἐπιση-
μῶν ὑμῶν καὶ ἐγγράφου τὸ αἰδῆμα
ὑμῶν εἰς ἀπὸς ὑμᾶς.

Ὅταν ἀνακοινῶν ὑμᾶς περὶ τοῦ θανάτου

Επιστολή του I. Moravcsik προς τον Γ.Ν. Χατζιδάκι
(10 Νοεμβ. 1932) σ. 1.

Letter by I. Moravcsik to G.N. Hatzidakis (10 Nov. 1923) p. 1.

Αρχεῖο Χατζιδάκι (Κ), ΑΑ 642 Φ. 55, 107.
(Hatzidakis Archives [K], No. 642, File 55, No. 107)

Ο Moravcsik ειδοποιεί τον Χατζιδάκι για τον θάνατο του Γ. Pecz. Ο Χατζιδάκις απάντησε στην επιστολή αμέσως.

Moravcsik informs Hatzidakis about the death of W. Pecz. Hatzidakis answered to this letter immediately.

τοῦ ἀγαπῶν καὶ βεβαίου μαθητοῦ μου,
σαραναῖο ὑμᾶς καὶ ἐπισημῶν καὶ ἀνακοινῶν
τὸν θάνατον τοῦ κ. Πέτς καὶ ἔν
Ἰθύναις ἀνακοινῶν, τοῦ ὅστις ὁ μαμαριῶν
ἦτο, ἐπίσημος διδάσκων.

Ἐὰν ἐπισημῶν καὶ γὰρ τὴν ἐπισημῶν
ἀλλὰ εἰδικῶς ἐχθρῶς ἀπὸ τὴν ἀνακοινῶν
καὶ ἀπὸ τὴν ἐπισημῶν ἐπισημῶν τοῦ μαμα-
ριῶν, τὰ ἦμαι οὐκ εἰς τὴν διάνοιν ὑμῶν

καὶ τὸ βεβαίως ἐπισημῶν

I. Moravcsik
μαθητοῦ

ἐν Βουδαπέστῃ, τῆς 10^{ης} Νοεμβρίου, 1923.

ἢ διάνοιν μου.

Budapest

W. Liszt Ferenc - τῆς ἡ.

Επιστολή του I. Moravcsik προς τον Γ.Ν. Χατζιδάκι
(10 Νοεμβ. 1932) σ. 2.

Letter by I. Moravcsik to G.N. Hatzidakis (10 Nov. 1923) p. 2.

Αρχεῖο Χατζιδάκι (Κ), ΑΑ 642 Φ. 55, 107.
(Hatzidakis Archives [K], No. 642, File 55, No. 107)

Επιστολή του Χατζιδάκι προς τον Moravcsik αναφορικά με τον θάνατο του Pecz (18 Νοεμβ. 1923) σ. 1.
 Hatzidakis' answer to Moravcsik on the death of Pecz (18. Nov. 1923) p. 1.

Αρχείο Χειρογράφων της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών:
 MTA Kézirattár, K 1470, Ap. Ms 1233/63.
 (Manuscripts of the Library of the Hungarian Academy of Sciences:
 MTA Kézirattár K 1470, Ms 1233/63)

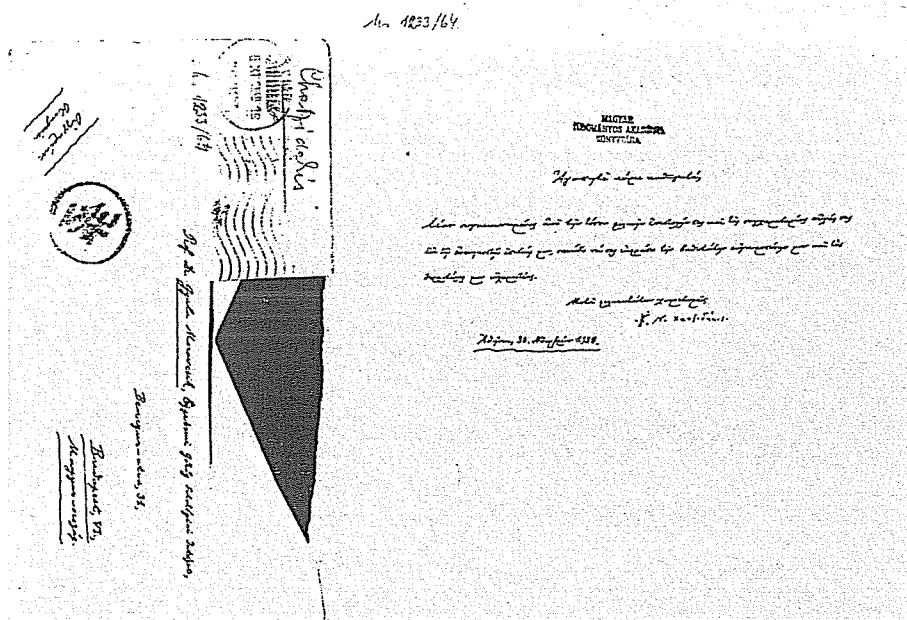
μενος διαβριβάντη ως την πολυετην
 ευλογου των μετασταλντες τα αυλυσαν
 τηρια του, και δταν δαρωτε καιρον,
 εφουστκιδντε τι; απαιωσθ τιωδ ταρι
 του ριου και του εφου του μακαριου
 μνημος ευδου.

Εκθεσιν ομιο και ανδουκτιρια
 του ετι της δαυδαν, εδου και πεου
 φιδου δε δαμαδου

μεου μετα τηρι και δαδου
 υδου κριτικου

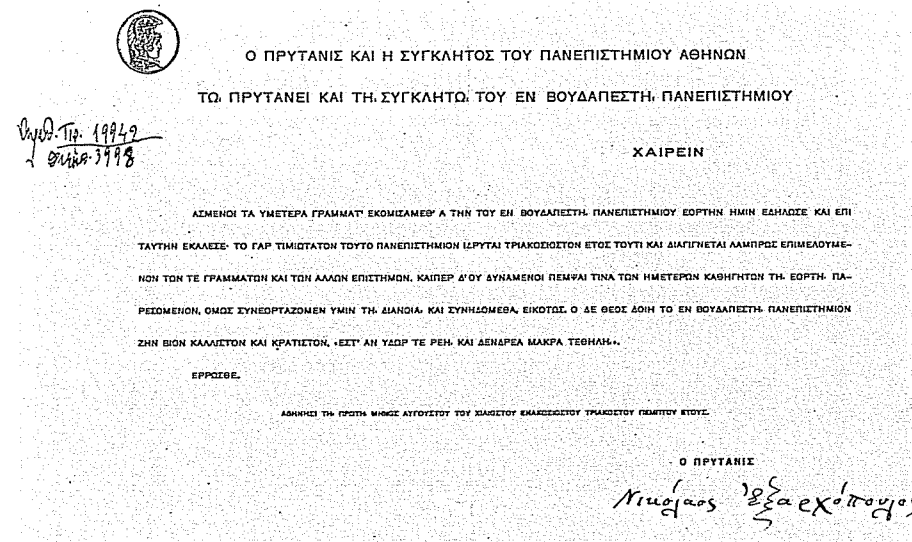
Επιστολή του Χατζιδάκι προς τον Moravcsik (1^ο Νοεμβ. 1923) σ. 2.
 Hatzidakis' letter to Moravcsik (Nov. 18, 1923) p. 2.

Αρχείο Χειρογράφων της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών:
 MTA Kézirattár, K 1470, Ap. Ms 1233/63.
 (Manuscripts of the Library of the Hungarian Academy of Sciences:
 MTA Kézirattár K 1470, Ms 1233/63)

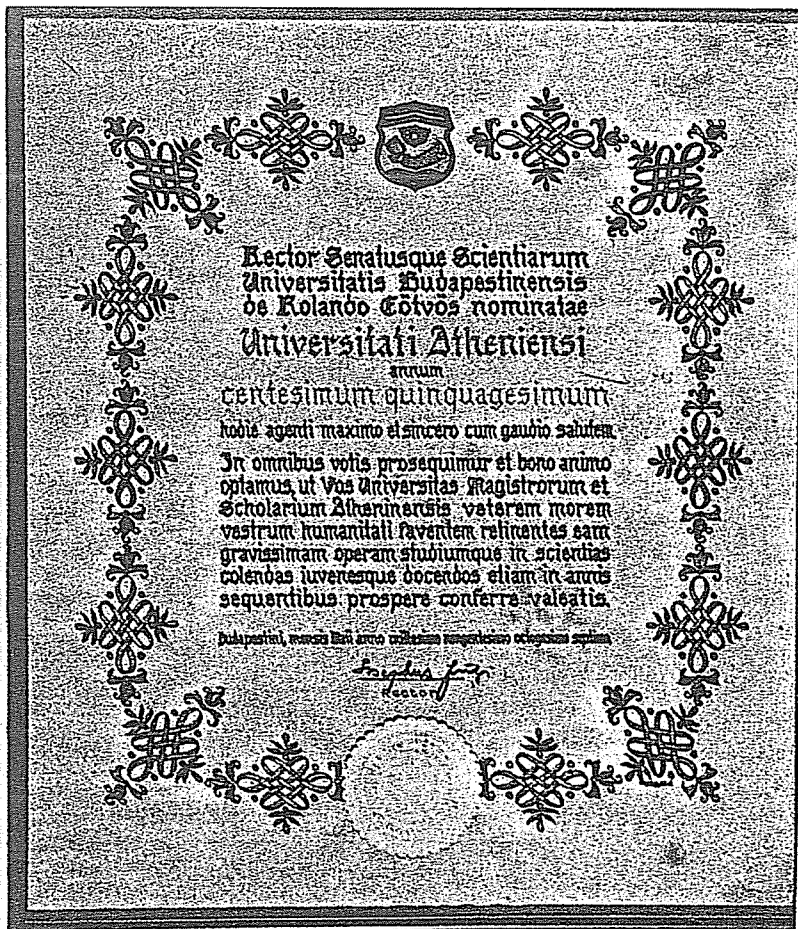
Η τελευταία επιστολή του Χατζιδάκι προς τον Moravcsik
(30 Νοεμβ. 1938), μαζί με τον φάκελό της.
Hatzidakis' last letter to Moravcsik (Nov. 30, 1938),
together with the envelope.

Αρχείο Χειρογράφων της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών:
MTA Kézirattár, K 1470, Αρ. Ms 1233/64.
(Manuscripts of the Library of the Hungarian Academy of Sciences:
MTA Kézirattár K 1470, Ms 1233/63)

Χαιρετιστήρια Επιστολή του Πανεπιστημίου Αθηνών προς το
Πανεπιστήμιο Βουδαπέστης.
Ημερομηνία: προ της 16 Σεπτ. 1935.
The Greetings Letter by the University of Athens to the
University of Budapest.
Terminus ante quem: 16 Sept. 1935.

Ιστορικό Αρχείο Πανεπιστημίου Αθηνών
Αρ. Πρωτ. 19942, Διακ. 3998.
(Historical Archives of the University of Athens
Registration No. 19942, Dispatch No. 3998)

Πανεπιστήμιο Βουδαπέστης, Ουγγαρία

Χαιρετιστήρια Επιστολή του Πανεπιστημίου Βουδαπέστης (1987).
Letter of Congratulations by ELTE University, Budapest (1987).

Πηγή - Source:
Παπασπυρόπουλος (Papaspurooulos) 1987: 75.

Το ΧΑΡΙΣΕΙΟΝ ΙΔΡΥΜΑ (Βουδαπέστη, VIII., Bérkocsis u. 23) που
χωρηγούσε υποτροφίες στους νέους επιστήμονες
(πβ. Horváth 1943: 43, επίσης σ. 58), μετά τον πόλεμο, το 1979.
The Haris-Endowment (Budapest, VIII., Bérkocsis str. 23), which
helped young scholars with grants
(cf. Horváth 1943: 43, also p. 58), in the post-war year 1979.

Φωτογραφία: Α.Λ.Κ., Σεπτ. 1979
Photo: ©Author, Sept. 1979.

Μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο το ίδρυμα δεν λειτουργήσε ξανά. Στην πρόσοψη του διακρίνεται ακόμη η επιγραφή "ΧΑ[P]ΙΣΕΙΟΝ". Λίγα χρόνια αργότερα το κτίριο αναπαλαιώθηκε αλλά η επιγραφή απομακρύνθηκε οριστικά.
The Endowment ceased its activity after the war. On its façade, in 1979, still the inscription "ΧΑ[P]ΙΣΕΙΟΝ" could be seen. A few years later restoration began and the Greek inscription was removed and discarded.

HUNGARIAN POLIS STUDIES

ED. BY GYÖRGY NÉMETH

Recently published

- NÉMETH, GYÖRGY: *Hekatompedon. Studies in Greek Epigraphy*. HPS 1.
- NÉMETH, ZOLTÁN – NÉMETH, GYÖRGY (edd.): *Heorte. Studia in honorem Johannis Sarkady ptuagenarii*. HPS 2.
- LOVÁCS, PÉTER (ed.): *Corpus Inscriptionum Graecarum Pannonicarum*. HPS 3.*
- ARKADY, JÁNOS: *Studies in Greek Heortology. Collected Papers*. HPS 4.
- ALLA, LAJOS: *Studia Dacica. Collected Papers*. HPS 5.
- NÉMETH, GYÖRGY – FORISEK, PÉTER (edd.): *Epigraphica I*. HPS 6.
- LAGY, ÁGNES: *Les repas de Thyeste. L'accusation d'anthropophagie contre les chrétiens au 2e siècle*. HPS 7.
- LOVÁCS, PÉTER (ed.): *Corpus Inscriptionum Graecarum Pannonicarum*. Editio Maior. HPS *
- ANÓS I VILLENA, ISABEL: *L'epigrafia grega a Catalunya*. HPS 9.
- USCU, LIGIA: *Corpus Inscriptionum Graecarum Dacicarum*. HPS 10.
- NÉMETH, GYÖRGY – PISO, IOAN (edd.): *Epigraphica II. Mensa Rotunda Epigraphiae Dacicae annonicaeque*. HPS 11.
- NÉMETH, GYÖRGY: *Politai. Studies in Greek Social History and Epigraphy*. HPS 12.
- NÉMETH, GYÖRGY – FORISEK, PÉTER (edd.): *Epigraphica II. Politai et cives. Studia Sollemnia in honorem Geyzae Alfoeldy doctoris honoris causa Universitatis Debreceniensis*. HPS 13.
- ÓTÁRI, TAMÁS: *Studia Iuridico-Philologica I. Studies in Classical and Medieval Philology and Legal History*. HPS 14.
- LOVÁCS, PÉTER (ed.): *Corpus Inscriptionum Graecarum Pannonicarum*. Editio III. aucta. HPS 15.
- NÉMETH, GYÖRGY (ed.): *KALENDAE. Studia Sollemnia in Memoriam Johannis Sarkady*. HPS 16.
- ΝΑΡΕΑΣ Α. ΚΑΤΩΝΗΣ (KATONA, LÁSZLÓ ENDRE): *ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΧΑΤΖΙΑΚΙΣ: Η ΟΥΓΓΑΡΙΑ ΤΙΜΑ ΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ*. HPS 17.
- AIRON, ÉLODIE: *Les épitaphes métriques hellénistiques du Péloponnèse à la Messalie*. HPS 18.

Out of stock.